

EK GENT
0673

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN

EUROPA.

GESCHIEDENIS

DER

NEDERLANDERS

BUITEN EUROPA,

OF VERHAAL

VAN DE TOGTEN, ONTDEKKINGEN, OORLOGEN, VEROVERINGEN EN INRIGTINGEN DER NEDERLANDERS IN

AZIËN, AFRIKA, AMERIKA en AUSTRALIË.

VAN HET LAATSTE DER ZESTIENDE EEUW TOT OP DEZEN TIJD.

DOOR

N. G. VAN KAMPEN.

TWEEDE DEEL.

Te HAARLEM, bij
DE ERVEN FRANÇOIS BOHN.
MDCCCXXXI.

INHOUD

VAN HET

EERSTE DEEL.

INLEIDING.

EERSTE AFDEELING.

*

TWEEDE AFDEELING.

EERSTE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Van de eerste vaart naar Indiën *tot op de oprigting der* Oostindische *Maatschappij*. 1594—1610.

HOOFDSTUK II.

Van de oprigting der Oostindische *Maatschappij tot op de stichting van* Batavia.

HOOFDSTUK. III.

Van de oprigting der Westindische *Maatschappij in* 1621 *tot op den dood van* DIEMEN, *en het vertrek van Graaf* JOAN MAURITS *uit* Brazilië *in* 1645.

INHOUD

VAN HET

TWEEDE DEEL.

TWEEDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Van de hoogste magt der Nederlanders *in beide* Indiën *tot op den vrede met* Portugal.

* *

HOOFDSTUK II.

Verlies van Nieuw-Nederland. *Oorlog in* Guinea. *Aanwinst van* Suriname. *Gebeurtenissen in* Oostindië *tot op het verdrag met den Keizer van* Java *en den dood van* MAATSUIKER *in* 1678.

HOOFDSTUK. III.

Gebeurtenissen op Java *en elders tot op het einde des oorlogs op dit eiland. Veranderingen in* Suriname.

HOOFDSTUK VI.

Tot op het einde des tweeden grooten Javaanschen *oorlogs in 1722.*

GESCHIEDENIS
DER
NEDERLANDERS
BUITEN
EUROPA.

TWEEDE BOEK.

HOOFDSTUK I.

Van de hoogste magt der Nederlanders in beide Indiën tot op den vrede met Portugal.

Wij hebben dus de *Nederlandsche* heerschappij in andere werelddeelen tot het toppunt van grootheid zien rijzen. Zelden echter blijft een volk lang op dit punt. Veranderlijkheid is te veel den loop der aardsche zaken eigen, en hetzij door eigen schuld, hetzij door den onweêrstaanbaren drang der omstandigheden; daalt eene Natie spoedig, na de hoogste magt over anderen verkregen te hebben. *Nederland* echter kon zich over eene snelle vermindering dier magt niet beklagen. Het is waar, dat hare *Amerikaansche* bezittingen weldra genoegzaam te niet gingen, en dat dit verlies eerst jaren daarna door *Suriname* niet dan zeer gebrekkig vergoed werd; doch in *Oostindië* bleef het gezag der Maatschappij niet alleen staande, maar vermeerderde zelfs op *Ceylon* en Toestand der Nederlandsche Koloniën in 1645.

op de kust van het westelijke schiereiland, waardoor het verlies van *Formosa* zeer rijkelijk werd opgewogen.

Cornelis van der Lijn Gouverneur-Generaal van Neêrlands Indië. Vrede met den Mataram van Java.

De opvolger van VAN DIEMEN was CORNELIS VAN DER LIJN uit *Alkmaar*. Hij voerde het bewind in het eerst onder den naam van *President-Raad van Indië*, doch werd spoedig uit het vaderland als Opperbewindhebber bevestigd. Een der eerste verrigtingen van zijn Bestuur was de herstelling van vrede en vriendschap met den Keizer van *Java*. In 1645 was de oude Vorst, die tweemalen *Batavia* belegerd had, overleden. Zijn zoon was, volgens VALENTIJN, een groot veroveraar, die *Damak*, *Padjang*, *Samarang*, en in één woord geheel oostelijk *Java* tot *Cheribon* toe onder zijn gebied vereenigde (de Koning van laatstgenoemd Rijk was zijn schoonvader). CRAWFURD kent deze veroveringen aan zijnen voorganger toe, maar beiden komen daarin overeen, dat *hij* een monster van wellust en wreedheid was. Met dezelfde schaamteloosheid als LODEWIJK XV. in *Frankrijk*, roofde hij de eer van alle schoone maagden en vrouwen in zijn Rijk, doch hij voegde daarbij de snoodheid van ook de mannen, en zelfs de vrouwen, wanneer zij betuigden hare mannen boven hem te beminnen, te doen ombrengen. Had eenig inlandsch Vorst den moed, hem zijne vrouw te weigeren, dan werd diens huis in brand gestoken, en de vrouw in de verwarring geschaakt. Hij vereenigde ook buitendien (gelijk dit zoo dikwerf het geval is) bloeddorst met dierlijke teeldrift, vermoordde zijn' eersten Minister, zijn' broeder, daarop alle priesters met vrouwen en kinderen, ten getale van wel 6000, zijn' schoonvader, den Koning van

Sourabaya, en vele anderen (*). En toch — zou men het gelooven! zoo diep is de *Javaansche* Natie gezonken, dat deze tiran niet slechts 33 jaren geregeerd heeft, maar dat zijne nagedachtenis nog bij haar in eere is, dat zijne grafplaats als die van een' Heiligen wordt vereerd, en de vrouwen offeranden op dezelve brengen.

Deze *Nero* begreep, dat het van zijne staatkunde was, met de *Nederlanders* in goede verstandhouding te leven. Sedert de belegering van *Batavia* had er eigenlijk meer schorsing van vijandelijkheden, dan vrede plaats gehad. Thans bood de magtige Despoot dien aan, op voorwaarde van medewerking in eenen oorlog tegen *Bantam*, welk Rijk de Keizer aan het zijne wilde hechten, om daardoor de verovering van *Java* te voltooijen. Hij wist zeer goed (want bij alle zijne gruwelen ontbrak het hem niet aan schranderheid), dat de *Hollandsche* krijgstucht, zeemagt en voorraad van krijgsbehoeften hem tot deze onderneming voortreffelijk zouden te stade komen. Maar even zeer wisten de *Hollanders*, dat het bezit van *Java* door ééne Mogendheid voor hunne belangen zeer schadelijk zijn zou, terwijl buitendien de sedert lang herstelde goede verstandhouding met hunnen ouden Bondgenoot, *Bantam*, zelfs geen voorwendsel liet tot den oorlog. Deze voorwaarde werd dus door de Gezanten, die ten dien einde naar het Hof van den *Mataram* gingen, stellig geweigerd, en daar de Kei-

(*) Verhaal van den *Javaan* SOERA WICRAMA, bij VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 99-102. CRAWFURD, *Ind. Archipel*, (in sommige bijzonderheden afwijkend, in anderen zeer juist overeenkomende) III. D. bl. 336-340.

zer ook buitendien belang had in een verbond met de *Nederlanders*, zoo werd hetzelve, na lange onderhandelingen, op den 24sten September 1646 gesloten. Men zou den Keizer eene lijst van de kleedingsstoffen en zeldzaamheden, jaarlijks te *Batavia* aangebragt, mededeelen, en tevens een gezantschap naar hem afvaardigen. De genen, die door den *Mataram* naar buitenslands gezonden werden, zouden op de schepen der Maatschappij mogen vertrekken. De te *Batavia* gevangen zittende *Javanen* uit 's Keizers gebied zouden moeten losgelaten worden. Alle overloopers, hetzij om schulden of eenige andere redenen, zou men van weerszijde moeten uitleveren. Men zou elkander in alle oorlogen bijstaan, uitgezonderd tegen degenen, met welke men vredesverdragen gesloten had. Alle *Javaansche* kooplieden van het gebied des *Matarams* zouden vrij overal heen mogen varen, gelijk ook de *Maleijers* naar *Java;* doch aan de eersten werd de vaart en handel naar de *Molukken*, en voorbij *Malacca*, zonder een pas der Maatschappij, ontzegd (*).

Betrekkingen op Ceylon. Bemagtiging van Negombo.

Ondertusschen waren de betrekkingen op *Ceylon* zeer ingewikkeld. Men had aldaar als 't ware een' staat tusschen vrede en oorlog. Met *Portugal* was wel sedert de omwenteling in dat land mede een Bestand gesloten, doch wij zagen reeds in het vorige Deel, dat hetzelve door de *Portugeezen*, zoo als de onzen beweerden, niet ter goeder trouwe werd uitgevoerd, terwijl deze zich weder over de *Nederlanders* beklaagden. In dezen staat van zaken besloot

(*) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 98. 99. DU BOIS, *Gouv. Généraux*, p. 155-157.

de Maatſchappij, den knoop met het zwaard door te hakken. De Directeur-Generaal van *Indië*, FRANÇOIS CARON, van wien wij bij gelegenheid van *Japan* geſproken hebben, werd naar het eiland gezonden, en bemagtigde *Negombo*, te voren door de *Portugeezen* hernomen, ſtormenderhand. Hij voorzag de plaats van nieuwe vestingwerken, en leide daarin vijfhonderd man ter bezetting. De *Portugeesche* Veldheer MASCARENHAS poogde de plaats wel andermaal te hernemen, doch te vergeefs; hij werd met zwaar verlies naar *Colombo* teruggedreven..

Omtrent dezen tijd verſcheen een man in *Indië*, die aldaar door zijne verrigtingen te veel naam heeft verworven, dan dat wij niet een' blik op zijne vroegere loopbaan zouden werpen.

Joan Maatſuiker te Goa op Ceylon.

JOAN MAATSUIKER werd, zoo men meent, te *Amsterdam* van *Roomsche* ouders in 1606 geboren, en beoefende in zijne jeugd de Regtsgeleerdheid te *Leuven*; men wil zelfs, dat hij een *Jezuït* geweest zij, hoewel dit gezegde van VALENTIJN ons voorkomt, niet letterlijk te moeten worden opgevat. In zijn vaderland teruggekomen, gaf hij zoo vele blijken van ſchranderheid en bekwaamheid, dat de Bewindhebbers der Maatſchappij hem in 1636, op zijn dertigſte jaar, onder den titel van Penſionaris bij het Hooge Geregtshof te *Batavia*, uitzonden, om dat Hof in netelige regtszaken met zijnen raad voor te lichten. Hij ſchijnt zich van toen af bij de kerkgebruiken der Hervormden gehouden te hebben, (een onmisbaar vereischte destijds tot elken hoogen post) hoewel van zijnen eigenlijken overgang tot die Kerk niets bekend is. In 1638 werd hij Baljuw van *Batavia*, in 1640 buitengewoon, en in 1644 gewoon

Raad van Indië. Het was in dit jaar, dat MAATSUIKER naar *Goa* werd gezonden, om de geschillen met de *Portugeezen*, na de omwenteling aldaar, door eenen gunstigen vrede bij te leggen. Dit gelukte: de twisten over de grensscheiding werden door de bekwaamheid, buigzaamheid en behendigheid van MAATSUIKER tot een goed einde gebragt; en deze ging toen als Gouverneur naar de zuidpunt des eilands *Ceylon*, *Punto Gale*, destijds de hoofdpost der *Nederlanders* aldaar. *Negombo* bleef in onze magt.

Handelingen met Raja Singa. Dood van van der Stel. Vrede.

De betrekkingen met de *Cingaleezen* waren niet minder gespannen. Allerlei kleine twisten met den vorigen bevelhebber PAYART THIJSZOON, en het weghalen van 's Keizers tamme olifanten (eene zware beleediging voor eenen *Indischen* Vorst) door het Opperhoofd van *Negombo*, NICOLAAS OVERSCHIE, hadden den inlandschen Vorst zoodanig verbitterd, dat het moordtooneel met DE WEERT en COSTER nu voor de derde maal werd herhaald. De Commandeur ADRIAAN VAN DER STEL werd verraderlijk omsingeld, gedood, en zijn hoofd in een' zijden doek aan de *Hollanders* gezonden; 688 *Nederlanders* werden gevankelijk naar *Candy* gevoerd. Het is te begrijpen, dat de *Portugeezen* in *Colombo* hier onder dapper roeiden, en het twistvuur zochten aan te blazen. Doch de komst van MAATSUIKER stuitte de vijandelijkheden, door vereeniging van een' vasten en waardigen toon met toegevendheid en erkentenis der schuld van zijne voorgangers. De brieven, hierover door hem aan RAJA SINGA geschreven, zijn ware meesterstukken in de gegevene omstandigheden. De Keizer eischte *Negombo* volgens het verdrag, vroeger met WESTERWOLD gesloten, en beklaagde

zich over het bezetten zijner landen door de *Hollanders*. Dit laatſte ontkende MAATSUIKER niet, en beloofde het te verhelpen; doch hij van zijnen kant klaagde ſterk over de gevangenneming der *Nederlanders*, en vorderde, eer men den Keizer *Negombo* in handen ſtelde, ſchavergoeding voor de kosten der herovering, of, bij gebrek daarvan, bezit voor ten minſte één jaar. RAJA SINGA, door de *Portugeezen* om vrede aangezocht, meende daarvan aan de *Hollanders* kennis te moeten geven, niet twijfelende aan hunne verlegenheid en de inwilliging van alle zijne eiſchen. Doch MAATSUIKER ſchreef zeer onverſchillig, dat het den Keizer volkomen vrij ſtond, in dezen naar welgevallen te handelen; maar dat alsdan de *Nederlanders* voor hunne eigene rekening den oorlog voortzetten, en, wanneer zij de hoofdſtad bemagtigden, die aan den *Raja* niet inruimen zouden. Dus bleven de zaken ſlepende. MAATSUIKER wist intusſchen door tijdige geſchenken, waarbij hij alle laagheid vermeed, de gunst van den Despoot te herwinnen, zoodat eindelijk in 1649 de vrede geſloten werd. Deze liet de *Nederlanders* in het volle bezit van 't geen zij thans inhadden, ook van *Negombo*, terwijl de gevangenen hunne vrijheid herkregen. Zóó was door taai geduld, volharding en beleid een dreigende oorlog afgewend, de eer en waardigheid der Maatſchappij gehandhaafd (*). MAATSUIKER werd kort daarna door JACOB VAN KITTENSTEYN vervangen. Te *Batavia* teruggekeerd, werd hij Directeur-Generaal van den koophandel in plaats van CARON,

---

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. II. Hoofdſt. bl. 125-128. BALDEUS, *Ceylon*, bl. 142. 143. DU BOIS, p. 137. 138.

die door de Bewindhebbers naar *Europa* was teruggeroepen.

Geweldda-digheden en wreedheden van Demmer op Amboina.

Wij moeten thans weder den blik wenden naar de *Molukken*, waar wij niet dan met diepe weemoedigheid ſtaren kunnen op het misbruik van magt, door de onzen maar al te willekeurig ten toon geſpreid. Het was hier de gedurige worsteling tusſchen zwakheid en geweld, tusſchen aanval en verdediging van de onafhankelijkheid eener Natie, die gewis daartoe het regt had. De Gouverneur van *Amboina*, DEMMER, ſchafte geheel willekeurig den Kapitein en de vier inlandſche bevelhebbers van het ſchiereiland *Hitoe* af. Het eerſte baarde minder ontevredenheid, daar deze waardigheid door de *Portugeezen* was ingeſteld, maar de vier Opperhoofden behoorden tot de aloude ſtaatsgeſteldheid, en derzelver afſchaffing tastte dus hunne oude regten in 't hart aan. Nog grooter werd de verbittering, toen een der Opperhoofden belet werd eenen grooten maaltijd in zijn eigen huis te geven, omdat men vreesde, dat hij zich tot *Kapitein van Hitoe* wilde doen verklaren. De Landvoogd deed hem, met eene onbeſchaamdheid, die wij niet moeten verbloemen, omdat zij door landgenooten tegen onbeſchaafde *Indianen* gepleegd is, gevoelen, dat zulke groote vergaderingen bij particulieren der Ed. Maatſchappij niet aangenaam, en (zekerlijk om die reden) dat zij ook niet *behoorlijk* waren. Zoo hij over algemeene zaken des lands had te ſpreken, behoorde zulks met *hem*, den Landvoogd, en aan het kasteel te geſchieden. Voorts moest hij weten, dat het land *Hitoe* thans aan de Maatſchappij behoorde, en geene inlandſche Hoofden daar meer geduld zouden worden.

Al mogten ook deze Hoofden voor de ware vrijheid en welvaart des volks nadeelig zijn, zoo was toch *zulk* eene behandeling ſtuitend en moest opſtand verwekken. VALENTIJN drukt dit krachtig uit; „het was eene „hagchelijke zaak, dat groote lid van den *Ambonschen* „Staat zoo ſchielijk af te zetten, en de afgeknotte ader „van de Regéring zoo gevoelig toe te ſchroeijen." Het Opperhoofd TOELOECABESI ſtond dus openlijk op, voegde zich bij de misnoegden, die de ſterke ſtelling van *Capaha* hadden bezet, en had de eerlijkheid (DU BOIS zegt de vermetelheid) zulks aan den Gouverneur te doen weten, als iets, waartoe hem zijne wet en Godsdienst verpligtte. DEMMER deed daarop met de vloot der zoogenaamde *Coracoras* eenen togt, die van zijne werkzaamheid en ijver (ſchoon reeds 60 jaren oud) getuigde. Hij onderwierp vele vaste punten langs de kusten van *Amboina* en *Ceram*, verwoestte vele woningen op de bergen, en noodzaakte de inwoners zich op de kust neer te zetten, waar zij meer onder het bereik van het *Hollandsche* beſtuur waren. Hij drong zelfs op plaatſen door, die men tot hiertoe voor de *Europeërs* ongenaakbaar beſchouwd had, en deed in ééne maand meer, dan alle zijne voorzaten; ook vond hij daarin weinig of geene navolgers. Nogtans kon hij de hoofdvesting *Capaha* niet bemagtigen, waar zich de kern van de magt der opſtandelingen had vereenigd. Het was eene onwinbare ſterkte op den top van een' ſteilen berg, langs enkelde bijkans ontoegankelijke en zeer wel verſterkte paden genaakbaar. DEMMER zag wel, dat hier geen beſtormen aan was, en trachtte dus door list te bereiken, hetgeen hem door geweld onmogelijk was. Hij zocht TOELOECABESI

door onderhandelingen van de zaak der vroegere misnoegden af te trekken; doch het zal dezen niet onbekend geweest zijn, dat drie zijner landgenooten, *om de misdaad van opstand*, te *Batavia* en op *Ternate*, zoo 't heette *tot schrik voor anderen*, onthoofd waren. Zulks bragt echter bij dat moedige Opperhoofd eene geheel andere uitwerking voort. Hij eischte herstelling der oude, wettige, willekeurig verkrachte Regéring; zoo niet, wilde hij tot zijn' laatsten ademtogt strijden. Er schoot dus niets over, dan uithongering en vernieling hunner nagelboomen. Dit eerste doel werd echter door de blokkéring niet bereikt, daar er een geheime, den *Hollanders* verborgene, toegang was, langs welken de belegerden van alles voorzien werden, naar men denken kon, door de welwillendheid der overige eilanders, die slechts door geweld weêrhouden werden, zich vóór hen te verklaren. Nu had DEMMER waarschijnlijk berouw van zijne onbuigzame gestrengheid, die hem de voorspraak van eenen inlander, zekeren CAJOAN, voor deze lieden had doen versmaden, met het norsche gezegde: „dat zij de vaak versmade vergiffenis „niet verdienden; zij moesten zich op genade of „ongenade overgeven, of zien, hoe zij konden ont-„snappen; maar ook dan zouden zij hunne straf niet „ontgaan." Zulk eene taal moest iedere mannelijke borst tot eenen strijd op leven en dood nopen.

Eene verschrikkelijke, herhaalde aardbeving, met onweder verzeld, zoo als men bij menschengeheugen op *Amboina* niet had ondervonden, veroorzaakte intusschen zware verwoestingen aan het *Hollandsche* kasteel *Victoria*, en noodzaakte den Gouverneur, van voor *Capaha* derwaarts terug te keeren.

Inneming van Capaha. Teregtstellingen. 1644.

DEMMER liet intusſchen niets na van zijne onbuigzame geſtrengheid. Hij deed weder zeven Opperhoofden in het gezigt van vier anderen (zoo 't heette, om zich daaraan te ſpiegelen) onthoofden. Zulks bragt echter de gewenschte uitwerking niet voort. De togt naar *Capaha* werd hervat, doch mislukte andermaal. Het is waar, dat de voornaamſte held der opſtandelingen, PATIWANI, zijn dood vond in eene ſchermutſeling, doch waarin ook van onze zijde de vaandrig SWAGERS ſneuvelde. Eene derde poging op *Capaha* was niet voorſpoediger dan de overigen; de *Amboineezen* ſtreden als helden voor hunne onafhankelijkheid. De Koning van *Ternate*, onder wien *Amboina* naar regten behoorde, beklaagde zich mede bij DEMMER over zijne gewelddadigheden, als zoo vele inbreuken op het verdrag; doch de Landvoogd bleef onwrikbaar. Eene vredehandeling mislukte, doordien TOELOECABESI, eer hij zich naar 't kasteel *Victoria* zou begeven, waartoe hij bereid was, gijzelaars vroeg, welken billijken eisch men hem afſloeg. De belegerden verzochten bij hunne geloofs- en ſtamgenooten te *Macassar*, *Tidor* en zelfs op het afgelegene *Atsjien* om hulp. Zij werden allengs ſtouter, en durfden zelfs rooftogten ter zee ondernemen. Hun vertrouwen op de ſterkte van *Capaha* ging zoo ver, dat zij zeiden: „Het „ware den *Hollanderen* onmogelijk, de vesting te „nemen, indien zij geene vleugelen hadden." Doch zij bedrogen zich.

Zeker *Hollandsch* Kapitein, JACOB VERHEIDEN, was uit hoofde van eenig verlies van manſchappen bij den onverbiddelijken DEMMER in ongenade gevallen, en als 't ware gebannen naar het leger voor

Capaha, of hij daar door eenige dappere daad zijne gunst mogt herwinnen. Hij befloot, de fterkte te veroveren, of daarvoor om te komen. Des nachts bij manefchijn beklimt hij den berg langs een onbewaakt pad, niet zonder de grootfte moeijelijkheid wegens de boomen, waarmede hier en daar de weg was afgefloten, terwijl flechts één man te gelijk zich door het naauwe pad kon heenwinden. Men kwam echter ongeftoord boven, overviel de bewoners in hunnen flaap, en veroverde de vesting dus zonder moeite. Eenige van de opftandelingen fprongen van de klippen te berften, anderen werden gevangen; velen, waaronder de meeste Hoofden, ontfnapten. Dit laatfte gelukte ook TOELOECABESI, door den heldenmoed van eene zijner vrouwen, die, op het oogenblik dat men een geweer op hem ging losfen, tusfchen beide fprong, het doodelijke fchot opving, en hem dus gelegenheid liet tot ontvlugten. Wie zou, bij veelwijverij, zulk een bewijs van huwelijkstrouw verwachten! Men vond vrij veel gefchut, krijgsbehoeften, kostbare gouden fieraden, en kleinodiën op de vesting. De hoofden van *Hitoe*, door de broeders van het gevlugte Opperhoofd van geheime verftandhouding met de belegerden befchuldigd, ontvingen van den Landvoogd eene fcherpe berisping, met bijvoeging, dat zij op doodftraf niet meer naar herftelling van hunnen ouden regéringsvorm moesten trachten. Velen hunner nam hij in hechtenis. Toen de edele TOELOECABESI dat hoorde, kwam hij zich zelf, om dezen te redden, op het kasteel aan zijne onverbiddelijke vijanden in handen geven, betuigende, dat hij den oorlog niet gewild, maar door de algemeene ftem van *Hitoe* daartoe als 't ware ge-

dwongen was. Dit mogt hem niet baten; de man, die ten minfte als krijgsgevangen had moeten worden behandeld, werd door den wreedaard DEMMER ten zwaarde veroordeeld. Hij verlangde vóór zijnen dood Christen te worden. Ook dit werd geweigerd, uit vrees, dat men hem alsdan, welftaanshalve, genade had moeten fchenken. Hij werd voor het plein van 't kasteel onthoofd. Het zijn geene vreemdelingen, die ons deze fnoodheden aantijgen. Het is een landgenoot, een Godsdienstleeraar, die ze verhaalt, en zonder teeken van afkeuring (*)!

Vervolgens werden elf Opperhoofden met hunne huisgezinnen als ballingen naar *Batavia* gezonden, en eenigen tijd daarna geheele noten- en nagelbosfchen op de omliggende eilanden uitgeroeid. Alle de inwoners dezer kust werden ontwapend.

Opftand te Ternate.

Natuurlijk moesten zulke maatregelen de inboorlingen ten hoogfte verbitteren. Het misnoegen bepaalde zich niet tot *Amboina*, maar deed zich ook te *Ternate* gevoelen. In 1648 overleed Koning HHAMZA, na eenentwintig jaren geregeerd te hebben. Zijn zoon MANDARSJA werd door een uit *Amboina* gekomen Opperhoofd, MADJIRA, eerst tegen de *Hollanders* ingenomen; men befchuldigde hen, van de landen des Konings aan zich te trekken, en de onderdanen tot het Christendom te dwingen of over te halen. (Dit laatfte zal, in den geest zoo als thans *Amboina* beftuurd werd, wel het geval niet geweest zijn). MADJIRA was reeds door HHAMZA als Stadhouder van *Amboina* afgezet, en die post

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 142-153. Korter bij DU BOIS, p. 138-142.

aan den *Nederlandschen* Gouverneur VLAMING, opvolger van DEMMER, gegeven. Deze liet niets onbeproefd, om zich van de gedane befchuldigingen te zuiveren. Dit gelukte zoo wel, dat de nieuwe Koning een befluit nam, geheel ten behoeve der *Hollanders*, aan welke hij 12000 Rijksdaalders deed uitkeeren, terwijl hij alle *Ternatanen* uit *Amboina* terugriep; hij ftond ook alle zijne bezittingen op het groote eiland *Ceram*, door Christenen bewoond, aan de *Hollanders* af. Dit baarde geweldig misnoegen bij de *Ternatanen*, die zich federt lang het lot hunner broeders op *Amboina* aantrokken. Het was hun vooral tegen de borst, dat de Koning eenen *Ongeloovigen*, den Landvoogd VLAMING, als zijnen Stadhouder op *Amboina* bevestigde. Het oproer barstte los in 1650. De halve broeder des Konings, MANILJA, een bijna krankzinnig perfoon, werd op den troon verheven; MANDARSJA nam de vlugt naar de vesting *Oranje* op *Ternate*, waarvan terftond aan VLAMING op *Amboina* werd kennis gegeven. Men had geene troepen te misfen, om den gevlugten Koning te onderfteunen; doch men gaf goeden moed, en beloofde zoo fpoedig mogelijk hulp (*).

Vertrek van van der Lijn naar Europa.

Intusfchen was de Directeur - Generaal van den koophandel, CARON, door de *Oostindische* Maatfchappij, wegens eenig opgevat misnoegen, teruggeroepen, hetwelk VAN DER LIJN zoodanig tegen de borst was, dat hij zijnen vriend CARON verzellen wilde, om hem in het vaderland te verdedigen. Volgens anderen zou de kamer der zeventienen, ontevreden

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 281–286. DU BOIS, p. 142.

over het bestuur van VAN DER LIJN, (men meldt niet waarom) hem teruggeroepen hebben, na het bevel, om zijn bestuur aan den Heer KAREL REINIERSZOON over te geven. Men betaalde hem in *Holland* wel zijne bezoldiging, doch niet het gewone geschenk, 't welk zijne voorgangers altijd hadden genoten. Sedert bekleedde hij vele jaren den post van Burgemeester in zijne geboortestad *Alkmaar* (*).

CARON, wiens vriendschap, zoo VALENTIJN wil, bij VAN DER LIJN tegen het verlies van den post eens *Indischen* Onderkonings kon opwegen, was als koksmaat met een O. I. schip naar *Japan* gevaren, en verschool zich aldaar in een der huizen van de Maatschappij, om de mishandelingen van zijnen Kapitein op de terugreize te ontgaan. Hij bleef dus in *Japan*, leerde aldaar lezen en schrijven, het *Japansch*, en klom weldra tot een onmisbaar kantoorbediende, en opvolger van den toenmaligen President KOUCKEBACKER op. Zijne bedrijven in *Japan*, de voorzigheid, waardoor hij zijn leven en de belangen der Maatschappij aldaar voor den ondergang heeft bewaard, hebben wij boven gezien. In 1641 vertrok hij na een twintigjarig verblijf in *Japan* naar *Batavia*, werd aldaar *Raad van Indiën*, en in 1647 Directeur-Generaal van den Koophandel. Het ware te wenschen geweest, dat zijne terugroeping en die van VAN DER LIJN het gevolg der wreedheden waren, van welke de *Franschman* TAVERNIER gewaagt (indien dezelve waar zijn). De eerste zou namelijk, onder anderen, eenen jongman van goeden huize uit *Holland*, die ten gevolgen van bekomen verlof om zich in de

François Caron.

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 296. DU BOIS, p. 143.

ſtad te goed te doen, ziek was geworden, den geheelen dag, te midden der grootſte hette, met eene zware wapenrusting op ſchildwacht hebben laten ſtaan, en op de gedane voorſtellingen hebben geantwoord: *Laat dezen hond sterven*, hetgeen dan ook gebeurd was. VAN DER LIJN van zijnen kant zou, om aan zekere gracht buiten *Batavia* te doen arbeiden, een aantal onſchuldige menſchen uit de *Prinseneilanden* hebben laten opligten, doch van dezen menſchenroof geen voordeel hebben gehad, daar de ongelukkigen zich liever doodhongerden, dan in ſlavernij te leven. De overigen zou men toen, daar zij te weinig in getal waren om van nut te zijn, naar hun land teruggevoerd hebben. Doch TAVERNIER is door ONNO ZWIER VAN HAREN, en reeds vroeger door QUELLENBURG, om zijne onwaarheden en partijdigheid zoodanig ten toon geſteld, dat wij ook dit niet als ſtellige waarheid kunnen aannemen, hoezeer hij aan den anderen kant aan de bekwaamheden en braafheid van VAN DEN BROEK, dien hij op deszelfs laatſte reis te *Surate* gezien, en van wien hij veel vriendſchap ontvangen had, en aan VAN DIEMEN volkomen regt doet (*).

Karel Reinierszoon Gouverneur-Generaal. 1650.

KAREL REINIERSZOON, de opvolger van VAN DER LIJN in de Opperlandvoogdij over *Indië*, was ſedert 1634 eerst Gouverneur van *Coromandèl*, daarna ſints 1639 Raad van *Indiën* en Voorzitter der ſchepens-

(*) TAVERNIER *Reizen*, Ned. Vert. III. D. bl. 224-225. 228-230. HALBERTSMA, *Fragmenten over de van Harens*, bl. 263-266. O. Z. VAN HAREN, *van Japan* (geheel). QUELLENBURG, *Refutatie van Tavernier*. CARON is vervolgens in *Fransche* dienst overgegaan, en eindigde zijn leven op eene droevige wijze.

bank te *Batavia* geweest. Hij bekwam den voorrang boven MAATSUIKER in het bekleeden der hoogste waardigheid, *omdat deze te voren de Roomsche Godsdienst had beleden.* Zijn eerste werk was het afzenden van eene aanzienlijke vloot naar *Ternate*, tot demping van den opstand aldaar, onder den bekwamen en werkzamen ARNOLD DE VLAMING VAN OUDSHOORN, uit een aanzienlijk, regérend *Amsterdamsch* geslacht (*), die kort te voren Gouverneur van *Amboina* geweest was, en wien ook de Koning van *Ternate* de Landvoogdij van zijnentwege aldaar had opgedragen. Hij was eene maand te voren te *Batavia* getrouwd, en poogde zich dus te verontschuldigen; doch de Raad stelde te veel vertrouwen in hem, om deze verontschuldiging aan te nemen. Hij zeilde dus met de vloot, eerst naar *Bouton*, welks Koning hem zeer statelijk in zijnen rijkszetel ontving, waarheen hij zich aan het hoofd van 500 krijgslieden begaf. Deze Vorst was den *Hollanders* zeer genegen, en had in 1650 de manschap van vijf *Hollandsche* schepen, die zijne Grooten hadden willen vermoorden, het leven gered (†). Op het eiland *Machian* vernam hij, dat de muiters reeds van *Ternate* naar het groote naburige eiland *Dsjilolo* waren gevlugt. Zelfs deed het gerucht der nadering van VLAMING hen terstond op onderwerping denken. Slechts één der Grooten, de vlootvoogd SAÏDI,

Vlaming naar de Molukken gezonden. 1651.

(*) Zie KOK, *Vaderlandsch Woordenboek, op het* Woord.

(†) Dus verhaalt DU BOIS (p. 144.), die schriftelijke bescheiden der Maatschappij voor zich gehad heeft. VALENTIJN daarentegen (I. D. 2. St. bl. 287.) beweert, dat de moord werkelijk gepleegd, en de pas op den troon geklommen Koning daaraan slechts onschuldig was.

vertrouwde de opregtheid der *Nederlanders* niet, en was tot geene verzoening hoegenaamd te bewegen; hij verschanste zich in eene sterke stelling op *Dsjilolo.* VLAMING durfde hem *hier* niet aantasten, en keerde nu naar *Machian* terug, om ook daar de opstandelingen, die zich op sterke hoogten hadden verschanst, tot onderwerping te brengen. Deze had plaats, doch VLAMING zou zich hiermede, schoon de oude bevelhebber des eilands in een wit gewaad (dat der smeekelingen bij deze volken) voor hem verscheen, niet hebben te vrede gesteld, zoo niet de onverwachte tijding van eenen opstand op *Amboina* hem gedwongen had, ijlings derwaarts terug te keeren.

Nieuwe opstand te Amboina onder Madjira. Vlaming's onverbiddelijke gestrengheid. 1651.

MADJIRA, altijd de *Nederlanders* ongenegen, te meer, om dat zij hem vroeger van zijn bewind over het eiland ten behoeve van VLAMING hadden ontzet, was aan het hoofd van den opstand. Het was hem gelukt, den Landvoogd COS te verschalken; doch zeker pas blind geworden koopman, BAREND ZEEUW, had met de oogen des geestes scherper gezien dan zijn Opperhoofd, en waarschuwde COS, maar vergeefs. MADJIRA wist zoo wel te veinzen, dat men niet dan met den slag, den moord van honderd tachtig *Hollandsche* dienaren der Maatschappij, werd gewaarschuwd. Dadelijk keerde VLAMING nu derwaarts terug, en nam maatregelen om het oproer te stuiten; dit belette echter niet, dat bij eenen nieuwen strooptogt weder negentien *Nederlanders* of hun getrouwe onderdanen gedood, en negenendertig gevangen genomen werden, iets, hetwelk de bevolking van het schiereiland *Hitoe* vol schrik van de kust naar het gebergte dreef. Kort daarna werden de ze-

ven telkens hooger opklimmende verfterkte posten van MADJIRA en SAIDI, (die ook op *Amboina* eene fchuilplaats gezocht had) door de *Hollanders* ftormenderhand ingenomen, waarbij hunne kloekmoedigheid treffend uitblonk. Het was toen, dat VLAMING, meenende door geftrengheid het oproer best te kunnen dempen, tot die wreedheid overfloeg, welke ons CRAWFURD verhaalt, en die men wel niet verontfchuldigen, maar toch kan begrijpen, wanneer men de vreesfelijke terging, door den verraderlijken moord van zoo vele *Hollanders*, in aanmerking neemt. Ook DU BOIS gewaagt van deze teregtftelling. Twintig Edelen of *Orang-Kaya's* werden als moordenaars der *Hollanders* (hetwelk CRAWFURD voorzigtig verzwijgt) ter dood veroordeeld, eenigen gewurgd, anderen geradbraakt, weder anderen in zee geworpen, of met ftokken dood geflagen. Een *Mohammedaansch* Priester fprong van een bolwerk, en brak daarbij zijn' arm; VLAMING deed hem den fprong hervatten, die den man het leven kostte. Na vervolgens de *Soulo*-eilanden onderworpen, en zich zestien *Ternatanen* van SAÏDI's aanhang, derwaarts gevlugt, te hebben doen overleveren; na de bergkasteelen van *Manipa* en *Bonoa* te hebben bemagtigd, liet hij veertien perfonen ter dood brengen, onder anderen een' der voornaamfte opftandelingen, TERBILE, wiens kloekmoedigheid in het fterven VALENTIJN zelfs bewondert. Een *Mohammedaansch* Priester werd levend geradbraakt. Daarna leverde VLAMING een gevecht aan eene vloot van 40 fchepen uit *Macassar*, die door den gevlugten MADJIRA tot hulp was geroepen, en welker manfchap eene kleine fchans op *Bouro* had ingenomen, waaruit zij ver-

dreven werd. Nu werd een ander treurtooneel geopend. JAN PAYS, de dapperste en bekwaamste Christen uit *Amboina*, een man, wiens talenten in de voordragt des Christendoms onder zijne landslieden bewonderd werden, en die meermalen blijken van ongemeene schranderheid gegeven, maar zich nu, door VLAMING eens op eene onwaardige wijze met den voet geschopt, met zijne landgenooten ter verkrijging van onafhankelijkheid had vereenigd (in hoe verre hij aan den verraderlijken moord der *Hollanders* schuldig was, is bij gebrek aan regtsgeding niet gebleken), werd met eenige andere Hoofden *des nachts* onthoofd (PAYS nog terwijl hij aan 't bidden was). Des anderen daags toonde VLAMING hunne bloedige rompen aan de eilanders, om *schrik te verwekken!* Wij vinden deze handelwijze hard; doch CRAWFURD's gezegde, dat PAYS, *slechts uit vrees van oproer te zullen verwekken*, werd omgebragt, is blijkbaar onnaauwkeurig, daar hij reeds wegens oproerige daden naar *Batavia*, en van daar weder naar *Amboina* teruggezonden was, om aldaar te regt te staan. Nog was echter de opstand niet gedempt; de hardnekkigheid of standvastigheid dezer eilanders in hun eenmaal opgevat voornemen, die hen met onverschilligheid ten dood doet gaan, wanneer zij meenen beleedigingen of verachting te moeten wreken, deed hen, in spijt aller doodstraffen van VLAMING, in hun opzet volharden (*). Maar zij hadden daarvoor thans ook eene andere reden, die hun

---

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 286-301. II. D. 2. St. bl. 168-174. 178. 179. 187. DU BOIS, p. 144-148. CRAWFURD, *Ind. Archipel*: Ned. Vert. III. D. bl. 430-432.

geheel bestaan onmiddellijk aanging, en welke men als eene zeer gewigtige aanleiding tot den verraderlijken moord mag beschouwen.

Verbod van nagelen elders dan op Amboina te telen.

Reeds in 1650 had VLAMING te *Amboina* aan MADJIRA en zijne Grooten het voorstel gedaan, om geene *nagelen meer aan te kweeken, dan de bekende wereld verbruiken kon.* Door het *Monopolie* der nagelen was natuurlijk het verbruik verminderd, en de woekerwinsten, die men vroeger had, kon men niet meer behalen. De vruchtbaarheid der *Molukken* is zoo groot, dat er veel meer nagelen voortkwamen, dan de Maatschappij met *zoo veel* voordeel als zij wenschte, kon afzetten; vooral kon men den sluikhandel van andere volken, bij de talrijke groote en kleine eilanden, welke dat voortbrengsel opleveren, niet wel beletten. VLAMING viel dus op het denkbeeld, de nagelboomen uit te roeijen, in zoo verre die meer bedroegen, dan de verlangde winsten kon opleveren. VALENTIJN, anders zoo gereed om alle de daden der Maatschappij en hare hooge ambtenaren goed te keuren, laakt echter deze ten sterkste. Hij merkt te regt aan, dat deze voorslag van VLAMING *verre beneden zijn verstand*, en in *zich zelven zeer onregtvaardig was.* Immers, dit toonde wel aan, dat de Maatschappij nu met de kruidnagelen, die *zij* alleen mogt koopen, reeds overkropt was, maar het streed tevens lijnregt tegen de gemaakte overeenkomsten, die wel aan den eenen kant verboden aan *anderen* dan aan de Maatschappij te verkoopen, doch aan den anderen kant dan ook deze verpligtte, om *alles* wat haar daarvan werd aangeboden, tegen een' gezetten, en waarlijk zeer lagen prijs, aan te nemen. Dus brak de Maatschappij van hare zijde

het verdrag, door te weigeren, alle de kruidnagelen, die geteeld werden, te nemen, en kon dus ook over schending der overeenkomst niet klagen, wanneer de inboorlingen, hetgeen zij niet wilde of niet kon gebruiken, aan anderen, die daarvoor zelfs een' hoogeren prijs boden, verkochten. Dit was het gevolg der valsche stelling, waarin men zich door den alleenhandel gebragt had. Dit gevoelden ook de inlanders zeer wel; zij zeiden, dat het hun zeer vreemd voorkwam, dat de *Hollanders* juist zouden weten, hoeveel nagelen de wereld verbruikte; en dat, zoo de *Maatschappij* hun voorraad niet bergen kon, zij dan slechts verzochten, het overschot vrij te mogen verkoopen, waaruit dan wel blijken zou, dat dit in de wereld nog zeer goed vertier zou vinden. Dit was de redenering der meer kundige Christen-Opperhoofden (*Orang-Kaja's*), die stellig *of* het overnemen hunner nagelen, *of* ontslag van het verdrag eischten. VLAMING kon hierop niets antwoorden; maar al wrokkend gaf hij zijn plan op; hetwelk de eilanders echter niet vergaten, maar wel degelijk in hun geheugen prentten. Veel droeg zulks gewisselijk tot het uitbarsten van den opstand bij, te meer, daar VLAMING de gelden, die de *Orang-Kaja's* van de geleverde nagelen trokken, tot bezuiniging wilde afschaffen. Schoon dit ontwerp niet werd goedgekeurd, vermeerderde het echter den argwaan der Opperhoofden, die nu het *volk*, door de vrees voor de uitroeijing der boomen, die hun bestaan uitmaakten, tot oproer aanzetteden (*). De uitgebarsten opstand gaf dan, als ter straffe, gelegenheid om de ge-

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 162.

dreigde uitroeijing in het werk te ſtellen. Tot dat einde werd in 1652 niet alleen door Kapitein VERHEIDEN op *Manipa* alles vernield (waar hij de mishandeling zijner zuster door de opſtandelingen op hunne bezittingen wreekte, en alle hunne vrucht- en nagelboomen verwoestte), maar ook de onttroonde en nu herſtelde Vorst van *Ternate*, MANDARSJA, werd naar *Amboina* en vervolgens naar *Batavia* gelokt, alwaar de Maatſchappij hem in hare magt had, en het volgende verdrag met hem ſloot: 1) dat alle nagelboomen in landen, thans in opſtand tegen den Koning en de Maatſchappij, zouden uitgeroeid worden; 2) dat men daarvoor den Koning 12,000, zijn' broeder CALAMATTA 500, en de andere Grooten 1500 *Spaansche* matten zou voldoen; terwijl voorts de Koning geenen inlandſchen Stadhouder meer op *Amboina* zou plaatſen, maar dit eiland aan de *Nederlanderen* overlaten, ſtellende echter iemand van waardigheid aldaar aan, om de ambtenaren der Maatſchappij behulpzaam te zijn in de kennis der gewoonten en regten van dezen landaard (*). Zonderling luidde de redengeving van de uitroeijing der nagelboomen in het verdrag. „Naardien zijne Hoogheid de Koning „zeer blijkbaar beſpeurt, hoe de moedwil zijner on„derdanen nergens uit voortſpruit, dan uit hunne „*trotschheid* op het bezit der nagelboomen, en de „Maatſchappij, uit *Amboina* en de nabijgelegen ei„landen genoegzaam van nagelen kunnende wor„den gediend, die van *Ternate* zeer wel kan „misſen, terwijl zij daar jaarlijks zware kosten „heeft, die, zoo lang aldaar de nagelen blijven ge-

31 Jan. 1652.

(*) VALENTIJN, I. D. bl. 293. 294. 306. II. D. bl. 177.

„ teeld worden, bezwaarlijk kunnen worden vermin„ derd, zoo ſtaat de Koning die vernieling toe." Deze reden, die volſtrekt niet het belang des Konings of zijner onderdanen, of eenige wederzijdſche voordeelen, maar alléén de mindere of meerdere winſten der Maatſchappij betrof, kon zich ſlechts een ellendige lafaard als MANDARSJA laten welgevallen. Daarop werd ook, reeds dadelijk bij de terugbrenging des Konings, het vonnis op het eiland *Bouro* ten uitvoer gebragt. Ook elders, op *Batsjan*, *Motir* enz., had deze verwoesting achtervolgens plaats, zoo dat de kweeking op *Amboina* alleen, waar men den ſluikhandel overzien kon, geoorloofd bleef (*).

Opſtand van 's Konings broeder.

Zulk een verdrag ergerde den broeder des Konings, CALAMATTA, hoewel ook voor hem jaarlijks een gedeelte van den prijs voor de verarming der onderdanen bepaald was, geweldig; misſchien wegens de geringheid van dit aandeel, misſchien ook wel om edeler oorzaken, om verontwaardiging over den ſmaad, aan zijne kroon, en de ſchade, aan zijn volk toegebragt. Althans hij ſpande met de opſtandelingen zamen, en verbond zich met die van *Tidor* en met de *Spanjaarden*.

Vrede met Spanje. Betrekkingen met Tidor.

Wij hebben boven meermalen gezien, dat de kleine naburige eilanden *Ternate* en *Tidor* geſtadig met elkander in twist leefden, terwijl het eerſte zich aan *Nederland*, het tweede aan *Spanje* hechtte, en dat zij in beider werkkring, als zoo vele wachters van groote

---

(*) Reeds in 1650 hadden zich verſcheidene gedeelten van *Amboina*, zoo als *Rarakit*, *Goram* en anderen, aan de Maatſchappij, als hunnen *Souverein*, onderworpen. VALENTIJN, II. D. bl. 162-167.

Planeten, werden medegefleept. Thans fcheen die vijandfchap te zullen ophouden, want er was tusfchen *Spanje* en *Nederland* de beroemde *eeuwige vrede* gefloten, die naderhand eigenlijk nooit weder, dan ten behoeve van *Frankrijk* (*), gebroken is. Ongelukkig echter verging het *Spaansche* fchip, waarop de vredetijding werd overgebragt; zoodat de *Tidoreezen* daarvan geen echt berigt ontvingen, en de vijandelijkheden tegen *Ternate* bleven voortzetten. Deze vrede was voor de *Spanjaards* en derzelver bondgenooten, wier zaken reeds lang aan 't verachteren waren, veel nadeeliger dan voor de *Nederlanders*, wier magt in deze ftreken dagelijks aangroeide. De koophandel in de *Spaansche* bezittingen was geheel verloopen; de meeste *Europeanen*, aldaar gezeten, verwijderden zich naar de *Philippijnsche* eilanden of naar *Mexico;* de vestingwerken vervielen; de weinige achtergeblevene foldaten waren in de diepfte ellende gedompeld, en befchouwden zich als ballingen. *Tidor* kon dus geene hulp van daar ontvangen, en was te zwak op zich zelve. Van daar dat CALAMATTA juist niet veel onderftand te wachten had. Hij begaf zich dus naar *Dsjilolo*, het brandpunt van den opftand, alwaar die van *Tidor* en de *Spanjaarden* hem van oorlogsbehoeften voorzagen (†).

De reden van den oorlog tusfchen *Tidor* en *Ter-*

(*) 1702 en 1808.

(†) VALENTIJN, I. D. 2. St. 298. II. D. 263. *Histoire de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 319. CALAMATTA was moediger van aard dan zijn broeder, die door de *Hollanders* aangefteld, en daarna bij de Rijksgrooten weinig geacht was.

Vlaming verbiedt de huwelijks-verbindtenis der Koningen van Tidor en Ternate. Oorlog.

nate was thans eene bemoeijing der *Hollanders*, niet alléén met de handelsbetrekkingen en den landbouw, maar zelfs met de huisfelijke zaken des Konings van *Ternate*. MANDARSJA was namelijk met de dochter des Konings van *Tidor* verloofd. Deze verbindtenis had eenen duurzamen vrede tusfchen de twee zoo naburige Staten kunnen te weeg brengen, maar dit zocht de Edele Maatfchappij, of althans hare plaatsbekleeders, in geenen deele. Het waren, zegt VALENTIJN, de oude en nog hedendaags (1721) gebruikelijke gronden omtrent die twee Koningen, eene al te naauwe verwantfchap tusfchen twee voor de Maatfchappij *zoo gevaarlijke* Vorsten te beletten, en integendeel altijd verwijdering, en zoo veel mogelijk oorlog tusfchen die beide Staten te zoeken. Men hoopte dan tevens, in geval van oorlog, eenmaal meester van *Tidor*, en dan ook van de teelt aller kruidnagelen te zullen worden. Het was met zulk eene heillooze ftaatkunde, dat VLAMING den Koning van *Ternate* geraden had, zijne reeds geflotene verbindtenis met dien van *Tidor* te breken.

Vrede tusfchen de twee eilanden.

Nogtans werd deze oorlog flaauwelijk gevoerd. Bij zekere gelegenheid werden drie *Hollanders* door de *Tidoreezen* gevangen, en drie gedood. De *Spaansche* bevelhebber op *Tidor* evenwel, te zwak om de *Hollanders* aan te tasten, zond de gevangenen terug, en zette zelfs den Koning in de vesting *Gamma Lamma* in hechtenis. Ook verzocht die bevelhebber om het ftaken van alle vijandelijkheden, waartoe hij den Koning van *Tidor* ook, zelfs met overlevering der opftandelingen, die bij hem de toevlugt genomen hadden, dwingen zou. Hoezeer VLAMING dit nu, volgens den nog bij de *Nederlanders*

ingewortelden argwaan op *Spanje*, voor list en bedrog hield om tijd te winnen, noodzaakten echter de zaken van *Amboina* hem, om het getal der vijanden van de Maatſchappij althans niet te vermeerderen. Dus zond hij den Reſident der regtbank, COS, en den Schout bij Nacht, GERARD ROOS, naar *Ternate*, die aldaar een vredesverdrag tusſchen *Ternate*, onder toezigt van *Nederland*, en *Tidor*, onder voogdijſchap van *Spanje*, tot ſtand bragten (*). Reeds vroeger had CALAMATTA van *Ternate* zich weder met zijn' broeder verzoend.

Dood van Reiniers-zoon.

De oorlog duurde intusſchen voort met onverpoosde woede. Het einde daarvan zag de Gouverneur-Generaal REINIERSZOON niet. Daar hij noch de vereischte veerkracht, noch de noodige kunde had tot een' zoo gewigtigen post, en daarenboven door een' aanval van beroerte tot het waarnemen daarvan buiten ſtaat was geſteld, riep hem de kamer van *zeventienen* terug; doch reeds had de dood hem, den 18den Mei 1653, in zijn vijftigſte jaar weggeſleept (†). Onder zijn bewind merkt men twee bepalingen op, die van zijnen, wel eens onverſtandigen, Godsdienstijver getuigen. Niet alleen maande hij de Predikanten ernſtig aan, om zich met de bekeering der *Chineezen*, zoo talrijk te *Batavia*, bezig te houden, maar hij gaf ook last, om zoowel de tempels der *Chineezen*, als de Moskeën der *Mohammedanen* te *Batavia* aftebreken, een maatregel juist geſchikt, om zich de geheele bevolking tot vijand te maken. Ook ſchijnt dit zoo vele zwarigheden

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 306. 310. 311.
(†) DU BOIS, p. 152.

te hebben gevonden, dat het besluit een half jaar daarna weder werd ingetrokken; maar nog geene twee maanden later (27 November 1651) werd het op nieuw bepaald. Slechts de kortheid der regering van REINIERSZOON kon den opstand hebben voorgekomen, die hieruit noodzakelijk moest ontstaan. Na zijnen dood moet het geheele besluit in het vergeetboek geraakt zijn. Dergelijke maatregelen, zoo strijdig met de *Hollandsche* verdraagzaamheid, den grondslag onzer staatkunde, schijnen de Bewindhebbers tot de terugroeping van REINIERSZOON te hebben bewogen.

Maatsuiker Gouverneur-Generaal.

Thans kon men MAATSUIKER en zijne gewigtige diensten, welke ook 's mans vroegere geloofsbelijdenis mogt geweest zijn, niet langer op den achtergrond stellen. Hij had, als Directeur-Generaal van den koophandel, een vertoog over den geheelen toestand en wenschelijke inrigting der *Nederlandsche* volkplanting in *Indiën* bij den Raad ingeleverd, waarvan de kennis ons ten uiterste belangrijk zou zijn, daar VALENTIJN hetzelve zeer heerlijk noemt; doch schoon deze Schrijver het blijkbaar onder zijn oog heeft gehad, heeft toch de achterhoudende staatkunde der Maatschappij hem zekerlijk de uitgave daarvan verboden; een verlies, hetwelk wij te meer moeten betreuren, daar VALENTIJN's uitdrukkingen, wegens *eene volkplanting* van *Hollanders*, ons bijna zou doen denken, dat hij eigenlijke *Colonisatie*, of *landbouwende* Kolonien bedoelde, een onderwerp, hetwelk in onze tijden zoo dikwerf is te berde gebragt. Het zou gewis belangrijk zijn, daarover de denkbeelden te kennen van eenen MAATSUIKER. Na den dood van REINIERSZOON werd hij

Gouverneur-Generaal (*). Eer wij zijne verrigtingen, en de belangrijke gebeurtenisſen onder zijn bewind beſchouwen, moeten wij eenen blik naar de Zuidpunt van *Afrika* wenden, waar thans eene volkplanting oprees, die misſchien MAATSUIKERS denkbeelden eenigermate verwezenlijkt heeft.

De zuidelijkſte, op het westen ziende punt van *Afrika*, buiten alle tegenſpraak reeds door de *Pheniciërs* omgezeild, door BARTHOLOMEUS DIAZ op nieuw ontdekt en de *Stormkaap* genoemd (welke naam echter zijn Koning in *Kaap de Goede Hoop* veranderde), en ſedert GAMA telkens door *Portugeesche* vloten omgevaren, lag nog altijd als een door *Europeërs* ongeacht landſchap daar, en werd ſlechts door een toen nog talrijk herdersvolk, de *Hottentotten*, bewoond. Het is een ſchiereiland, ten zuidwesten uitſtekende, en door drie bergen, den *Tafelberg*, *Leeuwenkop* (beiden naar de gedaanten genoemd) en den *Duiyelsberg*, bezet. De *Tafelbaai*, dus genoemd naar den berg, wiens voet zij ten noorden beſpoeld, en de *Baai-Fals* ſcheiden hetzelve ten noorden en oosten van het vaste land. Verder gaande wordt het land door telkens hooger opklimmende gebergten bekoeld, die echter tevens met de hette der luchtſtreek de ongezondheid wegnemen, zoodat dit gedeelte van *Afrika* een der aangenaamſten en gezondſten is, en daarin aan *Middel-Europa* niets toegeeft. Doch eene vreesſelijke plaag bezoekt maar al te dikwijls deze oorden: gebrek aan regen. Dus zijn de *Karroes*, de tusſchen de gebergten liggende vlakten, meest altijd zandwoestijnen, en luiken ſlechts

Geſteldheid der Kaap de Goede Hoop. (1651.)

(*) VALENTIJN. IV. D. I. St. bl. 298. 299.

bij den regentijd op, even als de *llanos* van *Zuid-Amerika*. Alsdan zijn zij vruchtbare weiden. Het ſchiereiland zelf, en de onmiddelijk daaraan grenzende ſtreek, is ongemeen vruchtbaar, doch lijdt ook maar al te dikwijls door eene droogte, die nog in de laatſte jaren, bij alle mogelijke hulpmiddelen, de nieuwe *Engelsche* hoogbegunſtigde volkplanting heeft doen mislukken (*). Ten noorden van het ſchiereiland dringt de *Saldanha-baai* diep in het land; zij ontving haren naam van den *Portugees* SALDANHA, die hier in 1503 aan wal ging. Hier landde ook in 1509 de *Portugeesche* Onderkoning FRANCESCO D'ALMEIDA, bij zijne terugkomst uit *Indië;* doch werd met 65 der zijnen door de *Hottentotten* verſlagen. Dit, en het treurige lot van een' anderen uit dien landaard, MANUEL DE SOUSA DE SEPULVEDA, die, na eene ſchipbreuk, met zijne echtgenoote, twee kinderen en 600 der zijnen in de omſtreek der Kaap verviel, en waarvan ſlechts 28 menſchen ontkwamen (de overige vergingen door gebrek en ellende); en eindelijk het ongeluk der manſchap van een *Fransch* ſchip, 't welk hier D'ALMEIDA'S lot onderging; dit alles bragt de zoo onherbergzame kust in zulk een' ſlechten naam, dat geene *Europische* Natie het denkbeeld opvatte, zich daar te vestigen. Het is waar, dat HOUTMAN (1595), VAN CAARDEN (1601 en 1609), en SPILBERGEN (1601) hier aan land gingen (de laatſte gaf aan den *Tafelberg* en de *Tafelbaai* hunnen naam); alsmede dat MA-

(*) Zie mijn *Vervolg op* ZIMMERMAN, *Afrika*. I. D. de *Kaap-Colonie*, bl. 1–46. en THOMSON'S *Reizen door Zuid-Afrika*, II. D. bl. 147.

TELIEF (1608), VAN DEN BROEK (1633), GIJSELS, en HAGENAAR (1638), hier kwamen om zich van versch water te voorzien, en eenigen handel met de *Hottentotten* dreven, met welke zij al meer en meer bevriend werden, zoodat zij hun de brieven, voor volgende fchepen beftemd, toevertrouwden; doch aan eene blijvende vestiging werd niet gedacht (*). Het fcheen echter, als of een duister voorgevoel daarvan eenigen van die bevelhebbers voor den geest zweefde; althans zij zetteden van tijd tot tijd een aantal fchapen aan land; zekerlijk ten behoeve van toekomftige reizigers, doch niet uit gebrek aan inlandfche fchapen, want deze zijn er zeer talrijk, van de foort met een' *vetstaart*, maar op dat ook onze gewone, voor den *Europeër* meer fmakelijke foort, in dit gunftige klimaat zou voorttelen (†).

Eerst in 1648 kwam een wondheeler, ANTONI VAN RIEBEEK, op de uit *Indië* terugkeerende vloot op het denkbeeld, dat land eens naauwkeurig op te nemen, om de meerdere of mindere gefchiktheid daarvan voor eene volkplanting te onderzoeken. Hij bewonderde de vruchtbaarheid en fchoonheid van gemelde fchiereiland, en vond de ligging uitnemend tot het bedoelde einde gefchikt. Dadelijk bij zijne

De Kaap door Riebeek met Hollandfche Kolonisten bevolkt.

(*) VALENTIJN; V. D. 2. St. bl. 118-123.

(†) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 123. Diensvolgens moet men het in mijn *Vervolg op* ZIMMERMAN. I. D. bl. 72. gezegde, dat de eerfte fchapen door MATELIEF in 1608 hier aan land gezet werden, van *Europische* fchapen verftaan; want reeds vroeger hadden de *Hollanders*, en thans MATELIEF zelf, de foort met den vetftaart aldaar ingeruild, *maar vonden het vleesch zoo vet, dat zij het niet eten konden.*

thuiskomst gaf hij daarvan aan de kamer van *zeventienen* berigt. Hij zal hier zekerlijk wel hebben aangetoond, dat de lange weg naar de *Indiën* noodzakelijk eene ververfchingsplaats eischte, dat men die nergens zoo goed bijna ten halven wege kon vinden dan juist hier, waar de gezonde lucht, de welige vruchtbaarheid, en de gemaakte vriendfchap met de inboorlingen daartoe uitnoodigde. Van de laatften hadden zich fommigen reeds aan de *Hollandsche* kleeding gewend, en den Heer HAGENAAR in de *Engelsche* tale verwelkomd. Laatstgemelde bijzonderheid vooral verdiende de aandacht der Maatfchappij. *Engeland* begon juist toen, na de burgeroorlogen en de onthoofding des Konings, met *revolutionnaire* kracht en veroveringszucht te herrijzen; het begon den *Nederlanderen* reeds moeijelijkheden in den weg te leggen, en zoo *dat* land eenmaal eene volkplanting aan de *Kaap* had gevestigd, ware het verblijf aldaar (dit kon men na het gebeurde te *Batavia* in 1619 wel voorzien) aan de *Nederlanders* voor altijd ontzegd geweest. Met wijsheid befloot men dus, reeds dadelijk eene uitrusting met den wakkeren ontwerper van het plan naar de *Kaap* te zenden. Den 6den April 1651 kwam hij met vier fchepen en veel voorraad hier aan, en nam het land in naam der *Oostindische* Maatfchappij in bezit, bouwde, bij de zoogenaamde *zoute rivier*, eene fchans van aarde en hout, die fpoedig in een fteenen kasteel werd veranderd, leide een ziekenhuis voor de vlotelingen aan, en, een half uur verder, eenen ruiterftal voor 150 man, die wel van goede *Perzische* paarden voorzien waren, en voor het vee der nieuwe volkplanters tegen de rooverijen der

Hottentotten (die men te voet nooit op hunne vlugt zou hebben kunnen inhalen) moesten zorg dragen. RIEBEEK handelde met de Opperhoofden der *Hottentotten* over het aankoopen van schapen, runderen, en een stuk land, waarvoor hij hun *Europische* goederen en snuisterijen in ruiling gaf. Vervolgens deelde hij aan elk der medegenomene volkplanters 60 morgen lands uit, en gaf hun vee en werktuigen tot den landbouw, op voorwaarde van die na drie of vier jaren in zekere termijnen te betalen. Voor zich zelv', en om de landbouwers door een voorbeeld aan te moedigen, leide hij een stuk lands tot moesland en tot eenen *wijnberg* aan. Op dezen voet werd de aanbouwing voortgezet, en alles ging wel, doch er was gebrek aan vrouwen. Dus werden uit het weeshuis te *Amsterdam* een aantal meisjes ontboden, en daarna kocht men in *Hottentotsch Holland* een ander stuk gronds daarbij aan (*).

De oorlog in de Molukken voortgezet.

De oorlog in de *Molukken* werd nog steeds met wederzijdsche onverzoenlijke verbittering voortgezet. Wij zullen den lezer niet vermoeijen of bedroeven met het omstandige verhaal van onbeslissende wreedheden, moorden en teregtstellingen aan beide zijden. Slechts enkelde trekken van moed, of het einde van belangrijke personen zullen wij hem mededeelen.

Verovering van Laali. Oorlog met de Macassaren. Heldendaden der Nederlanders.

De vesting *Laali* op *Amboina* verdedigde zich dapper tegen den Gouverneur VLAMING, en de bezetting verklaarde, *naar geen verdrag te zullen luisteren, maar zich liever aan 't einde te willen vechten.*

(*) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 124. 125.

Er waren namelijk eenige hulptroepen uit *Macassar* aangekomen, onbuigzame bewoners van dat eiland *Celebes*, hetwelk zich, door den *aristokratischen* vorm zijner woelige Adelregéring en door den heldenmoed zijner bewoners, onder de *Indische* gewesten zoo bijzonder als het *Polen* van den Archipel kenmerkt. Na een beleg van vijf dagen werd de ſterkte beſtormd, maar de *Macassaren* riepen onder 't vechten, *dat zij geene genade begeerden.* Er had zich namelijk bij hunne aangeborene dapperheid nog eene omſtandigheid gevoegd, die hen tot wanhoop dreef. Een troep *Amboineezen*, met een wit vaandel ten teeken van overgave bij den Luitenant KELLER gekomen, was eerst aangenomen, doch daarna door de ſchandelijkſte trouweloosheid om 't leven gebragt, zoo 't heette om den vijand te leeren, dat men *met de zoo dikwerf aangebodene genade niet spotten moest* (hiervan waren *nu* althans nog geene blijken). De *Macassaren*, die thans hun leven ten duurſte wilden verkoopen, liepen tot over den middel in zee, tusſchen en tegen de trompen van 't geweer in; ook ontkwamen er ſlechts zestig den dood. Zevenhonderd *Amboineezen* waren geſneuveld, vierhonderd werden gevangen genomen, en in ſlavernij weggeſchonken. (Ook elders werden de gevangene vrouwen en kinderen als ſlaven en ſlavinnen verkocht.) *Laali* werd dus veroverd, maar aan den anderen kant werd door de opſtandelingen de Koning van *Boeton* (*), AALI, die den *Nederlanderen* zeer genegen, en ſteeds tot hunne

(*) Aan de zuidoostpunt van *Celebes*, een vruchtbaar en boschrijk eiland.

hulpe gereed, maar wegens zijne geweldige buitenſporigheden gehaat was, van zijne waardigheden, goederen, en ſieraden ontbloot, naar een ellendig hutje verdreven, en daar met dolkſteken omgebragt. VALENTIJN zelf erkent, dat hij zich dezen dood door het verkrachten van de vrouwen zijner Grooten en andere geweldenarijen had op den hals gehaald. Daarop belegerden de *Macassaren*, met 700 vaartuigen en 20,000 man, de vesting *Djangan Kata* op *Boeton*. Doch toen de *Nederlanders* zeven ſtormen hadden afgeſlagen, en op het punt van bezwijken waren, openden zij zelve de poort voor den belegeraar, en deden zich met 200 naar binnen dringende vijanden in de lucht vliegen.

Ook in een ander gevecht toonden eenige *Nederlanders* hunnen heldenaard, en verzoenden de menschheid weder een weinig met ons volkskarakter, hetwelk gevaar liep, om door ſnoodaards eene onuitwischbare vlek te bekomen. De Luitenant FRANS TINNEKENS en de Serjant LAMBERT OTTENSZ. verdedigden zich, in een gevecht tegen de *Macassaren*, met hun geweer, zoo lang zij ſtaan konden, zoo verwoed, dat zij langen tijd niet zonder het uiterſte gevaar te genaken waren; eindelijk vielen zij als helden, na de manſchap van zes vaartuigen lang en moedig te hebben weêrſtaan (*).

Afval van Calamatta. Nagelboomen op Machian uitgeroeid. Vlamings geſtrengheid.

Een nieuwe afval van CALAMATTA, die zich met de kroon van *Boeton* gevleid had, maar daarin teleurgeſteld was, en zulks aan zijn' broeder wilde betaald zetten, belemmerde de *Nederlanders* grootelijks. De

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. 309. 311. 313. 321. II. D. 2. St. bl. 196.

oorlog, dien men als ſpoedig geeindigd beſchouwde, moest nu als van voren hervat worden, en CALAMATTA nestelde zich ook op *Amboina*. De Koning van *Ternate* daarentegen vlood in alle haast van het eiland *Boero* bij *Amboina* (*), op een klein vaartuig naar de *Hollandsche* vesting. Doch hij werd door VLAMING op *Ternate* herſteld, die tevens alle nagelboomen op *Machian* uitroeide, tegen eene ſchâvergoeding van 5000 Rijksdaalders in eens, indien de muiters op *Boero* binnen anderhalf jaar onder Koning MANDARSJA en de Maatſchappij wederkeerden; zoo niet, zouden zij ſlechts de helft genieten. Het was ongetwijfeld hard, dat de bewoners van *Machian* voor *Boero* moesten boeten, doch hierover bekommerde zich VLAMING niet; hij berekende ſlechts de mindere onkosten voor de Maatſchappij aan bezittingen en aankoop van nagelen. Immers het thans zoo veel *minder* aangekweekte getal mogt daarom in *Indië* geene hoogere prijzen gelden, maar moest die wel (daar men den alleenhandel had) in *Europa* opbrengen. Voorts werden acht of negen opſtandelingen te *Ternate*, op last van VLAMING, doorſtoken, en hunne goederen verbeurd verklaard. Bij een bezoek op de *Spaansche* vesting *Gamma Lamma* vond VLAMING die tot zijne verbazing in een' veel beteren ſtaat dan de

(*) *Boero* of *Boeroe* is na *Ceram* het grootſte der tot *Amboina* behoorende eilanden, (25 uren lang en 20 breed) bekoorlijk door bergen en bosſchen, door een groot meir, en rijk in allerlei voortbrengſelen, vooral *sago*; doch ſlecht bevolkt, en het is waarlijk te beklagen, dat de *Nederlanders* van dit heerlijke gewest, door den Heer VAN DEN BOSCH een *Eden* genoemd, niet beter partij getrokken hebben. De nagelboomen zijn er uitgeroeid.

ſterkte *Oranje*, de *Nederlandsche* hoofdplaats op *Ternate*.

Inneming van Asſahoedi. Saidi's dood. Vlaming's wreedheid.

Het fort *Assahoedi* op *Bonoa* had reeds een' geruimen tijd tot hoofdſterkte der opſtandelingen gediend. Meermalen had men vergeefſche pogingen gedaan, om dezelve te winnen. Nu gelastte VLAMING een' ſtorm. De vaandrig BUITENDIJK met eenige andere waaghalzen zou van achteren eene klip, tegen welke het fort leunt, beklimmen; terwijl 400 ſoldaten met 40 matrozen hetzelve van voren moesten trachten te overweldigen. BUITENDIJK en de zijnen volbragten hunne taak des nachts met het uiterſte levensgevaar, daar zij zich aan wortels van boomen moesten vasthouden; des morgens vroeg waren zij boven de ſterkte, en nu blies de Trompetter het vaderlandſche *Wilhelmus van Nassauwen;* het kanon der ſchepen gaf het ſein tot den ſtorm; en den 29ſten Julij, met het aanbreken van den dag, viel VLAMING op 't ſtrand op de knieën, deed een ijverig gebed, en ſprak den zijnen moed in. Zonderlinge mengeling van godsdienſtigheid en wreedaardigheid in hetzelfde karakter! Zoodra de eilanders zich van achter beſtookt zagen, verlieten zij in allerijl de verſchanſingen (negen hoog boven elkander), en vloden naar het gebergte *Kalika*. Hier meende KAITSJILI SAIDI, het hoofd van den opſtand aan deze zijde, veilig te zijn, doch hij werd door een' *Mohammedaanschen* Priester verraden. Deze ellendeling, die zijne handen menigmaal met het bloed der *Nederlanders* bezoedeld had, het zwerven in 't gebergte moede, beſloot, zich bij zijne vorige vijanden door het verraad zijner vrienden veiligheid en misſchien belooning te verſchaffen. Hij beloofde den *Nederland-*

schen bevelhebber de overlevering van dien zelfden SAIDI, wien hij daags te voren op den *Koran* trouw gezworen had. Met diepe verachting bediende zich VLAMING van den booswicht, die hem zijn' zoon als gijzelaar liet, en zich zelv' als gids aanbood. Zoo beklom men de anders ontoegankelijke ſchuilplaats van het Opperhoofd in 't gebergte. De verrader zelf ging vooraf, en greep het Opperhoofd onverhoeds aan, doch deze worstelde met hem, en zou hem misſchien het verdiende loon zijner trouweloosheid hebben gegeven, zonder de *Nederlandsche* ſoldaten, die SAIDI eene diepe wond in het been toebragten. Dus behield de priester zijn leven, en SAIDI werd voor VLAMING gebragt. Uitgeput door bloedverlies, half ſtervend, lag hij daar voor den beſchaafden *Europeër*, den man, gekweekt in eene der regerende huizen van eene ſtad in het menschlievende *Nederland*, het weldadige *Amsterdam*, en deze! — wij verhalen het met een bloedend hart — deze ſtiet hem driemaal zijne lans in den mond, onder de ſpottende vraag: *Slaapt gij nu, Heer Admiraal? Hoe is het, ontwaak toch!* De edele *Maleijer* opent een weinig de oogen, doch ſluit die ras weder met verachting voor den ſnooden Christen, die *hier* de Barbaar was. Daarop werd hij aan het volk overgegeven, die hem van onder af radbraakten, van lid tot lid in ſtukken, en toen het hoofd afkapten. De Evangeliedienaar FRANÇOIS VALENTIJN vindt dit einde *te zacht!! Hij had*, zegt hij, *verdiend nog langer te leven, om een' schrikkelijker dood te sterven* (*).

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. 315-320. II. D. 2. St. bl. 198-200.

De zoon werd naar *Batavia*, de vrouw, eene inboorlinge van *Boeton*, derwaarts gezonden.

Deze voorfpoed (indien eene zege, met zoo veel wreedheid bezoedeld, voorfpoed mag heeten) werd door twee onheilen opgewogen. De Majoor VERHEIDEN werd omftreeks het groote eiland *Timor* door de *Portugeezen* overvallen en met zijn meeste volk gedood. De dappere CASPAR BUITENDIJK, wien eigenlijk de zege van *Assahoedi* te danken was, werd in eene ranke boot onverwacht door *dertig Macassarsche* vaartuigen aangetast, en bezweek eerst, na twee derzelven reddeloos gefchoten te hebben. Er kwam (hetzij toevallig, hetzij door een befluit des braven bevelhebbers) brand in het buskruid, waardoor hij en 24 der zijnen, maar ook gewis velen der vijanden, in de lucht fprongen (*). Dood van Verheiden en Buitendijk.

Met *Macassar* werd kort daarna een fchadelijke vrede gefloten. De gevangenen zouden aan weêrszijden worden vrijgegeven; de Koning mogt zoo vele opftandelingen uit *Amboina*, als hij flechts wilde, opnemen; en de *Macassaren* mogten vrij, ter invordering hunner fchulden, op *Amboina* komen. Sommige vijandelijke Opperhoofden onderwierpen zich; van anderen bragten de ingezetenen de hoofden aan VLAMING, even als aan een' *Turkschen* of *Tartaarschen* Gebieder. CALAMATTA, uit *Boero* ontfnapt, zwierf nog van het eene eiland naar het an- Vrede met Macasfar. Dood des Konings van Dsjilolo.

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 201. 202. CRAWFURD (*Hist. van den Indischen Archipel*, Ned. Vert. III. D. bl. 432.) verhaalt de fnoodheid van VLAMING, en te regt. Maar waarom verzwijgt hij de daden van VAN DEN BROEK, van BUITENDIJK, van TINNEKENS, OTTENSZ., en de mannen op *Boeton!*

dere, en vlood eindelijk met MADJIRA naar *Macassar*. De Koning van *Dsjilolo* werd op zee met dertig der zijnen, benevens vrouwen en kinderen, gevangen genomen. VLAMING vond niet goed, hen naar *Ternate* te zenden; dit mogt een middel zijn, om hen door 's Konings goedheid in 't leven te houden; openbare teregtſtelling op *Victoria* van een' *Indischen* Koning zou onfeilbaar het volk tot wanhopigen opſtand hebben gebragt; dus koos men het laagſte, verachtelijkſte middel, den ſluipmoord. De Koning werd, met 25 der zijnen, in *stilte* in zee verdronken (*)!

Overzigt van Vlamings beſtuur.

Dit was het laatſte bedrijf van den bloeddorſtigen VLAMING. In het oog van elken menſchenvriend heeft hij zich naast de VERRESSEN, LOUVOIS, JEFFREYS en DE CELLES eene ſchandzuil geſticht, hoezeer men hem geen krachtig en werkzaam karakter ontzeggen kan. De rust, die thans in de *Molukken* heerschte, was geene bevrediging: het was een geſmoorde, verkropte, maar niet minder hevige haat, die ſlechts naar gelegenheid tot wraak dorstte, of door krachtige en tevens menſchelijke vertegenwoordigers van *Nederland* kon worden verzoend. De Oostkust van *Ceram* bleef nog in openbaren opſtand, waarvan VLAMING het dempen aan zijnen opvolger HUSTAART moest overlaten.

Betrekkingen met Portugal. Misnoegen der Portugeezen in Brazilië.

Tot grootere eer voor *Nederland* verſtrekt de verovering van *Ceylon*, die omtrent dezen tijd werd voltooid. Doch deze gebeurtenis hangt zamen met onze betrekkingen tot *Portugal*, tot wier nadere beſchouwing wij naar *Europa* en zelfs naar *Brazilië*

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 320-323. CRAWFURD, t. a. pl. bl. 433.

moeten terugkeeren. *Portugal* had met veel weêrzin de vijandelijkheden op *Ceylon*, de ſterke kaneelteelt bij het kasteel *Punto Gale*, en de herwinning van *Negombo* gezien; en het ſtond geſchapen, dat de nieuwe Staat eene vloot naar *Indië* zenden zou, om dit te beletten. Doch *Frankrijks* eerſte Staatsdienaar, de geſlepene Kardinaal MAZARIN, die met veel tegenzin zag, dat twee vijanden van *Spanje*, waarmede *Frankrijk* ook nog in oorlog was, elkander op die wijze zouden buiten ſtaat ſtellen, om dat Rijk te benadeelen, trachtte de zaak te bemiddelen, en het was dan ook door de toeſpraak van den *Franschen* Gezant, Grave D'ESTRADES, dat men zich in *Nederland* omtrent het punt van *Gale* handelbaar toonde. Wij zagen dan ook, dat MAATSUIKER een verdrag tot ſtand bragt. Maar *Portugal* kon daarom het verlies van *Negombo* en zoo vele belangrijke punten op het rijke *Ceylon* niet verkroppen. Men moet erkennen, dat de zaakwaarnemers der Maatſchappij in *Brazilië* na het vertrek van JOAN MAURITS hetzelve zeer in de hand werkten. Een koopman van *Amsterdam*, een goudſmid uit *Haarlem*, een timmerman uit *Middelburg*, waren, indien wij RAYNAL mogen gelooven, aan het hoofd van den Raad, die te *Recife* over de belangrijkſte zaken beſliste (*). Wij hebben reeds de zaden van bederf, de misbruiken in het godsdienſtige, regterlijke en ſtaatkundige gezien, waartegen JOAN MAURITS de Maatſchappij zoo welmeenend gewaarſchuwd had. Vooral was de Godsdienst een onoverkomelijke hinderpaal tot innige vereeniging der *Portugeezen* en *Hollanders*. Wij 1645.

(*) RAYNAL, L. IX. Ch. 48.

hebben in onze dagen gezien, wat Godsdiensthaat, zelfs thans nog, in dit opzigt vermag, ook zonder wettige aanleiding, onder de regtvaardigste en onzijdigste Regéring; wat moest het dan in de zeventiende Eeuw niet zijn, in een land als *Braziliē*, door *Portugeezen* bewoond, waarin de *Hollanders* verre waren van gelijke regten aan de Roomschgezinden als aan de Protestanten te vergunnen, en waarin zij aan de zoo gehate *Joden* eene blijkbare bescherming verleenden! De belastingen werden geweldig hoog opgedreven; dit hing zamen met een ontwerp, om de inkomsten met de uitgaven, door hoogere regten en bezuinigingen, gelijk te stellen. Ten einde het laatste doel te bereiken, verzuimde men de onmisbaarste vereischten tot het bestaan der volkplanting. Men liet de vestingwerken vervallen, *verkocht* de wapenen en krijgsbehoeften aan de *Portugeezen* van *Bahia* (thans in naam voor het oogenblik bevredigd), welke die zeer duur inkochten, en men gaf aan de krijgslieden zeer ruim verlof naar *Europa*, ten einde soldij uit te winnen (*).

Opstand der Portugeezen.

De maat werd eindelijk vol, en de onderdrukte *Portugeesche* ingezetenen verlangden slechts naar eene gelegenheid, om de banier des opstands te ontrollen. Daar deze zich niet opdeed, nam men tot een middel, in de Zuidlanden maar al te gemeen, tot verraad, zijne toevlugt. Een aanzienlijk *Portugees* op *Mauritsstad* wilde de voornaamste *Hollandsche* ambtenaren op de bruiloft zijner dochter nooden, hen aldaar allen, te midden van de heilige regten der gastvrijheid en de genoegens der tafel, van kant ma-

(*) RAYNAL *l. c.*

ken, als dan de ingezetenen zijner Natie tegen de *Nederlanders* te hulp roepen, en op die wijs meester van het *Recief* worden. Doch een der zamenzweerders gevoelde diep de laagheid van het schelmstuk; de *mensch* zegevierde over den *vaderlander*, en hij openbaarde het voorgenomene stuk aan de *Hollandsche* gezagvoerders. Maar zijne landslieden bekwamen hiervan de lucht; zij ontvloden, en staken de vaan des opstands terstond in het binnenland uit (*).

Nu bleek de heillooze spaarzaamheid wel, die om gewin de veiligheid van den Staat had op het spel gezet. Er lag slechts één *Hollandsch* schip op het *Recief*, en er was bijna geen voorraad van krijgsbehoeften. Men kon niet meer dan 300 *Nederlanders* en 200 inboorlingen bijeenbrengen. In het open veld nogtans waagden de *Portugeezen* het niet, geregelde troepen te staan; maar zij verwekten eenen vernielenden *Guerilla*-oorlog, die voor de nijvere, handeldrijvende en landbouwende *Hollandsche* inwoners vooral noodlottig was. Het ontbrak den opstandelingen bij dit ontwerp niet aan een Hoofd, geschikt om hetzelve uit te voeren.

JUAN FERNANDEZ DE VIERA was van bediende commissiehandelaar, en naderhand koopman voor eigen rekening geworden. Bij groote kundigheden in den handel voegde hij eerlijkheid en geluk, dus rijkdom, en daarbij eene onbekrompene mildheid, die hem zeer door zijne medeburgers deed beminnen. Hij kon den oorlog niet in naam des Konings van *Portugal*, destijds met *Nederland*, zoo het scheen,

Viera, Hoofd der opstandelingen.

(*) *Leven van Frederik Hendrik*, (1737) II. D. bl. 557.

in goede verſtandhouding, voeren. Hij moest *zelf*, op eigene verantwoordelijkheid, op het gevaar af, van door JUAN IV. verloochend en zelfs aan de *Nederlanders* overgeleverd te worden, voor de onafhankelijkheid van zijn volk ſtrijden. Weldra ſchaarden zich eene menigte *Portugeesche* ſoldaten en volkplanters om hem heen. Dapper roeide daaronder de Geestelijkheid, door ruime aflaatbrieven aan de ſtrijders van VIERA den Hemel belovende. Geene *Nederlanders* waren meer veilig op hunne plantaadjen; de ſuiker werd geroofd, de ſlaven weggehaald, en het vee geſlacht; de eigenaar mogt van geluk ſpreken, wanneer hij zelf het onheil in eene ſterkte ontſnapt was (*).

Uitrusting naar Brazilië onder Schuppen en Schoonenberg.

De Maatſchappij, haren achterſtand nog niet te boven zijnde, wendde zich om hulp tot de Algemeene Staten. Zij bekwam eene halve Millioen, waarmede zij volk wierf, en den dapperen Overſte SCHUPPEN, die het land kende, benevens HINDERSON met 4000 man naar *Brazilië* zond. WOUTER SCHOONENBERG, een man van wien men veel verwachtte, werd tot Opperbevelhebber aangeſteld. Intusſchen had zich VIERA in zijne zegepraal niet laten ſtuiten. De ſterkten *St. Antonio* en *Serinham* gingen over, en daardoor werd het *Recief* zoodanig benaauwd, dat men zich in de droevige noodzakelijkheid bevond, de heerlijke, pas gebouwde *Mauritsstad*, benevens het ſchoone paleis van JOAN MAURITS te ſloopen. Bij alle deze rampen voegde zich verraad; men ver-

(*) RAYNAL, *l. c. Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 558. LUZAC, I. D. bl. 336.

haalt, dat de Majoor HOOGSTRATEN de ſterkte het *Puntal* aan kaap *St. Augustijn* voor 18,000 guldens en den eigendom van een Regiment verkocht heeft (*).

Dubbelzinnig gedrag des Konings van Portugal.

Terwijl dit alles in *Nederlandsch Brazilië* voorviel, geliet zich de *Portugeesche* Regéring, zoowel als hare bewindhebbers in *Brazilië*, als of zij aan alle deze woelingen geheel vreemd waren. De Raden van *Brazilië*, naar *Bahia* gezonden, hoorden, dat men aldaar het gebeurde voor het eerst *door hen* had vernomen. Ook zoo deed zich de Koning van *Portugal* voor. Doch een toeval leide zijne dubbelhartigheid bloot.

Een *Portugeesch* vaartuig, met krijgsvoorraad naar *Bahia* beſtemd, viel den *Barbarijschen* zeerooveren in handen. Aan boord van hetzelve waren brieven, door den Koning onderteekend, waaruit zijne kennis van den aanſlag zijner gewezene onderdanen zonneklaar bleek. Een *Jood*, door aankoop van het ſchip of het volk, meester van die papieren geworden, zond dezelve, om *Portugal* nadeel te doen, aan een' zijner ſtamgenooten in *Holland*, die zich haastte, de *Westindische* Maatſchappij daarvan te verwittigen. Men vatte dadelijk daarop eenen *Portugees*, die, zoo 't ſchijnt, in dien handel gewikkeld was, zekeren GASPAR DIAZ FEREIRA. Hij was een gunſteling van Graaf JOAN MAURITS, en met hem uit *Brazilië* gekomen. Doch echte of overdrevene vaderlandsliefde of volksgeest had bij dezen zoon van *Portugal* alle andere bedenkingen, ook die der trouw en der dankbaarheid, overwogen. Het gemeen wilde in den

(*) *Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 558-562.

Hage het huis van den *Portugeeschen* Gezant plunderen, en werd flechts door de wacht des Stadhouders terug gehouden. Ook begreep de *Nederlandschen* Regéring in *Brazilië*, dat zij op die gewaande onkunde niet te letten, maar alle *Portugeezen* van nu af als vijanden te befchouwen had. Althans de Admiraal LICHTHART vernielde met acht zijner fchepen dertien *Portugeesche*, en maakte zich van hunnen Vlootvoogd meester (*). Intusfchen verklaarde de Gezant van *Portugal* in *'s Hage*, DE SOUSA COUTINHO, ten plegtigfte, dat de Koning zoo onfchuldig was aan de onberadene drift zijner voormalige onderdanen, dat hij gaarne de gewonnen plaatfen weder aan de Staten zou ter hand ftellen, en zelfs de muitelingen ftraffen. Doch toen men hiervoor verzekering eischte, door den afftand, bij voorraad, van *Bahia* of het *Azorische* eiland *Terceira*, maakte Koning JUAN, die flechts tijd zocht te winnen, zwarigheden, ten einde den opftand gelegenheid te geven, zich verder uit te breiden, en de Staten van het uitrusten eener vloot, waartoe zij thans, na den vrede met *Spanje*, de handen ruim hadden, te weêrhouden. Indedaad lieten de Staten zich een' tijd lang, door hunne goede trouwe verfchalkt, in flaap wiegen (†), terwijl *Portugal* misfchien dacht, tot zijne handelwijze geregtigd te zijn door het mede zeer dubbelzinnige gedrag der *Westindische* Maatfchappij, even vóór de

(*) *Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 559. 563. 564. WAGENAAR, XII. D. bl. 12. 13.

(†) RAYNAL, *l. c.* De Koning van *Portugal* fpeelde in 1646 eene even dubbelzinnige rol omtrent de opftandelingen van *Brazilië*, als die van *Frankrijk* in 1831 omtrent de *Belgische* muiters.

ſluiting en bekrachtiging van het als zeker bekend ſtaande Beſtand met *Portugal.* Zoo gevaarlijk is het, ook ſlechts éénmaal van de lijnregte baan der goede trouw af te wijken, en zoo ſtraft elke zonde daartegen zich zelve in de gevolgen!

Opſtand in Afrika.

Indedaad ontving men in *Nederland* ſpoedig berigt, dat ook *St. Paul de Loanda* in *Afrika* zich met geheel *Angola* aan het *Nederlandsche* gezag had onttrokken. De *Portugeesche* Gezant ontzag zich nu niet meer, van dit voorval en zelfs van de verdragspunten in den *Hage* kennis te geven. De Staten beſchouwden dit als eene beleediging, en zonden het ſtuk ongelezen aan den Gezant terug.

Aankomst van Schuppen. De opſtand breidt zich uit. 1646.

Intusſchen was SCHUPPEN met zijne vloot, na lang door ſtorm en onweêr geſlingerd te zijn, en ruim zoo veel door twist der Hoofden en muiterij te hebben geleden, aan het *Recief* gekomen, hetwelk eene verſterking in krijgsvolk en levensmiddelen dringend behoefde. Vijf meer bekwame mannen, dan de winkeliers, die JOAN MAURITS vervangen hadden, plaatſten zich nu aan het hoofd. Daar zachte middelen, die men in den aanvang te werk ſtelde, geen gevolg hadden; (het was nu eenmaal te verre gekomen, en zoo men eene omwenteling vergunt te werken, is, zij evenmin als een afgeſchoten pijl, te weêrhouden; (*)) daar zelfs SCHUPPEN

(*) VIERA liet zich door de gemaakte vermaningen zijns Konings, om de wapenen neder te leggen, geenszins weêrhouden, daar hij zeker was van de geheime bedoelingen van het *Lisbonsche* Kabinet. „De Koning," riep hij uit, „kent onze „zelfopofferingen en ijver voor zijne zaak niet! anders zou „hij veeleer onze zaak uit alle magt begunſtigen." Hij wist zijnen geest aan alle de zijnen, waaronder zekere BARETO,

meermalen de nederlaag kreeg, ging men weder tot het andere uiterſte, tot middelen van de uiterſte geſtrengheid of liever wreedheid, over (*). Het land rondom het *Recief* en op *Tapariba* werd, in zoo verre het door den vijand verſchoond was, nu door onze eigene troepen deerlijk verwoest, en men wil, dat wel tweeduizend *Portugeezen* en andere inwoners om het leven gebragt werden. Dit ſcheen aan te duiden, dat men het land nu verloren achtte, en hetzelve, vóór het afſcheid, ſlechts zoo veel mogelijk trachtte te vernielen. Een *Portugeesch* koopman, die te *Paraïba* gekomen was, om wegens de overgave dier vesting te onderhandelen, werd opgehangen, en zijn lijk op een rad gezet (†). Nu was het niet mogelijk, aan verdere onderwerping der ingezetenen te denken. De *Nederlanders* waren voortaan niet meer enkel *ketters* of oude gebieders, die men trachtte te lozen; het waren onverzoenlijke vijanden, die men trachtte uit te roeijen. Om den geheelen ondergang der kostbare volkplanting voor te komen, werd eene nieuwe vloot van 50 groote ſchepen met 6000 man, onder bedekking van 12 oorlogſchepen, in gereedheid gebragt. De *Portugeesche* Gezant deed nog eene laatſte poging, om
1647. die afzending te beletten. Hij beloofde hulp aan de Maatſchappij, en het zenden van eenen nieuwen Onderkoning, tevens echter aanmerkende, dat de Maatſchappij, geheel buiten toedoen van *Portugal*, door

en VIDAL uitmuntten, mede te deelen. RAYNAL, L. IX. Ch. 47.

(*) LUZAC, I. D. bl. 338.

(†) *Leven van Frederik Hendrik*, II. D. bl. 561. 562.

ondragelijke belastingen en knevelarijen zich zelve dit onheil berokkend had. De Staten vonden deze aanmerkingen van een' vreemden Gezant zeer ongepast, en zonden de vloot af.

Verfchillen over de nieuwe uitrusting. W. Cz. de With.

Vergeefs had men JOAN MAURITS, wiens uitnemend beleid thans te laat ingezien werd, trachten over te halen om op nieuw de Landvoogdij te aanvaarden. Hij bedong thans voorwaarden, die men niet kon of niet wilde aannemen. De ingefcheepte krijgslieden morden, zoowel over het voedfel als over de behandeling. Daarbij kwam verfchil over het regtsgebied (*). De *Westindische* Maatfchappij beweerde, dat de gezondene troepen moesten befchouwd worden als geheel aan haar afgeftaan. Doch Prins WILLEM II., in dit jaar zijnen vader FREDERIK HENDRIK in de ftadhouderlijke waardigheid opgevolgd, een jongman van een' vurigen, onbuigzamen en krijgshaftigen aard, beweerde, dat het flechts eene *hulp* was aan die Maatfchappij verleend, en dat de aanftelling, althans van fommige Officieren, aan hem ftond. Daarbij was hij geleid door het befef der volkomene ongefchiktheid van den Prefident en Raden in *Brazilië*. Zoo was onder anderen zekere HAEX, die flechts in den Raad gedrongen was, om fchulden voor zijne meesters in te vorderen, naar het vaderland gekomen, om hulp te verzoeken. Ondervraagd zijnde naar den ftaat van zaken in *Brazilië*, gaf hij blijken van diepe onkunde en verkeerde maatregelen in het beftuur der volkplanting. Verfcheidene pogingen tegen *Bahia* waren door gebrek aan beleid geheel en al mislukt, en fchoon men het eiland

(*) LUZAC, I. D. bl. 339.

Taparica tegen over *Bahia* bezet had, en SCHUPPEN eenen aanval der *Portugeezen* aldaar met een groot verlies had afgeslagen, waren evenwel de maatregelen zoo geheel verkeerd, dat het onmogelijk scheen, aldaar te kunnen stand houden. Nogtans zegevierde de kwalijk gewijzigde handelgeest, gevoegd misschien bij rijzend wantrouwen op den jeugdigen en doortastenden Stadhouder. Het bewind in *Brazilië* bekwam de beschikking over de vloot en het leger. De eerste stond onder den beroemden zeeheld WITTE CORNELISZ. DE WITH, een' man van onbuigzame gestrengheid, en die zich zelv' te veel gevoelde, om iets toe te geven. De Overste SCHUPPEN, thans in *Brazilië*, werd Opperbevelhebber onder den titel van Luitenant-Generaal, wien het beleid des oorlogs naar bevind van zaken, zonder vast plan, toevertrouwd was (*).

De WITH beklaagde zich intusschen, dat zijne twaalf oorlogschepen te zwak waren, om eene verbazende uitrusting, die in de *Portugeesche* havens gereed gemaakt werd, genoegzaam het hoofd te bieden. Men vroeg hem, of hij *vrees* daarvoor koesterde. *Ik heb nooit mijn' vijand den rug toegekeerd*, was het antwoord des zeehelds, en hij drong niet verder op versterking aan, even min als later DE RUITER in een dergelijk geval.

De With's gedwongene werkeloosheid. 1649.

In *Brazilië* gekomen, waar thans niet meer dan drie plaatsen, het *Recief*, *Paraïba* en *Rio Grande*, de Maatschappij gehoorzaamden, voelde de WITH zijnen moed dadelijk door de schikking, die hem aan

(*) Jonkh. VAN DE CAPELLE VAN AARTSBERGEN, *Gedenkschriften* II. D. bl. 222-228.

de onervarene Bewindhebbers onderwierp, aan banden gelegd. Hij wilde terstond, zoo te land als ter zee, den vijand aanvallen, doch hij werd meer dan eene maand werkeloos gehouden aan het *Recief.* Naderhand mislukte een voorgenomene togt tegen *Bahia*, door de onvoorzigtigheid van een' zijner onderbevelhebbers, en hij keerde vruchteloos terug.

Even min gelukten zijne andere ondernemingen. Jagt makende op twee *Portugeesche* oorlogschepen, nam hij een derzelve; de manschap van het andere, geene kans tot ontsnappen ziende, bestond een moedig stuk. Zij stak het vuur in 't buskruid, en deed zich zelve met twee *Nederlandsche* schepen in de lucht vliegen; naauwelijks ontsnapte dat van DE WITH. Hij beschermde vervolgens eene landing op *Taparica* bij *Bahia;* doch moest, terwijl aldaar niets uitgevoerd werd, met zijn smaldeel werkeloos eene maand lang tegen storm en hooge zee worstelen. Hoogst verdrietig over deze teleurstellingen, verbitterd door het — ware of valsche — denkbeeld van verwaarloozing en verachting, dat in zijne ziel wortel geschoten had; vooral misnoegd, om dat men zijne aanzoeken om het noodige voor de vele zieken en gekwetsten op de vloot met een verachtelijk stilzwijgen had beantwoord, schreef hij een' brief aan de Algemeene Staten, waarin het gevoel van een' vrijen *Hollandschen* zeeman uit de doorluchtige zeventiende Eeuw uitnemend, hoezeer dan ook in eenen ruwen vorm, doorschittert. „Zoo de „minste slaaf, ja een hond, op 't *Recief* ziek was, „zou meer zorg daarvoor gedragen worden tot *sou-„lagement* voor denzelven, als wel voor een' Admi-„raal alhier met zijn volk gedaan wordt; waaruit

Hij wordt tegen gewerkt en keert terug.

4 *

„(Gij) de genegenheid te onswaarts wel kunt be-„merken." Hij waagde dus eene grove overtreding der krijgstucht, en hoewel die ſtap door den reddeloozen ſtaat zijner manſchap en ſchepen, waarvoor op het *Recief* niets voorhanden was, zich eenigermate mag laten verontſchuldigen; te regtvaardigen is die niet in een' krijgsman, waar met het verlies der ondergeſchiktheid, ook van den hoogeren, alles in duigen ſpat. Een verlof, aan hem tot terugkeering naar het vaderland verleend, werd herroepen; hij beſloot de „*Compagnie op den Hongerberg*" gelijk hij het *Recief*, door het gebrek reeds aangegrimd, noemde, te verlaten, en ſtevende indedaad, nu men aan zijne herhaalde vertoogen het oor niet leende, met twee zijner ſchepen huiswaarts (*). Hier werd hij op 's Prinſen last van wege de Algemeene Staten in hechtenis genomen, doch door de Staten van *Holland* beſchermd, hetwelk de reeds zwevende geſchillen tusſchen die ſtaatsligchamen niet weinig verzwaarde. Hij bleef in hechtenis tot na 's Prinſen dood, wanneer hij weder de vrijheid erlangde.

Belemmeringen eener krachtige toerusting naar Brazilië. 1649.

De Staten, eindelijk het opzettelijk dralen en weifelen van *Portugal* moede, namen het beſluit, zoowel de *Oost*- als *Westindische* Maatſchappijen te magtigen, om bij wijze van ſchâverhaling de *Portugeesche* ſchepen te doen opbrengen, tot dat het verlies, in *Brazilië* en elders geleden, volkomen geboet zou zijn. De *Oostindische* Maatſchappij had hierin te meer belang, daar zij door tusſchenkomst der Staten

(*) Mr. J. C. DE JONGE, *Verhandelingen en onuitgegeven stukken betrekkelijk de Geschiedenis der Nederlanden*, (*uit* DE WITH, *dagboek en brieven*) I. D. bl. 160-169.

de *Westindische* met anderhalve Millioen was te gemoet gekomen. Men beraamde middelen om 3500 man naar *Brazilië* te zenden (een geringe onderstand, wanneer men de belangrijkheid van het voorwerp in aanmerking neemt), en eindelijk verlangde men van de deelgenooten der W. I. Maatschappij eene nieuwe bijdrage van twaalf ten honderd. Maar *Friesland*, hetwelk zeer euvel opnam, dat men die Provincie bij de vernieuwing van het octrooi der *Oostindische* Maatschappij had voorbij gegaan, wilde niets tot de kosten bijdragen (*). Dus verliepen de jaren 1649 en 1650 werkeloos, waarin men, door geenen uitheemschen oorlog belemmerd, terwijl koophandel en zeevaart in den hoogsten bloei stonden, met gemak, zoo 't scheen, het door tachtig jaren slavernij verzwakte *Portugal* had kunnen tot reden brengen. Maar de binnenlandsche onlusten tusschen WILLEM II. en de meerderheid der Staten van *Holland* hielden aller gemoederen bezig, en deden de heerlijkste onzer volkplantingen uit het oog verliezen.

De Koning van *Portugal* was nogtans niet zonder bekommering. Nog altijd was zijne vloot niet uitgezeild. Hij scheen alles van de onderhandelingen te willen afwachten. Zijn Gezant, DE SOUSA MACEDO, kwam in September 1650 in *'s Hage*, doch werd eerst in Maart 1651 in de *Groote* Vergadering der Algemeene Staten, die na den dood van WILLEM II. in den *Hage* zat, ten gehoore toegelaten. Zijne voorslagen kwamen uit op *vergoeding in geld* voor

Afbreking der onderhandelingen met Portugal.

(*) AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, XXIX. B. *Leven van* WILLEM II., II. D. bl. 398. 399.

Brazilië, daar de Koning de *Portugeezen* niet dwingen kon, om onder het *Nederlandsche* gezag terug te keeren. Hij beloofde daartoe 8 Millioenen, en 800,000 gulden bepaaldelijk voor *Zeeland*, waar de meeste ſchade geleden werd, doordien men uit die Provincie vooral naar *Amerika* voer. Ook zou de Maatſchappij met een bepaald aantal ſchepen in *Brazilië* mogen handel drijven, en daarenboven den zouthandel te *St. Ubes* in *Portugal* hebben. Doch de Staten wisten of verbeeldden zich, dat de Gezant in last had, om te handelen over de *teruggave* van *Brazilië*, en dus verwierpen zij alle deze voorſtellen. De Gezant bekwam een' wenk om zich te verwijderen, en de vijandelijkheden zouden een' aanvang nemen (*).

Het geval was thans, gelijk zestig jaren later, toen *Nederland* en *Engeland* den Koning van *Frankrijk* noodzaken wilden, zijn' eigenen kleinzoon te onttroonen, op ſtraffe van oorlog; een harde eisch, die niet dan tegenſpoeden voor de eiſchers ten gevolge had. Dus wilde men ook nu *Portugals* regéring tot beoorloging harer eigene onderdanen dwingen; en, daar zij hiertoe natuurlijk niet kon overgaan, verzuimde de Staat nogtans de uitrusting eener zeer aanzienlijke vloot, het eenige, maar ook waarſchijnlijk vermogende middel, om de verlorene gewesten te herwinnen. Nogtans was misſchien de volkshaat reeds te fel geworden, om de herſtelling der *Nederlandsche* regering in *Brazilië* mogelijk te maken. Hoe het zij: de poging daartoe werd van eene andere zijde verhinderd.

(*) WAGENAAR, XII. D. bl. 200-202.

Met klimmende bezorgdheid zagen onze overzeesche naburen, de *Engelschen*, de voortgangen der *Nederlanders* in koophandel, fabrieken en scheepvaart. Hun handel overtrof dien der *Engelschen* ruim vijf malen. Hunne oorlogsvloten bedekten alle zeeën. Zelfs in eene *Engelsche* haven, in *Duins*, had TROMP eene groote *Spaansche* vloot vernietigd. Zoo lang echter de wettige regéring van KAREL I. (hoe genegen ook voor *Spanje*, en hoe ijverig bezig aan de schepping eener zeemagt) bestond, had *Nederland* van de *Engelschen* niets te vreezen. Ook de burgeroorlogen tusschen den Koning en het Parlement hadden dezen wel andere bezigheden gegeven. Doch toen de omwenteling in *Engeland* zegevierde, toen de *Independenten* (de *Jakobijnen* van dien tijd) door het leger en den Generaal CROMWELL ondersteund, de gematigde partij onderdrukt, het Parlement overheerscht, en den Koning op 't schavot gebragt hadden, toen ontwikkelde zich, gelijk altijd, de onweêrstaanbare zucht der *Revolutionairen* tot oorlog. Met *wien* zou men dien echter beginnen? Natuurlijk met den vijand, van wien de meeste buit te halen was, en die de Natie het best zou bezig houden; namelijk de scheep- en kooprijke *Vereenigde Nederlanden*. Men verlangde dus, regt naar den aard der latere *Fransche* navolgers van de *Engelsche* omwenteling, eene *inlijving* van het Gemeenebest der *Vereenigde Nederlanden* met de Republiek der Koningsmoorders, en toen onze Staat met huivering hiervan terugdeinsde, zocht men een voorwendsel, om tot de oorlogsverklaring te komen. Deze oorlog was voor ons zeer noodlottig. Hij kostte ons het 1652.
leven van den ouderen TROMP en van VAN GALEN,

De Engelsche oorlog belet de pogingen tegen hetzelve.

die, ſchoon met roem bedekt, daarin ſneuvelden; de koophandel en zeevaart werden geheel geſtremd; al de zeeſchade, te voren in den oorlog tegen *Spanje* bekomen, had met elkander den handel nooit zulke zware ſlagen toegebragt, als deze oorlog alleen. Daar dus de geheele zeemagt van den Staat, daarin gebezigd, naauwelijks genoegzaam was tot afwéring van den vijand, is het zeer natuurlijk, dat er aan eenen togt naar *Braziliё* niet kon gedacht worden. Het daarop gevolgde verlies dier onwaardeerbare volkplanting is dus, even als later dat van *Nieuw-Nederland*, *Ceylon*, de *Kaap* en de beste volkplantingen in *Guyana*, het werk der *Engelschen*, die alle onze buitenlandſche bezittingen met een naijverig oog betrachten.

Verovering van het Recief door de Portugeezen.

Onder beſcherming dan van dezen oorlog, die *Portugal* de handen ruim liet, en de *Nederlanders* belette, de volkplanters in *Braziliё* met mond- en krijgsbehoeften te onderſteunen, (waarvoor Koning JUAN den overweldiger CROMWELL ook dankbaar een voordeelig handelsverdrag toeſtond,) zeilde eindelijk de *Portugeesche* vloot in 1653 uit, en belegerde terſtond het *Recief* (*). *Portugal* had den voorſlag der Staten niet aangenomen, om hen in het bezit dier vesting, van *Paraïba*, *Rio Grande* en *Siara* te laten, en vrijheid van koophandel en Godsdienst in geheel *Pernambuco* te gunnen, tegen de vrijſtelling van het *Recief*, ook voor *Portugeesche* ſchepen. Het gebrek aan levensmiddelen was knellend, en toen nu de *Portugeesche* vloot in het begin van 1654 verſcheen, was de geringe *Nederlandsche* magt tegen haar niet meer beſtand. De laatſte ſterkte op het

(*) WAGENAAR, XII. D. bl. 382-384. 385.

Recief moest zich, benevens alles wat nog in *Brazilië* in ons bezit was, overgeven, tegen vrijen aftogt naar 't vaderland. SCHUPPEN en SCHOONENBERG werden aldaar in hechtenis genomen, en over verkeerd beleid aangeklaagd, doch vrijgefproken Dus verloor *Nederland* tevens ook *Paraïba* en *Rio Grande*, met nog wel 300 mijlen kustland. Na vierentwintig jaren bezits moest het fchoone *Brazilië* door *Nederland* worden verlaten, eene gebeurtenis, die den dichter der *Geuzen* ruim eene Eeuw later de fmartelijke uitboezeming ontlokte: *Verzuimd Brazil! Toen* maakten de *Engelschen* vrede, doch niet, zonder *Holland* de fchandelijke belofte te hebben afgeperst, dat het, ten gevalle van een' fchijnheiligen overweldiger, nimmer den eenigen afftammeling zijner verdedigers die verdediging zou toebetrouwen (*).

Maar nu kon men zich ook op het trouwelooze *Portugal* wreken, en men deed dit met verdubbelde kracht. De onderhandelingen, die de zaken niet alleen in *Brazilië*, maar ook in *Oostindië* hadden flepende gehouden, waren nu afgebroken, en de oorlog hervat, ook in *Ceylon*. In October 1652, toen er geene hoop meer op vrede met *Portugal* was, deed de Gouverneur van *Punto Gale* den vrede opzeggen, ten gevolge waarvan de *Portugeezen*, hoewel eerst zeer verlegen, zich weldra in een' geduchten ftaat van tegenweer ftelden. Alléén langs de min vruchtbare en woeste Oostkust en in het Zuiden hadden de *Nederlanders* bezittingen; de veel

Hervatte oorlog op Ceylon. Veldtogten van 1653 en 1654.

(*) AITZEMA, III, D. bl. 1116-1125. WAGENAAR, XII. D. bl. 381-384.

ſchooner en rijkere West- en Noordkusten met de kaneelbosſchen en parelvisſcherijen waren nog in het bezit der *Portugeezen*.

De veldtogten van 1653 en 1654 nogtans waren voor de *Nederlandsche* wapenen, niettegenſtaande hunne vereeniging met RAJA SINGA, die nu de verdrijving der *Portugeezen* van de kusten hoopte door te zetten, niet zeer gelukkig. De *Portugeesche* Kapitein-Generaal, *Don* MANÖEL DE MASCARENHAS, werd door zijne eigene ſoldaten gevangen genomen, en door CASPAR FIGUEIRA vervangen, die meer vertrouwen bezat. Van dit oogenblik af herleefde de moed bij de *Portugeezen*, en de *Nederlanders* ſchoten in verſcheidene gevechten te kort. Bij *Angoratote* werd een *Hollandsche* post overweldigd; eene aanzienlijke *Portugeesche* verſterking onder DE MELO DE CASTRO kwam op *Ceylon;* doch de *Portugeezen* werden bij *Manaar* door den Keizer van *Candy* geſlagen. Andere gedeeltelijke gevechten gaan wij voorbij. In Januarij 1655 behaalden de *Portugeezen* onder FIGUEIRA eene ſchitterende overwinning op RAJA SINGA, de grootſte die zij immer op dien Vorst hadden bevochten. Weldra namen echter de zaken een' anderen keer door de komst van GERARD HULFT (*).

Gerard Hulft door Maatſuiker naar Ceylon gezonden.

Deze wakkere en onverſaagde krijgsman, die zich in den *Engelschen* oorlog ongemeen had onderſcheiden, was door het Bewind der Maatſchappij, eigenlijk om andere redenen, naar de *Indiën* gezonden. Hij zou aldaar het beſtuur van MAATSUIKER, wien

(*) VALENTIJN V. D. 1. St. (*Ceylon*) bl. 137. RIBEYRO, *Hist. de l'Ile de Ceylon*, L. II. Ch. 17-20. p. 315-329.

men ſcheen te wantrouwen (*), van nabij in het oog houden als Directeur-Generaal van den Koophandel. (Verſcheidene beroemde mannen in 't Oosten waren niet minder als krijgslieden, dan als handelaars uitſtekend). Den doorſchranderen MAATSUIKER was zulk een beſpieder zijner daden ten hoogſten onaangenaam. Hij zocht hem van de hand te zenden, en bedacht daartoe een zonderling middel. In den Raad van *Indië* ſtelde hij voor, dat de zaken van *Ceylon* niet vooruit gingen, en dat dit hoogstbelangrijke eiland de tegenwoordigheid van iemand vereischte, wiens perſoonlijk aanzien de krijgsverrigtingen een' beteren keer kon doen nemen. Hij zelf bood zich daartoe aan, zoo niet de Raad iemand van grooter bekwaamheid wilde verkiezen. Dit aanbod ſcheen te minder vreemd of gezocht, daar MAATSUIKER vroeger, zoo als wij boven zagen, met onderſcheiding op *Ceylon* had gediend. Doch de doorſlepene Landvoogd had zijne berekening gemaakt op het karakter van HULFT, hetwelk door hem reeds doorgrond was. Moed, rondborstigheid, edelaardigheid, misſchien met zekere voorbarigheid vereenigd, maakten daarvan de hoofdtrekken uit. Terſtond rees hij (de eerſte na den Landvoogd in rang) op, en zeide, niet te zullen dulden, dat de Algemeene Stadhouder *Batavia*, waar zijne tegenwoordigheid onmisbaar was, verliet, dat zulks dan veeleer *zijn* pligt zou wezen. MAATSUIKER, verheugd van den grootmoedigen HULFT zoo

(*) Zou ook de *Roomschgezinde* afkomst, en het gerucht, hetwelk MAATSUIKER tot eenen geheimen *Jezuït* maakte, hiervan de oorzaak kunnen geweest zijn?

ſpoedig in den ſtrik te zien vallen, verhief deszelfs deugd hemelhoog, en deszelfs bekwaamheden verre boven de zijne. Misſchien had HULFT gedacht, dat ook nog wel andere ſtemmen zich zouden hebben verheven, doch hiertoe gaf MAATSUIKER geen' tijd; hij ſtelde terſtond den Generaal HULFT aan de anrede Raden als Bevelhebber des legers op *Ceylon* voor, hetwelk dadelijk beaamd werd. Dus wordt ten minſte het geval bij onze Geſchiedſchrijvers voorgeſteld; doch of de moedige HULFT zich wel zoo bedrogen gezien heeft in zijne hoop, dat anderen *na hem dat zelfde aanbod zouden doen*, hetgeen hij ſlechts welſtaanshalve gedaan had, komt ons in een karakter als het zijne even zoo twijfelachtig voor, als wij de list van MAATSUIKER daarentegen met diens geaardheid overeenkomſtig vinden (*).

Staat van zaken op Ceylon.

In 1655 kwam dan HULFT op *Ceylon*, alwaar de *Hollanders* ter zee wel eene overwinning hadden bevochten, in welke twee *Portugeesche* fregatten veroverd, twee aan ſtrand, en drie of vier andere op de vlugt gedreven werden; doch te lande waren de *Portugeezen*, zoo niet de ſterkſten, dan toch op gelijken voet met de vereenigde *Nederlanders* en *Cingaleezen*. Zij hadden pas een dapper en kundig Opperhoofd in ANTONIO DE SOUSA COUTINHO bekomen (†).

Beleg van Caliture.

Terſtond na de komst van HULFT werd beſloten tot het beleg van het ſterke *Caliture*, (*Kalitoer*) aan

---

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 298. 300. 301.

(†) VALENTIJN, V. D. 1. St. (*Ceylon*) bl. 139-146. BALDEUS, *Ceylon*, bl. 146.

eene ſchoone rivier, eene dagreis van *Gale* ten noordwesten gelegen. Na eene belegering van vijftien dagen onderwierp zich de vesting, door honger geprangd; de Officieren moesten naar het tegenoverliggende *Indische* ſchiereiland, de manſchappen over *Batavia* naar *Portugal* worden vervoerd. De *Portugeezen* zelve erkennen, dat 250 man, die men hier verloor, tot hunne beste troepen behoorden. Men vond in deze ſterkte veel krijgsbehoeften. Zij opende den weg naar *Colombo*, de hoofdſtad der *Portugeezen* op *Ceylon*, door welke men, na de *Portugeezen* in de twee hevige gevechten van *Panatoure* (waarbij zij 150 dooden achterlieten) en *Montuel* te hebben teruggedreven, post vatte, om de belegering derzelve te ondernemen.

Colombo, volgens ſommigen naar eenen lommerrijken boom des eilands *Colambo*, volgens anderen naar COLUMBUS genoemd (hetwelk in de *Portugeezen* minder waarſchijnlijk is), ligt ten zuidwesten van *Ceylon* in eene ongemeen bekoorlijke landſtreek, rijk aan kokos- en andere boomen, welke dit eiland zoo overvloedig voortbrengt. De rivier, die voorbij de ſtad zich in eene zeebogt verliest, ontſpringt uit den hoogen *Adams-piek* (op wiens kruin het ingedrukte merk van een' *kolossalen* voet volgens de *Mohammedanen* dat van ADAM is), en is rijk aan visſchen, doch ook aan *kaymans* (krokodillen). Tusſchen *Colombo* en het meer noordwaarts gelegene *Negombo* is het land rijk aan de ſchoonſte kaneelboomen van *Ceylon*, en dus der wereld. De haven is goed voor kleine en middelmatige ſchepen; de grooteren vertoeven op de reede of baai. De bemagtiging dezer ſtad had den *Portugeezen* zeer veel bloed

Ligging van Colombo. Nederlaag en ſchrik der Portugeezen.

gekost, maar zij was thans door hen in een' geduchten ſtaat van verdediging gebragt, en met ſterke wallen, bolwerken en breede grachten bijna ontoegankelijk gemaakt (*). Nogtans verſpreidde de tijding der twee gevechten, waarin de kern der *Portugeesche* magt (volgens hun eigen getuigenis) verſtrooid of gedood was, zulk eenen ſchrik in *Colom-*
9 Novemb. 1655. *bo*, dat vrouwen en kinderen een deerlijk jammergeſchrei aanhieven. De poorten werden geſloten; niemand mogt, zonder wel gewapend te zijn, uit zijn huis gaan; men zou den Onderkoning van *Goa* van den ſtaat van zaken kennis geven. Doch de daartoe afgevaardigde zendeling ontdook dezen last. De *Portugeezen* verhalen, dat de Majoor VAN DER LAAN, een dapper krijgsman, maar gezworen vijand der *Portugeezen*, de talrijke verdwaalden, die men in de bosſchen gevangen nam, bij twintig tot dertig liet doodſchieten; waaronder zich ook een uitſtekend beſpieder der bijna ontoegankelijke bosſchen van het eiland bevond. Doch de meer menſchelijke HULFT maakte aan deze ſlagting een einde; aan zestig gevangenen, die hij nog vond, werd het leven geſchonken.

Hulp van Raja Sniga aan de Nederlanders verleend. Hunne beſtorming afgeſlagen.

Intusſchen kwam ook de Keizer van *Ceylon*, met een heir van 20,000 tot 30,000 man (†), ter hulpe der *Nederlanders* optrekken. HULFT deed de ſtad dadelijk hevig beſchieten, en weldra te land en ter zee beſtormen, doch aan de zeezijde viel het ſchip *de Maagd van Enkhuizen*, geweldig door de *Portu-*

(*) BOGAERTS, *Historische Reizen door Azia*, bl. 327. 328. WOUTER SCHOUTEN's *Reizen*, N. Druk, I. D. bl. 182. 298. HAAFNER's, *Reis door Ceylon*, bl. 135. 152. (N. Druk.)

(†) Deze opgave is van den *Portugeeschen* kant, en dus

geezen beschoten, hun in handen, nadat bijna al het volk was gesneuveld. Ook aan de landzijde moesten VAN DER LAAN en HULFT zelf, die hier bevel voerde, op twee verschillende punten afdeinzen. De *Portugeezen* begrootten het verlies der *Hollanders* op duizend man, tegen slechts dertig der hunnen; het naburige meir zou rood geworden zijn van bloed, en met lijken, wapenen, vaandels en trommels bedekt; de *Hollanders* zelve berekenden hun verlies aan dooden en gekwetsten op 550.

IJsselijke hongersnood in Colombo. Dood van Hulft.

Naderhand werd het beleg flaauwer voortgezet; van tijd tot tijd nogtans werd de stad zoowel met bommen boven, als met mijnen onder den grond geteisterd; doch het ergste voor de stedelingen, die zich tegen geweld moedig verdedigden, was het gebrek. De menschen vielen dood op de straat neder: de rijst, het gewone voedsel in die gewesten, was niet te bekomen; ook water ontbrak door het uitblijven van den gewonen regen. Honden, katten en ratten werden ten duren prijze opgekocht. Dit alles veroorzaakte rooden loop en pest; de ellende groeide zoo aan, dat velen poogden te ontsnappen, of ook, met de berigten wegens de ontsteltenis in de stad, bij drie- of vijfhonderd te gelijk naar buiten gedreven, doch door de belegeraars weder naar binnen gejaagd werden. Nu rees de nood tot eene schrikbarende hoogte. In het ziekenhuis stierven er zeventig op éénen dag. Twee moeders wer-

---

wel overdreven. Zie dezelve in het *Portugeesche* verhaal der belegering van *Colombo* door de *Portugeezen*, bij BALDEUS, *Ceylon fol.* bl. 108. Hieronder waren in allen gevalle ook niet enkel krijgs- maar tevens werklieden en lastdragers (*koelis*) begrepen.

den ter dood verwezen, om dat zij hare kinderen hadden verflonden. De *Portugeesche* burgers van *Colombo* deden nu eene poging, om RAJA SINGA tot een verbond over te halen, doch te vergeefs. Integendeel verzocht hij met de grootfte belangftelling den *Hollandschen* Opperbevelhebber, zich zoo niet aan perfoonlijk gevaar bloot te ftellen, zeggende, *dat hij zijn verlies de parel van 's Konings oog zou verloren gaan.* Ook ontving de Keizer den *Hollandschen* Veldheer met uitftekende eerbewijzen, en over 't algemeen was de verftandhouding tusfchen de *Nederlanders* en *Cingaleezen* nimmer hartelijker dan gedurende dit beleg. De *Nederlanders* ontvingen van tijd tot tijd fchepen met krijgsbehoeften en leeftogt; voor de belegerden kwam in de zes maanden, die het beleg duurde, geen bootje binnen. Maar de *Nederlanders* leden een zwaar verlies in hunnen Veldheer, die, pas uit de legerplaats van den *Raja* teruggekeerd, bij het bezigtigen der werken, waarin hij zich te onvoorzigtig waagde, en terwijl hij het vuur in eene mijn trachtte te blus-
10 April. 1656. fchen, doodelijk gekwetst werd, en eenige oogenblikken daarna overleed.

Karakter van Hulft. Zonderlinge voorfpellingen nopens hem.

HULFT ftrekte onzer Natie in de *Indiën* allezins tot eere. Hij was, volgens het getuigenis van BALDEUS, (den veldprediker in het leger, en naderhand Predikant te *Colombo*), minzaam en lieftalig, fpraakzaam en welfprekend, van onvermoeiden ijver bezield, bedreven in krijgshandel, in de regten en zelfs in de Godgeleerdheid. Met deze zielshoedanigheden ftonden de natuurlijke fchoonheid en door oefening verkregene vaardigheid van zijn ligchaam in het fchoonfte verband, zoodat, volgens BALDEUS, de natuur in hem

zulk eene schoone harmonie van geest en ligchaam vertoonde, als slechts aan weinigen mag te beurt vallen (*). Het is als iets bijzonders aangeteekend, dat de dood van HULFT, door twee zeer verschillende personen, als 't ware voorzegd is. De dichter VONDEL, die met den Generaal, zoo 't scheen, bevriend was, zond hem naar *Indië* zijne afbeelding, met een uitmuntend vers, waarin hij den held in eenen waarschuwenden droom verhaalt, dat hem bij het vervolgen eener *duif* een zwaar ongeluk dreigde (†).

(*) Zie over het beleg van *Colombo* het dagverhaal zoowel der *Nederlanders* als *Portugeezen* uitvoerig bij BALDEUS, *Ceylon*, bl. 97. en *verv.* en bl. 205. en *verv.* (verkeerdelijk 105. genommerd.)

(†) De duistre nacht bedekte met haar vlogelen
De kamer, daar ik eenzaam lag en sliep,
Als HULFT, belust op vangst van 't puik der vogelen,
(Zoo 't scheen) door 't rijk kaneelbosch jagen liep.
Hij volgde in 't end een duif, wier pennen blonken
En flikkerden van zilver, en fijn goud
En purperverw', en scheen van min 't ontvonken,
Om zoo veel schoons als hare pluim ontvouwt.
De boschduif streek op een kaneelboom weder,
De *Hollander*, gedoken onder 't loof,
Viel op een knie met zijne jagtbus neder,
Gelijk hij plag, en mikte op dezen roof.
Mijn geest verschrikte, en, om hem in te toomen,
Sprak dus bedacht den jongen schutter aan:
Verstoor geen vlugt van spreeuwen noch van duiven:
Hoe mak zij zijn, die vogels dreigen u.
Dus sprak ik naauw, of 't vogelroer, gesprongen,
Gaf met zijn slot den schutter eenen slag
Op zijne heup, dat hem, van pijn gedrongen,
Het hart ontzonk, daar hij ter aarde lag.

VONDELS *Poëzij*, II. D. bl. 132.

Dadelijk paste men, na den dood van HULFT, dit op *Colombo* toe, 't welk in onderſcheidene talen *duif* beteekent. Eene andere waarſchuwing was van zekeren Advokaat PITTAVIJN te *Batavia*, die den toenmaligen Directeur-Generaal in rouwgewaad te gemoet kwam, met betuiging, dat hij over *hem* den rouw droeg, daar hij hem reeds als dood beſchouwde; vermits hij eerlang naar *Ceylon* gezonden zou worden, en niet weder terugkeeren. (Het was vóór HULFT's aanſtelling). Onderſtellen wij nu, dat PITTAVIJN in het geheim van MAATSUIKER was, zoo blijft toch de bijvoeging, dat HULFT nimmer zou keeren, altijd raadſelachtig; want de hatelijke gisſing van VALENTIJN, als of zijn ſneuvelen aan den Gouverneur-Generaal zou moeten geweten worden, heeft geenen grond, en wordt door het verhaal van zijnen dood bij BALDEUS volkomen weêrlegd. Nog vreemder is de voorſpelling bij VONDEL, ten zij men deze, zoowel als de vorige, aan ongemeene bezorgdheid voor den geliefden held, of aan kennis van zijn onverſaagd karakter toeſchrijve.

Inneming van Colombo.

Na den dood van HULFT werd het beleg met ijver doorgezet, onder het beſtuur des Gouverneurs van *Ceylon*, ADRIAAN VAN DER MEIJDEN. VAN DER LAAN muntte daarbij uit door perſoonlijke dapperheid; hij zette zelf de ſtormladders aan, werd zwaar gekwetst, doch ontſnapte den heelmeester, om de zijnen aan te moedigen. Er werd nog wel een ſtorm afgeſlagen, maar de nood begon in de ſtad zóó te knellen, dat men eindelijk wel tot verdrag komen moest. De bezetting verliet de ſtad met alle krijgseer, en leide buiten dezelve de wapenen neder. Alle Geestelijken vertrokken mede; de hoofdkerk werd

na den intogt terftond voor de Hervormde eeredienst ingerigt, en de dankrede daarin gehouden.

Veroverf ng van Tuto-corijn.

Dus bezweek *Colombo*, na gedurende 150 jaren de hoofdzetel der *Portugeesche* magt op *Ceylon* geweest te zijn. De *Portugeezen* op andere plaatfen in *Indië* hadden zich dien uitflag niet kunnen voorftellen; en dezelve maakte op hen en op de *Indische* Vorsten een' zeer diepen indruk (*). Er waren thans nog flechts weinige pogingen te doen, om *Ceylon* geheel van *Portugeezen* te zuiveren, en de kusten aan de *Hollanders* in handen te ftellen. VAN DER LAAN veroverde *Tutocorijn*, en een ander man, die in *Indië* den roem van *Holland* nog boven HULFT moest dragen, en in zijnen perfoon de KOEN's en VAN DEN BROEK's doen herleven, RIJKLOF VAN GOENS, verfcheen thans ook op het oorlogstooneel in *Ceylon*.

Rijklof van Goens. Zijne vroegere lotgevallen en karakter.

Hij was in 1619 te *Rees* in *Kleefsland* geboren, en ging met zijne ouders naar *Indië*, doch werd fpoedig een dubbelde wees. Door eigen moed nogtans overwon hij den tegenfpoed, of liever — hij verliet zich op Gods goedertierenheid, als op de beste erfenis. ANTONI VAN DIEMEN, die fchrandere kenner van verdienften, bragt hem eerst in de loopbaan, waarin hij fpoedig tot Opperhoofd van *Palembang* en *Sumatra*, en vredegezant aan het Hof van den grimmigen tiran van *Java* opklom, wiens onbefuisde gramfchap te trotféren weinigen durfden wagen, daar men in zulk een dolzinnig gemoed geen' eerbied voor het volkenregt verwachtte. Naderhand werd hij Gezant in *Perzië*, buitenge-

(*) BALDEUS *Ceylon*, bl. 141.

woon Raad van *Indië*, bevelhebber op *Guzurate*,
1654. en behaalde in ééne week twee belangrijke overwinningen op de *Portugeezen*, waarin hij veertig galioenen en vijf zware fchepen nam of in den grond boorde. Daarop verlangde hij toch eens *Europa*, na 27 jaren verblijf in *Indië*, weder te zien, doch zijne tegenwoordigheid werd zoo onmisbaar gekeurd, dat hij reeds in 1656 terugkeerde. Hij bedacht namelijk, *dat God hem alles in en door de dienst der Maatschappij had verleend*, welke hij dus zijne wederdienften verfchuldigd was.

Hij verovert Manaar.

Hij kwam dus in 1657 met eene vloot op *Ceylon*, en nadat VAN DER LAAN *Tutocorijn* had ingenomen, veroverde VAN GOENS in 1658 het eiland *Manaar* op *Ceylons* Noordwestkust, niet verre van de bank, welke, volgens de *Indische* Fabelkunde, hun God RAMA weleer met een talloos leger van apen als eene brug opwierp, om het eiland op de reuzen te veroveren. Dit eiland is beroemd door zijne parelvisfcherij. Het was door duizend *Portugeezen* met twaalf fregatten verfterkt. De bevelhebber ANTONIO DE MENEZAS fneuvelde in het gevecht, en VAN DER LAAN betoonde zich ook hier, door voorbeeldige kloekmoedigheid, den naam, dien hij droeg, van *schrik der Portugeezen* ten volle waardig. BALDEUS kan zich over deze zegepraal niet genoeg verwonderen, te meer daar de *Nederlanders* zwakker waren, daar 800 man den vijand uit voordeelige ftellingen moesten verdrijven, en toch zoo fpoedig overwonnen, dat gemelde Schrijver dit feit voor het grootfte heldenftuk verklaart in dezen oorlog, ja, dat in zijnen tijd in geheel *Indië* verrigt is. De inwoners van *Manaar* waren alle het Christendom toegedaan,

waar zij door de *Portugeezen* toe bekeerd waren, en veel vervolging voor hadden moeten lijden van den *Heidenschen* Koning van *Jaffanapatnam*.

Inneming van Jaffanapatnam.

Naar deze laatſte plaats wendden zich thans de zegevierende *Hollandsche* wapenen. Het is een allerbekoorlijkst ſchiereiland (*) ten Noorden van *Ceylon*, door eene zeer naauwe landengte met het groote eiland verbonden, en voorzien van een ſterk kasteel. Eerst werd het fort *Cays*, naderhand om de gedaante des lands door de *Hollanders Hammenhiel* genoemd, door gebrek aan water tot de overgave genoodzaakt, en toen het kasteel zelf belegerd. Dit was zeer hoog en met driedubbelde muren voorzien, zoo dat het kanon van dat kaliber, 't welk de *Nederlanders* bezaten, daarin geene bres kon ſchieten; ook waren zij ſchaars van buskruid voorzien. Voor mijnen was de grond ook te rotſig. Men moest zich dus meest tot eene blokkade bepalen; en eene poging der *Portugeezen*, om zich over zee van levensmiddelen te voorzien, werd geſtuit door de *Hollandsche* vloot. Alle hoop werd den *Portugees* afgeſneden op de tijding, dat de bevelhebber ADRIAAN ROOTHAAS eene vloot, die te *Goa* tot ontzet van *Jaffanapatnam* was uitgerust, geſlagen, vele ſchepen reddeloos naar binnen gedreven, en een groot gallioen in brand had geſtoken. Het verlies aan de *Hollandsche* zijde was onbeduidend. Dus moest het kasteel van *Jaffanapatnam* zich overgeven; de manſchap leide de wapenen neder, en werd naar *Europa* vervoerd.

Maar ook bij *Ceylon* bepaalden zich de veroverin-

(*) Zie de bijna dichterlijke beſchrijving in HAAFNER's *Reis naar Ceylon*, bl. 7-9. (Nieuwe druk.)

En van Negapatnam, gen der *Nederlanders* niet. Aan de overzijde ligt de kust van *Coromandèl*, beroemd door hare voortreffelijke *Indische* katoenen lijnwaten. De *Nederlanders* hadden hier reeds ſedert langen tijd faktorijen te *Mazulipatnam*, *Paticol*, *Bimilipatnam* en *Pallacatte*, de hoofdplaats, met het kasteel *Gelria*, welke ſtad reeds in eigendom aan de Maatſchappij toebehoorde, en alwaar de handel groote winsten gaf, terwijl daarentegen de algemeene uitgaven der kust jaarlijkſche toelagen vereischten. In 1650 en 1654 kwamen *Tegenapatnam* en *Sedrangapatnam* daarbij (*). Aldaar hadden de *Portugeezen*, vlak over *Ceylon*, de ſtad *Negapatnam* in bezit, welke zonder eenige moeite in handen der *Nederlanders* verviel. De inwoners, door de ſpoedige verovering van *Manaar* en *Jaffanapatnam* verſchrikt, wilden geene belegering afwachten, maar gaven de ſtad aan den Majoor VAN DER LAAN over, op voorwaarde, dat men hun vaartuigen tot hun vertrek zou verſchaffen, gelijk geſchiedde. Het is eene aangenaam gelegene en belangrijke ſtad, vooral wegens den handel in lijnwaten, doch zij heeft met alle zeeplaatſen dier kust het gebrek aan eene goede haven gemeen, iets, hetwelk de groote baai van *Trinconomale* op *Ceylon*, (eigenlijk de eenige goede haven voor dat eiland en voor *Coromandèl*) van zoo veel belang maakte (†).

De aanwinst van *Negapatnam* voltooide de ver-

(*) VALENTIJN, V. D. 2. St. (*Coromandèl*) bl. 13. 14. LUZAC, *Holl. Rijkdom*, II. D. bl. 96. 97.

(†) BALDEUS (ooggetuige van alles als veldprediker), *Ceylon*, bl. 147–149. 150. 155–158. *Coromandèl*, bl. 155.

overingen der Maatſchappij in dezen oord. Men ſcheen daardoor niet ſlechts in het bezit des kaneel- en ivoorrijken eilands geſteld, maar ook door eenen voorpost daarin beveiligd te zijn. Maar men had zoowel geheime als openbare vijanden. De eerſten waren de *Portugeezen*, die in ſtilte tegen de Maatſchappij zamenzwoeren, te *Jaffanapatnam*, alwaar een uitgebreid eedgeſpan der achtergelatene en in dienst der Maatſchappij getredene met de gevangene *Portugeezen* op het punt was, hun de vesting in handen te ſtellen, toen het vloekverwantſchap door een' gemeenen *Indiſchen* ſoldaat werd uitgebragt. De ſtraffen waren wreed. De gemeenen werden met den ſtrop, doch de hoofden met uitgezochte martelingen ter dood gebragt; men doorſneed hun den ſtrot, rukte hun het hart uit het lijf, en wierp hun dit in 't gezigt. Een ongelukkig priester, een *Jezuït*, ziek achtergelaten, wien men in eenen brief het geheim der zamenzwering had medegedeeld, kon niet van zich verkrijgen, zijne land- en geloofsgenooten te verraden, en moest dit ſtilzwijgen zonder barmhartigheid met den dood bekoopen (*).

Verraad der Portugeezen geſtraft.

Colombo thans gewonnen zijnde, eischte RAJA SINGA zulks, volgens het geſloten verdrag en eene overeenkomst met HULFT, welke aan de *Nederlanders* den buit, aan hem den grond der ingenomene landen toekende. Doch men was niet gezind, zulk een heerlijk punt in het midden der kaneellanden, met eene vrij goede haven, en voor welks bezit een man als HULFT zijn leven had gelaten, aan den Vorst der *Cingaleezen* af te ſtaan. Zelfs had men zich

Tweeſpalt met Raja Singa.

(*) Ald. *Ceylon*, bl. 159. 160.

daarom met het verdrag van ontruiming gehaast, zonder den *Raja* daarvan kennis te geven. Onder allerlei voorwendsels werd de overgave geweigerd. Men beriep zich vooreerst op de geweldige oorlogskosten, waarvoor men vergoeding hebben, en tot zoo lang *Colombo* in pand houden wilde. Vervolgens bood men den Keizer *Negombo* aan, met belofte van de vestingwerken van *Colombo* grootendeels te slechten; doch, vermits hij hierin geen genoegen nam, behielden de *Hollanders* alles. Dit verbitterde wel den inlandschen Koning geweldig; door terughouding van den aanvoer van levensmiddelen, door strooppartijen, verraad en dreigende brieven poogde hij wel meester van *Colombo* te worden; doch weldra konde hij zich overtuigen, dat hij slechts van Heer was verwisseld. Ziende, dat hij door kracht van wapenen niets kon uitrigten, leefde hij naderhand in een' gedwongenen vrede met *Nederland*.

Verschil tusschen van der Meijden en van Goens.

Dus was dan de kust van *Ceylon* geheel onderworpen. Er schijnt tusschen VAN DER MEIJDEN en VAN GOENS, waarschijnlijk door verschil over regtsgebied, eenige verwijdering ontstaan te zijn; en toen kort daarna de laatste tot Gouverneur van *Ceylon* was verheven, zond hij den eersten naar *Batavia*, die echter, na het overleveren van een *statistisch historisch* verslag van *Ceylon*, spoedig teruggezonden werd, en weder de Landvoogdij bekwam, terwijl men VAN GOENS de roemrijke taak opdroeg, om *de kust van Malabaar* voor de Maatschappij op *Portugal* te veroveren (*).

(*) BALDEUS *Ceylon*, bl. 132-140. VALENTIJN V. D. I. St. (*Ceylon*) bl. 141. DU BOIS, p. 187. SAALFELD, *Gesch. des Holl. Colon. Wesens*, I. s. 128. Zie ook over VAN GOENS

Het was deze kust, de westelijke van het groote schiereiland van *Voor-Indië*, die in den ouden tijd de hoofdzetel was van den *Oostindischen* handel met *Europa*. Derwaarts werden de specerijen uit de *Molukken* gebragt, derwaarts kwamen de *Egyptische* en *Romeinsche* vloten, door de *Moussons* aangevoerd en t'huis gebragt. Ook was deze kust (in hare ruimste uitgestrektheid genomen) de hoofdzetel der *Portugeesche* magt. Dáár had men de schitterende hoofdstad *Goa*, dien zetel van trotschheid, rijkdom, geestelijke pracht, *Inquisitie*, en vroeger van koophandel; in de nabijheid *Diu*, het schouwtooneel van onsterfelijke heldendaden, zoowel in de verovering als verdediging betoond (*); dáár, meer zuidwaarts, in het eigenlijke *Malabaar*, *Calicoet*, de plaats, waar VASCO DE GAMA aan land kwam, en hetwelk toen door den aanzienlijksten Vorst van geheel het schiereiland (den *Zamoryn*) beheerscht werd; dáár eindelijk *Cochin*, na *Goa* de grootste stad der *Portugeezen* in *Indië*, met *Batavia* te vergelijken (†). **De kust van Malabaar. Bezittingen der Portugeezen aldaar.**

RIJKLOF VAN GOENS begon dus de onderneming met het zuiden van *Malabaar*. Wij hebben van dezen togt de berigten van drie ooggetuigen, den koopman NIEUWHOF, den Predikant BALDEUS, Veldprediker van VAN GOENS (§), en den *Haarlemschen* wondheeler WOUTER SCHOUTEN, wiens kunsteloos verhaal, **Togt van van Goens naar Malabaar. Beleg van Coulang.**

---

mijne *Vaderl. Karakterkunde*, II. D. 1. St. bl. 318–320, (uit 's mans eigene aanteekeningen).

(*) Zie dezelve onder anderen bij BALDEUS (*Malabaar en Coromandel*) bl, 55. 56. (†) bl. 115.

(§) *Beschrijving van Malabaar en Coromandel*, bl. 143. *en verv.* W. SCHOUTEN *Reistogt naar en door Oostindië*, II. B. 8. Hoofdst. bl. 181. *en verv.* (Nieuwe Druk)

't welk alle teekenen van echtheid draagt, wij voornamelijk volgen zullen. Eene vloot van 25 aanzienlijke schepen en verscheidene kleinere vaartuigen, ruim voorzien van oorlogsbehoeften zoo tot aanval als verdediging, werd bemand met 27 Compagnien *Nederlanders*, en eenige Compagnien matrozen en inlandsche soldaten (*Lascars*), te zamen 4000 krijgslieden uit verschillende vestingen uit *Ceylon*, waar thans geen vijand meer te bestrijden was. Een algemeene dank- vast- en bededag, zoo in de stad *Colombo* als op de vloot gevierd, diende om 's Hemels zegen over dezen togt af te smeeken. Te *Tutocorijn* nam men leeftogt in, te *Kalipatnam* voorzag de vloot zich van platboomde vaartuigen tot eene landing, en zeilde dus, van alles behoorlijk verzorgd, Kaap *Comorijn*, de Zuidpunt des *Indischen* schiereilands om, en voor de stad *Coulang*. Deze was weleer door de *Portugeezen* op eene uitstekende punt gebouwd, doch met zeven kerken, en eene sterkte voorzien. In de stad zoo wel als aan het strand stonden duizende kokosboomen (die men weet, dat zoowel drank als voedsel opleveren); er is overvloed van goed water, en de lucht werd, niettegenstaande de ligging op slechts negen graden ten Noorden des Evenaars, voor de gezondste van *Malabaar* gehouden. De inwoners des lands waren den *Europeanen* zeer ongenegen; de *Portugeezen* hadden zij eens gezamenlijk aangevallen en vermoord, hetwelk naderhand door dezen gewroken was; en toen naderhand de *Nederlanders* het stadje voor de eerste maal hadden veroverd, hadden zij den Kapitein HENDRIK GLUMINK met zijne Officieren buiten hetzelve omgebragt, en de bezetting daar binnen zoo

benaauwd, dat men raadzaam achtte de plaats te verlaten (*).

Thans waren deze inwoners met de *Portugeezen* tegen de *Nederlanders* vereenigd. Men weet, dat de *Malabaren*, gelijk alle *Hindoes*, in vier hoofd-*kasten* of ſtammen verdeeld zijn, die der *Braminen*, der Vorsten en krijgslieden, der handwerkers en kooplieden, en der landbouwers. De leden van den tweeden ſtam, de Adel (gelijk de *Braminen* de Geestelijkheid) van *Indië*, werden in *Malabaar Naïros* genoemd. Offchoon deze *kaste* door vroegere oorlogen met de *Braminen*, door latere met de *Mohammedanen*, grootelijks uitgeroeid was, had zij zich echter gedeeltelijk in de noordelijke gebergten van *Hindostan*, en, zoo het ſchijnt, in de zuidelijke van *Decan* (de bekende *Gates* in *Malabaar*), ſtaande gehouden, gelijk bergen altijd de ſchuilplaats van onderdrukte volksſtammen zijn (†). Van hun zevende jaar af werden zij in den wapenhandel geoefend, alsmede in de vlugheid en buigzaamheid der leden, waartoe zij zich, op de wijze der oude *Grieken*, met olie beſtreken; ook ſtreden zij doorgaans naakt, alleen de ſchamelheid bedekkende. Zij wisten niet alleen met pijl en boog, zwaard en dolken, maar ook met ſchietgeweer behendig om te gaan, ja, zelfs

De Naïros onderſteunen de Portugeezen.

(*) Dit geeft BALDEUS te kennen, t. a. pl., bl. 144. Doch VALENTIJN, die mede deze onderneming beſchrijft (V. D. 2. St. bl. 31. en *verv.*), ſchrijft den moord van GLUMINK aan de *Portugeezen* toe, die den *Nederlanderen* ook de ſtad naderhand zouden hebben ontnomen.

(†) HEEREN's *Ideën*, (Vert. van DORNSEIFFEN) III. D. bl. 296. 297.

kanonnen te gebruiken. (In het ſchieten zouden zij volgens BALDEUS de *Europeërs* van zijnen tijd hebben geëvenaard). Het veelvuldig gebruik van *opium* ontvlamde hen in den ſtrijd tot eene dolzinnige woede. Even als de oude *Parthers* wisten zij met ongemeene ſnelheid hunnen vijand eerst te ontſpringen, en dan weder onverhoeds te overvallen. Hunne verbazend groote ſchilden bedekten het ganſche ligchaam. Hun aanval was hevig, en, wanneer de Koning gedood werd, zouden zij door vuur en zwaarden ſtreven, om denzelven te wreeken. Hunne gehechtheid aan de veelwijverij, of liever aan de gemeenſchap der vrouwen, maakte hen tot gezworene vijanden der Christenen, en van daar waarſchijnlijk de moordtooneelen te *Coulang*, zoo tegen de *Portugeezen* als *Nederlanders*.

VAN GOENS, intusſchen geland en door een' overlooper gewaarſchuwd, omging het kanon, doch werd door de *Naïros*, 7000 of 8000 man, en dus het dubbelde der *Hollandsche* magt ſterk, met voorbeeldelooze woede aangevallen. De *Nederlanders* ſtonden als een muur, doch de vijand wierp zich, zijn leven niet achtende, in het midden der rijen. Het grof geſchut deed echter onder die naakte ſtrijders eene verwoestende uitwerking. Zij namen de vlugt, en al de batterijen in de buitenſtad, als mede alle krijgsbehoeften vielen in handen der *Nederlanders*, die ſlechts 13 dooden en 30 gekwetſten hadden.

Inneming van Coulang.

De *Portugeezen*, hunne hulptroepen indiervoege verſlagen ziende, boden de ontruiming der ſtad aan, doch op voorwaarden, die men onaannemelijk keurde. Dus verlieten zij de plaats met vrouwen en kinderen,

zonden die met de ſlaven en ſlavinnen naar *Cochin*, en voegden zich in het kokosbosch bij de *Naïros*. Men trok de ſtad binnen, en hijschte de *Nederlandsche* vlag op den toren, maar behalve de kerken lag *Coulang* meest in een' puinhoop, met doornen en distelen begroeid. In de hoop op buit zag men zich teleurgeſteld.

Nederlaag der Naïros. Hevige ſtorm.

Nu trok VAN GOENS op, om den vijand te vernestelen. Hier weerden de *Naïros* zich weder met eene nog grootere veêrkracht dan in het eerſte gevecht. Eene Koningin, die onder het oppergezag der *Portugeezen* het land beſtuurde, ſtreed hier met eenen waarlijk bewonderenswaardigen moed. In twee aanvallen bekwamen zij echter de nederlaag, en moesten veertien ſtukken geſchut achterlaten; doch de *Nederlanders* hadden ook 30 dooden en 34 gekwetſten. Op Kersavond 1661 werd te *Coulang* een algemeenen dankdag voor de overwinning gehouden; doch terwijl de overwinnaars zich eenigzins met het herſtel der ſtad bezig hielden, ſtak een dier verſchrikkelijke orkanen op, zoo menigvuldig in de *Indische* zeeën, en waartegen het land zoo weinig ſchuilplaatſen biedt (*). Onverwacht kwam hij op te midden des zomers, die in deze gewesten en op *Malabaar* gedurende onzen winter plaats heeft (op de kust van *Coromandel*, door het gebergte *Gates* van *Malabaar* geſcheiden, is het omgekeerd). Drie dagen duurde de ſtorm met onverpoosde woede. Op het ſchip het *Zeepaard* brak gelijktijdig brand uit. De ſchepelingen verwachtten hunnen on-

(*) Zie eene beſchrijving van zulk eenen ſtorm in HAAFNER's *Reize van Madras naar Cylon*, bl. 67-70.

dergang, doch onverwacht kwam er uitkomst, die zij met een dankbaar hart aan de zorg der Voorzienigheid toeſchreven. De vernieling der vloot zou het leger zonder hulp aan de wraak der alsdan zekerlijk algemeen zamengeſchoolde inwoners hebben blootgeſteld.

Door deze ondervinding geleerd, ſcheepten zich de manſchappen dadelijk in, om nog vóór den winter of den regentijd het hoofddoel der onderneming, de verovering van *Cochin*, te bereiken. Doch hiertoe meende VAN GOENS eerst het noordwaarts gelegene *Cranganoor* te moeten bemagtigen, ten einde allen toevoer van dáár naar *Cochin* (die reeds uit het zuiden, uit *Coulang*, afgeſneden was), zoowel als alle hulp uit *Goa* te beletten (*).

Beleg van Cranganoor.

Cranganoor was, even als *Coulang*, een inlandsch Koningrijk, door *Hindoes* bewoond, doch bezat ook vele zoogenaamde *St. Thomas*-Christenen, waarſchijnlijk een overblijfſel der vroeger in het Oosten zoo algemeen verſpreide, ijverige en vreedzame *Nestorianen*. *Portugal* leide er zich met alle kracht toe, om dezelve tot de *Roomsche* Kerk over te halen. Uit dien hoofde was te *Cranganoor* een *Aartsbisdom* opgerigt; er was ook een aanzienlijk *Jezuïten*-Collegie met eene ſchoone boekerij. De hoofdkerk was een prachtig gebouw, en prijkte met de grafſteden der Aartsbisſchoppen. Behalve deze waren er nog zes Kerken. Buiten de ſtad was eertijds eene inrigting voor de Priesters der *St. Thomas*-Christenen,

---

(*) W. SCHOUTEN, t. a. pl., bl. 188–197. BALDEUS, bl. 144–146. VALENTIJN, t. a. pl., 10. bl. 32. BOGAART's *Reizen*, bl. 363. 364.

waar het onderwijs in de *Syrische* taal werd gegeven. Bij deze *Portugeesche* ſtad lag ook de *Malabaarsche*, door den Koning en de *Hindoes* bewoond; eene plaats verre van eenigen luister, ſlechts met houten hutten, doch in eene aangename landſtreek. Men vond daarin ook eene ſchoone *pagode* of tempel der *Hindoes*, en een paleis des Konings. Deze laatſte verſcheen terſtond met zijnen Opperheer, den *Zamorijn* of Keizer van *Calicoet*, en meer andere inlandſche Vorsten, die allen den Veldheer hun bondgenootſchap tegen de *Portugeezen* kwamen aanbieden; zij beloofden levensmiddelen, hulptroepen en wegwijzers. — Meer kon men niet verlangen, en VAN GOENS nam dus ook die aanbiedingen met dankzegging aan. Waarſchijnlijk had de onverdraagzaamheid der *Portugeezen*, die reeds in de vorige Eeuw de *Hindoesche* tempels overal deden vernielen (*), de gemoederen dezer aan hunne godsdienstoefening zeer gehechte menſchen verbitterd, en beſpiedden zij ſlechts de gelegenheid, om zich van dit juk te ontſlaan, welke zich thans aanbood, nu eene vreemde tegen *Portugal* vijandige *Europische* krijgsmagt voor het eerst op de kusten van *Malabaar* landde.

Inneming der ſtad.

Cranganoor was niet, gelijk men gehoopt had, door eenen rasſen aanval te nemen. Men moest zwaar geſchut losſen, en dit deed de belegering veertien dagen duren. Het gebrek begon in 't *Hollandsche* leger te nijpen, daar de inlandſche Vorsten hunne beloften niet geſtand deden. Sedert het begin van Januarij 1662 was de plaats reeds beſchoten,

(*) Zie BALDEUS, bl. 147.

toen men, vreezende anders met *Cochin* niet vóór het regenſaizoen gereed te komen, eenen ſtorm beproefde. De *Portugeezen* werden opgeëischt, doch de brave Bevelhebber, Majoor (*) URBANO FIELHO FERREIRA, antwoordde, *dat er nog te veel bloed in hunne aderen stroomde, om het niet vóór het plegen eener zulke lafhartigheid te vergieten.* De Predikant BALDEUS deed een gebed in de loopgraven, en het geſchut gaf het teeken ten aanval, terwijl de klokken der ſtad tot de mis luidden. Hevig was de ſtorm zoo wel als de tegenweer; twee der voornaamſte Hoplieden en 158 man werden van de *Nederlandsche* zijde gedood of zwaar gekwetst (†); maar de *Portugeezen* verloren, na eenen tegenſtand, dien zelfs hunne vijanden bewonderden, den edelen Bevelhebber FERREIRA, die doodelijk gekwetst den onzen in handen viel, benevens 200 *Europeanen* en een groot aantal *Naïros*, die hunnen dood in de golven vonden. De *Portugeezen*, tot de *Jezuïten*-kerk toe teruggedreven, onderwierpen zich. De ſoldaten zouden naar *Europa* worden vervoerd. FERREIRA ſtierf in 't hospitaal, en werd met de aan eenen held verſchuldigde eere begraven. Den inlandſchen Vorsten, die de veroverde ſtad kwamen bezoeken, deed VAN GOENS geen ander verzoek dan om hulp voor de gekwetſten (§).

(*) *Capitam Mor.*

(†) Alle de heelmeesters der vloot hadden drie dagen en drie nachten werk aan het verbinden, zonder een oogenblik te kunnen rusten. W. SCHOUTEN was een derzelven; zie zijn I. D. bl. 203. Van de *Nederlandsche* zijde munten de Kapiteins POLEMAN en SCHUILENBURG uit.

(§) BALDEUS, bl. 111–113. SCHOUTEN, bl. 196–205.

Thans begreep men, dat *Cochin*, van twee zijden afgefneden, genoegzaam belegerd kon worden. Deze aanzienlijke ftad was de hoofdplaats der *Portugeezen* op *Malabaar*; zij ftrekte zich een half uur in de lengte langs eene rivier uit, aan wier overkant het riviereiland *Vaypyn* (ten noorden door den ftroom van *Cranganoor* bepaald) lag, hetwelk door de *Hollanders* werd in bezit genomen; men leide aan den overkant van *Cochin* het fort *Nieuw-Oranje* aan, 't welk de ftad onophoudelijk beftookte.

Inneming van het eiland Vaypyn.

Cochin was oudtijds een zeer aanzienlijk Koningrijk. Gelijk vele der *Indische* Vorsten, hadden ook die van *Cochin* een bondgenootfchap met *Portugal* aangegaan; de *Portugeezen* hadden zich toen hunne prachtige ftad — een tweede *Goa* — toegeëigend, wier *Portugeesche* inwoners den Koning tol zouden betalen en hem bijftaan in zijne Staten, doch voor het overige volkomene vrijheid genieten. Allengs hadden zij de inboorlingen uit de ftad verdrongen, en de *Inquisitie* ingevoerd. Er waren ook *zwarte Joden* en eene ftad voor de *Hindoes*. De Koning nu werd in de ftad *Cochin gekroond*, en dus bekwamen de *Portugeezen* zijdelings den invloed, dien de Pauzen van *Rome* weleer op de verkiezing der Keizers oefenden, aan welken *zij* ook alleen de kroon mogten opzetten. Dit liep zoo hoog, dat een der wettige Vorsten van *Cochin* uit het bewind gedrongen, en deszelfs moei, eene oude Vorstin, met welke men minder moeite dacht te zullen hebben, op den troon gezet werd. De wettige Vorst nu kwam VAN GOENS weder zijne vriendfchap en hulp aanbieden, alsmede levensmiddelen, mits men de eigendommen zijner onderdanen verfchoonde; hetwelk

Beleg van Cochin. Nederlaag der inboorlingen.

plegtig toegezegd werd. Hij was om zijne lieftaligheid door zijne meeste onderdanen bemind, die het gezag der vreemde indringers, vijanden van hunne Godsdienst, verfoeiden; doch de Adel (de *Naïros*) hield zich meest aan de zijde der *Portugeezen*. De Koning raadde den *Nederlanders*, vooreerst deze *Naïros*, die hun bij de belegering zeer hinderlijk konden zijn, uit de *Malabaarsche* ſtad te verdrijven. Deze raad werd gevolgd, en daarop aan de krijgslieden, die, zich even als die van *Coulang*, door *opium* tot eene razende doodsverachting hadden opgewonden, een bloedige ſlag geleverd. Zij moesten eindelijk voor den bedaarden moed der *Hollanders* wijken, en namen de vlugt in het naburige paleis en den daaraan palenden Afgodstempel; beide gebouwen werden ſtormenderhand ingenomen, met hunne verminkte lijken opgevuld, en geverwd met hun bloed. Vierhonderd hunner ſneuvelden. De *Nederlanders*, door den tegenſtand verbitterd, ſpaarden niemand; doch alle ongewapende *Hindoes* werden verſchoond. De buit was vrij aanzienlijk. Ook de oude Koningin, door de *Portugeezen* aangeſteld, werd gevangen genomen.

Het beleg opgebroken.

Deze overwinning gaf moed, om eenen ſtorm op de ſtad te beproeven, hetwelk te meer raadzaam werd, daar de regentijd begon te naderen. Men wilde de bezetting door een loos alarm misleiden. Doch de *Portugeezen* waren op hunne hoede, en wachtten de beſpringers zoo dapper af, dat zij ſpoedig tot den aftogt beſloten. Kapitein PIETER WAS, die den ſtorm aanvoerde, werd doodelijk gekwetst; de Opperveldheer VAN GOENS en de Bevelhebber ROOTHAAS kwamen in levensgevaar; vele dapperen

ſneuvelden. Daar nu het getal der zieken en gekwetſten, te *Coulang* achtergelaten, driehonderd bedroeg, terwijl men zoowel die plaats als *Cranganoor* en *Nieuw-Oranje* op *Vaypyn* behoorlijk bezet moest houden, de zieken in het leger zag toenemen, en ook een inlandsch Vorst (van *Porca*) met 6000 man de *Hollanders* van achter bedreigde, gevoelde men zich te zwak, om *Cochin* nog in dit jaargetijde met geweld te nemen. Eene poging, om het bij verdrag te bekomen, ſtuitte af op de vastberadenheid van den Bevelhebber, IGNATIO DE SERMENTO. Ook werd de ſtad uit *Goa* met een konvooi van allerlei krijgs- en monddehoeften voorzien. Dit alles deed den moedigen, maar voorzigtigen Veldheer beſluiten, het beleg optebreken, hetwelk met een zoo meesterlijk beleid plaats had, dat de vijand het vertrek der *Nederlanders* eerst merkte, toen zij reeds met volle zeilen in zee waren. Niemand werd vermist dan één zwarte ſlaaf. Men leide echter 700 man met al het noodige in het fort *Nieuw-Oranje*, met het ſtellige voornemen, om de belegering in het volgende jaargetij te hervatten. 2 Maart 1662.

Het wordt hervat. Betrekkingen van den Staat tot Portugal. Vrede met hetzelve.

Dit geſchiedde dan ook reeds in November, door den Generaal HUTSAART, voorheen Bevelhebber op *Amboina*, die thans het leger aanvoerde gedurende de ziekte van VAN GOENS. De landing ging moeijelijker dan de eerſte maal, want de *Portugeezen* hadden zich op alles voorbereid. Men had er nogtans het hoogſte belang bij, de ſtad ſpoedig te winnen, uit hoofde van onderhandelingen met *Portugal*, waarbij waarſchijnlijk de voet der *bestaande bezitting* tot grondſlag des vredes zou worden gelegd. Sedert 1657 waren namelijk de onderhandelingen we-

der aangeknoopt; doch de onverwachte overgang van den *Portugeeschen* Gezant in *'s Hage* tot de zijde des Konings van *Spanje* deed den handel voor eene poos ſtaken. Dewijl echter de Graaf van MIRANDA als nieuwe Gezant in den *Hage* verſcheen, werd dezelve hervat, en wel met te meer levendigheid, daar, na den val der onhoûbare *Engelsche* Republiek, (die na den dood des tirans CROMWELL weder een kortſtondig beſtaan had genoten), de Koning met algemeen gejuich was herſteld. Deze nu had eene dochter des Konings van *Portugal* ten huwelijk gevraagd, waardoor, bij langeren oorlog, de vijandſchap met *Engeland* wel eens had kunnen hervat worden. Indedaad deed KAREL II. den Staten bedreigingen, die hen zeer bekommerden. De *Engelschen* hadden er te veel belang bij, *ons* in *Brazilië* uit te ſluiten, en *zich* daar te vestigen. Hoezeer dan ook *Utrecht* en *Gelderland* het voortduren des oorlogs, wanneer *Brazilië* niet werd terug gegeven, wenſchelijk keurden, waartoe *Gelderland* door belang in de W. I. Maatſchappij werd gedreven, waren *Holland* en *Friesland* even zeer daartegen gekant, en wisten *Groningen* en *Overijssel* ook tot hun gevoelen over te halen. *Zeeland*, hetwelk wegens vele aandeelen in de *Westindische* Maatſchappij insgelijks tegen den vrede was, werd met groote moeite door *Holland* overgehaald, om de onderhandelingen, mits alleen in den *Hage* gevoerd, goed te keuren. Maar de ſchrandere JOAN DE WITT had gewigtige redenen voor deze toegevendheid. In het door hem, reeds in 1659 beraamde, verdrag was aan de *Nederlanders* de vrije en onbelemmerde vaart op alle *Portugeesche* bezittingen, zelfs in *Brazilië* en *Afrika*, ja zelfs van *Por-*

tugal naar *Braziliën*, en omgekeerd, met uitzondering van het *Brazilie*-hout, verzekerd. In alle *Portugeesche* bezittingen zouden de *Hollanders* vrijheid tot huisgodsdienst hebben. De *Portugeezen* zouden zelfs den invoer van oorlogsbehoeften bij *Portugals* vijanden uit *Nederlandsche* havens niet mogen beletten. Alle de ſtukken geſchut, in het *Recief* genomen, moesten terug gegeven worden, waarbij nog acht Millioenen, tot ſchâvergoeding voor het verlies van dat land, gevoegd werden. Alle de vaste goederen in de *Nederlandsche* bezittingen moesten weder aan den regten eigenaar komen, met vergunning, om daarover naar welgevallen te beſchikken. Voorts moest de handel op *Portugal* dezelfde voordeelen genieten, die in 1654 aan de *Engelschen* waren toegeſtaan; de *Nederlanders* zouden den alléénhandel van het zout hebben, *indien zij zulks*, *na eene proefneming van tien jaren*, *verkozen* (*). Doch *Zeeland* en *Gelderland* bleven tegen den vrede, en wilden in allen gevalle ſlechts een beſtand ſluiten. *Portugal* werd vooral door de zorg voor zijne *Oostindische* bezittingen tot vrede gedreven. *Ceylon* en *Negapatnam* waren reeds verloren; men voorzag wel, dat de beurt nu aan *Malabaar* komen zou. De *Portugeesche* Gezant ſloeg dus het ſtaken der vijandelijkheden, ook in *Oostindië*, voor. Maar de *Oostindische* Maatſchappij leverde hiertegen een krachtig vertoog in. Zij beweerde, den oorlog ſlechts op verzoek

(*) *Secr. Resolutien der Staten van Holland onder* J. DE WITT, II. D. bl. 143-170. *Brieven van de Witt*, I. D. bl. 393. 394. WAGENAAR, XIII. D. bl. 14. 15. VAN WIJN, *Bijvoegselen op* WAGENAAR, XIII. D. bl. 23. 24.

der Staten te hebben begonnen, en kon nu niet, daar haar de kans zoo ſchoon ſtond om ook den uitſluitenden peperhandel te winnen, tot vrede worden gedwongen. *Spanje*, 't welk nog altijd wegens zijne gewaande regten met *Portugal* oorlog voerde, beloofde van zijnen kant den volledigen afſtand van alles, wat de Staat in 1641 bezeten had (dus ook van *Braziliē*, *St. Thomas* en *Loanda*), wanneer het weder in het bezit van dat Rijk mogt komen, indien men thans den oorlog met hetzelve bleef voortzetten. Niettegenſtaande deze zwarigheden zette DE WITT, overtuigd van de heilzaamheid des vredes, en gerugſteund door het aanbod van *Engelſche* bemiddeling, denzelven door, ſchoon *Gelderland* en *Zeeland* weigerachtig bleven daartoe mede te werken. Maar vijf Gewesten tegen twee beſloten, dat hier *overstemming kon gelden*, en dus
1661. 6 Augustus. werd de vrede geſloten, voornamelijk op de reeds gemelde voorwaarden. Men zou *twee maanden* na de teekening van dit verdrag de vijandelijkheden in *Europa* ſtaken, en twee maanden na de *afkondiging* in andere werelddeelen. Wanneer de Koning van *Portugal* dezen vrede onmiddellijk bekrachtigd had, zou hij zich een groot voordeel hebben gedaan; het verzuim daarvan kostte hem *Cochin* en *Cananoor*.

De bekrachtiging van dat verdrag uitgeſteld. Na bijkans een jaar vertraging, ontving de *Portugeesche* Gezant in Julij 1662 eerst de bekrachtiging des vredeverdrags uit *Lisbon*. Doch nu had er weder meer tegenſtand in de Republiek plaats; met te meer regt, daar in het laatſte Artikel bepaald was, dat, wanneer de Koning *na* de zes maanden het verdrag eerst bekrachtigde, de Staten dit even zoo lang konden uitſtellen. Bij *Zeeland* en *Gelderland*

voegde zich *Groningen*. Dus werd de uitwisſeling der bekrachtigingen tot in November 1662 vertraagd; toen liet *Zeeland* zich eindelijk overhalen, en de bekrachtiging van den vrede geſchiedde in December, niettegenſtaande de afkeuring van *Gelderland* en *Groningen* (*). 1662.

Inneming van Cochin.

De *Oostindische* Maatſchappij, had zoowel van den geſlotenen vrede, als van de vertraagde bekrachtiging, natuurlijk kennis aan de *Indische* Hooge Regéring gegeven, en MAATSUIKER verzuimde dus niets, om het beleg van *Cochin* zoo ſpoedig mogelijk te doen hervatten, ten einde die vesting nog onder de zulken behooren zou, welke *Nederland* mogt behouden. Juist in die zelfde Slagtmaand, waarin men het eindelijk in het vaderland over den vrede genoegzaam eens werd, begon het tweede beleg van *Cochin*, hetwelk een aanbod van vrije godsdiensoefening bij ſpoedige overgave had van de hand gewezen. Andermaal werden er loopgraven gedolven, batterijen opgeworpen, en de ſtad hevig beſchoten. Het peperpakhuis op een eilandje in de rivier werd tweemaal beſtormd, en de tweede maal ingenomen. Niet min dapperen tegenſtand boden de *Portugeezen* aan de landzijde, waar men de gracht met aarde in zakken trachtte te vullen, doch terug geſlagen werd. Dan de *Nederlanders* lieten daarom niet af; de dappere Kapitein DU PON deed aan den rivierkant een' nieuwen ſtorm, en verſchanste zich zoodanig in de huizen, dat de *Portugeezen* 't ongeraden achtten, het uiterſte af te wachten, en tot verdrag kwamen. *Co-*

(*) *Secr. Resolut.* t. a. pl. bl. 309-319. WAGENAAR, XIII. D. bl. 17. 18. 71. 72.

chin werd dus overgegeven, op voorwaarde, dat de krijgslieden met alle eere zouden uittrekken, de Officieren naar *Goa*, de gemeenen naar *Portugal*; dat de Geestelijken met alle hunne gewijde vaten, beelden en andere godsdienstgereedſchappen en bezittingen almede de ſtad zouden mogen verlaten; de *Franciscanen* zouden aldaar, met belofte van vrije en openlijke godsdienstoefening, mogen vertoeven.

6 Jan. 1663. De inwoners, die zich onder de gehoorzaamheid der Maatſchappij wilden voegen, zouden insgelijks mogen blijven.

Vernieling van de kostbare boekerij der Jezuïten te Cochin.

Als zegepralend Veldheer op een moedig ros gezeten, deed RIJKLOF VAN GOENS zijnen intogt te *Cochin*. Zijn eerſte togt was naar de prachtige kerk der *Jezuïten*, om den Allerhoogſten voor de verleende zege te danken. Hierop werd raadzaam geoordeeld, tot meerder gemak der verdediging een goed gedeelte der ſtad, met de overtollige huizen en vooral kerken, aftebreken, en de vesting dus beknopter te maken (*). Het ſchijnt, dat bij de inneming van *Cochin* eene kostbare boekerij der *Jezuïten* vernield is geworden, die een groot aantal *Hebreeuwsche*, *Arabische*, *Chaldeeuwsche*, *Perzische*, *Indische* en *Chineesche* handſchriften bezat, welke door den onbeſuisden ſoldaat bij de plundering van het *Jezuïten*-Collegie te zoek zijn geraakt. De *Franschen* reiziger TAVERNIER verhaalt, dat hij naderhand vele dier kostbare geſchriften, doch geſcheurd en misvormd, in de handen van ſoldaten en bootsgezellen gezien heeft. Deze daad, die in eene met ſtorm veroverde ſtad niet wel te vermijden was,

---

(*) BALDEUS, bl. 120-122. SCHOUTEN, II. D. bl. 15. 16.

6 Jan

Vern
van (
kostl
boek(
Jezui
Coch

RIJKLOF VAN GOENS doet in zegepraal zijnen intogt te Cochin.
II.D. bl. 88.

wijt de partijdige en hatelijke *Franschman* aan den voortreffelijken bevelhebber, eenen der edelste mannen, die *Holland* in *Indië* immer tot eer strekten. Maar dit was hem niet genoeg. Nog twee andere verstandige daden des Veldheers, die van zijne menschenkennis en regtvaardigheid getuigen, stelt TAVERNIER op het hatelijkst voor. Wij zullen die, volgens QUELLENBURG, in het behoorlijke licht plaatsen.

Gedurende of na het beleg hadden twee soldaten, die zich aan palmwijn (*) hadden te buiten gegaan, eene koe geslagt uit de talrijke kudden, die, gerust op de goede trouw en het volksgeloof, de velden bedekten. Het is algemeen bekend, dat dit dier in *Indië* niet minder heilig geacht wordt dan in *Egypte*, alwaar de dood van den stier APIS, door de hand des *Perzischen* veroveraars, eenen wrok bij het volk aankweekte, die gedurende twee Eeuwen onverzoenlijk bleef. Hiervan bewust, had de *Nederlandsche* Veldheer meermalen, doch altijd te vergeefs, het dooden van een dezer als heilig beschouwde dieren verboden, en eindelijk de doodstraf daarop gesteld, die dan ook aan een' der twee soldaten bij loting werd ten uitvoer gebragt. Het was toevallig een *Franschman*, en dit maakte de straf in het oog des reizigers vooral tot eene onvergefelijke misdaad.

Heilzame gestrengheid van Goens.

Het tweede geval strookte nog meer met de regt-

(*) De palmwijn wordt gemaakt door insnijdingen in den bast van den kokos- of andere palmen, onder welke men potten zet. Wanneer deze most een tijd lang gegist heeft, en met grove suiker gemengd is, geeft zij een' wijn, die ook tot brandewijn kan overgehaald worden.

Van Goens kroont den Koning van Cochin.

vaardigheid. Wij zagen boven, dat de *Portugeezen* zich het regt der krooning der Koningen van *Cochin* aangematigd, en daarvan misbruik gemaakt hadden door de afzetting des regtmatigen Konings, wiens moei zij als hun werktuig, in naam, hadden aangefteld. Het eerfte werk van VAN GOENS na de herftelling der rust, was de krooning van den jongman, die, als wettig Vorst, de *Nederlanders* gedurende de twee belegeringen ijverig van levensmiddelen had voorzien. TAVERNIER tracht zijnen lezeren diets te maken, dat deze Koning niet anders, dan een der kleine omliggende *Raja's* of Vorsten was, die geen regt had tot den troon, doch wien VAN GOENS, uit loutere trotschheid, eene gouden kroon op het hoofd zette. Maar dat de *Nederlandsche* bevelhebber daarbij den wettigen Vorst in zekeren zin tot eenen leenman der Maatfchappij maakte, ftelde dezen flechts in dezelfde betrekking tot ons vaderland, als waarin zijne voorzaten tot de *Portugeezen* hadden geftaan (*).

Inneming van Cananoor. Schikkingen met de inlandfche Vorsten.

Omtrent 40 mijlen ten noorden van *Cochin* ligt de ftad en vesting *Cananoor*, aan den zeekant genoegzaam onwinbaar, en ook te lande zeer fterk, en met

(*) TAVERNIER, *Reizen*, Ned. Vert. III. D. bl. 230–233. QUELLENBURG *Refutatie van Tavernier*, bl. 215 *en verv.* TAVERNIER weerlegt zich zelf in het verhaal der krooning, door het hooge belang te doen gevoelen, hetwelk de *Indianen* in de koe ftellen. De Koning leide de hand bij den eed op den kop van dit dier, knielde daarop neder, vouwde de handen, hief die op naar het hoofd der koe, en zwoer *dus* trouw aan de Maatfchappij. Kan men nu denken, dat een Volk, hetwelk aan den vertegenwoordiger van hunnen God (CHIWA) zooveel heiligheid toefchrijft, deszelfs nutteloos ombrengen koelbloedig zou hebben aangezien?

eene goede en ruime haven, in een gewest, vruchtbaar aan peper, gember, wilde kaneel en kardamom. De *Portugeesche* vesting was weleer door den beroemden D'ALMEIDA gebouwd, en door LAURENS DE BRITO tegen eene magt van 50,000 inboorlingen, aangevoerd door den Keizer van *Calicoet*, met een' zoo gelukkigen uitflag verdedigd, dat de vijand tot de vlugt werd genoodzaakt. VAN GOENS oordeelde de inneming dezer plaats van belang, ten einde de *Portugeezen* uit geheel *Malabaar* te verdrijven, doch zijne tegenwoordigheid daarbij minder noodzakelijk. Hij zond dus den Gouverneur HUTSAART met den dapperen DU PON derwaarts, die zeer fpoedig, daar den vijand alle hoop op ontzet was benomen, de fterkte bij verdrag meester werden. Zij was ruim 160 jaren in handen der *Portugeezen* geweest. Men liet er 200 man in bezetting (*). Met den Koning van *Cananoor* werd een handelsverdrag gefloten, doch de Commies VAN DE WEERDEN, daarmede belast, onderging eene fcherpe berisping, omdat hij den alléénhandel in peper, kardamom en opium niet bedongen had. Men moest dit vervolgens, zoo goed men kon, zien te herftellen, door een verdrag met een' *Mohammedaanschen* koopman, die federt jaren in bezit van dien alleenhandel was. Hij zag daarvan af, doch ontving daarvoor ook alléén uit de eerfte hand de goederen der Maatfchappij. De Koning van *Calicoulang* beloofde van zijnen kant de aankweeking der wilde kaneel, die overvloedig op

(*) De *Portugeesche* Bevelhebber, ANTONIO CARDOSA, werd te *Goa*, wegens deze fpoedige overgave, in 't openbaar onthalsd.

deze kust groeit, te beletten, ten einde de kaneel van *Ceylon* geenen afbreuk te doen. Hij ontving voor dit verbod *zes en veertig* dukaten! Het ſtelſel van *Monopolie* werd dus ook hier ingevoerd. Met den Keizer of *Zamoryn* van *Calicoet* was reeds den 7den Maart te voren, na de inneming van *Cranganoor* en het eiland *Vaypyn*, een verdrag geſloten, om alle peper aan de Maatſchappij over te laten, terwijl deze vrijelijk de kardamom, hout voor masten en was zou mogen uitvoeren. De Koningen van *Cranganoor*, *Palictter* en andere omliggende *Malabaarsche* Vorsten voegden zich bij dit verdrag, waarbij ook hulp aan de *Nederlanders* werd toegezegd. Daarentegen zou men *Cranganoor* en *Vaypyn* voor de belanghebbende Vorsten bewaren tot November (den tijd der voorgenomene en ook werkelijk volbragte tweede landing op *Cochin*), om dan nader te handelen. Doch toen de *Nederlanders* eenmaal meester waren van *Cochin*, werden de aanſpraken des *Zamoryns* op die ſtad en op het eiland *Vaypyn* in den wind geſlagen; en indedaad was de hulp der inlanders bij de belegeringen van zoo weinig belang geweest (*), dat de *Nederlanders* zich van het regt van verovering op *Portugal* hier wel ten volle konden bedienen (†).

Na dus de geheele zoo belangrijke en vruchtbare

(*) Dit erkent TAVERNIER, anders zoo geweldig tegen *Nederland* ingenomen, zelf, wanneer hij zegt, dat de naderhand gekroonde Vorst van *Cochin* de eenige *Raja* was, die levensmiddelen aan het leger verſchafte. *Reizen* III. D. bl. 232.

(†) BALDEUS, *Malabaar*, bl. 101–104. DU BOIS, p. 204. VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 32–34.

Kust van *Malabaar* te hebben onderworpen, waarvan *Cananoor* alleen 200 lasten peper jaarlijks kon opleveren, ontving men de tijding van den bekrachtigden vrede met *Portugal.* Nu was er een nieuwe twistappel tusſchen de pas bevredigde landen ontſtaan. De Koning van *Portugal* eischte de teruggave van *Cochin* en *Cananoor*, als welke niet binnen de twee maanden na de afkondiging van het vredeverdrag, zoo als bepaald was, maar later waren ingenomen; immers wanneer men, zoo als *Portugal* beweerde dat geſchieden moest, die bekrachtiging rekende van den tijd, dat de Gezant in *'s Hage* zich daartoe bereid had verklaard (Julij 1662). De *Oostindische* Maatſchappij daarentegen hield ſtaande, dat men den tijd der afkondiging eerst van de uitwisſeling der bekrachtigingen, in December, kon dagteekenen, en alsdan vielen de beide bedoelde ſteden nog binnen den vastgeſtelden termijn. *Portugal* bleef zijn regt bewéren; doch de magt was bij de Staten, en deze behielden de kust.

Bekrachtiging van den vrede met Portugal. Cochin en Cananoor blijven in onze handen.

Eene aanmerking dringt zich hier aan ons op. Wij hebben vroeger de belangrijkſte plaatſen door de *Portugeezen* met weinig tegenſtand zien verliezen, *Malacca* alléén uitgezonderd; thans daarentegen, nadat zij aan het *Spaansche* juk zijn ontworſteld, toont zich, met de herrijzing van een eigen volksbeſtaan, weder een goed gedeelte der oude veêrkracht. Met hoe veel kracht werden niet *Brazilië* door VIEIRA heroverd, *Colombo*, *Coulang*, *Cranganoor* en *Cochin* verdedigd! Met hoe veel glans ſchitteren niet in die belegeringen de namen van FIGUEIRA, DE SOUSA COTINHO, FIELHO

Veêrkracht door de Portugeezen zoowel als Nederlanders in dezen oorlog aan den dag gelegd.

FERREIRA (*), en SERMENTO! Zoo veel vermag het gevoel, dat men weder een eigen vaderland heeft, en niet is vastgeklonken aan eene andere, wel naburige, maar door verſchillende belangen en volksvooroordeelen van de onze afkeerige Natie! (Dus was het geval met *Portugal* omtrent *Spanje*). Doch ook *Nederland* ontwikkelde nog dezelfde kracht, die het in den tachtigjarigen *Spaanschen* oorlog had ten toon geſpreid, en naast de namen dier *Portugeezen* prijken die van HULFT, VAN GOENS, VAN DER LAAN, ROOTHAAS, POLEMAN, SCHUILENBURG, DU PON, WAS, BAX en VAN REEDEN met gelijken, ſommigen hunner misſchien met nog hoogeren glans. Ware ſlechts die luister niet ſomtijds, gelijk bij VAN DER LAAN, door wreedheid bezoedeld geworden! Maar misſchien zijn de *Portugeezen* hier wel uit volkshaat overdreven, zoo niet volſlagen ongetrouw aan de waarheid geweest.

Aanmerking over den oorlog met Portugal. Dus eindigde de tienjarige oorlog tegen *Portugal*, vooraf gegaan door eene even zoo lange, doch grootendeels bedriegelijke en vijandelijke wapenſchorſing. Het is waar, dat *Nederland* daarbij het onwaardeerbare *Braziliё* had verloren, maar de handel op hetzelve was toch behouden gebleven, en, in plaats van het bezit der verlorene ſtreken in *Afrika*, had de *Westindische* Maatſchappij het eiland *Annobon* niet verre van de kust van *Guinea* (wel is waar van minder belang) aangewonnen. Doch vooral in *Aziё*

(*) SCHOUTEN roemt hoogelijk de heldhaftige verdediging en dood van FERREIRA, zoowel als dien van WAS, *Reize*, I. D. bl. 205. 214.

had de *Oostindische* Maatschappij hare bezittingen zeer aanmerkelijk uitgebreid. Thans was de *geheele* kust van het heerlijke *Ceylon*, en daardoor de geheele kaneelhandel, de tegenoverliggende kust van *Coromandel*, en dus de parelbanken van *Manaar* en *Tutocoryn*, met den lijnwaadhandel van *Negapatnam*, eindelijk de kust van *Malabaar* met den uitsluitenden peperhandel en zoo vele aanzienlijke steden en sterkten, dus het geheele zuiden des *Indischen* schiereilands, in bezit der Maatschappij. Maar deze voorspoed werd aanmerkelijk verbitterd door het verlies van het eiland *Formosa*, hetwelk reeds tot eene bloeijende *Hollandsche* kolonie was opgeklommen.

Het eiland Formosa, eene Nederlandsche volkplanting. Zeden en gewoonten der inwoners.

Wij hebben boven in het verhaal der reizen van BONTEKOE (*) gezien, dat de *Nederlanders* zich eerst op de *Piscadores*, en naderhand in 1624 op het eiland *Tayouan* vestigden, om den handel met *China* te drijven. Het land werd hun in eigendom afgestaan, opdat de ergdenkende *Chineezen* de onzen van de nader bij hun land gelegene *Piscadores* zouden verwijderen. Het was zoo schoon en vruchtbaar, dat de *Nederlanders* het weldra *Formosa* (*het schoone*) noemden. Het is van het noorden naar het zuiden drie graden lang, aan beide de einden loopt het spits toe, doch breidt zich in het midden wel tot 18 of 19 mijlen breedte uit. In de geheele lengte wordt het door hooge en boschrijke gebergten doorsneden, en geniet daardoor eene gezonde luchtstreek. Het land brengt rijst, suikerriet, gember en eene menigte andere keerkringsgewasfen voort. Vele eetbare wortels verstrekken tot brood. De ge-

(*) I. D. bl. 265-267.

bergten leveren goud- en zilveraderen en zwavel op; het is echter de vraag, of de eersten voordeel zouden geven. Uit het dierenrijk was het wild zoo overvloedig, dat men herten- en elandsvellen bij scheepsladingen naar *Japan* voerde. Schadelijk of verslindend gedierte daarentegen was er ten uiterste schaars. Door de ligging des eilands tusschen *China* ten westen, *Japan* ten noorden, en de *Philippijnen* ten zuiden, was het voor den handel in die Oostersche Zeeën meer dan eenig ander geschikt. Doch tegen zoo vele voordeelen stonden de aardbevingen over, waaraan dit eiland, even gelijk de geheele reeks, die zich tusschen *Java* ten zuiden en *Kamschatka* ten noorden uitstrekt, onderhevig is. Het land was volkrijk, en door een bijzonder slag van menschen bewoond. De mannen waren zeer lang en sterk, vooral in 't gebergte, de vrouwen daarentegen kort en dik, doch ook sterk en met den zwaarsten arbeid belast. Gelijk bij de meeste wilde volken was de jagt en de oorlog hunne geliefkoosde bezigheid. Van deze jagt bespaarden zij eene menigte vleesch, om het in de zon te droogen en daarna aan de *Chineezen* of *Japanners* te verkoopen. Over hunne eigenschappen van verstand en hart oordeelen onze schrijvers zeer gunstig. Hun geheugen, leergierigheid en oordeel waren goed; in de vriendschap, eens aangegaan, waren zij getrouw, en daarbij vriendelijk, goedaardig en spraakzaam. Zij hadden dus wel iets van de meer noordelijk wonende *Liou-Kiou*-eilanders; doch deze kenden geenen oorlog, dien de *Formozanen* dikwerf onderling voerden. Hunne voornaamste spijze bestond in rijst, eenige aardwortels, oesters, krabben en garnalen; met ver-

ſcheidene, zelfs *Americaanſche* volken hadden zij het walgelijke gebruik gemeen, van rijst, door oude vrouwen gekaauwd en weder van zich gegeven, met andere gemengd te doen gisten, en dan naderhand met water als een' bedwelmenden drank te gebruiken. Zij droegen bijna geene kleederen, en hadden zeer eenvoudige huizen van bamboes. De Regéringsvorm was het beſtuur van eenen Raad; de wetten waren zeer zacht; doodſtraf en gevangenis onbekend, behalve wegens moord. Voor den ouderdom had men een' onbepaalden eerbied, en in zoo verre was de Regéring aartsvaderlijk. De zamenkomsten der gehuwden, die afzonderlijk woonden, hadden even zeer ter ſluik plaats als bij de *Lacedemoniërs;* eerst op het vijftigſte jaar van den man mogt de zamenwoning plaats hebben. Zonderling was bij dit zachte en in hunne bijzondere zaken vreedzame volk de wreede wijze van oorlogvoeren, zelfs het afſlaan en bewaren van menſchenhoofden, die zij, onder een of ander voorwendſel, als eene groote kostbaarheid wisten te bekomen; iets, hetwelk hun met de meer zuidelijke *Alfoereezen* der *Molukken* gemeen was. Hun Godsdienst was het veelgodendom; doch zij geloofden aan de onſterfelijkheid der ziel, aan belooning en ſtraf na dit leven. De vromen kwamen dan over eene vuile gracht, waarin de boozen zich altijd wentelden. Doch deze belooning en ſtraf had minder plaats voor *zedelijke* vergrijpen dan voor *willekeurige*, door hunne gewoonten voorgeſchreven. Hunne bijgeloovige plegtigheden, meest door de vrouwen verrigt, waren talrijk. Bij het raadplegen der Godheid gebaardden zij zich omtrent

even zoo als de *Bacchanten* of de priesteresſen van APOLLO te *Delphi* (*).

Betrekkingen tusſchen Japan en Formoſa.

Reeds in 1624 bouwden de *Nederlanders* op *Formosa* de vesting *Zeelandia*. Van tijd tot tijd zetten zich hier wel 25,000 *Chineesche* huisgezinnen neder, die zich op den landbouw en handel toeleiden, en eerstgemelden (naar de bedrijven en aard van dit volk) weldra zóó deden toenemen, dat men geheele ſcheepsladingen rijst en ſuiker uitvoerde, en dus de uit- en ingaande regten der Maatſchappij daardoor zeer werden bevoordeeld. De *Japanneezen* wilden die regten niet betalen, zeggende, dat zij, wel zes jaren vroeger dan de *Hollanders*, ter ſluik handel op *Formosa* gedreven hadden. Men vergunde hun weldra vrijen handel, doch geenszins bevrijding van tollen. Dit had gevolgen van belang bij deze wantrouwige Natie, die, *ons* den alleenhandel bij zich zonder tollen vergunnende, niet dulden kon, dat zij in eene onzer bezittingen geene voorregten genoot, maar veeleer hare vroegere winsten moest derven. De teleurgeſtelde perſonen maakten dus eenige *Formosanen* op, die, naar *Japan* overgevoerd, zich aldaar voor Gezanten hunner Natie uitgaven, om den Keizer de

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) bl. 37-41. Zie hier nog eenige bijzonderheden nopens dit volk. Eene vrouw vóór de 36 jaren *mogt* niet bevallen, maar de priesters moesten door het drukken van den buik de vrucht afdrijven. Zij hadden 22 voorname Goden, behalve vele andere. De voornaamſte goede woonde ten Zuiden, en zijne vrouw ten Oosten, de kwade ten Noorden. De vrouwen, te gelijk waarzegſters, verrigtten de Godsdienstplegtigheden. Deze oude inwoners zijn thans door de *Chineezen* naar de Oostzijde van het eiland teruggedrongen.

oppermagt over hun eiland aan te bieden, het welk door de *Hollanders* onwettig bezeten en onderdrukt wierd. Doch de Keizer van *Japan* wees hen met verachting af, en zond hen terug naar hun land. Niettemin gaf dit gedrag der *Hollanders* zoo veel misnoegen, dat de Gouverneur van *Formosa*, PIETER NUYTS, (dezelfde die een gedeelte der zuidoostkust van *Nieuw-Holland* ontdekt had) niet alleen als Gezant in *Japan* geen gehoor bij den Keizer erlangde, maar ook door eenige *Japanneezen*, aan welke men het vertrek uit het eiland weigerde, met eene bijkans ongeloofelijke ſtoutheid in zijn eigen huis op *Formosa* werd opgeligt, terwijl men de wacht op de vlugt dreef, en aan de geheele bezetting door deze onverlaten, die nu het leven des Gouverneurs in hunne magt hadden, de wet geſteld werd. Men moest hun niet alleen het vertrekken toeſtaan, maar vendien ook gijzelaars en een' aanmerkelijken voorraad zijde, waarop zij regt beweerden te hebben. De bewilliging in deze eiſchen was te noodzakelijker, omdat zij, in geval van weigering, dreigden, den Gouverneur en vervolgens zich zelven van kant te maken, door, volgens de gewoonte van hun land, zich den buik open te ſnijden. NUYTS, door hunne onbuigzame hardnekkigheid getroffen, raadde der Maatſchappij (in een belangrijk vertoog over den toeſtand van *Formosa*), den vrijen handel ook aan deze lieden te vergunnen. Hij had vervolgens nog vele moeijelijkheden met den Gouverneur-Generaal KOEN, die hem ſmadelijk terugriep, en met de *Japanneezen*, bij welke hij, hoezeer onſchendbaar als Gezant, vier volle jaren bij zijne tweede zending werd gevangen gehouden (van 1632 tot 1636). Van dezen bekwamen

bestuurder bestaat nog een verslag over den toestand van *Formosa*, waarin hij de hulpbronnen en zwarigheden van den handel aldaar met kennis van zaken uiteen zet. Men bekwam vele goederen uit *China*, en verscheepte die verder naar *Japan* en *Batavia*. In 1627 bedroeg de uitvoer, voornamelijk van *Chineesche* zijde, uit *Formosa* naar *Japan* niet minder dan *f* 621,855, en naar *Batavia* voor 't vaderland *f* 559,493, te zamen *f* 1,181,348. In 1628 was echter deze som, door een' opstand in *China* als anderzins, niet meer dan *f* 410,863 uitvoer naar *Japan*, en *f* 277,572 naar het vaderland, te zamen *f* 688,435. Nemen wij tusschen deze beide jaren een middelgetal, zoo zal de jaarlijksche uitvoer van *Formosa* toch *f* 975,000 hebben uitgemaakt, waartegen de onkosten slechts *f* 175,000 bedroegen. Wanneer de lading naar *Japan* *f* 700,000 bedroeg, gaf die eene terugvracht van *f* 400,000 voor *Nederland* en *f* 100,000 voor *Batavia*, die elk genoegzaam een kapitaal winst opleverde.

Het geheele eiland was echter niet in de magt der *Hollanders*. Ten Noorden bezaten de *Spanjaarden* de sterkte *Kelang*. NUYTS koesterde het stoute ontwerp, om, na de verdrijving des vijands van dit vaste punt, den *Portugeezen* en *Spanjaarden* den handel van *China* uit *Macao* en van *Manilla* naar *Japan* (destijds nog niet gesloten), te beletten, en daardoor ook hunnen handel op *China* te vernielen.. Door de daarop volgende gebeurtenissen in *Japan*, die wij in het vorige deel hebben geboekt, werd dit doel zonder *Hollandsche* tusschenkomst bereikt (*).

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 49-71.

Ondertusschen smeedden de op *Formosa* gevestigde *Chineezen* (*) eenen moorddadigen aanslag tegen de *Hollanders*, die zij, bij gelegenheid van eenen grooten maaltijd, van hunne Opperhoofden meenden te berooven, waarna zij dan gemakkelijk van de vesting hoopten meester te worden. Dit werd door zekeren PAUW, eenen *Chinees* en broeder van FAYET, hoofdbeleider des aanslags, uitgebragt; de reeds opgestane *Chineezen* werden ten getale van 16,000, door 120 *Nederlanders* en 2000 Christen-*Formosanen* geslagen, waarbij FAYET met 1800 der zijnen sneuvelde; terwijl men de gevangene Opperhoofden op eene huivering wekkende wijze ter dood bragt. Bovendien lieten hier over de 9000 *Chineezen* het leven of werden gevangen gezet (†). Hiermede eindigde toen deze onrust, doch eerlang herleefde zij door eene gebeurtenis, welke uit het Oosten van *Azië* nieuwe veroveraars naar het zuiden deed stroomen.

Aanslag der Chineezen op Formosa.

1652.

De burgeroorlogen, die *China* sedert eenigen tijd verdeeld hielden, waren geeindigd met de zegepraal van eenen overweldiger, LY, en den dood des wettigen Konings ZUNG-CHIN, die zich, benevens zijne echtgenoote, aan eenen boom had verhangen! De *Khan* der *Mantchoux*, een ten noordwesten van *China* gelegen volk van den hoofdstam der *Tungusen* (§),

Omwenteling in China. De Mantchoux veroveren het Rijk. De zeeroover Iquang en zijn zoon Coxinga.

(*) Hun aantal was zoo toegenomen, dat het hoofdgeld, in 1651, 200,000 guldens (één gulden hoofd voor hoofd) bedroeg. VALENTIJN. t. a. pl., bl. 74.

(†) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) bl. 73. 74.

(§) Ten onregte wordt deze Natie, thans nog in het bezit van *China*, *Tartaren* genoemd; zij zijn dit in geenerlei opzigt, hetzij men dien naam met PALLAS aan de *Turksche*, of met KLAPROTH aan de *Mongoolsche* Natiën geeft.

die het aanzoek des muitelings, om hem bij te ſtaan, eerst had van de hand gewezen, hield zich thans van alle vroegere verdragen met *China* ontſlagen, nu het in handen eens geweldenaars was gevallen, en hoe berispelijk ook een veroveringskrijg moge zijn, de ſtaatkunde nogtans van dezen *Mantchoux* was rondborstiger en edelaardiger, dan die van menige *Europische* Regéring, welke zich den naam van *liberaal* toeëigent. Thans viel hij, door eenen Veldheer des vermoorden Keizers daartoe uitgenoodigd, over den beroemden grooten muur in het land, en veroverde weldra het noordelijke gedeelte (*). In het zuiden daarentegen, of liever in de drie zuidoostelijkſte Provinciën, *Fokien*, *Quangtong* en *Quangsi*, weêrſtond hem een dier buitengewone mannen, die zich ſomtijds verheffen, om de inſtortende Rijken of Staten nog voor eene poos te ſchragen. Zijn naam was IQUANG. Hij was in de *Chineesche* Provincie *Fokien* van arme ouders geboren, maar had zich door reizen naar *Macao*, *Japan* en *Camboya*, tot eenen ſtouten zeeman en zeeroover gevormd. Hij zou onder de *Portugeezen* te *Macao* en vervolgens onder de *Hollanders* op *Formosa* gediend, en door den handel, die van daar op *Japan* gedreven werd, verbazende ſchatten verzameld hebben, welke hem tot het uitrusten eener vloot tot zeeroof in ſtaat ſtelden; tevens wil men, dat hij zijnen handel voortzette, dien hij met de *Spanjaarden* te *Manilla*, de *Portugeezen* op *Macao*, en de *Hollanders* op

(*) *Histoire de la Conquête de la Chine par les Tartares*, *dans le Recueil des Voyages au Nord.*, Amſt. 1729, T. VI. p. 126. 127. 140-143.

Formosa en op *Japan* dreef (*). Weldra schaarde zich eene bende gelukzoekers onder zijne bevelen; hij werd voor alle de zeeën rondom *China* geducht, en de Keizer, wien hij op eenen anderen zeeschuimer de overwinning verschafte, verhief hem tot bevelhebber over alle zijne vloten. In deze hoedanigheid was hij geducht voor de *Hollanders* op *Formosa*, welke hij noodzaakte, van hem den vrijen handel op *China* voor dertigduizend Rijksdaalders te koopen. Van toen af was hij der *Nederlandsche* Natie zoo genegen, dat hij haar zijnen zoon COXINGA toezond, om eene *Europische* opvoeding te genieten. De vriendschap der *Hollanders* voor IQUANG nam gedurig toe, en men wil zelfs, dat zij hem een schepter en kroon zouden toegezonden hebben (†). Bij den inval der *Mantchoux* bleef IQUANG het regérende Huis getrouw, en deed zelfs eene spruit van

(*) *Nederl. Reizen*, XI. D. bl. 97.

(†) *Hist. de la Conquête etc.*, p. 206–209. Ik wil niet ontveinzen, dat verscheidene verhalen in deze geschiedenis mij wat *romanesk* voorkomen, en ik die alleen bij gebrek aan betere mededeel. Althans VALENTIJN meldt niets van die zonderlinge lotgevallen van COXINGA's vader, noch van deszelfs opvoeding onder de *Hollanders*, noch van de gouden kroon en schepter. Hij noemt hem eenen *tolk* bij den Landvoogd DE WITH, en zijn' zoon een' *kleêrmaker* op *Formosa*. Dit schijnt echter slechts uit volkshaat terneergesteld, en komt met de daden van den vader zoo min als met die van den zoon overeen. SAALFELD (*Geschichte des Holl. Kolonialwesens*, I. B. f. 136.) heeft, uit de *Hoogduitsche Algemeene Geschiedenis*, een nog eenigzins afwijkend verhaal, volgens 't welk IQUANG, zoowel als COXINGA, enkel uit vaderlandsliefde tegen de *Mantchoux* zich tot den zeeroof zouden hebben begeven. QUELLENBURG (*Refutatie van* TAVERNIER) schijnt ook minder laag over COXINGA's afkomst

1645. hetzelve in *Fokiën* kroonen. Men beweert, dat hij 3000 vaartuigen onder zijn bewind zou gehad hebben. Naderhand verdedigde hij zich nog wel een jaar lang moedig tegen de vijanden van zijn vaderland, doch viel eindelijk, hetzij door verraad, hetzij door list of geweld, in handen der *Mantchou*-veroveraars, die hem een tijd lang ſpaarden, en daarna, zoo men denkt, met vergif van kant maakten (*). Hierop nam zijn zoon COXINGA, die een' tijd lang onder de *Hollanders* verkeerd had, het bewind op zich, en beſtookte de *Mantchoux* nog lang van en op de kusten des Rijks. Hij was de laatſte *Chinees*, die tegenſtand bood. Eindelijk van het vaste land verdreven, begaf hij zich met zijne ganſche vloot naar *Formosa*.

1646—1661.

Kerkelijke toeſtand van Formosa. De inwoners tot het Christendom gebragt.

Gedurende den oorlog met de *Mantchoux* hadden zich vele *Chineezen* op het eiland nedergezet, die ſchijnbaar deszelfs welvaart vermeerderden, doch indedaad gevaarlijke binnenlandſche vijanden werden. Althans men begrijpt, dat, toen de ontelbare vloot van COXINGA voor *Formosa* verſcheen, de *Chineezen* hem geen' tegenſtand boden. Meerdere hulp hadden de *Hollanders* van de ingeborene *Formosanen* te wachten. Met een' loffelijken ijver hadden zij aldaar het Christendom beginnen in te voeren, en de goedhartige, bijgeloovige inlanders bekend gemaakt met den troost van het Evangelie. Ieder dorp had

en vroegere lotgevallen te denken. WOUTER SCHOUTEN, (I. D. bl. 160.) kent hem niet eens als *zoon*, maar ſlechts als *opvolger* van IQUANG.

(*) W. SCHOUTEN, I. bl. 160. Volgens de *Nederl. Reizen*, t. a. pl., zou hij zijnen Vorst aan de *Tartaren* verraden hebben.

niet alleen een' fchoolmeester, maar velen ook een' predikant, en de inwoners moesten, op boete van een hertevel, ten behoorlijken tijde te kerk komen; zij werden in de gronden der Godsdienst, in het lezen en fchrijven en in de *Nederlandsche* taal onderwezen. De 12 artikelen des Geloofs, de tien Geboden, het gebed des Heeren, en een kleine Catechismus der Hervormden, waren ook door die Predikanten in de *Formosaansche* taal overgezet, en aan meer dan 15,000 nieuwe Christenen uitgedeeld, waarvan velen ook tot het Avondmaal werden toegelaten. Dertig Predikanten bedienden in 1660 de Gemeenten van dit bloeijende eiland. Men leide voorts ter befcherming in ieder dorp een' korporaal of ferjant met zeker getal foldaten onder een' inlandfchen Overfte (*).

Verkeerde maatregelen omtrent Formosa. Het eiland verwaarloosd. 1654.

De Regéring op *Formosa* had tijd genoeg gehad, om zich in ftaat van verdediging te ftellen. Reeds onder den Gouverneur CESAR brak COXINGA de gemeenfchap met *China* af, en toonde vijandelijke oogmerken. De opvolger van CESAR, FREDERIK COYET, een man van hoofd en hart, herftelde nogtans weder eenigzins de betrekkingen, doch ontdekte fpoedig de bedoelingen des zeeroovers, en gaf daarvan te *Batavia* kennis, met dringend verzoek om fpoedige hulp. De zoogenaamde ftad, bij het fort *Zeelandia* gebouwd, was flechts een open vlek, de vesting zelve in eenen droevigen ftaat. Al dreigender en dreigender werden de toebereidfelen van COXINGA, vooral toen hij door de *Mantchoux* geflagen en van het vaste land verdreven was, waarop

(*) QUELLENBURG, *Refutatie van* TAVERNIER.

hij nog flechts eenige vaste plaatfen in bezit had. Maar perfoonlijke haat offerde de fchoone volkplanting op. De gewezen bevelhebber op *Formosa*, VERBURG, thans Raad van *Indië*, was een gezworen vijand van COYET, en deed zijne uiterfte pogingen, om alle zijne berigten als ongegrond en het gevolg van lafhartige vrees te doen voorkomen. Hoezeer dan ook de waarfchuwing, door VERBURG zelven na den aanflag der *Chineezen* in 1652 gegeven, hiermede ftrijdig was, zoo liet zich toch de Raad door eene verkeerde fpaarzaamheid, die niet gaarne kostbare uitrustingen deed, misleiden; men berispte zelfs den braven COYET, omdat hij op eigen gezag eenige middelen tot verdediging bij de hand had genomen. Eindelijk echter werden COYET's waarfchuwingen zoo dringend, dat men eene vloot uitrustte, die, wanneer op *Formosa* geene zwarigheid was, dan toch *Macão* aan de *Chineezen* kon ontnemen, hetwelk ten minfte de kosten zou dekken. Eene zoo kleingeestige berekeningszucht heeft onze Natie bij den vreemdeling veel nadeel gedaan, en de onbillijke vooroordeelen tegen haar verfterkt. Wij hebben gezien, dat daardoor gedeeltelijk ook *Braziliën* is verloren gegaan. Doch de bevelhebber van het ontzet, JAN VAN DER LAAN, die op 12 fchepen 600 man aanbragt, fchijnt geheel in de belangen van VERBURG te zijn geweest. Hij beweerde de dwaasheid der vrees voor een' aanflag der *Chineezen*, in weerwil veler berigten uit *Japan* en *Siam*, en noemde COYET en zijnen raad *lafaards* (hem zelv' noemde men *Jan dwars in den weg*). Eindelijk ziende, dat het ontwerp op *Macão*, 't welk hij geweldig dreef, op *Formosa* werd afgekeurd, vertrok hij uit wraakzucht

1660. (margin note beside "genomen. Eindelijk echter werden COYET's waarfchu-")

met alle de Officieren, waaraan men op *Formosa* groot gebrek had, en liet flechts drie fchepen benevens de gemeene foldaten, door dezelve medegebragt, achter.

Naauwelijks was VAN DER LAAN vertrokken, toen COXINGA, die dit vertrek had afgewacht, met 25,000 man en verfcheidene honderd *jonken* de landing deed. Gebrek aan vaartuigen belette het verhinderen dier landing. Daarenboven fprong een der vier voorhandene *Hollandsche* fchepen door zijn eigen buskruid in de lucht, na een dapper gevecht. Honderd menfchen verloren hierbij het leven. De overigen moesten zich onder 't gefchut van het fort *Zeelandia* bergen. De *Chineezen* voegden zich bij COXINGA; de *Formosanen*, zelfs de nieuwe Christenen, boden weinig of geenen tegenftand; die zulks deden, werden zonder genade om hals gebragt. Dit laatfte lot trof ook 400 man der bezetting, zoodat binnen kort het geheele eiland door COXINGA's benden overftroomd, het fort *Provincia* of *Sykam* met al het volk genomen werd, en de geheele magt der *Chineezen* naar *Zeelandia* rukte, waar men de ftad ontruimde, en zich in de verfchanfing terugtrok.

Landing van Coxinga. Febr. 1661.

VAN DER LAAN had, bij zijne terugkomst te *Batavia*, een zoo ongunftig verflag van COYET en zijne Raden gegeven, dat men tot derzelver afzetting befloot, en den Heer CLENK VAN ODESSA als Landvoogd in zijne plaats zond. Doch toen de tijding van den aanval in de Hoofdftad aankwam, en de vijanden van COYET befchaamde, werd terftond last gegeven, om CLENK te herroepen, en eene vloot van tien fchepen met omftreeks 700 man uitgerust, om met de meestmogelijke haast het kasteel te gaan ontzetten. Men had echter groote moeite,

Clenk vlugt van Formosa.

om in deze hagchelijke omſtandigheden eenen bevelhebber te bekomen. Eindelijk liet zich Mr. JACOB CAUW, Raad in het Geregtshof van *Batavia*, met moeite hiertoe overhalen. Hij vertrok den 5den Julij, doch werd nog door CLENK vóórgekomen, dien men niet had kunnen inhalen, en die dus met de grootſte verbazing *Formosa*, waarover hij in diepen vrede meende te komen regéren, belegerd zag. COYET wilde hem gaarne het beſtuur overlaten, doch CLENK ging, als een lafaard, onder zeil naar *Japan*, en liet de dappere bezetting aan haar lot over.

Heldendood van Antoni Hambroek.

Middelerwijl vierden COXINGA en zijne roofbenden hunne woede bot, vooral tegen de *Hollanders*, hetzij predikanten, ſchoolmeesters, ſoldaten of anderen, die niet in tijds de wijk naar het kasteel konden nemen. Een dier predikanten, ANTONI HAMBROEK, werd met zijne vrouw, een' zoon en dochter, en zes zijner ambtgenooten, gevangen genomen. Hem vaardigde COXINGA naar *Zeelandia* af, ten einde den Landvoogd en den Raad, om der gevangenen willen, die anders het uiterſte te vreezen hadden, tot de overgave te bewegen, met bedreiging tevens, dat hij bij langer verwijl zelfs den zuigeling niet ſparen zou. Doch de grootmoedige *Nederlander*, de Evangeliedienaar, wien geenerlei deugd vreemd behoort te zijn, bewaarheidde hier de zeer twijfelachtige daad van ATTILIUS REGULUS, misſchien ſlechts door *Romeinschen* volkstrots verzierd (*).

(*) Het verhaal is algemeen bekend, doch wordt door de vroegere Schrijvers, zoo als POLYBIUS, die anders de daden en gevangenneming van REGULUS uitvoerig verhaalt, niet vermeld.

Wel overtuigd, dat een raad tot ſtandvastigheid voor hem, de zijnen en zijne ambtgenooten noodlottig zou zijn, vermaande hij nogtans den kloeken bevelhebber om te volharden in zijne manhaftige verdediging, tot dat er ontzet kwam, vermits anders het geheele eiland en de ganſche Christenbevolking verloren was. De edele COYET behoefde wel deze aanſporing niet, maar het moet hem toch geſtreeld hebben, van eenen dienaar des vredes zulke mannentaal (hier was zij gepast) te vernemen. De gevolgen der terugkomst voorziende, bood hij HAMBROEK eene ſchuilplaats in het kasteel. Wij lezen van geene belofte, door dezen aan den zeeroover afgelegd, van terug te komen: doch dit lag in den aard der zake, en er waren dierbare panden bij denzelven achtergebleven; eene echtgenoote en twee kinderen, die bij 's mans achterblijven *zeker* verloren waren. Dezen mogt hij niet blootſtellen. Hij beſluit te vertrekken, maar eerst wacht hem nog een hartbrekend tooneel. Er zijn twee dochters van hem in de vesting; zij klemmen zich aan zijnen hals, en ſmeeken hem onder ſnikken en tranen, haar niet te verlaten en zijn dierbaar leven aan geenen zekeren dood prijs te geven. Doch hij antwoordt met heldenmoed, en wijst haar op zijn' pligt, op hunne moeder, broeder, en zuster. Eene der dochters valt hierop in zwijm, de andere knelt hem nog vaster in de armen; maar de groote man windt zich los, ontvlugt en komt bij COXINGA, brengt hem het weigerend antwoord over, en ontvangt den dood! Hij werd met zijnen zoon en nog vier andere predikanten onthoofd, zoo 't heette als ophitſers der *Formosa-*

nen, die kort te voren eenen troep *Chineezen* overvallen en gedood hadden.

Waarom zwijgen toch de Schrijvers van andere volken, die zoo mild zijn in het ophalen der edelmoedige feiten zelfs van Barbaren, waarom zwijgen zij van deze grootsche daad van een' *Hollander?* Waarom bekleedt deze eenvoudige predikant, die op een dorp aan het einde der wereld den luister van zoo vele wijdberoemde verwoesters van menschengeluk heeft doen tanen, geene plaats in *eenige* Geschiedenis buiten die van een paar onzer eigene Schrijvers (*).

Cauw komt te Formosa. Zijne lage vlugt. 1661. 12 August. Den 12den Augustus 1661 kwam eindelijk CAUW met zijn smaldeeel op de reede van *Zeelandia;* doch een opkomende storm noodzaakte hem, de ankers te kappen, en hij verdween uit het gezigt; zelfs geraakte het fluitschip *Urk* op het drooge en in handen der vijanden, die hierdoor van den geheelen toe-
10 Septem. stand der vloot verwittigd werden. Eindelijk echter

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) bl. 90. 91. (Op eene plaats, waar men het niet zoeken zou; waar hij namelijk over de Godsdienst op *Formosa* handelt, niet in het verhaal der belegering). W. SCHOUTEN, I. D. bl. 162. 163. (die echter 's mans kloekmoedige aansporing tot verdediging niet vermeldt). SAALFELD, *Gesch. des Hollandischen Kolonialwesens in Ostindien*, I. Band, die anders het beleg van *Formosa* met bijzondere uitvoerigheid en naauwkeurigheid verhaalt, en VALENTIJN gedurig aanhaalt, dus gelezen heeft, spreekt geen woord van deze onsterfelijke daad. RAYNAL, alléén van alle vreemden, vermeldt dezelve, L. Ch. 24. Zouden de vreemdelingen zich wezenlijk verbeelden, dat hier de rijkdom (dien zij ons zoo mildelijk toeschrijven) alle edele gevoelens en kracht tot zelfopoffering had verstikt? En toch zijn weinige geschiedenissen zoo rijk in zelfopofferingen als de onze.

kwamen de ſchepen weder opzeilen, en bragten manſchap, krijgs- en mondbehoeften aan.

Hierdoor begonnen de omſtandigheden ten voordeele der bezetting te veranderen. COXINGA had tot October nog geene voordeelen van belang op die bezetting behaald, maar wel 8000 zijner beste ſoldaten verloren, terwijl vele *jonken* hem ontſnapten. De *Mantchoux*, die gaarne eene ſterkte, welke COXINGA nog in *China* inhad, wenschten te bezitten, boden hulp aan; men zou ſlechts eenige ſchepen zenden om die af te halen, en tevens het overſchot van COXINGA's magt in *China* te verdelgen. Dezelfde CAUW, die uit *Batavia* tot hulp der bezetting gekomen was, bood zich daarop aan, om die hulp met vijf ſchepen over te brengen, doch de trouwelooze bevelhebber kwam niet verder dan de *Piscadores*, en keerde toen met de beste twee ſchepen over *Siam* naar *Batavia*. De belegerden werden hierdoor ontzettend teleurgeſteld; de drie teruggekeerde ſchepen meldden de lafheid des bevelhebbers, en de hoop eener afwending tegen COXINGA in *China* verdween in rook.

Coyet's heldhaftige verdediging. Hij wordt tot de overgave genoodzaakt.

De onwrikbare COYET hield echter nog vol. Dan in December liep een *Duitsche* ſerjant der bezetting, STOCKAART geheeten, tot den vijand over, en verried hem de zwakke plaatſen der vesting, waarop COXINGA zelf in Januarij 1662 van *Formosa* naar een naburig zandeiland overſtak, en de blokkéring in eene beſtorming veranderde. Hij nam de ſchans *Utrecht* in, doch de belegerden vernagelden het geſchut, en leiden eene brandende lont in die ſchans, waardoor de beſtormers waarſchijnlijk in de lucht zouden gevlogen zijn, indien de verraderlijke ſerjant,

hiervan vermoeden bekomende, hen niet terug gehouden had. Zoo ſcheen alles tegen de volharding der wakkere bezetting zamen te zweren; de nood rees op het hoogst; men had over de zestienhonderd man in de gevechten verloren; kerken en pakhuizen lagen vol zieken, het zwakke horenwerk werd bedreigd en daarmede het kasteel. Nog wilde COYET een' algemeenen ſtorm van COXINGA afwachten, doch de Raad meende te regt, dat men thans rijkelijk aan de wetten der eer had voldaan, en op zelfbehoud denken mogt. Nadat het zwakke, en aanvankelijk ſlecht voorziene, kasteel zich *negen maanden lang* tegen eene magt van (in den beginne) 25,000 man, met grof geſchut voorzien, had verdedigd, bedong de bezetting nog vrijen aftogt met allen ſcheeps- en anderen voorraad naar *Batavia.* Het geld en de koopmansgoederen, ten bedrage van bijna vijf tonnen gouds, moesten worden achtergelaten (*).

Schandelijke behandeling van Coyet.

Het beleg van *Formosa* ſtrekt den *Hollanderen* tot de grootſte eer, maar tevens tot geene geringe ſchande. Helden der menschheid als HAMBROEK, krijgslieden als COYET, zijn boven allen lof verheven; doch wat zal men zeggen van menſchen als VERBURG en VAN DER LAAN, die niet ſchroomen aan perſoonlijke veete, door logen en lastertaal, eene geheele dappere bezetting en eene parel aan de kroon der Maatſchappij op te offeren, en van lafaards als CLENK en CAUW! Het was de beide eersten niet genoeg, de heldhaftige verdediging van COYET te ver-

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. (*Formosa*) 75-82. W. SCHOUTEN, I. D. bl. 160-168.

lammen; zij wilden dien braven ook ſtellig vernederen. Hij werd in hechtenis genomen, en wegens *lafhartigheid* en verkeerde maatregelen (waarvan de Hooge Regéring *zich zelve* zuiveren wilde), op het ſchavot gebragt, met *het zwaard over 't hoofd gestraft*, en, na eene gevangenis van drie jaren, *voor zijn leven* naar het afgelegene *Banda* gebannen. VALENTIJN, die met warmte de eer van dezen mishandelden held ophoudt, zag aldaar met eerbied het huisje, waarin zich de wakkere man negen jaren ophield. Het was toen, dat hij door de voorſpraak zijner bloedverwanten en vrienden bij Prins WILLEM III. verlof bekwam, om naar 't vaderland terug te keeren, en op den grond te mogen ſterven, wiens eer hij ten ſpijt van eenige verachtelijke wezens had opgehouden. Maar zijn vonnis werd niet vernietigd, noch zijne magtige vervolgers geſtraft (*), en dit vonnis, hetwelk MAATSUIKER gewis door zijnen invloed had kunnen beletten, is eene vlek op diens roem.

Ellende der gevangene Hollanders. Vergeefſche pogingen tot herwinning van Formosa.

De ongelukkige vrouwen der omgebragte Predikanten en andere gevangenen op *Formosa* werden door de zeeroovers aan eenigen hunner toegewezen. De zulken, die aan ongehuwde *Chineezen* ten deel vielen, waren het minst ongelukkig; die in handen van gehuwden kwamen, hadden onbedenkelijk veel door den minnenijd van derzelver vrouwen te lijden; velen werden als de verachtelijkſte ſlavinnen tot harden arbeid genoodzaakt, waaronder zij, na zware mishandelingen, bezweken. Om deze niet alleen, maar ook de andere gevangenen, te zamen wel bij de

(*) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 82.

honderd perſonen uitmakende, en misſchien het kostbare *Formosa* zelf terug te bekomen, was ook na de overgave wel eene uitrusting waardig. Men kon te meer op een' goeden uitſlag hopen, daar de
1662. *Mantchoux*, thans meesters van *China*, onze natuurlijke bondgenooten tegen COXINGA en de zijnen waren, en reeds vroeger, gelijk wij gezien hebben, den *Hollanderen* hulp hadden aangeboden. In 1662 zeilde er dus eene vloot onder den Admiraal BORT, den Vice-Admiraal JAN VAN CAMPEN, en den Schout bij Nacht CONSTANTIJN NOBEL als Gezant naar *China*, doch deze voerden, door de *Mantchoux* met ijdele beloften gepaaid, niets uit. Men vernam, dat COXINGA overleden was. Niet afgeſchrikt door deze misluk-
1663. king, werd de togt in het volgende jaar onder denzelfden Vlootvoogd hervat; een zijner Hoplieden was de dappere CHRISTIAAN POLEMAN, die zich ook op *Malabaar* zóó zeer had onderſcheiden, en die, zegt VALENTIJN, *bijna overal geweest is, daar wat te doen viel, en zich daar verwonderlijk kloekmoedig gedragen heeft.* Deze laatſte nam de ſtad *Quemuy* in *China* met ſtorm in, waarop de zoon van COXINGA aan de *Hollanders* liet weten, dat, wanneer zij hem verder met rust lieten, hij hun alle de gevangenen, zoo mannen als vrouwen, teruggeven en den vrijen handel op *Formosa* zou afſtaan, iets waarop hij de duurſte eeden deed, en de *Nederlanders* waarſchuwde, zich niet op de trouw der *Mantchoux* te verlaten. Deze ſloegen dit voorſtel in den wind, en namen ook verder het eiland *Aymuy* en *Goutsoe* in; doch zij ondervonden eerlang de trouweloosheid hunner bondgenooten, die weigerden, hen in het bezit te laten. Zij wendden zich

dus alléén naar *Formosa;* in 't voorbijgaan nam POLEMAN de *Piscadores* (*Hollands* oude bezitting) in, en men onderhandelde toen met de *Chineezen* te *Tayouan.* Doch de eischen der onzen waren zoo onmatig hoog (vergoeding aller oorlogskosten, die wel 6 Millioenen bedroegen, boven en behalve het bezit van *Formosa*), dat de *Chineezen* daarmede den spot dreven, en de *Nederlanders* naar de *Visscherseilanden* verwezen. Daar men zich nu tot eenen aanval op *Formosa* te zwak keurde en de oude bezitting (de *Piscadores*) versmaadde, keerde de vloot onverrigter zake terug, en men mogt de kosten dezer vloot bij de andere verliezen rekenen, die ons de omwenteling in *China* berokkend had (*).

Gezantschap der Hollanders naar den Mantchoux-Keizer van China. Belangrijkheid van hetzelve voor de Aardrijks- en Volkenkunde.

Dit viel te meer tegen alle verwachting uit, daar men zich in den beginne van deze regérings-verandering veel goeds had voorspeld, vermits de *Mantchoux*, na de verovering van *Canton* in 1650, den handel voor alle vreemde volken hadden open gezet. De *Hollanders* maakten daarvan terstond gebruik, om een Gezantschap naar *China* te zenden, onder de Opperkooplieden PIETER DE GOIJER en JACOB DE KEIZER (†), met een gevolg van veertien personen en aanzienlijke geschenken, meestal *Europische* fabrijkgoederen. Zij vertrokken in Junij 1655 van *Batavia*, en moesten vier maanden te *Canton*, de eenige *Chineesche* stad, waar vreemdelingen worden toegelaten, vertoeven, eer men hun

(*) Zie een uitvoerig verslag van alle deze Gezantschappen in de *Nederl. Reizen*, XI. D. bl. 96–123.

(†) Hoezeer dit gezantschap vroeger was dan de overgave van *Formosa*, meenden wij echter de lotgevallen van dat eiland niet te moeten afbreken.

den togt naar *Peking* vergunde. Ondertusschen werden zij door den Onderkoning, die volgens hen zevenentwintig kinderen had, op een' prachtigen maaltijd genoodigd, die met de vertooning van een *Chineesch* blijspel eindigde. Zij zetteden daarop hunne reize naar *Peking* te water voort, lieten van hun vaartuig de *Hollandsche* vlag wapperen, die dus doende in het binnenste van *China* gezien werd, en gingen scheep onder het spelen van het vaderlandsche *Wilhelmus* (*). In Maart 1656 werd de reis ondernomen. Zij ging langs verschillende rivieren en kanalen (door *Chineesche* vlijt aangelegd, en die ongemeen tot bevordering der gemeenschap van alle deelen diens grooten Rijks dienen) door de Provinciën *Quang-tong*, *Kiang-si*, *Kiang-nan*, *Chan-tong* en *Pe-tcheli* naar *Peking*. Deze reis, door den vermaarden NIEUWHOF, beschreven, en in verscheide *Europische* talen, alsmede door den *Leydschen* Hoogleeraar HORNIUS in 't *Latijn* overgebragt, is daarom zoo belangrijk, omdat slechts zeer weinige reizigers, of zelfs gezanten, uit *Canton* door het binnenste des *Chineeschen* Rijks naar *Peking* gekomen zijn; een togt, dien men zelfs in onzen tijd den *Britschen* Gezant AMHERST genoodzaakt heeft, *ter zee* af te leggen. De overgroote bevolking en rijke bebouwing, de pracht en welvaart in dit zonderlinge Rijk vertoonen zich hier even zoo voordeelig, als in de daarna verschenen berigten der

(*) Wij teekenen dit aan, omdat het een bewijs oplevert, dat dit volkslied in den toenmaligen eersten Stadhouderloozen tijd, onder JOAN DE WITT, nog geene verbodene waar was, gelijk na 1795.

Jezuiten. Wij leeren door deze reis derhalve vele *Chineesche*, anders onbekende, ſteden kennen. Het reisgezelſchap bezocht de zeer aanzienlijke ſtad *Chang-Tscheu*, bij welke het ſmaldeel door een zwaar onweder groote ſchade bekwam, en verſcheidene menſchen verdronken; iets verder moest het in eene ſteile ſtrooming tusſchen hooge gebergten heen worſtelen, en kwam dus door een zeer ſchilderachtig oord te *Nam-hung*, in de nabijheid der voornaamſte porcelein-fabrieken, alwaar het, door den Gouverneur weder feestelijk onthaald, aan wal ſtapte en de reis over hooge gebergten vervolgde. (Deze gebergten zijn de waterſcheiding tusſchen de ſtroomen der middelſte en noordelijke en der zuidergewesten). Het omliggende land der ſtad *Nan-gan* droeg den naam van *berg des vermaaks*, om de bekoorlijke ligging en vruchtbaarheid. Verſcheidene ſteden waren door de *Mantchoux* verwoest; onder andere kunstwerken bewonderden de reizigers klippen, met kunst gehouwen en door trappen toegankelijk. Te *Kan-tscheu* vonden zij een' heerlijken tempel met beelden, dien zij voor den ſchoonſten van *China* hielden. De Onderkoning wees hunne geſchenken van de hand, als zijnde het de gewoonte niet, iemand iets te geven vóór den Keizer. Te *Nang-tchang* aan het meir *Po-yang*, de hoofdſtad van *Kiang-si*, werden de Gezanten zeer ſtatelijk ontvangen. *Lieden*, zeide de Onderkoning, *van zoo verre gekomen, om zijne Majesteit met zijne overwinningen geluk te wenschen, moeten niet te voet, maar te paard worden ontvangen. Nang-tchang* had veel in den oorlog geleden; de voornaamſte verdedigers hadden zich met het zwaard in de

vuist door den vijand heen geslagen; 40,000 anderen, die gebleven waren, kwamen ellendig om. Men zag hier eenen grooten tempel en een put, gedenkteekenen der Afgodsdienst van de *Chineezen.* Eene menigte zeer belangrijke bijzonderheden in deze ook nog lezenswaardige reis gaan wij voorbij, om de Gezanten te *Nan-king* te zien binnentreden. Deze stad, de tweede des Rijks, en de hoofdstad van *Kiang-nang* en geheel zuidelijk *China*, waar tot 1638 de Keizer zijn verblijf hield, had drie Stadhouders, die zich beijverden, de *Hollanders* met de grootste eerbewijzingen en vriendschapsbetuigingen te ontvangen. *Nan-king* ligt aan de groote rivier *Yen-tse-kiang*, die uit *Hoog-Aziën* ontspringt, en geheel *China* in de breedte doorstroomt. De *Hollanders* bewonderden (en zij moesten kiesch op dat punt zijn) de groote rust en veiligheid, die men in deze groote stad van eene Millioen inwoners genoot. De huizen waren slechts van ééne verdieping, de winkels rijkelijk met allerlei kostbaarheden voorzien. De levensmiddelen waren zeer goedkoop. Men bewonderde de beschaafdheid en het oordeel der inwoners. De stad was gedurende de oorlogen met de *Mantchoux* bijzonder gespaard geworden. Bezienswaardig was de beroemde *porseleinen toren* (die echter niet geheel van porselein, maar slechts van buiten verglaasd is). Te *Yang-tcheu-fou*, eene der voornaamste steden van *China*, werd een groote handel, vooral in zout, gedreven; hier werd belasting van alle koopgoederen geheven, en de vrouwen, welke men tot de schoonste van *China* achtte te behooren, werden er, gelijk elders in het Oosten, verkocht. Te *Whayn-gan*, aan het groote

keizerlijke kanaal, was des Onderkonings verblijf. Een *Jezuït*, GASCONET, ontving hier de *Nederlanders* met achting, en voorſpelde hun veel verdriet van de *Portugeezen* uit *Macao*, wanneer zij om *vrijen handel* kwamen verzoeken. Reeds deze Gezantſchapsreis vermeldt de talrijke *drijvende woningen* der *Chineezen*, en hunne zonderlinge visſcherij door middel eener ſoort van gans. – Men trok nu over de beroemde *Gele Rivier* (*Hoang-ho*), die het noorden van *China* beſpoelt, even als de *Kiang* het midden, door de ſteden *Tong-tchang*, wegens prachtige gebouwen, vooral het gedenkſtuk van een' voor zeven Eeuwen geſneuvelden verdediger des vaderlands, en overvloedige zijdeteelt merkwaardig, benevens het groote *Ling-tching*, door bruggen, een' prachtigen porſeleinen toren en andere praalgebouwen, alsmede door menigte en welvaart van bewoners, uitſtekend. Door *Tong-quam*, eene ſtad, die het voorregt had, alléén door *Chineezen*, niet door *Mantchoux*, te worden bewaakt, kwamen de Gezanten te *Peking*. Hier nu toonde zich de argwaan der *Chineezen*; zij verbeeldden zich, volgens de aantijgingen der *Portugeezen*, dat de *Hollanders* ſlechts op de zee rondzwierven, even als eene talrijke klasſe der armſte *Chineezen* op hunne rivieren. Om zulks te weten, eischten zij van de *Nederlandsche* Gezanten eene kaart van hun land. Deze toonden die met genoegen. Maar nu rees er eene andere zwarigheid. De *Chineezen* konden zich geen denkbeeld van den *Hollandschen* Regéringsvorm maken. Eene *Republiek* was hun onbekend en onbegrijpelijk. De Gezanten moesten zich dus wel van den naam des Prinſen van *Oranje*, een vijfjarig kind, bedienen, die een jaar te voren, op

den eisch van CROMWELL, van alle hooge waardigheden in *Holland was uitgesloten geworden.* Nu was het weder de vraag, of dan de Gezanten (gelijk altijd bij mindere Natiën omtrent *China* plaats had) van 's Prinſen geſlacht of maagſchap waren. Dit konden de Kooplieden-Gezanten niet wel erkennen; zij zeiden, dat hieromtrent de gebruiken van hun land met de *Chineesche* verſchilden. Gedurig kwamen echter de hovelingen op het belemmerende punt van de *titels* en de *waardigheden* der Gezanten terug. Men behielp zich met de vermelding van den Gouverneur-Generaal van *Neêrlands-Indië*, dien men met den Onderkoning van *Canton* vergeleek. Ten Hove toegelaten, zagen zij onder de *Mandarijnen* eenen *Keulschen Jezuït*, SCALIGER, zitten, die als tolk diende, en uiterlijk zeer minzaam was. Op nieuw werd er hier over den Regérings-vorm geſproken, waarbij de *Jezuït* de oude (doch reeds afgeſtane) regten van *Spanje* deed gelden.

De geſchenken waren den Keizer zeer welgevallig; de *Hollandsche* Gezanten werden bij denzelven ten gehoor toegelaten, en onderwierpen zich aan de vernederende plegtigheid, de nederwerping met het hoofd op den grond. Vervolgens werden tegengeſchenken uitgedeeld, maar de handelsvergunning was bij uitſtek beperkt; ſlechts eenmaal om de acht jaren zou men een ſchip met goederen naar *China* mogen zenden, en met 100 koppen bemand, waarvan 20 als Afgevaardigden, moesten ten Hove verſchijnen (doch zonder aan moeijelijkheden te *Canton* onderhevig te zijn). Tegenbedenkingen waren niet te maken, want, terſtond na de ontvangst van den Keizerlijken brief, dreef men de Gezanten tot hun vertrek aan.

Dus kwamen zij langs denzelfden weg te *Canton*, en beklaagden zich bitter over de bij dit Gezantschap nutteloos verkwiste ton gouds (met de geschenken gerekend). Vergeefs had men zich met de genegenheid der *Mantchoux*, en hun gemeenschappelijk belang tegen de *Chineezen* van COXINGA gevleid (*).

Het bezit van *Formosa* gaf ook aanleiding tot eene voor de Aardrijkskunde niet onbelangrijke ontdekking; namelijk van een eiland ten zuiden van *Corea*, en van dit groote schiereiland zelf, waarvan men althans naauwkeuriger berigten inwon. Het was HENDRIK HAMEL van *Gorkum*, die in 1653 den Gouverneur CORNELIS LESSEN, opvolger van VERBURG, naar *Formosa* verzelde. Zij zetteden vervolgens hunnen togt naar *Japan* voort, doch strandden ten zuiden van *Corea* op een eiland, hetwelk zij *Quelpaart*

Schipbreuk van Hamel op het eiland Quelpaart bij Corea. Hij wordt met de zijnen gevangen genomen.

(*) JOAN NIEUHOF is een onzer vermaardste reizigers van de zeventiende Eeuw. In 1640 ging hij als koopman in dienst der *Westindische* Maatschappij naar *Braziliё*, bleef daar tot 1649, en gaf ons eene belangrijke Beschrijving en Geschiedenis van dat land; daarop trok hij, na eene korte rust in zijn vaderland *Bentheim*, naar *Oostindië*, en nam den post van Hofmeester bij het Gezantschap van DE GOIJER en DE KEIZER waar. Daarna keerde hij naar 't vaderland, doch andermaal naar *Indiën* (1658); bezocht *Amboina*, *Bouro*, de *Visscherseilanden* (*Piscadores*), *Malacca*, *Palembang* op *Sumatra*, *Gamron*, de plaatsvervangster van *Ormus* in *Perzië*, en met de *Nederlandsche* krijgslieden de kusten van *Coromandel* en *Malabaar*, sloot op laatstgemelde verscheidene handelsverdragen met inlandsche Vorsten, ging naar *Tutocoryn* op *Ceylon*, en vertrok in 1670 van *Batavia* naar het vaderland. Men vindt een uittreksel van zijne drie reisbeschrijvingen in de *Nederlandsche Reizen*, X. D. bl. 123-165. XI. D. bl. 52-96. XIV. D. bl. 86-104.

noemden (op 33 Gr. 32 Min. N. B.). Zij werden hier door tweeduizend *Chineezen* gevangen genomen, en naar de ſtad *Moysou* of *Mokso* gevoerd, alwaar nog 3000 man onder de wapenen waren. De wijze, waarop de Landvoogd zich jegens hen gedroeg, ſtrekte dezen tot de grootſte eere; de zieken genoten, zegt HAMEL, eene behandeling, die hun in menig Christenland niet zou te beurt gevallen zijn. Ook vonden zij in dit ver afgelegene land eenen *Nederlander*, JAN WELTEVREÊ, geboren aan de *Rijp* in *Noord-Holland*, en reeds in 1626 naar *Japan* gezeild; hij was door gebrek aan water op *Corea* aan land gegaan, doch toen mede gevangen genomen met twee zijner makkers, die bij eenen inval der *Mantchoux* in *Corea* waren geſneuveld. Na dus *zevenentwintig* jaren op het ſchiereiland doorgebragt, en vergeefs om den overtogt naar *Japan* te hebben geſmeekt, werd hij thans uit de hoofdſtad van *Corea* naar *Quelpaart* gezonden, om als tolk bij de ondervraging der *Nederlanders* te dienen. Zijn gezegde, dat men hier nooit vrijheid aan gevangen vreemdelingen verleende, maar hen nogtans wel behandelde, gaf den ſchipbreukelingen weinig troost.

Lotgevallen der Hollanders op Corea dertien jaren lang.

Drie maanden lang nogtans genoten zij den liefderijken omgang van den menschlievenden Landvoogd, die alle hunne behoeften voorkwam, en bij zijn vertrek beloofde, ten Hove voor hunne bevrijding werkzaam te zullen zijn. Doch zijn opvolger was hun veel minder genegen. Eene roekelooze poging, om met eene aan ſtrand liggende ſloep te ontſnappen, deed hen nog harder behandelen, en zelfs zware ligchamelijke ſtraffen ondergaan. Zij werden

vervolgens geboeid naar het hof van den Koning van *Corea* geleid, door de steden *Heynam*, *Jeham* (alwaar een van hun volk, een kanonnier, bezweek), en vele andere, naar de hoofdstad *Sior*. Eerst moesten zij eene rivier overzetten, zoo breed als de *Merwe* te *Dordrecht*, hetgeen in een zoo smal schiereiland als *Corea* opmerking verdient. Zij hadden thans in dat schiereiland 65 uren in de rigting N. N. W. afgelegd. Hier ontvingen zij de bedroevende tijding, dat het in *Corea* de gewoonte niet was, vreemdelingen te laten vertrekken; dat zij zich dus moesten toeleggen op 't geen ieder het best verstond. De Koning plaatste hen vervolgens in zijne lijfwacht, en deed hun krijgsvoorraad en schietgeweer uitdeelen; zij stonden onder WELTEVREÊ en zekeren *Chinees*. De vrouwen verlangden zeer, deze vreemde wezens te zien, waarvan men op *Quelpaart* had uitgestrooid, dat zij hunne geweldige neuzen bij het drinken achter de ooren moesten omslaan en vast maken. Hoe groot was dus de verbazing der mannen en vrouwen van *Sior*, geheel welgemaakte personen, ja schooner dan de schiereilanders, die tot het *Mongoolsche* ras behooren, te zien!

Bij de komst van een' gezant der *Mantchoux* om de gewone schatting, zond de Koning de *Hollanders*, die hij niet wilde overleveren, naar eene bergvesting, doch riep hen na deszelfs vertrek naar de Hoofdstad terug, waar de koude in November zeer nijpend was, en de bevrozene rivier voorbij de vesting door paarden en wagens kon worden overgetrokken (*). Men had medelijden met de

(*) Hoezeer het schiereiland *Corea* op eene lage breedte

Hollanders, die hierdoor veel leden, en bezorgde hun warmer kleeding. Doch hun verblijf wilde men zorgvuldig voor de *Mantchoux* verbergen (misschien om dat zij de *Hollanders* voor bespieders van den Keizer hielden), en toen een paar der gevangenen, in weêrwil van het verbod, den Afgezant des Keizers in *Corea* hunnen nood geklaagd hadden, kostte hun zulks misschien het leven; althans zij werden naauw opgesloten, en stierven spoedig daarna.

De overigen liepen groot gevaar van hun leven, daar velen in den Raad des Konings zich van hen, als gevaarlijke menschen, voor goed wilden ontslaan door geheimen moord, anderen door een ongelijk tweegevecht; doch de voorspraak van 's Konings broeder behield hun het leven. Zij werden in 1657 naar een afgelegen landschap gebannen, alwaar zij, onder afwisseling van een' goeden en verscheidene harde Landvoogden, tot in 1666 leefden, wanneer zij op een visschersvaartuig naar *Japan* ontsnapten, alwaar zij de *Hollandsche* vlag heeschen, en als toen dadelijk door de *Japanneezen* naar *Nangasaki* werden gebragt. In 1668 vertrokken zij naar *Batavia*, en in het volgende jaar naar *Holland*. Hunne gevangenschap had dus *dertien jaren* geduurd.

Hunne berigten nopens Corea. Bij dit reisverhaal is eene beschrijving van *Corea* gevoegd, welke uit eene dertienjarige en (wanneer men daarbij die van WELTEVREÊ mag voegen) uit

ligt, schijnt echter, even als in noordelijk *China*, de nabijheid der verbazende bergketen van *Middel-Aziën*, en de vele salpeterdeelen, waarmede de lucht bezwangerd is, de vorst gestrenger te maken dan elders op die zelfde poolshoogte. Te *Peking*, op 41 Gr. N. B., bevriest ook de rivier somtijds even zoo sterk als in *Corea*.

eene meer dan achttienjarige ondervinding is opgemaakt, en dus nog als hoofdbron kan gelden. *Corea* ſtrekt zich van den 34 tot den 44 Gr. N. B. uit, en maakt een zeer langwerpig vierkant. Het was ten tijde van HAMEL in acht gewesten verdeeld, welke 360 ſteden bevatteden, behalve de bergvestingen. De kusten zijn met banken en riffen bezet, en bijna ongenaakbaar. HAMEL dacht, dat tusſchen de Zuidoostpunt en *Japan* ſlechts een afſtand van 25 of 26 uren zou zijn; doch hierin vergist hij zich. De *Gele zee* ſcheidt *Corea* ten westen van *China*, een hoog gebergte ten noorden van het land der *Mantchoux*. Ten noordoosten is de wijde *Zuidzee*, rijk aan walvisſchen, die door de *Franschen* en *Hollanders* gevangen werden; ook ving men er in de wintermaanden veel haring. De ſneeuw valt in *Corea* dikwijls zoo dik, dat men van het eene tot het andere huis niet kan komen, dan door wegen door den ſneeuw te maken. Ten noorden kan dus ook ſlechts gerst groeijen. Doch men vindt er de kostbare plant *gensing*, die in *China* tegen goud wordt opgewogen; hiermede betaalt de Koning zijne ſchatting. In het zuiden des lands groeit rijst, katoen en hennip. Voorts heeft het zilver- en loodmijnen. De krokodillen of *kaymans* zijn talrijk in de rivieren.

De Regéring was volkomen onbepaald; echter erkende de Koning het oppergezag des Keizers van *China*, ook als Opper-*Khan* der *Mantchoux*. Het geheele leger beſtond uit lijfwachten des Konings. Om de zeven jaren moesten de gewesten alle vrije ingezetenen, gedurende twee maanden, aan het Hof op de wacht zenden. (Boven de zestig jaren was

men vrij.) Daarenboven moest elke ſtad (die doorgaans niet ver van de zee zijn) een volkomen toegerust oorlogſchip onderhouden. Op nalatigheid, vooral in de zeedienst, ſtond ballingſchap of zelfs de dood. Overigens waren de doodſtraffen wreed. Oproer werd met den dood van den ſchuldigen en zijn geheele geſlacht, met het ſloopen van zijn huis en verbeurd verklaring van zijn vermogen geſtraft. Eene vrouw, de ſchoonzuster des Konings, die dezen perſoonlijk beleedigd had, moest eene vindingrijke marteling ondergaan; men ſloot haar in eene kamer met een' koperen vloer op, en ſtookte dien gloeijend, zoo dat zij in de ijsſelijkſte ſmarten moest ſterven. Moordenaars moesten het bedorvene lijk van hun ſlagtoffer verzwelgen; dieven werden *doodgetrapt*. De Godsdienst beſtond in niets dan eenige afgodiſche plegtigheden. De *Bonzen* of monniken hebben, gelijk in *China*, hunne kloosters op de bergen; derzelver getal is zeer groot, doch weinig geächt, en de tucht — veeleer het tegendeel van dat woord. De opvoeding der kinderen was toen vrij zorgvuldig. Zij leerden vroeg lezen en ſchrijven; het onderwijs had met de grootſte zachtheid plaats, en droeg zeer goede vruchten. Tot meerderen afſchrik werd de teregtſtelling van groote misdadigers ook aan de jeugd voorgelezen. De vaders beminden hunne kinderen zeer, en werden wederkeerig zeer geacht. De vader moest voor zijn kind, de zoon voor zijn' vader inſtaan. Valschheid, bedriegelijkheid, dieverij (in weêrwil der zware ſtraffen) en overdaad waren de hoofdondeugden der *Coreërs*, in welker eerſte zij met de *Chineezen*, (de *Joden* van het Oosten zoowel ten goede als ten kwa-

de) overeenkomen; doch hunne weelde was kort te voren door de *Japanneezen* en *Mantchoux*, beide geduchte vijanden, aanmerkelijk gefnuikt. Thans waren de laatften Oppergebieders over *Corea* (*).

De Lioe-Kioe-eilanden door de Hollanders niet ontdekt.

Daar dus alle de zeeën tusfchen *Formosa*, *China*, *Japan*, *Corea* en het oostelijke vaste land van *Azië* (want wij hebben gezien, dat vroeger ook *Jesso* en *Sachalien* door de *Hollanders* ontdekt waren), hetzij met opzet, hetzij bij toeval, door onze zeelieden werden bezocht; zoo is het vreemd, dat de ontdekking der *Lioe-Kioe*-eilanden in de *Chineesch-Japansche Zee* hun vreemd gebleven is. Eerst later heeft men dezelve aan de *Jezuitsche* Zendelingen te danken gehad (†); en in onze dagen heeft Kapt. BAZIL HALL die eilanders nader leeren kennen, waar, tot verbazing van den *Engelschen* Kanfelier der fchatkamer, geen geld, en, tot verftomming van NAPOLEON, geen wapentuig of oorlog bekend is.

Oorlog met Bantam.

Wenden wij ons thans naar *Java*, en zien wij de gebeurtenisfen aldaar in de eerfte jaren van MAATSUIKERS bewind, die echter van weinig belang waren. De Koning van *Bantam*, ABOUL TOLACHI, bij de *Hollanders* meer bekend onder den naam van Sultan AGONG, was in 1631, 17 jaren oud, tot de kroon gekomen, en fteeds een gezworen vijand der *Hollanders*. Het gelukte nogtans den Opperkoop-

(*) *Recueil de Voyages au Nord*, T. IV. p. 1-82. *Nederl. Reizen*, XI. D. bl. 21-51. (Doch zonder de befchrijving van *Corea*, het gewigtigfte des verhaals, 't welk men alleen in eerstgenoemde verzameling vindt.)

(†) Zie de *Lettres Edifiantes*, of het uittrekfel in de *Berigten over Azië, Afrika en America*, I. D. bl. 282-329.

man HENDRIK HAGENAAR, een' vrede met hem te treffen, die in 1645 vernieuwd werd. Hoezeer ook destijds de *Nederlanders*, gelijk wij vroeger zagen, weigerden, ten gevalle van den *Mataram* van *Java* dien vrede te breken, overtrad echter AGONG gedurig daarvan de bepalingen, en bragt eindelijk in 1652 een leger van 60,000 man tegen *Batavia* te velde. Doch deze manſchap had zoo weinig te beduiden, dat men niet eens eenen ernſtigen aanſlag op de ſtad waagde, maar ſlechts de ſuikermolens en de landhuizen in den omtrek verbrandde, de velden verwoestte, en een aantal misnoegde ſlaven tot overloopen bewoog; hetwelk zekerlijk groote, doch ſpoedig voorbijgaande, ſchade deed. In 1659 werd de vrede door ARNOLD DE VLAMING weder getroffen, met vernieuwing der oude bepalingen (*).

Met den *Mataram* bekwam men in 1656 ook weder geſchil, en hij ſloot zijne havens voor de *Hollanders*. JOAN VAN ZIJL, daarop tot hem gezonden, wist zich zoo in zijne gunst te dringen, dat hem op de vijf reizen, die hij naar het Hof deed, telkens grooter eere betoond werd. Hij mogt eerst ongewapend, daarna gewapend, vervolgens met zijn ganſche gevolg in de wapenen voor den Keizer verſchijnen; bekwam de vierde maal eene *Javaansche* eerewacht van 400 man, en de vijfde maal vrijheid, om met dezelve het geheele land door te trekken. Ook werden de geſchillen bijgelegd. Maar in 1659 ontſtond er een nieuwe oorlog door 's Vorsten verbond met *Macassar* (†).

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 270.
(†) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 103. 104.

Macassar, op de zuidwestkust van het groote eiland *Celebes*, was het magtigste der vele Koningrijken op hetzelve. De vruchtbaarheid van dit eiland is niet bijzonder groot; de inwoners, die, gelijk wij vroeger zagen, eene Adelregéring, niet zeer verschillend van die der *Rajpoeten* in *Hindostan*, huldigden, zijn woest en krijgshaftig, aan oude gebruiken en zeden bij uitstek verkleefd, en de Godsdienst van *Brama* bleef aldaar langer dan eene Eeuw na de andere eilanden van den *Archipel* in stand. Eerst in 1605 werd de *Islam* voor het eerst op *Celebes* omhelsd, waarvan de Koning van *Ternate* den Noordoosthoek (*Menado*) had ingenomen. Bij de invoering (gedeeltelijk door dwang) van het *Mohammedaansche* geloof waren de *Macassaren* den ijverigsten, hetgeen hun op *Celebes* het overwigt verschafte. De *Portugeezen* waren in 1512 aangekomen, en men beweert, dat de *Macassaren* van dien tijd eerst de opteekening hunner merkwaardigste voorvallen, de kennis aan buskruid en geschut, aan maten, gewigten en gemunt geld, en zelfs de kunst van het steenbakken dagteekenen; een bewijs der vroegere ruwheid. In 1615 verschenen de *Engelschen*, in 1632 de *Deenen* op *Macassar* (*). De *Hollanders* waren beide die Natiën vóór geweest; de beroemde MATELIEF had zich reeds in 1607 te *Macassar* vertoond, en er *toen* reeds eenen *Hollandschen* koopman gevonden. Sedert werd, volgens den aard van dit verraderlijke volk, de *Hollandsche*, hier aangelegde faktorij afgeloopen, en al het volk vermoord; in 1623 werd het overschot derzelve opge-

Oorlog met Macassar.

1618.

(*) CRAWFURD, *Indische Archipel*, III. D. bl. 381. 382.

broken. In 1620, 1625 en 1632 werden er nogtans door de Heeren REAEL, SPEULT en CAAN weder onderhandelingen met *Macassar* aangeknoopt, doch dit volk kon geen' vrede houden. In 1635 of 1636 werd de koopman VAN VLIET hier met vier of vijf *Nederlanders* doorftoken en in ftukken gehouwen, gelijk STEVEN BARENDSZOON op *Boeton*. Sedert werden de onlusten in de *Molukken*, waartoe zekerlijk de wreedheden en de alleenhandel der *Hollanders* hadden aanleiding gegeven, door de onophoudelijke aanhitfingen der *Macassaren* gevoed, die op hunne beurt door de *Portugeezen* daartoe opgezet werden. Hunne onbezwekene dapperheid nogtans, gepaard aan volftrekte trouweloosheid, die elken vrede flechts zoo lang floot, tot dat zich eene goede kans opdeed, om dien te breken, had de *Nederlanders*, met den opftand der *Molukken* belemmerd, tot den nadeeligen vrede genoodzaakt, dien wij reeds vermeld hebben (1656). Alstoen had de magt van *Macassar* het toppunt bereikt. De voornaamfte Staten van *Celebes* waren dien Koning fchatpligtig; hij had ook plaatfen op den Koning van *Ternate* heroverd; en breidde zijn gezag zelfs over het meer westelijk gelegene eiland *Sumbawa*, over de *Soulo*-eilanden ten noorden, en *Boeton* ten Oosten uit. Met den magtigen Keizer van *Java* floot hij een verbond. De *Nederlandsche* magt werd dus op twee punten, zoowel ten oosten als westen, bedreigd, en *Macassar* was het middelpunt dier vijandfchap. Het was onmogelijk, langer in zulk eenen toeftand te blijven, zonder de kostbaarfte bezittingen der Maatfchappij aan gedurige aanvallen bloot te ftellen, die onder den dekmantel van den, bij

den vrede bepaalden, vrijen handel op de *Molukken* van *Macassar* veiliglijk konden ſchuil gaan (*).

Togt van Van Dam.

Er werd dus eene magtige uitrusting gedaan, en naar *Amboina* gezonden, in ſchijn alléén om de *Portugeezen* uit *Solor* en *Timor* te verdrijven. De vloot, 33 zeilen ſterk, met 1200 *Hollandsche*, 400 inlandſche krijgslieden, en in 't geheel met 2700 koppen bemand, onder bevel van JOAN VAN DAM en JOAN TRUYTMAN, vertrok in Mei 1660 uit *Amboina*, onder het losſen van 't geſchut van het kasteel *Victoria*, beantwoord door het Admiraalſchip, het trompetgeſchal der *Hollanders*, en het roeren der trommen. De koers ging naar het Z. W., 't welk de ſchepelingen, onkundig van het doel der onderneming, nog meer deed vermoeden, dat de wil naar *Timor* was. Na echter op de eilanden *Solor* en *Serbiette* onder 't voorbijvaren zich eene poos ververscht te hebben, wendde men het noordwaarts naar *Celebes;* de vuurberg van *Lambatte* braakte, als vreesſelijk voorſpel van het naderende gevecht, rook en vlammen uit. Er lagen zes *Portugeesche* ſchepen, pas met eene rijke lading uit *Macao* gekomen; zij werden in het gezigt der welgewapende Koningsſtad *Macassar*, van het Hof en leger des vijands, door twee *Hollandsche* ſchepen aangevallen, om den verwaanden *Portugees*, „die ons bij den Koning der „*Macassaren* ſteeds als bloode lafaards beſchreef, „een ſtaaltje van der *Hollanderen* dapperheid te ge„ven." De ſtad en het kasteel *Samboupo* dreunden van het gedonder der kanonnen; want ook de *Portugeezen* weerden zich dapper, tot dat het Admi-

(*) VALENTIJN, III. D. I. St. bl. 143–147.

raalschip in de lucht vloog, twee andere, tot op het water afgebrand, mede, doch nadat het volk zich gered had, hetzelfde lot ondergingen, twee aan strand liepen, en dus slechts één door de *Hollanders* genomen werd. De onzen hadden niet meer dan vier dooden en acht gekwetsten. De gevangene *Portugeezen* werden vrij aan land gezonden. De oever had gedurende dit gevecht van het krijgsrumoer der *Macassaren* weêrgalmd.

Macassar tot vrede gedwongen. Men besloot nu van de opgewekte geestdrift der *Nederlanders* gebruik te maken, en, zonder verder tijdverzuim, *Macassar* aan te tasten. Een vaartuig met eene vredevlag naderde, en vroeg: waartoe deze uitrusting diende, en of zij op *Macassar* gemunt was? Het antwoord was krachtig, en gaf te kennen, dat men voor de vele verbondsschendingen en meineeden thans voor goed voldoening kwam zoeken. De 12de Junij 1660 was de dag, tot den aanval bestemd. *Macassar* werd door twee kasteelen, *Samboupo*, het aanzienlijkste en 's Konings gewone verblijf, en *Panakoke*, op een meer verwijderd punt der haven, beschermd. Terwijl de geheele magt der vijanden zich in het eerste vereenigd had, deden de *Hollanders*, geland zijnde, eenen onverwachten aanval op het tweede, hetwelk spoedig werd ingenomen. Daarop kwamen de *Macassaren* in de uiterste verbittering met pijlen, vergiftigde werpspietsen, geweren en stukken geschut op de *Hollanders* aan, om denzelven hunnen buit te ontwringen; doch zij werden met schrootvuur en handgranaten beantwoord en tot de vlugt gedrongen. De vijand werd vervolgd, een gedeelte der stad in brand geschoten, en het kasteel *Samboupo* gebombardeerd. Het *Portu-*

geesche kwartier werd ook hevig beſchoten; hier geraakte een ſchip vast aan een ankertouw van het wrak des *Portugeeschen* Admiraalſchips, doch een kogel, door de *Portugeezen* zelve geſchoten, nam die belemmering weg. Hierop verzocht de *Sultan* een' wapenſtilſtand, die met groote moeite voor 48 uren werd ingewilligd, mits men Gezanten naar *Batavia* zond, om de beſlisſing van *Indië's* Raad te vernemen. Dit werd toegeſtaan, en met eenige aanzienlijken, die zich op de vloot naar *Batavia* begaven, werd eerlang de vrede geſloten. Men behield het kasteel *Panakoke*.

Waarom moest deze luisterrijke zege door wreedheid ontluisterd worden? Een onzer ſoldaten ontmoet in de hette des gevechts eene inlandſche vrouw met een kind op den arm, ontrukt haar hetzelve, en doorboort het. De wanhopige moeder grijpt een' dolk en doorſteekt met mannenmoed den laffen moordenaar, doch zij wordt ſpoedig door de andere ſoldaten afgemaakt. WOUTER SCHOUTEN, ooggetuige dezer wapendaad, verhaalt dit geval met beminnelijke opregtheid en welverdiende verfoeijing (*).

(*) WOUTER SCHOUTEN, I. D. bl. 73-75. 77-93. „Men moet bekennen, dat de wijs, om met nut zijne reizen gemeen te maken, eerst in deze Eeuw begonnen is; maar ik twijfel, of men in de drie Eeuwen vóór deze eene eenige reisbeſchrijving zal vinden, welke die van WOUTER SCHOUTEN overtreft, zoo ten aanzien van vele voor dien tijd zeer nutte aanmerkingen, als vooral van de waarheid, die in alle zijne verhalen doorſtraalt. Men leest met vermaak het gebeurde in de twee groote dagen, welke hij heeft bijgewoond, welker eene is, de glorierijke overwinning van den Generaal VAN DAM, op den 12den Junij 1660, voor *Samboupo* behaald op de *Macassaren*, bijgeſtaan door de *Portugeezen*, en de tweede, de bijna wanhopige beſcher-

Betrekkingen tot Perzië.

De handel op *Perzië*, door VAN DEN BROEK met zoo veel genegenheid der inboorlingen begonnen, was ſedert zijn vertrek met afwisſelenden voor- en tegenſpoed voortgezet. *Gamrou* of *Bender Abassi*, aan den mond der *Perzische* golf gelegen, was het hoofdkantoor der *Hollanders*. Hier is de hette zoo groot, dat de balen, waarin de muskaatnoten gepakt zijn, van tijd tot tijd in *de zee* moeten gebragt worden, waarin men dezelve vierentwintig uren moet laten liggen; anders zou men weldra niets dan ſtof vinden. Evenwel verliezen zij binnen kort door de droogte tien of twaalf ten honderd aan gewigt. Wanneer men de kamfer (die uit *Borneo* wordt aangevoerd, in een bijzonder ſoort van ſchepen) niet zorgvuldig voor de opene lucht bewaart, waſemt zij in korten tijd voor de helft uit. De ſuiker doet men in groote houten kasſen, die wel zeer digt moeten zijn, zoo men niet de kas in korten tijd half ledig wil zien, door inſekten, welke de hette hier in tallooze menigte uitbroeit. Uit dien hoofde deed de Preſident der faktorij, WOLLEBRAND GELEIJNSZOON, in 1645 eene meer hechte en digte *loge* bouwen (*). Voor de in *Perziën* ingevoerde ſpecerijen en ſuiker voerde men vooral zijde uit. Men ſleet tegen die zijde jaarlijks wel 1,600,000 pond ſpecerijen, die grootendeels uit *Perzië* door karavanen naar *Turksch-Azië*, *Syriën* enz. werden overgebragt. De Koning van *Perzië*, *Schach* SEPHI,

ming en behouding van onze O. I. C. vloot, onder bevel van den Admiraal DE BITTER, 12. Augustus 1665, in de haven van *Bergen* in *Noorwegen*." VAN HAREN, *de Geuzen*, II. D. *Aanteekeningen*, bl. 79. Nieuwe Druk bij IMMERZEEL.

(*) TAVERNIER, III. D. bl. 235. (Ned. Vert.)

ziende, hoe voordeelig deze handel voor de *Hollanders* was, floeg de kameelsdragt zijde van zeventig tot honderd *tomans* (elk tegen veertig guldens) op. Er was namelijk een reisgezelfchap uit *Holstein* naar *Perzië* gekomen, om deel aan den voordeeligen handel in zijde te bekomen; en hierdoor begreep de *Schach*, den alleenhandel der *Hollanders* te kunnen misfen. Het was de Prefident OVERSCHIE, die zich deze vermeerdering van den prijs der zijde had laten welgevallen, dan zijn opvolger CONSTANT kon daartoe niet verftaan. Deze begeerde van *Schach* ABBAS II., opvolger van SEPHI, de oude voorwaarden weder; dit niet verwervende, vertrok hij in ftilte uit *Ispahan*, de hoofdftad des Rijks, weder naar *Gamron*, doch werd met geweld teruggehaald en tot onderteekening genoodzaakt. In 1645 befloot men dus te *Batavia*, *Perzië* den oorlog aan te doen. Indedaad werd het eiland *Kismis* reeds ingenomen. Zeker *Arabisch Emir*, die *Mascate*, aan de overzijde der *Perzische* golf aan de *Portugeezen* ontnomen had, bood toen der Maatfchappij aan, om voor hare goederen in die ftad eene ftapelplaats te geven, waardoor *Perzië* zou voorbij gegaan zijn. Toen deed echter de *Schach* weten, dat, indien men dus zijn land liet liggen, hij zeer goed de fpecerijen der *Hollanders* kon ontbéren, daar er eene plant in zijn Rijk groeide, zoo heet als peper of kruidnagelen immer zijn konden. Doch fchijnt de vrees voor deze verlegging des handels en het verlies van den geheelen uitvoer van zijde bij het Hof van *Ispahan* te hebben gewerkt; althans reeds in 1645 werd door den Heer NICOLAAS BLOK met *Perziën* een nieuw verdrag op den voet van *volkomen vrijen handel* geflo-

1643.

1644.

ten. BLOK overleed nog dat zelfde jaar door de zware hette te *Ispahan*. Van dien tijd af bleef de handel onbelemmerd in ſtand (*).

Tot Arracan.

Eer wij dit Hoofdſtuk beſluiten, moeten wij nog met een woord van de merkwaardige lotgevallen van eenige *Nederlanders* in het Rijk van *Arracan* gewagen, te meer, daar dit Rijk, thans bij het groote Rijk der *Engelschen* onder *Bengale* behoorende (het is hun in den jongſten vrede met de *Birmans* afgeſtaan), bijna onbekend is. WOUTER SCHOUTEN, dezelfde belangrijke reiziger, die ons reeds meermalen zulke naauwkeurige berigten heeft medegedeeld, zal ook hier weder onze bron zijn. Op *Arracan*, het noordelijkſte Rijk van *Achter-Indië*, was men in 1640 begonnen handel te drijven, ten koste der vernedering van onze Gezanten, die in dezelfde ſlaafſche houding als voor den Keizer van *China* moesten verſchijnen. In 1653 werd na vele moeijelijkheden een handelsverdrag geſloten, waarbij volkomene vrijheid van in- en uitgaande regten bedongen werd, alsmede dat men eene genoegzame ruimte tot het bouwen eener faktorij zou afſtaan. De eerbiedsbetuigingen der Gezanten voor den Koning zouden vrijwillig plaats hebben, zonder dat zij door den Minister voor den troon *gesleept* werden. De kinderen, door *Nederlanders* bij inlandſche vrouwen geteeld, zouden hun worden overgegeven (†). Van tijd tot tijd zond men ſchepen derwaarts om rijst en ſlaven te halen.

Op een koopvaardijſchip derwaarts gezeild, on-

(*) VALENTIJN, V. D. 1. St. bl. 245–247.
(†) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 103–106.

derging SCHOUTEN eenen geweldigen ſtorm, dien hij eene *olifant* noemt, waarſchijnlijk eene uitdrukking der inwoners om deszelfs hevige kracht aan te duiden. Het is de noordoost-*Mousson* in alle zijne hevigheid. Zij zeilden de rivier van *Arracan* op (de noordwestelijkſte van *Achter-Indië*, of het ſchiereiland beoosten de *Ganges*, en volgens SCHOUTEN omtrent zoo breed als het *Buiten-Sparen* te *Haarlem*). Heerlijk aangebouwd was het land, en in het verſchiet door hooge bergen gezoomd. De reizigers werden door den Heer VAN VOORBURG, Opperhoofd der *Nederlandsche* faktorij in *Arracan*, begroet. De *Sikkas* (dus werden de Rijksgrooten genaamd), die aan boord kwamen, toonden zich van eene *Japansche* fierheid. Sommigen wilden niet, dat de *Nederlanders* de plaats zouden betreden, die *hen* eenige oogenblikken later moest dragen. Eer de onzen ten gehoor werden toegelaten, bekwamen zij de droevige tijding, dat vele hunner landgenooten hier geſtrand waren. Het ſchip *Coromandèl* was van *Paliacata* op die kust naar *Pegu* vertrokken, alwaar de *Hollanders* mede handel dreven. De wind was gunſtig, het weder ſchoon, doch de vreesſelijke *mousson* ſtak op; het ſchip, door de holle baren geſlingerd, viel op zijde, en eene ſtortzee deed velen der manſchap, die grootendeels uit *Indianen*, *Perzen* en *Peguanen* beſtond, verſmoren; de overblijvenden hechtten zich aan de zeilen, masten en ſprieten; het gelukte hun, de twee booten vlot te krijgen, ſchoon dezelve zeer lek waren en met ſtukken van de zeilen moesten geſtopt worden; de kruisſteng diende voor mast in de groote, de vlaggeſtok in de kleinere boot. Maar vreesſelijk was

Reis van W. Schouten. Rampen van het ſchip Coromandel.

het handenwringen en kermen der genen, die het geluk niet hadden, in deze ranke vaartuigen, die ſpoedig overkropt werden, opgenomen te worden. De achtergeblevenen waren nog van hunne vrouwen en kinderen geſcheiden, en deden eene laatſte, veeltijds vruchtelooze poging, om die in de armen te knellen; ſommigen zag men arm in arm op de golven dobberen en weldra verzinken, moeders met hare zuigelingen in den arm ondergaan; en de menſchen in de booten *moesten* bij zulk een hartbrekend ſchouwſpel de wreedheid hebben, de ongelukkigen, die ſmeekend aan hun boord kwamen, van zich af te ſtooten, en de handen los te breken, welke zich aan de vaartuigen vast klemden. Van de geheele manſchap konden ſlechts vijſendertig menſchen in de beide vaartuigen; de overigen vergingen deerlijk voor hunne oogen.

De ſchepelingen, dus met twee ſchuiten op den Oceaan dobberende, rigtten hunnen koers oostwaarts; de groote boot nam de kleine op het ſleeptouw; doch daar de eerſte zeer lek was, moest men ſcheiden, om niet met beide te gelijk te vergaan. Zes dagen en nachten zwierf nu de manſchap der kleine boot zonder eten of drinken op zee, toen zij de kust van *Arracan*, en tevens een vaartuig dier Natie ontdekte, hetwelk hen vriendelijk opnam, van het hoognoodige voedſel verzorgde, en, volgens de wetten des lands omtrent ſchipbreukelingen, naar den Koning bragt. Daar zij de taal van *Pegu* verſtonden, verhaalden zij hunne rampen den Koning zoo levendig, dat deze hen niet alleen in vrijheid ſtelde, maar ook met geſchenken naar hunne landgenooten — het reisgezelſchap van WOUTER SCHOUTEN — zond.

De manschap der groote boot had veel meer te lijden. Zeven dagen en zeven nachten hadden zij in het lekke vaartuig rondgezwalkt; hun eigen water was hunne eenige drank, aan voedsel ontbrak het geheel. Eindelijk zagen zij land, maar helaas! het was onvruchtbaar, en bragt niets voort dan de zure vrucht van den tamarindenboom, waarmede zij zich dertien dagen moesten genéren, hetwelk hun ondragelijke buikpijnen en buikloop veroorzaakte. Zij moesten dus weder zee kiezen en ontdekten nu spoedig de kust van *Arracan.* Eenige landlieden en visschers gerijfden hen daarop met het noodige. Zij wilden hier door de branding, die de kust zoomt, heen varen, doch hunne boot werd verbrijzeld, en zij behielden, aan land geworpen, naauwelijks het leven. Aan de eerste inboorlingen, die zij ontdekten, klaagden zij hunnen nood, maar lieten zich ontvallen, dat hunne reis naar *Pegu* bestemd was. Men begreep nu, dat deze *Europeanen* den Koning van *Pegu* met krijgsbehoeften hadden willen ondersteunen, vatte hen daarop, en verklaarde hen doodschuldig. Met den strop om den hals, onder de grofste mishandelingen, en, na zoo veel ontberingen, naauwelijks met eenig voedsel voorzien, werden zij van stad tot stad gesleurd, en overal toefde hun het ongunstigste onthaal. Eindelijk kwamen zij bij eenen der Rijksgrooten, alwaar verscheidene vrouwen tegenwoordig waren, wier voorspraak de ongelukkigen in vrijheid stelde, en van eten, drinken en kleeding deed voorzien. Voorbij het schip komende, dat hier voor anker lag, wekte hunne stem de deernis hunner landgenooten, die hen uit de handen der *Arracaners* verlosten, en beloofden, dadelijk den Koning

kennis te geven van het geval; zoo als gebeurde. De Vorst ſtelde hen, op de voorſpraak der *Nederlanders*, in vrijheid.

Gehoor bij den Koning.

Het behaagde hem ook eindelijk, den *Nederlanderen*, die van *Batavia* geſchenken voor hem hadden medegebragt, gehoor te verleenen. Deze geſchenken beſtonden in *Japansch* verlakt, ſpiegels, rood laken, ſpecerijen en andere zaken. Zij werden den Koning in eenen plegtigen optogt, waarin de Gezant VERBURG, op een' grooten olifant gezeten, den brief des Gouverneur-Generaals aan den Koning boven zijn hoofd hield, en door twee Rijksgrooten, mede op olifanten, verzeld werd, overgebragt, doch deze Vorst beantwoordde dezelve zeer ſpaarzaam met eenige ſtukjes lijnwaad, daar te lande bereid, en van geringe waarde. Men hoopte, hier te lande rijst en ſlaven op te doen; doch de eerſte was nog in den groei, zoo dat het ſchip zich vrij lang moest ophouden. In dien tijd had de weetgierige reiziger gelegenheid, berigten omtrent de zeden en gewoonten des lands in te winnen.

Zeden en gewoonten der Arracaners.

De *Arracaners* zijn van den volksſtam, dien men thans algemeen ónder den naam van *Indo-Chineezen* begrijpt, daar zij zoo wel als hun land in zekeren zin den overgang tusſchen *Hindostan* en *China* maken. Zij omhelzen de Godsdienst van BUDDHA, van welken alouden hervormer van het geloof der *Braminen* hier vele groote tempels en beelden waren; een onder anderen, hetwelk den *Nederlanderen* door zijne grootte, zwarte kleur (die van BUDDHA), neêrhangende oorlellen, rijke ſierſels en vergulden boezem in 't oog viel. De priesters droegen den naam van *Talapoins*. De tempels waren

meestal op hoogten gebouwd. De Koning, een volstrekt willekeurig Gebieder, vertoonde zich, slechts eenmaal in de vijf jaren, op eenen witten olifant (het teeken der Koninklijke waardigheid in het oostelijke schiereiland) buiten zijn paleis, maar als dan moest ook het geheele volk opkomen om hèm te zien, op straffe eener geringe geldboete voor elk, die, uit hoofde der zeer talrijke overtreders, verbazend veel moest opbrengen. Want het land was zeer volkrijk en wel bebouwd, doorsneden met *tanken* of vierkante vijvers, boomgaarden, lusthoven, en de schoonste akkervelden en weiden. Het was vruchtbaar aan allerbeste, zeer blanke rijst en andere graansoorten, aan kokosnoten, citroenen, aan rundvee en ander tam gedierte en gevogelte. Van daar de rijkdom des Konings, wiens gewaad zoowel als zijn olifant met edelgesteenten geheel bezet waren. De hoofdstad *Arracan* was, volgens SCHOUTEN, omtrent zoo groot als *Amsterdam*.

Bedreiging van Arracan door den Grooten Mogol. Nederlandsche betrekkingen tot Hindostan en Bengale.

Gedurende SCHOUTENS verblijf alhier had niet alleen de vijfjarige optogt, maar ook eene gebeurtenis van veel meer gewigt plaats. De beruchte ORANG of AURENG ZEB, zoon van den *Grooten Mogol Schach* JEHAN, had door eene lange reeks van verraderijen op alle zijne broeders, waarvan hij de derde was, de zege behaald (*), en den twee-

(*) Hij had ook in 1653 door zijnen grooten Veldheer, *Emir* JUMLA, het Rijk *Visapour* in het midden des westelijken *Indischen* schiereilands veroverd, en daarmede gingen alle de voordeelen te niet, welke de Maatschappij aldaar door vergunning der Koningen genoot; zij brak zelfs haar kantoor te *Suratte* op. Wij zullen later zien, dat dit met *Golconda*, door de heerschzucht van dezen ver-

den derzelven, SOUSJA, in *Bengale* bestookt. Deze werd echter door de *Nederlanders*, die aldaar gevestigd waren (*), en ook door de *Portugeezen* met grof geschut voorzien; doch hij was tegen de troepen zijns broeders onder *Emir* JUMLA niet bestand, maar moest, door vreesselijke woestijnen, ondoordringbare bosschen of over hemelhooge gebergten, de vlugt nemen naar *Arracan*, alwaar hij door den Koning vriendelijk opgenomen, doch

---

overaar, hetzelfde geval was. Onder ANTONI VAN DIEMEN had de toen nog wel schatpligtige, maar anders onafhankelijke Koning van *Visapour* aan dien Gouverneur-Generaal eenen brief geschreven, waarin hij hem noemde *den magtigen Heer van de zee, voor den welken een ieder bevreesd is, gelijk voor een' kaaiman (krokodil)*, hem voor twee toegezondene metalen stukken bedankte, en volkomen vrijen handel in alle zijne Staten vergunde. Zie VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 235. 269.

(*) De *Nederlanders* hadden alstoen in *Bengalen* de hoofdfaktorij te *Ougly*, aan een' grooten arm van den *Ganges*, een aanzienlijk, prachtig gebouw met geschut voorzien, en meer naar een kasteel, dan naar eene handels-*loge* gelijkende; rondom dezelve liep eene gracht, en zij bevatte de woningen van den Directeur des handels, diens Raden, en dienaren, alsmede verscheidene rijkelijk voorziene pakhuizen. Ook werd in 1660 te *Pipely*, mede aan den *Ganges*, eene nieuwe faktorij gebouwd, doordien de oude door den telkens van loop veranderenden vloed ten deele weggespoeld was. Meer zuidwaarts in *Oryssa*, te *Jagernaut* (de zetel van den beruchten tempel der *Hindous*, waar jaarlijks duizende slagtoffers aan het bijgeloof vallen), bouwden de *Hollanders* omtrent dezen tijd mede eene nieuwe *loge*. WOUTER SCHOUTEN, II. D. bl. 13. 63-65. Men had ook een hoofdkantoor te *Casimbazaar*, en mindere te *Dacca*, *Patna*, *Ballasoer*, enz. Zie LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 95.

ras om zijne medegebragte ſchatten met een oog van begeerlijkheid werd beſchouwd. Nu verſcheen ook JUMLA op de grenzen van *Arracan*, en dreigde het land te vuur en te zwaard te zullen verwoesten, zoo men hem den vlugteling niet in handen ſtelde. De landlieden vloden reeds met have en goed naar de hoofdſtad, en de *Nederlanders* ſtonden in beraad, de geheele faktorij veiligheidshalve optebreken; anderen waren voor uitſtel. Tot het laatſte beſloot men eindelijk, en indedaad verdween het gevaar, maar ten koste der goede trouw. De ongelukkige Prins werd op de vlugt ontdekt, gevangen genomen en ter dood gebragt, waarop de *Emir* JUMLA aftrok. Om SOESJA het ontſnappen ter zee te beletten, werd ook voor een' korten tijd aan de *Hollandsche* ſchepen het uitloopen belet.

Het was deze ſtaatsomwenteling in *Hindostan*, die den doorſlepenen en bekwamen ORANG ZEB op den troon plaatſte, en de magt van den *Grooten Mogol* over gansch *Hindostan* uitbreidde (*). Hij regeerde als Despoot, maar hij deed orde, rust en zelfs eene zekere mate van welvaart heerſchen. Gedurende de twisten, die over de opvolging onder zijn nageſlacht zijn uitgebarsten, is het den *Engel-*

(*) Zie over deze voorvallen in *Arracan* en *Hindostan*, W. SCHOUTEN, *Reize*, I. D. bl. 101–156. Het verdient opmerking, dat het verhaal van dezen *Haarlemschen* wondheeler met dat van *Perzische* Schrijvers, gebruikt door den *Engelschman* DOW (*Geschichte von Hindostan*, III. B.), vooral omtrent het ongeluk van SOESJA, dien SCHOUTEN CHO SAUSA noemt, zoo juist overeenkomt, DOW, bl. 378–385. Hij voegt er echter bij, dat de wreede *Arracaan* het geheele geſlacht van den ongelukkigen SOUSJA liet uitroeijen.

schen gelukt, zich meester eerst van *Bengale*, en daarna van gansch *Hindostan* te maken, en den *Grooten Mogol* in zijn eigen paleis te *Delhi* gevangen te houden. De handel der *Nederlanders* is daarentegen ſedert de uitbreiding dier magt aldaar vervallen.

Terugreis van Schouten. Nadat het ſchip, aan boord waarvan zich SCHOUTEN bevond, zijne lading had ingenomen, waaronder zich *tweehonderd* ſlaven bevonden (door die van *Arracan* in hunne oorlogen met *Bengale* geroofd, en dus, op de wijze der Koningen aan de kusten van *Afrika*, aan de *Europeërs* verkocht), keerde het, zonder andere merkwaardige voorvallen, naar *Batavia* terug. SCHOUTEN begaf zich, na verſcheidene reizen door de *Indische* gewesten, in December 1664 weder naar 't vaderland, en woonde dien merkwaardigen zeeſlag bij, waarin de *Oostindische* retourvloot met heldenmoed eene *Engelsche* oorlogsvloot in de haven van *Bergen* in *Noorwegen* deed afdeinzen (*).

Arracan kwam hoe langs zoo meer onder den *Grooten Mogol*, en riep om zich daartegen te verweren, de *Portugeezen* te hulp. Desniettemin werd het Rijk in 1665 geheel door den *Mogol* veroverd, en onze faktorij aldaar opgebroken (†).

(*) Zie WAGENAAR, XIII. D. bl. 157. 158.
(†) VALENTIJN, V. D. 1. St, bl. 144. 145.

HOOFDSTUK II.

Verlies van Nieuw-Nederland. *Oorlog in* Guinea. *Aanwinst van* Suriname. *Gebeurtenissen in* Oostindië *tot op het verdrag met den Keizer van* Java *en den dood van* MAATSUIKER *in* 1678.

Oorzaken van de vijandelijkheden der Engelschen.

De ongemeene voorſpoed der *Nederlanders*, vooral in *Oostindië*, werd door hunne *Britsche* nabuuren niet zonder nijd aangezien. De verovering van *Ceylon*, *Coromandèl* en *Malabaar*, de onderwerping van *Macassar*, het ſtillen der onlusten in de *Molukken*, dit alles was hun een doren in 't oog. Daarbij kwam nu nog, dat *Brazilië* wel afgeſtaan, maar de handel op hetzelve behouden was, en dat op de kust van *Guinea* het ſterke en ſchoone *Del Mina*, benevens verſcheidene andere vestingen den ſlavenhandel (dien het algemeen gevoelen toen nog voor geoorloofd hield) beſchermden. Daarbij bloeide *Nieuw-Nederland* zeer. Dit alles gaf Koning KAREL II. aanleiding, om, even als de *Republiek van Engeland* zulks te voren gedaan had, ook nu de Natie te vreden te ſtellen door rooftogten tegen de *Nederlanders*, die, ongewroken blijvende, buit zouden opleveren, en de achting van den Staat in het oog van *Europa* doen dalen; daarentegen, gewroken wordende, eenen oorlog moesten verwekken, waarin de meeste kans van verrijking voor *Engeland* was, door het wegnemen der rijkgeladene *Hollandsche* koopvaardijſchepen, die alle zeeën bedekten. Want de wenken van hunnen verdienstelijken landgenoot WALTER RALEIGH, die

reeds in het begin der zeventiende Eeuw *Engeland* op *Nederlands* ſteeds aanwasſende handelsgrootheid oplettend maakte, waren niet verloren gegaan; men had wel *getracht*, de *Nederlanders* door nijverheid en werkzaamheid te evenaren, en van *Europa's* markten te verdrijven; maar dit was niet gelukt, en men had nu tot het verbodsſtelſel, tot de vermaarde *Acte der scheepvaart*, de toevlugt genomen. Doch de ſpaarzame levenswijze en onvermoeide werkzaamheid der *Nederlanders* vergunde hun nog ſteeds, hunne goederen ten minderen prijze dan de *Britten* te leveren. De uitgeſtrekte zeevaart en zeemagt der Republiek wekten de verontwaardiging dezer nijdige naburen op. Men had gezien, hoe de *Hollandsche* handel door den eerſten *Engelschen* oorlog geleden had. Men beſloot andermaal, dit zelfde middel te beproeven. Daarbij kwam de haat, dien de Koning perſoonlijk aan de leden der thans aan het roer zijnde Stadhouderlooze regéring, vooral aan DE WITT, toedroeg, en zoo wij een' *Engelschen* Koningsgezinden Schrijver mogen gelooven, de hoop om van de oorlogsbelasting, die het Parlement zou moeten toeſtemmen, wel iets ſteelsgewijs ten behoeve zijner ſchandelijke vermaken te onttrekken, welke hij in gewone tijden zoo goed niet voldoen kon (*).

Begin der vijandelijkheden. Verovering der ſterkten in Guinea.

Dus werd eerst in 1664 aan de Staten eene lange lijst van zoogenaamde *grieven* overhandigd, die de *Engelschen* tegen de *Hollanders* inbragten. Doch men merkte op, dat alle die bezwaren bij het ver-

(*) HUME, *Hist. d'Angleterre*, (*Maison de Stuart*), Vol. V. p. 89-92.

bond, dat in 1662 tusschen de beide volken gesloten was), in aanmerking genomen, maar van te weinig belang geoordeeld waren, om er zelfs van te spreken; slechts over *twee* schepen was de zaak nog hangende voor de regtbanken; maar om twist te zoeken, wilde de *Engelsche* Gezant DOWNING niet, dat de eigenaars de aangebodene schavergoeding aannamen, zeggende, dat het eene staatszaak was tusschen de beide Regeringen. De broeder des Konings, de Hertog van *York*, toen nog *in 't geheim* Roomschgezind, en die de *Hollanders* niet slechts als mededingers in den handel, maar ook als Protestanten, haatte, stond aan het hoofd eener zekere *Afrikaansche* Handelmaatschappij, die veel tegenstand in de *Hollandsche* bezittingen vond tegen hare aanspraak op de *geheele* Westkust van *Afrika*, eene aanspraak, die ons in *Engelschen* niet verwonderen moet, hoewel zij die waarschijnlijk afleidden van 's Konings huwelijk met eene *Portugeesche* Prinses, en den afstand, dien ten gevolge, der *Afrikaansche* stad *Tanger* (*). Hoe het zij: hij zond den Ridder ROBERT HOLMES naar de *Afrikaansche* kust, die in 1664, bij eene *Hollandsche* sterkte op het eiland *Goereede* aan den mond van den *Senegal*, twee *Hollandsche* schepen had genomen, en daarop die sterkte zelve bemagtigde, waarop hem nog twee scheepjes in handen vielen. Met deze openbare vijandelijkheid te midden des vredes nog niet voldaan, veroverde hij op de kust van *Guinea* de sterkte *Tacorary* stormenderhand, bemagtigde al wat daar in was, en nam het volk, op vijandelijkheden van 1664. 21 April.

(*) BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 291.

10 *

dien kant geheel niet verdacht, gevangen. Te *St. George del Mina*, waar men op zijne hoede was, ftiet hij het hoofd, doch maakte zich, na een hevig fchutgevaarte, van het naburige *Cabo Cors* meester, alsmede van den kleineren post van *Adja* en het belangrijke *Annamaboe*, naderhand een der beste en meest handeldrijvende *Britsche* forten op deze kust (*).

De *Westindische* Maatfchappij beklaagde zich daarop bij de Staten met een vertoog, „dat de geheele „Goudkust, dat kostbare juweel voor den Staat, „gevaar liep van verloren te gaan." Men klaagde daarover in *Engeland*, en bekwam goede beloften, doch intusfchen ging de rooftogt nog verder (†).

Toeftand van Nieuw-Nederland.

De Maatfchappij was door haren verachterden toeftand genoodzaakt geweest, in *Nieuw-Nederland* flechts vier hoofdfterkten en eenige kleinere verfchanfingen in wezen te laten. De eerften waren *Nieuw-Amsterdam* aan den mond der *Noord-* of *Hudsons-rivier*, *Nassau* aan de *Zuidrivier* (*Delaware*), *Oranje* (naderhand *Albany*) hooger op aan de *Noordrivier*, in de zoogenoemde *Ronselaarswijk*, en *Goede Hoop* aan de *Versche Rivier*. Aan dezen kant hadden met de *Engelschen* vooral van *Connecticut*, *Massachusetts*, *Newhampshire* en *Rhode-Island* over de grensfcheiding gedurige twisten plaats (§).

(*) DE MARRE, *over de Goudkust van Guinea* (1817), I. D. bl. 151. Reeds in het begin der vorige Eeuw, ten tijde van BOSMAN, hadden de *Engelschen* door het bezit van *Annamaboe* den *Hollandschen* handel zeer benadeeld. BOSMAN, *Reis naar Guinea*, 3. Hoofdftuk.

(†) BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 290–292.

(§) LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, *over Nieuw-Nederland*, bl. 54-56.

Men vreesde voor openbare vijandelijkheden. De verdienſtelijke Bewindhebber der Kolonie, PIETER STUIJVESAND, poogde dus reeds in 1650 de zaak door eene *grensscheiding bij voorraad* (tot nadere bepalingen uit *Europa*) bij te leggen; hij begaf zich naar de Algemeene Vergadering der *Engelsche* Koloniën te *Hartfort;* er werd eene tweede bijeenkomst te *Nieuw-Amsterdam* bepaald, en daarop eindelijk de grensſcheiding, hoewel ten nadeele der *Nederlanders*, geregeld. De beide oevers der *Connecticut* of *Versche Rivier* bleven aan de *Engelschen.* Deze overeenkomst zou worden bevestigd door beide Regéringen, doch zulks bleef ſteken door den intusſchen uitgebrokenen oorlog met *Engeland* in 1652, gedurende welken in *Amerika* geene vijandelijkheden ſchijnen gepleegd te zijn. Naderhand bleven de vredegezanten in *Engeland*, om ook over dit punt te handelen; terwijl intusſchen de *Engelschen*, volgens eene uitdrukking van den Gezant BEVERNINGK, *voort kropen, tot op acht mijlen van de Noord-rivier* (*). De *Nederlanders* gaven het den *Engelschen* in hunne keuze, om de zaak *of* in *Europa*, *of* in *Amerika* zelf (onder bekrachtiging der beide Regéringen), af te doen. De *Engelschen* hielden zich geheel onkundig van eenig bezit der *Nederlanders* of vroegere overeenkomst van grensſcheiding. De vastſtelling der grenzen werd eindelijk in 1656 van deze zijde bepaald. De kamer *Amsterdam* der *Westindische* Maatſchappij, die het beleid dezer zaak had, vond zich intusſchen door gebrek aan middelen genoodzaakt, om aan die ſtad een gedeelte der Ko-

(*) *Verbaal van* BEVERNINGK, bl. 691.

lonie af te ſtaan, en werkelijk bekwam dus *Amsterdam* in 1656 het eigendom over het land tusſchen de *Zuid-* en *Noord-rivieren*, dat is: over het tegenwoordige *Nieuw-Jersey* en *Nieuw-York* ten westen der *Hudsons-rivier*. Het denkbeeld, eerst in onze dagen door de *Engelschen* in werking gebragt om zich, in plaats van uit de *Oostzee*, uit de bosſchen van *Noord-Amerika* van ſcheepstimmerhout te voorzien, beſtond toen reeds bij de verlichte *Amsterdamsche* regéring. Men had hier van tijd tot tijd verſchillen, die zelfs op ſtrijd uitliepen, met de *Zweden* aan de *Zuidrivier* en de *Virginische Engelschen* aan de zuidwestzijde van dien ſtroom. (De *Britsche* volkplantingen *Pensylvanië* en *Delaware* zijn eerst van latere dagteekening.) De *Zweedsche* kolonisten moesten bukken, en werden bij *Nieuw-Nederland* ingelijfd, zoodat de *Zweedsche* forten, vooral *Christiania*, na een beleg van 14 dagen, werden ingenomen en de bevelhebbers en voornaamſte
1656. ingezetenen naar *Holland* opgezonden. Een aanval van 500 Wilden (denkelijk der *Delaware Indianen*) op het meer zuidwaarts gelegene fort *Casimir* werd moedig afgeſlagen, dat fort herſteld en *Nieuwer-Amstel* genoemd. De *Engelschen* wilden echter volſtrekt geene *Hollandsche* volkplanting *Nieuw-Nederland* in hunne nabuurſchap erkennen; en wel om de klemmende reden, dat dezelve geen *patent* had van den Koning van *Engeland!* Die van *Connecticut* vooral waren echt *revolutionnair* in hunne eiſchen en daden; zij gaven hun voornemen te kennen, om geheel *Nieuw-Nederland* met geweld te nemen, zoo men het waagde, zich tegen hen te verzetten. Gedurende de onderhandeling hitſten zij

eenige *Hollandsche* dorpen tot oproer aan, en indedaad erkenden reeds twee dorpen op het *Lange Eiland*, *'s Gravezande* en *Heemstede*, de heerschappij des Konings van *Engeland*. (Het dorp *Vlissingen*, hoewel meest door *Engelschen* bewoond, weigerde zulks.) Waar overreding niet hielp, nam men tot geweld zijne toevlugt. De afgrijsselijke Wilden vielen de vreedzame *Nederlanders* aan, en ontrukten hun het vreesselijke zegeteeken der schedelhuid (*).

Het was in zulke omstandigheden, dat *Nieuw-Nederland*, waarvan de Bewindhebbers der *Westindische* Maatschappij in 1653 aan de Staten Generaal schreven, dat deszelfs belang voor het Moederland de schatten van *Oostindië* evenaarde (†), plotseling door HOLMES overvallen, en genoegzaam zonder slag of stoot werd genomen. Het eiland *Tabago* of *Nieuw-Walcheren*, een eigendom der *Zeeuwsche* kooplieden LAMPSENS, in de *Antilles*, werd mede ingenomen.

Zulk eene baldadige schending van het volkenregt, zulk een plunder- en rooftogt te midden des vredes, deed noodzakelijk, van de zijde der Algemeene Staten, de krachtigste vertoogen aan de *Engelsche* regéring doen. Zij had de onbeschaamdheid, zich van alles onkundig te houden, zeggende tevens, dat het niet haar, maar de *Afrikaansche Maatschappij* aanging. Zij wilde hiermede aanduiden, dat elke Maatschappij *zich zelve verdedigen moest*, en dat de Staat, waartoe zij behoort, geen regt had tusschen beide te komen; eene uitbreiding van het beginsel van *non-interventie*, die *Engeland* ook nader- **Voorwendsels van Engeland.**

(*) LAMBRECHTSEN, bl. 56-74.
(†) BEVERNINGK, *Verbaal*, bl. 606.

hand aan 't *Fransche Hof* deed gelden. In *Holland* befloot men nogtans, twaalf *kloeke* fchepen van oorlog uitterusten (waaronder men *toen* nog fregatten van 32 tot 48 ftukken verftond), om het genomene aan de kust van *Guinea* te herftellen; men had destijds nog geen berigt van *Nieuw-Nederland*. Dit nu rekenden de *Engelschen*, volgens het bovengenoemde beginfel, als gelijkftaande met vijandelijkheden, eene genoegzame reden tot oorlog (*).

Handeling van de Ruiter met de Barbarijfche Staten.

DE WITT nogtans begreep, dat toegevendheid, bij zulke fchandelijke verkrachting van alle regt en billijkheid, eene zwakheid zou wezen, die doodelijke gevolgen kon hebben. Het kwam hem voor, dat met de uitrusting der twaalf oorlogfchepen te veel tijd zou verloopen, en dat men beter zou doen, zich van de genen, die reeds in zee waren, te bedienen. De onfterfelijke zeeheld DE RUITER bevond zich op dat oogenblik juist met een gelijk getal in de *Middellandsche Zee*, om de roovers van *Algiers*, *Tunis* en *Tripoli* tot reden te brengen. Reeds in een' vroegeren togt (1662) had DE RUITER aldaar gewapenderhand onderhandeld. De *Engelschen* hadden onlangs met dien Staat van vrijbuiters vrede gemaakt, op voorwaarde, dat het den *Algerijnen* zou vrij ftaan, bij hen aan boord te komen en onderzoek te doen naar vijandelijke perfonen en goederen, mits het fcheepsvolk *niet met stokslagen of bedreigingen noodzakende zulks te zeggen*. De *Nederlanders* dachten te groot, om zich aan zulke vernederende voorwaarden te onderwerpen; zij ver-

(*) *Secr. Resolutien van Holland* onder DE WITT, II. D. bl. 426. *Brieven* van en aan DE WITT, IV. D. bl. 343.

langden het beginſel: *vrij schip vrij goed.* Het volk te *Algiers* was, zelfs op dien voet, niet ongenegen tot vrede. Op het geeischte beginſel werd een wapenſtilſtand geſloten. Te *Tripoli* was men tot vrede, anders dan met onderzoek der ſchepen, ongenegen, doch voorzag DE RUITER niettemin, uit achting voor deszelfs naam, rijkelijk met levensmiddelen, en gaf aan de *Hollandsche* ſlaven, tegen een redelijk losgeld, de vrijheid. Met *Tunis* werd de vrede, volgens den eisch der Staten, geſloten. Daarop kwam DE RUITER nog in dat zelfde jaar voor *Algiers*, en bewerkte, door zijne ſtandvastigheid in het volhouden van den ſtelregel *vrij schip vrij goed*, dat ook de *Algerijnen* op dit punt toegaven, en dus vrede ſloten. Honderd dertig *Hollandsche* ſlaven werden vrijgekocht. Er bleven echter nog meer anderen over, voor welken het geld uit *Holland* moest komen (*). Dit, en het langdurig uitblijven der bekrachtiging van het verdrag, deed de *Algerijnen*, een volk, 't welk zonder roof bezwaarlijk kan leven, tot gemor en weldra weder tot vijandelijkheid overſlaan. DE RUITER, de ſchrik der zeeroovers van alle kleur en belijdenis, was uit hun oog! CORNELIS TROMP echter, zijn waardige mededinger in roem, veroverde in 't begin van 1664 twee *Algiersche* roofſchepen, en ontnam hun twee prijzen, waarop bij de driehon-

---

(*) BRANDT, *Leven van de Ruiter*, bl. 236–260. De *Algerijnen* hadden toen vijftien ſchepen in zee; drie liepen er van de helling, en nog vier ſtonden er op ſtapel; voorts hadden zij drie galeijen, en zij meenden nog zes fregatten te bouwen. Er waren omtrent duizend Christenſlaven onder *Hollandsche* vlag (destijds zeer gewild en ontzien) varende, waaronder 200 *Nederlanders*, bl. 238.

derd *Turken* genomen, en 25 Christenſlaven verlost werden. Nu ſmeekten de *Algerijnen* om vrede, maar de Staten, over hunne trouwbreuk verontwaardigd, zochten een groot verbond der *Europische* Zeemogendheden, *Engeland*, *Frankrijk* en *Spanje*, te bewerken, om de *Afrikaansche* roovers uit de *Middellandsche Zee* te jagen, hen overal te vervolgen, *hunne baaijen en havens te bezetten*, en niet dan gezamenlijk vrede met hen te maken, omdat deze Barbaren alléén door de tweeſpalt der Christenen beſtaan. Dus doende ware de verovering van *Algiers*, waarop zich onze tijden (bij zoo veel ſnoods) mogen beroemen, honderdzeventig jaren vroeger waarſchijnlijk tot ſtand gekomen. Doch geen dezer drie Monarchen wilde zich daarmede inlaten. *Engeland*, zoo kitteloorig tegen den vreedzamen nabuur en geloofsgenoot, was gelaten als een lam jegens den *Muzelmanschen* zeeſchuimer. Er ſcheen tusſchen die beide Staten zekere overeenkomst van gevoelens te beſtaan, die hen belette, elkander nadeel te doen. Immers *geliet zich* de Koning wel, als of hij eene vloot tegen *Algiers* wilde uitrusten, maar het was juist die, waarmede HOLMES *Guinea* en *Nieuw-Nederland* ging wegnemen. *Frankrijk* prees den toeleg der Staten, en ruimde hun eene ſtapelplaats te *Marseille* of *Toulon* in; ook de Koning van *Spanje* liet zijne havens aanbieden. De Staten, ziende dus, dat zij alléén op eigene hulp moesten vertrouwen, zonden DE RUITER op nieuw met twaalf ſchepen, waaronder twee linieſchepen van 68 en 58 ſtukken, twee vijftigers, en acht fregatten, benevens eene fluit voor allerlei behoeften, naar de *Middellandsche Zee.* Voor *Algiers* gekomen, be-

gon DE RUITER de onderhandeling. De roovers eischten weder het onderzoek der schepen in zee. Zij hadden zelfs de laagheid, den *Nederlandschen Consul* als gijzelaar te willen houden, tot dat men dit punt zou hebben toegestaan, en deze smeekte den Vlootvoogd, hem toch niet onder deze Barbaren te laten. (Hij had het voorbeeld van den *Engelschen Consul* voor oogen, dien men als een paard voor eene kar gespannen en zoodanig mishandeld had, dat hij in onmagt gevallen was; waarop hij met slagen weder opgejaagd, en in eene boei van vijftig pond was geklonken.) Men had de zwakheid, den *Consul* te lossen tegen de bevrijding eerst van achtentwintig, en daarna nog van zeven *Turksche* gevangenen. Toen de Barbaren deze toegevendheid zagen, klommen hunne trouweloosheid en hunne onredelijke eischen al hooger en hooger, zoo dat DE RUITER genoodzaakt was, hun den oorlog te verklaren. Dan hij vond zich nu niet sterk genoeg, om eenen aanval te doen op *Algiers*, waartoe hij ook geene bevelen had; hij zeilde dus naar *Alicante* in *Spanje*, om aldaar, na gegeven berigt, nadere aanschrijving der Staten af te wachten (*). Na een poos tijd langs de *Spaansche* kusten te hebben gekruist, vermits de *Spanjaarden* hem, als uit een met de pest besmet land komende, niet wilden aan wal laten (†), ontving hij berigten uit het vaderland wegens de geschillen met *Engeland*, en weldra een geheim bevel om naar de kust van *Guinea* te zeilen, en aldaar de ons ontnomene sterkten op de *Engelschen* te hernemen.

1664. 5 Julij.

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 269-285. (†) bl. 287.

Schrandere geheimhouding van de Ruiter's afzending naar Guinea.

Dit besluit was niet zonder moeite genomen. DE WITT bezigde daartoe de hem eigene schranderheid. Den 7den Augustus 1664 werd door de Staten van *Holland* besloten, het *in alle stilte en geheimhouding* daarheen te leiden, dat DE RUITER met zijne onderhebbende magt naar *Afrika* zou vertrekken, om eerst *Cabo Verde* of *Goereé*, daarna de steden en sterkten in *Guinea*, op de *Engelschen* te hernemen, voorts alle zulke schepen, die door hen mogten genomen zijn, te bevrijden, en dezulken, die de ingezetenen van den Staat kwamen benadeelen, te veroveren of te vernielen, zonder verder aan *Engelsche* schepen of sterkten eenig nadeel te doen (*). Het waren dus volstrekt niets meer dan maatregelen tot herneming van hetgeen ons wettig toekomt, waar wij zulks ook mogen vinden; een regel in regten geoorloofd. De zwarigheid was nogtans, dezen maatregel bij de Staten Generaal, alwaar zich ook vele begunstigers der *Engelsche* belangen (uit genegenheid voor den oom van den Prins van *Oranje*) bevonden, te doen aannemen. Er werd dus in eene vergadering (*Comité*) van zeven personen, die over den inhoud van den brief, door DE RUITER wegens de zaak van *Algiers* geschreven, moesten raadplegen, en die het met DE WITT eens waren, een besluit opgesteld, en daarop in de volle Vergadering (doch terwijl men slechts over de twaalf schepen, *uit het Vaderland* naar *Guinea* te zenden, scheen te spreken) op die wijze voorgelezen, dat eenige leden, op welke men de ongunstigste vermoedens had, onder allerlei voor-

(*) *Secr. Resol. van Holland* onder DE WITT, II. D. bl. 246. 247.

wendſels buiten de kamer gehouden, anderen aan het venſter in een geſprek gewikkeld werden, en tevens de voorlezing zoo ſnel geſchiedde, dat de Voorzitter die niet eens verſtond. Deze kunstgreep gelukte boven verwachting, en geeft juist geen groot denkbeeld van de ſchranderheid der Prinsgezinde leden van Hun Hoogmogenden. Niet alleen het beſluit, maar ook de lastbrief aan de Admiraliteit te *Amsterdam* en een brief aan den Heer VALKENBURG, Opperbewindhebber in *Guinea*, werd op die wijze uitgevaardigd, dat het voor den *Engelschen* Reſident DOWNING en deszelfs beſpieders in de Algemeene Staten onbekend bleef (*).

Het geheim kon ondertusſchen zoo niet verborgen blijven, of een los gerucht daarvan verſpreidde zich naar *Spanje*, alwaar destijds ook eene *Engelsche* vloot lag. Men moest, eer men zulk een' verren togt ondernam, noodzakelijk leeftogt innemen, en andere toebereidſelen maken. Dit baarde vermoeden. Men ſtrooide dus uit, dat de onderneming naar *Brazilië* (wegens nieuwe geſchillen met *Portugal*) gerigt was. Anderen, om de *Engelschen* nog meer van den weg af te brengen, ſpraken van *Nieuw-Nederland* (van welks verovering men toen

Moeijelijkheden van dien togt.

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 295–299. Men moet dezen zeer waarheidlievenden Schrijver gelooven, doch het is onbegrijpelijk, hoe op de boven verhaalde wijze een beſluit, *twee volle zijden druks in folio* groot, benevens de daarbij behoorende opene brief enz., kon worden gelezen, zonder dat iemand der belanghebbenden, buiten de deelgenooten aan het geheim, zulks merkte. Ook bij de Admiraliteit moet men wel zeker van zijne zaak geweest zijn. Immers een *afschrijver* had de ganſche zaak kunnen ontdekken.

nog onkundig was); een derde van de *Kaap de Goede Hoop*, om de *Oostindische* ſchepen te geleiden. DE RUITER had noch boeken, noch zeekaarten, van de afgelegene kust van *Guinea*; en hij zelf was daar nooit geweest; ook durfde hij, daar hem de ſtiptſte geheimhouding was aanbevolen, bij zijne eigene manſchap niets vragen. Op 35 Gr. N. B. openbaarde hij eerst zijnen last aan de Officieren. *Nu* kon men eerst vragen, of iemand de gelegenheid van *Cabo Verde* en het bijgelegene eiland *Goereé* kende. Doch er was ſlechts één kwartiermeester, die daarvan iets wist, geen ſtuurman onder zoo vele zeelieden. Men moest dus, even als de eerſte *Portugeezen*, de kust van *Guinea* als 't ware *ontdekken*, en telkens het dieplood uitwerpen. Na eenen zeer voorſpoedigen togt, van ſlechts *zeventien* dagen uit de baai van *Cadix*, bereikte nogtans de *Hollandsche* vloot het eiland *Goereé*, niet verre van den mond der rivier *Senegal*.

Herneming van Goerêe bij Cabo Verde.

De naam duidt aan, dat op deze *goede reede* eene *Hollandsche* faktorij was gevestigd, en wel, helaas! uitſluitend voor den inkoop van ſlaven. Het eiland van dien naam ligt ſlechts een kanonſchot van de *Groene Kaap* (*Cabo Verde*). Aldaar zag hij negen *Engelsche* ſchepen, waaronder één oorlogsſchip, en de *Britsche* Compagnie's vlag van de ſterkte waaijende. De *Engelschen* hielden zich zeer verwonderd over de komst der *Hollanders*, zonden eene boodſchap bij DE RUITER aan boord, en lieten vragen: *wat zulk eene gewapende komst beteekende? of Holland dan niet in vrede met Engeland was?* Het welverdiende antwoord luidde: *Ja, maar niet met zulk volk, dat de schepen en forten der Westindische*

Maatschappij zoo onregtvaardig en bedriegelijk heeft weggenomen. Wij zijn gekomen om alles te hernemen. Maar het bleef niet bij deze taal. De *Hollanders* der zeventiende Eeuw verſpilden niet, gelijk zekere Groote Mogendheden der negentiende, ijdele bedreigingen, zonder moed om die te handhaven. Men maakte toebereidſelen ten aanval, waarop de acht koopvaardijſchepen, ziende dat hier geene kans van gevecht was, beloofden, de goederen, tot wier overvoering zij door de *Afrikaansche* Maatſchappij waren bevracht, over te leveren, mits voldoening der vracht en vrije thuisreis. Toen wilde ook de bevelhebber der ſterkte op *Goereê* in onderhandeling treden, doch zijn eisch om vrije beſchikking over de goederen en ſlaven der *Afrikaansche* Maatſchappij, en tien dagen uitſtel, om ontzet uit *Engeland* af te wachten, werd afgeſlagen. Men ſchonk hem een etmaal bedenktijd, ter aanneming van verdragpunten, die de Admiraal in 't *Hollandsch* deed ſtellen. (De *Engelschen* konden zien, hoe zij die verſtonden. Gelukkig was een der acht ſchippers in het geval van *Hollandsch* te kennen.) Daarin werd bepaald, dat, den 25ſten, de vesting op de hoogte gelegen, en vijf dagen later het benedenkasteel, door de *Engelschen* ontruimd, en door DE RUITER in bezit genomen zou worden; de bezetting zou vrijen uittogt met wapenen, bagaadje en twee ſtukken geſchut hebben; alle de overige krijgs- en mondbehoeften en koopgoederen zouden aan de *Hollanders* blijven, die reeds den 25ſten de poort, ook van het benedenkasteel, zouden bezetten. Een *Engelsch* koopman beſtierf deze overgave van ſchrik (*).

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 300-311.

Ontmoeting van de Ruiter met een' Neger, den medgezel zijner jeugd.

Thans had de Vlootvoogd eene ontmoeting, wel van geen belang voor de ſtaatkunde, doch des te meer voor het hart, dat te midden zoo veler tooneelen van twist en vijandſchap naar verpoozing, naar ontmoetingen van liefde en genegenheid haakt. De Schout bij Nacht VAN DER ZAAN vond een' ouden Neger, die *Nederduitsch* verſtond, en hem vroeg, wie de vloot aanvoerde. Den naam van DE RUITER ſcheen hij zich te herinneren, doch ſlechts als die van een' bootsmansjongen, dien hij voor 46 jaren te *Vlissingen* had gekend, en het was hem onbegrijpelijk, dat deze zijn oude ſpeelmakker thans over twaalf oorlogſchepen gebied zou voeren. Doch de oogenſchijn overtuigde hem. De brave en hartelijke Admiraal verheugde zich regt in het gezigt van iemand, die hem de onbezorgde dagen zijner kindsheid te binnen bragt, en hem, als 't ware door een' tooverſlag, bijkans eene halve Eeuw van zijn leven terugvoerde. De vrome bevelhebber vroeg vooral ook naar het Christelijk geloof zijns ouden vriends, dien hij wist dat gedoopt was. Het antwoord was niet zeer voldoende; bij den Neger waren de meeste indrukken daarvan verdwenen, en bij zijne kinderen had hij die niet kunnen voortplanten. Na een minzaam onthaal deed DE RUITER hem onder eereſchoten naar wal geleiden, alwaar hij alles met den naam van *Hollands* grooten Admiraal vervulde. Over 't geheel betoonden de inboorlingen veel meer vriendſchap en genegenheid voor de *Hollanders* dan voor de *Engelschen.* JAN COMPAGNIE (dus noemde zich de Neger, thans ook een Opperhoofd bij de zijnen) onthaalde vervolgens DE RUITER ook op zijne wijze aan land.

Verdere aanvallen op Goerée.

Ondertusschen werden, ten bepaalden tijde, de beide sterkten aan de *Hollanders* ingeruimd, en de goederen in bezit genomen, waarop men het oorlogschip vrij liet vertrekken. Eenen twist tusschen de *Engelschen* onderling stilden de *Hollanders*, doch vernamen nu tot hunne verbazing, dat de Voorzienigheid hen zigtbaar beschermd had. Wanneer toch de *Engelschen* tegenweer hadden geboden, zouden de onzen, door valsche berigten misleid, op eene plaats geland zijn, waar de branding, het gevolg van den steilen en rotsigen oever, waarschijnlijk alle manschap der sloepen zou hebben in den afgrond gesleept. De overwinnaars wisten zich ook zeer veel ontzag bij de Negers van het vaste land te verwerven, daar deze hun, tegen eenige geschenken in brandewijn, elfhonderd dertig stuks huiden, die zij in deze verwarring hoopten buit te maken, ter hand stelden (*).

Bezetting van Sierra Leona.

Men zette van daar, de Westkust van *Afrika* langs, den koers naar *Siërra Leona* ten Noorden van *Guinea*. Aan de rivier van dien naam ging DE RUITER aan land, om water en brandhout op te doen. Alhier was eene *Engelsche* vestiging, doch niet, gelijk in onzen tijd, met een menschlievend oogmerk tot verzachting, of, zoo mogelijk, tot afschaffing der slavernij aangelegd, maar integendeel om openbaren roof tegen de *Hollanders* te plegen, wier faktorij aldaar zij verbrand en de goederen geplunderd hadden, gelijk mede een *Hollandsch* schip, waarvan men eenige der manschap gevangen hield. Het was een vader met zijne vrouw en twee doch-

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 312-315.

ters. DE RUITER eischte hen op; zij waren reeds tot de *Negers* naar de binnenlanden vervoerd; doch werden teruggehaald, en verhaalden toen zoo veel van de rooverijen, op de *Westindische* Maatſchappij gepleegd, dat men beſloot, tot ſchâvergoeding de pakhuizen der *Engelsche Afrikaansche* Maatſchappij aan te ſpreken. Dit geſchiedde, en men vond onder anderen 1500 ijzerſtaven, een groot aantal olifantstanden en andere goederen. De Negers namen de partij der *Britten*, en ſchoten op de *Hollanders*; doch DE RUITER dreigde, zoo men éénen *Hollander* kwetſte, aan alle Negers den dood. Toen liet de menschlievende Vlootvoogd aan de teruggeblevene *Engelschen* nog vele goederen achter, niet enkel tot levensonderhoud, maar ook tot den handel noodzakelijk.

Inneming van het fort Witſen of Tacorary.

Thans Kaap *Palma* omgezeild, kwam men aan de *Goudkust*, alwaar het fort *Witsen* of *Tacorary*, door de *Engelschen* aan de Maatſchappij ontnomen, werd opgeëischt. Doch de Negers der *Engelsche* partij ſchoten op de hun toegezondene vredevlag, waarop de vijandelijkheden dadelijk begonnen, en het kasteel niet alleen veroverd, maar ook de Negers, wel duizend in getal, op de vlugt geſlagen werden. Het kasteel werd geſlecht. Men kwam daarop aan de hoofdvesting der *Hollanders* in *Guinea*, het ſterke en ſchoone kasteel *St. George del Mina*. Het ligt op een' uitſtekenden hoek of op een rotſig voorgebergte in zee, en heeft boven de beſcherming dier rots nog dubbelde muren, vesten en bolwerken. Tot hetzelve behoorden ook de Negers, die tot op een' ruimen afſtand aan den voet des kasteels wonen, even als zulks ook bij de *En-*

gelsche en andere *Europische* ſterkten op deze kust het geval is. Deze beſchouwen namelijk het Christenvolk, 't welk zijne woning onder hen opſlaat, met zekeren eerbied als hunne meerderen, want het overwigt der *Europeërs* in een ſtaatkundig, zedelijk en verſtandelijk opzigt ontgaat hunne opmerking niet. Het voorkomen dezer lieden, die tot de *Engelsche* ſterkten behoorden, en ook die der bewoners van *del Mina*, was afzigtig, doordien zij zich met allerlei kleuren beſchilderden. Deze hadden ijverig voor hunne *Hollandsche* beſchermers tegen de *Engelsche* Negers van *Tacorary* geſtreden, niettegenſtaande het kasteel zich reeds had overgegeven.

Nadere last aan de Ruiter.

Thans ontving DE RUITER een' brief van de Admiraliteit, met berigt, dat de twaalf oorlogſchepen, onder den Commandeur JAN VAN KAMPEN tot zijne hulpe naar *Guinea* beſtemd, door tegenwind en ſtorm weder hadden moeten binnenloopen, en dat daarentegen de *Engelschen* eene vloot van achttien ſchepen, onder hunnen bekwamen Admiraal Prins ROBERT, gereed maakten, ten einde de *Nederlanders* in *Guinea* te overvallen. DE RUITER bekwam dus last, om de *Engelschen* niet meer te ontzien, maar zoowel hunne oorlogs- als koopvaardijſchepen op de kust van *Guinea* te nemen of te vernielen, als wel verzekerd zijnde, dat geene uitgeruste ſchepen derwaarts zouden gaan, dan om den handel en de ingezetenen der Vereenigde Gewesten te beſchadigen. (Hiervan werden nogtans onbeleedigende koopvaardij- en ook zelfs oorlogſchepen uitgezonderd, die DE RUITER op zijn' terugtogt mogt ontmoeten, en die blijkbaar niet den wil naar *Guinea* hadden.) Tevens werd de Vlootvoogd gewaarſchuwd, zich tegen eene ont-

moeting, die men verwachtte, niet te zeer te verzwakken, en den Commandeur VAN KAMPEN behoorlijk van alles berigt te zenden.

Inneming van Cormantijn.

VALKENBURG ſloeg thans voor, om de vesting *Cormantijn*, eene oude *Engelsche* bezitting, in te nemen, daar de verovering van *Cabo Cors* moeijelijk zijn zou. De *Engelschen* en Negers van *Cormantijn* hadden zich ook openlijk tegen de *Nederlanders* verklaard, door de inneming der ſterkte *Adja* en het vermoorden van acht *Hollanders*, ſommigen met uitgezochte wreedheid (*). Nadat men dan eenigen tijd, vol moed, de vloot van Prins ROBERT te vergeefs had afgewacht, en met de *Fantijnsche* Negers (den hoofdſtam op deze kust) niet zonder moeite een verbond geſloten had, beſloot men tot den aanval op *Cormantijn*. Het was de hoofdplaats der *Engelschen*, vrij groot, en met vier batterijen, te zamen met twintig ſtukken, bezet. Het nabijgelegene Negerdorp *Klein-Cormantijn* beteekende niets; maar ſlechts een kanonſchot van daar lag het veel grootere en welbevolkte *Groot-Cormantijn*, door visſchers

(*) Onder anderen hadden deze Barbaren eenen *Hollander* met een *verroest bootsmansmes den hals afgezaagd*, en anderen, vóór de onthoofding, aan neus en ooren verminkt, om hen toch vooral een' *pijnlijken* dood te doen ſterven. BRANDT, *de Ruiter*, bl. 340. Dit gruwelſtuk wordt nog erger, wanneer men bedenkt, dat het te midden van den *vrede* geſchiedde. De regtvaardigheid gebiedt echter te zeggen, dat het eigenlijk de bloeddorstige *Negers* onder zekeren JAN CABESSE waren, die zulke ijsſelijkheden pleegden. Doch waarom bedienden de *Engelschen* zich van zulke bondgenooten? De doorluchtige Lord CHATHAM (WILLIAM PITT de oude) liet zich in 1777 ten krachtigſte tegen het gebruik van dergelijke woestaards door zijne landgenooten uit-

en sommige kooplieden bewoond. Het was iets lager dan de vesting, wier hooge ligging op een' berg haar tot bescherming strekte (*).

Negenhonderd of duizend onzer zee- en krijgslieden kwamen den 7den Februarij 1665 bij *Cormantijn*, ondersteund door een groot aantal kano's met twaalfhonderd gewapende *Fantijnen*. Toen lieten de *Engelschen* het naburige fort *Annamabo* springen, om zich geheel tot de verdediging der hoofdsterkte te bepalen. Tweeduizend Negers, onkundig van het met DE RUITER geslotene verdrag, verweerden zich hier zoo dapper, dat de landing den onzen belet werd. Dezelve werd nogtans met eenen beteren uitslag hervat; men vondt echter geweldigen tegenstand, vooral van den Neger JAN CABESSE, denzelfden, die de *Hollanders* in het naburige *Adja* zoo wreedaardig mishandeld had. Hij moest eindelijk wijken; het Negerdorp werd in brand gestoken, en de *Hollanders*, wier moed, in de beklimming van het hooggelegen fort onder eene hagelbui van kogels, zelfs de bewondering hunner vijanden wegdroeg, stonden op het punt, de vesting te bestormen, toen zij de witte vlag opstak. JAN CABESSE, op geene genade durvende hopen, wilde den brand in 't kruid steken, en dus zijne vijanden, zich en zijne bondgenooten in eenen gemeenschappelijken ondergang wikkelen. Maar de *Engelsche* Bevelhebber SOLWYN, na zijne pligten als krijgsman te hebben voldaan, hield hem van deze daad der wanhoop terug. De Neger, met dolle woede bezield, wilde evenwel sterven, en de reeds zegevierende *Nederlanders*

(*) BOSMAN, *Guinea*, IV. Brief.

waren getuigen van een ijsselijk tooneel. Na zich vergeefs aan de kogels der *Hollanders* ten doel gesteld te hebben, sneed hij zijn' zoon, twee slaven en daarna zich zelven den hals af, en stortte van de batterij af, nog levend, doch kort daarna gaf hij in het grootere dorp der Negers den geest. Een forsche en standvastige geest, maar die eene valsche rigting tot onheil der menschen genomen had! Toen kon DE RUITER zijne manschap niet van de plundering terughouden; de *Engelschen* (58 in getal) werden, zegt BRANDT, in 't hemd gezet. Kort daarna werd ook de sterkte *Adja* door de *Britten* ontruimd.

Vertrek van de Ruiter uit Guinea.

DE RUITER bekwam thans belangrijke berigten uit *Europa*. De staatkundige gezigteinder werd hoe langer zoo meer bewolkt; de *Engelschen*, ten hoogste over de stoutheid der Staten verbolgen, van hunne bezittingen te hebben willen heroveren, namen ook in *Europa* alle *Hollandsche* schepen weg, die zij bereiken konden (*honderd dertig* uit ééne vloot met wijn uit *Bordeaux* komende), en leiden op alle *Hollandsche* vaartuigen in *Engelsche* havens beslag; zoodat men raadzaam achtte, van de schepen onder VAN KAMPEN slechts twee achter de *Britsche* eilanden om naar *Guinea* te zenden, en de overigen in *Europa* te houden, te meer, daar Prins ROBERT met zijne achttien schepen ook in de *Britsche* Zeeën bleef, en eene dreigende houding tegen ons aannam. Men smaalde in *Engeland* openlijk op de pogingen der Staten tot vrede, en verklaarde, dat de gepleegde vijandelijkheden buiten *Europa* op 's Konings last hadden plaats gehad, dat de verwijdering groot geworden was, en het tot een' openbaren oorlog moest

komen. Met regt dus mogten de Staten aan DE RUITER gelasten, om de *Engelschen* overal buiten *Europa* zoo veel mogelijk afbreuk te doen, hetzij op het eiland *Barbados*, *Nieuw-Nederland* of *Terre Neuve;* en dat men in *Guinea* moest trachten *Cabo Cors* en *Cormantijn* te bemagtigen. Het laatste nu was in handen der *Nederlanders*; het eerste kon zeer bezwaarlijk genomen worden, zonder medewerking of zelfs met tegenstand der *Fetisch*-Negers, welke den *Engelschen* zeer genegen waren. In eenen krijgsraad werd dit overwogen, en de voorzigtige Vlootvoogd wilde 's lands krijgsmagt niet aan eene onberadene onderneming blootstellen. Hij liet dus 42 man aan de kust van *Guinea*, tot bezetting der veroverde sterkten, achter, laadde de waarde van den gemaakten buit in goud in de schepen, en nam, na het noodige daaraan hersteld te hebben, de reize naar de *Westindiën* aan. Als eene groote bijzonderheid werd opgemerkt, dat de vloot zich twee maanden lang op deze zoo hoogst ongezonde kust had opgehouden, en de manschap zware vermoeijenissen had doorgestaan, zonder genoegzaam éénen zieken te hebben. De vrome Bevelhebber, die van zijnen kant gezorgd had, de manschap zoo min mogelijk aan land te laten gaan, zag dit als eene bijzondere bescherming des Hemels aan (*).

Zijne komst in de Antilles en bedrijven aldaar.

In de *Antilles*, die uitgebreide groep eilanden, welke de *Mexicaansche* golf als 't ware sluiten, was *Barbados*, na het in 1655 aangewonnen *Jamaïca*, thans de voornaamste bezitting der *Engelschen*. Doch hier kon men hen, terwijl zij met grof geschut

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 320-361.

de *Nederlanders* geweldig bestookten, niet genoegzaam naderen en moest afdeinzen. Vervolgens bezocht men verscheidene andere eilanden, nam in het *Fransche Martinique* water in, zette aldaar de *Engelsche* gevangenen aan land, en veroverde, bij de onderscheidene eilanden *Montserrat*, *Nevis* en *St. Christoffel*, veertig koopvaardijschepen, waarvan zes onder het geschut van het kasteel op 't *Engelsche* eiland *Nevis*. Deze alle werden nogtans *of* aan de *Franschen* voor suiker verruild, *of* verkocht *of*, verlaten, behalve vijf, waarmede men naar *Terre Neuve* zeilde. Ook deed men het eiland *St. Eustathius* aan, sedert 1639 door *Nederlanders* bezet, en waar eene volkplanting van *Zeeuwen* en *Hollanders* onder de kooplieden VAN REE te *Vlissingen*, die het eigendom des eilands van de Staten verkregen hadden, bestond. DE RUITER voorzag het land van buskruid, waaraân groot gebrek was. Wegens mangel aan leeftogt durfde men het niet wagen, met eenen togt naar *Nieuw-Nederland*, die misschien mislukken kon, te ver buiten den koers te gaan. Dit is zeer te bejammeren, want die parel aan *Neêrlands* kroon is daardoor verloren gebleven. Hoe hangen toch soms van kleinigheden de grootste gebeurtenissen af! Een weinig meer mondbehoeften op de vloot van DE RUITER, en het trotsche *Nieuw-York* was thans eene *Nederlandsche* stad; de driekleurde statenvlag wapperde aan de boorden der *Hudsons-rivier* en der *Delaware*, die hare rijke voortbrengselen naar *Hollandsche* havens opzonden, en waar geen verwatene *Anglo-Americaan* (*) thans de

(*) De Romanschrijver WASHINGTON IRVING in zijn *Schet-*

ontdekkers en hun nakroost beſchimpen zou, omdat zij *Hollandsche* namen en zeden hebben! Het zou de grootſte vermetelheid zijn, eenen man als DE RUITER te willen bedillen; maar wat waren de genomene *Engelsche* ſchepen in de *Antilles* bij de goudmijn van *Nieuw-Nederland*, van welks verovering door de *Britten* hij ongetwijfeld mede narigt had, en welks herovering hem, naar het ſchijnt althans, niet zeer moeijelijk kon vallen (*)! Doch eerbiedigen wij een beſluit, hetwelk wij op zulk eenen afſtand van tijd en plaats bezwaarlijk kunnen beoordeelen.

Op *Terre Neuve*, beroemd wegens deszelfs groote kabeljaauwvangst op de naburige banken, en hetwelk geheel *Frankrijk*, *Spanje*, *Italië*, en nog meer landen van ſtokvisch en zoutenvisch voorziet, nam men weder verſcheidene *Engelsche* ſchepen, ſommigen met levensmiddelen; men had overvloed van visch en ook vond men goed water aan land. De driehonderd *Engelsche* gevangenen, die men thans had, werden genoegzaam van voorraad voorzien, om, hetzij naar 't moederland, hetzij naar het naburige *Nieuw-Engeland* te vertrekken, en men gaf hun

---

senboek (RIP VAN WINKLE) en *Geschiedenis van Nieuw York*. Hij beſpot onder anderen den achtingswaardigen STUYVESANT, enkel omdat hij den naam belagchelijk vindt, en omdat de man een *Hollander* is.

(†) Het is zonderling, hoe kort en afgebroken BRANDT daarvan ſpreekt, die anders alles zoo uitvoerig verhaalt. *Daarna werd besloten, dat men Nieuw-Nederland, door de schaarsheid der lijftocht, niet zou aandoen, maar den koers zetten naar Terra Nova, gemeenlijk Terre Neuf genoemt, om daar de Engelsche schepen op te zocken, te veroveren of te vernielen*, bl. 369.

daartoe drie der genomene ſchepen. Aldus vertrok DE RUITER uit de *Americaansche* wateren, zeilde tusſchen *Shetland* en *Noorwegen* door, en liep, om de veel grootere *Engelsche* vloot, die in zee was, te ontſnappen, de *Eems* in, waar hij voor *Delfzijl* ten anker kwam. Het werd al weder door onze godvruchtige vaderen voor eene bijzondere beſcherming der Goddelijke Voorzienigheid gehouden, dat DE RUITER de *Engelsche* vloot, zestig of zeventig zeilen ſterk, die door den ongelukkigen zeeſlag bij *Lestaffe* meesteresſe der zee was, en dadelijk op hem kruiste, door mist en duisternis en gedurige verandering van winden ontſnapte (*). Zijne komst verwekte in *Holland* de uitbundigſte vreugde.

Krynssen zeilt naar Suriname. Toeſtand dier Engelſche volkplanting.

Het verlies van *Nieuw-Nederland* werd echter eenigzins voor onzen Staat vergoed. De wakkere Commandeur ABRAHAM KRYNSSEN, een *Zeeuw*, en dus een land-, en ook ſtadgenoot van DE RUITER, die even als hij voor de Heeren LAMPSENS gevaren had, die in 't jaar 1665 Kapitein geworden was, en zich toen zoo onderſcheiden had, dat men hem hooger bevel waardig keurde, werd in December 1666 met vijf groote en eenige kleinere oorlogſchepen, met 300 man uitgelezene troepen bemand, naar *America* gezonden, om de geledene ſchade der *Nederlanders* aldaar te boeten. In Februarij 1667 kwam hij op de rivier van *Suriname*, in *Zuid-America*, welke zich op 5 Gr. 49 Min. N. B. in zee ſtort.

De naam van deze rivier en van dit gewest is misſchien naar een inlandsch volk, de *Surina's*, gevormd, en het maakt een deel uit van het groote

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 362-374. 388. 389.

landſchap *Guyana*, 't welk zich tusſchen de *Orinoco-* en *Amazonen*-ſtroomen langs de kust der *Atlantische Zee* uitſtrekt (*). Het was niet voor het eerst, dat de *Hollanders* aan deze kusten verſchenen. Reeds in 1599 hadden de *Zeeuwen* zich aan den *Amazonen*-ſtroom neêrgelaten; zij zouden zich reeds in 1596 op *Essequebo* gevestigd hebben; althans in 1613 had JOOST TER HOOGE aldaar eene ſterkte gebouwd, die, naar zijnen naam genoemd, ſedert in ons bezit bleef. Van 1634 tot 1636 hadden wij ook eene volkplanting in *Cayenne*, aangelegd door Kapitein DE VRIES (†). Wij hebben reeds vroeger gezien, dat er zich eene *Nederlandsche* volkplanting gevestigd had aan de boorden des *Amazonen*-ſtrooms (§), welke echter weder te niet was gegaan. Naderhand bepaalden zich alle uitzigten dien weg uit bij *Brazilië*, waar, zoo als wij zagen, ook eene menigte *Joden* zich vestigde, of openlijk (reeds te voren aldaar woonachtig) voor hun geloof uitkwam. Vele dezer lieden voorzagen bij het vertrek van JOAN MAURITS wel het verlies der Kolonie, en vertrokken dus met hem naar *Holland*, onder anderen Rabbi ISAÄK ABOAB, de MEZAS, de PEREIRA's, en DAVID NASSY. Deze laatſte, gewoon aan het warme klimaat,

(*) Van *Guyana* is blijkbaar de naam *Cayenne* gevormd, een gedeelte van hetzelve, thans door de *Franschen* bezet, en ten oosten aan *Suriname* grenzende. Ten zuidoosten bezitten de *Brazilianen Guyana*, ten noordwesten van *Suriname* de *Engelschen*, en nog verder op hadden vroeger de *Spanjaarden* het land in bezit. Dit laatſte gedeelte van *Guyana* behoort thans tot de Republiek *Venezuela*.

(†) HARTSINCK, *Beschr. van Guiana*, I. D. bl. 206-210.

(§) Zie I. D. bl. 315-320.

befloot, zich op nieuw in *Zuid-America* neder te zetten. Van 1624 tot 1635 en naderhand andermaal van 1642 tot 1653 had er eene *Fransche* volkplanting beftaan, en was er eene ftad gefticht in *Cayenne*, ten oosten van *Suriname;* doch onderlinge twisten en de wapenen der *Indianen* vernietigden dezelve, zoodat daarvan in 1653 geen fpoor meer te vinden was. De *Nederlanders*, hier dus een onbezet land vindende, lieten zich aldaar in 1656 onder GERRIT SPRANGER neder; en dit land behoorde onder de *Westindische* Maatfchappij. Zij gaf in 1659 op zijn verzoek aan DAVID NASSY en deszelfs *Joodsche* deelgenooten de vrijheid tot het oprigten eener volkplanting in *Cayenne*, mits aan andere *Nederlandsche* ingezetenen aldaar niet hinderlijk zijnde, welke Kolonie zij binnen vier jaren behoorlijk moesten aanbouwen, op ftraffe van haar regt te verbeuren. Voorts bleven deze *Joden* in volle eigen regt en gebied, mits erkennende het Oppergezag der Staten Generaal en dat van de *Westindische* Maatfchappij. Deze Kolonie zou tien jaren vrijdom, zelfs voor ontdekte goudmijnen, genieten, benevens meer andere belangrijke voordeelen. Dit lokte in 1660 wel 152 *Joden* uit *Livorno*, om zich bij hunne broeders in *Cayenne* te vestigen. *Joodsche* Schrijvers merken aan, dat dit dus eigenlijk het beginfel was eener *uitsluitend* en op zich zelve beftaande *Joodsche* Maatfchappij in nieuwere tijden (*). Men plantte aldaar

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guyana*, Amft. 1770, I. D. 158–161. *Geschiedenis der Colonie Suriname*, *door een gezelschap van geleerde Joodsche mannen aldaar*, Amft. 1791. bl. 42.

katoen, indigo en ſuiker, en leefde in goede verſtandhouding met de *Indianen*. Doch de *Franschen* verdreven in 1664 de *Nederlanders* zoo wel als de *Joden* uit *Cayenne* onder den Luitenant DE LA BARRE, die ook een aantal *Fransche Joden* aan boord had; eigenlijk met het zelfde regt als de *Engelschen* dat jaar in *Nieuw-Nederland* te werk gingen, maar zekerlijk uit kracht van vroeger bezit. De vlugtelingen, welke de onverdraagzaamheid der *Franschen* als *ongelooyigen* of *ketters* niet dulden kon, begaven zich westwaarts naar *Suriname*. Dit gewest had de aandacht der *Engelschen* tot zich getrokken, die hier reeds in 1604, 1608 en 1630 zich ſchenen te willen vestigen, doch telkens weder opbraken, waarſchijnlijk wegens de ongezondheid en moerasſigheid van het oord. Evenmin gelukkig waren de *Franschen*, die hier in 1640 eene volkplanting kwamen ſtichten, en weder plaats maakten voor de *Britten*, welke destijds door hunne omwenteling over 't algemeen met eenen ondernemenden geest bezield waren. Lord WILLIAM WILLOUGHBY landde het eerst in 1650 aan de genoemde rivier, doch de ziekten, aan de landſtreek eigen, en die ook vroeger reeds de *Franschen* van daar verdreven hadden, ſchenen weder de onderneming te zullen doen mislukken. Twee jaren later werd dezelve nogtans hervat, en begon toen vrij wel te ſlagen, ook door de komst der in 1653 uit *Cayenne* verdrevene *Franschen*, zoo dat Lord WILLOUGHBY in 1662 van KAREL II. het *Charter* of den vrijbrief bekwam, waarbij aan de nieuwe Kolonie het geheele land tusſchen de *Copename-* en *Marony*-rivier (waarop de Koning niet het minſte regt had) geſchonken werd. In 1664 be-

kwam deze volkplanting door de gevlugte *Nederlanders* en *Joden* uit *Cayenne* eene belangrijke aanwinst. Zij had zich, uit hoofde van den al te lagen en ongezonden bodem der kust, iets hooger op aan de rivier *Para* begeven, die in de *Suriname* valt, aldaar de digte bosſchen gekapt, en ſuikerplantaadjen en molens aangelegd. (Men begon ook proeven met den tabak te nemen, die echter ongelukkig geſlaagd zijn.) Met genoegen zagen de *Engelschen* deze vermeerdering, en gaven dus aan de nieuwe aankomelingen aanzienlijke voorregten. Zij werden volkomen met de *Engelschen* gelijk geſteld, en in hunne godsdienſtige en burgerlijke regten gehandhaafd. Doch de nieuwheid der vestiging had nog het aanleggen van ſterkten aan zee verhinderd; de inwoners leefden nog verſpreid of in de kleine, eenigzins bevestigde plaats *Teorarica*. Het getal der ingezetenen bedroeg wel 4000; men beſtond meest van tabaksteelt en het kappen van hout; ook had men reeds 40 of 50 ſuikerplantaadjen. De Regéringsvorm beſtond, volgens de *Engelsche* wijze, in eenen Gouverneur, Raad en Gemeente. De bevelhebber WILLOUGHBY was afwezig, en de kleine bezetting in handen van den Gouverneur BIAM (*).

Verovering van Suriname.

In zoodanig eenen toeſtand vond KRYNSSEN *Suriname*. Hij deed terſtond de ſterkte aantasten, nadat hij, onder de misleidende *Engelsche* vlag, de rivier tot zoo ver was opgevaren. Toen ontrolde hij dadelijk de *Hollandsche* vlag, en deed zijne ſtukken

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 582. *Geschiedenis van Suriname* (boven aangehaald), bl. 41-51. 93-103. LA RUE, *Heldhaftig Zeeland*, bl. 191.

ſpelen op het kasteel, 't welk hij, met zijne intusſchen aan wal gekomene troepen, ook van de niet bevestigde landzijde aantastte. Spoedig gaf het zich over. Alstoen liet KRYNSSEN door de inwoners den eed afleggen aan de Staten van *Zeeland* (ten gevolge der meer en meer veldwinnende denkbeelden van de *volstrekte* Souvereiniteit der Gewesten), en nam de *Engelsche* ſoldaten gevangen; de overige *Engelsche* bewoners der Kolonie moesten hun geweer op 't kasteel brengen. De gevangenen moesten dadelijk eene ſchans op een eiland vóór in de rivier opwerpen. Alle de bewoners werden in de regten, hun door de *Engelsche* regéring toegekend, bevestigd, met name de *Joden*, die gerekend zouden worden als *geborene Hollanders*. De goederen van zulken daarentegen, die niet in *Suriname* woonachtig waren (*Engelschen* ongetwijfeld alléén), zouden ten behoeve van *Zeeland* verbeurd verklaard worden. De volkplanting moest eene belasting van 100,000 pond ſuiker opbrengen. KRYNSSEN ſtelde den *Jood* NASSY aan tot bevelhebber der rivier *Eracubo* en *Canamana*. De buit, op 400,000 guldens gerekend, werd naar *Zeeland* gezonden (*).

Toeſtand van Tabago. Krynssen herneemt het. Zijne verdere daden. De oevers van den bijgelegenen Boumaron door eenige Hollanders bezet.

Na 125 man in de genomene en herſtelde ſterkte te hebben gelegd, ging KRYNSSEN verder westwaarts naar de Kolonie *Essequebo*, die eerst door de *Engelschen* genomen en naderhand door de *Franschen* geplunderd was. Hij herſtelde hier het *Hollandsche* gezag, en leide eene tamelijke bezetting in de plaats. Vervolgens zeilde hij naar *Tabago*, alwaar reeds in

(*) LUZAC, *Holl. Rijkdom*, II. D. 156-160. *Geschied. van Suriname*, bl. 52. DE LA RUE, bl. 19.

1628 door de onzen een klein beginsel eener volkplanting was aangelegd (*), in 1632 door 200 *Vlissingers* gevolgd. *Tabago* is 30 uren in den omtrek, effen en met glooijende heuvels bedekt, en zeer vruchtbaar. De naburige *Indianen* van het vaste land, de wilde, menschenetende *Karaïben*, die reeds vroeger den zachteren *Haïtischen* menschenstam van het eiland verdreven hadden, voegden zich toen bij de *Spanjaarden* van het eiland *Trinidad*, om alle de *Nederlanders*, die voor hen zeer ver in getal moesten onderdoen, te vermoorden of naar de bosschen te drijven, van waar zij spoedig het eiland verlieten (†).

Twintig jaren lang bleef dus het eiland door de onzen onbezet; doch in 1654 begaven zich op nieuw eenige *Nederlanders* derwaarts, die in 1666 door de *Engelschen* verdreven werden; maar nu nam KRYNSSEN op nieuw het eiland voor *Nederland* in bezit, vereenigd met de *Franschen*, onder denzelfden DE LA BARRE, die drie jaren te voren de *Hollanders* uit *Cayenne* verdreven had (§). De beide vereenigde vloten (want *Frankrijk* was thans de bondgenoot van *Nederland*) behaalden veel voordeel

(*) Zie I. D. bl. 319.

(†) RAYNAL, *Hist. philos. et polit.*, L. XIV. Ch. 54.

(§) DE LA RUE, t. a. pl. Hij zegt, dat KRYNSSEN het eiland *Tabago* weder in bezit nam; RAYNAL daarentegen, dat dit eiland door de *Franschen* hernomen en aan de *Nederlanders* weder ingeruimd is. Misschien berust dit op de *vereeniging* van KRYNSSEN en DE LA BARRE. Ook D'ESTRADES zegt, L. V. p. 258. 259. dat, *St. Eustathius* en *Tabago* beide door de *Engelschen* genomen zijnde, de *Franschen* ons tot herneming van het eerste waren *te hulp* gekomen, en slechts *eershalve* het eerst daarin wilden trekken. Dit zal met *Tabago* ook wel zoo geweest zijn.

op de *Engelsche* magt bij het eiland *Nevis;* en men zou die, zonder het flechte gedrag der *Franschen* (waaraan zij zich gelijktijdig ook in *Europa* fchuldig maakten, door zich bijkans aan alle gevechten te onttrekken), waarfchijnlijk geheel vernield hebben. Een *Engelsch* fchip vloog in de lucht; een ander werd op ftrand gedreven. KRYNSSEN ging toen ter kaapvaart naar de kusten van de *Engelsche* volkplanting *Virginië*, ten zuiden van *Nieuw-Nederland*, alwaar hij negentien fchepen, en daaronder een oorlogfchip van 46 ftukken nam, van welke hij acht vernielde, en elf, na eenen luisterrijken zeetogt, in de *Hollandsche* havens opbragt (*).

Op de tijding der verovering van *Suriname* zond de *Engelsche* bevelhebber van *Jamaica* den Kapitein HERMANS met zeven oorlogfchepen en 1200 man naar *Guyana.* Deze veroverde eerst *Cayenne*, en toen, na eenigen tegenftand, ook *Suriname.* Het is te vermoeden, dat de *Engelsche* volkplanters, die de meerderheid uitmaakten, hunne landgenooten tegen de nieuwe gebieders zullen hebben bijftand verleend, hoewel ook de *Nederlanders* eenige hulp vonden in 200 *Franschen* onder den Ridder DE LEZY, uit *Cayenne* derwaarts gevlugt. De *Engelschen* gedroegen zich nogtans geheel anders dan kort geleden de *Hollanders.* De foldaten plunderden alles. Meer dan dertig fuikermolens werden vernield, en wel 500 menfchen daardoor van hun beftaan beroofd. Daarop keerde HERMANS naar de *Barbados*, en zette aldaar de gevangene *Nederlanders* aan wal.

Herovering van Suriname door Hermans. Het blijft door den Bredafchen vrede aan de Republiek. Verhuizing der Engelfchen.

Oct. 1667.

Doch middelerwijl waren de vredesonderhandelin-

(*) DE LA RUE, bl. 191. 192.

gen te *Breda* geopend, en door den onsterfelijken togt van DE RUITER en DE WITT naar de *Theems* — alwaar zij een aanzienlijk gedeelte der *Britsche* zeemagt vernielden — bespoedigd geworden. Bij den
31 Julij. 1667. vrede was vastgesteld, dat elk zou behouden hetgeen hij op *dat* tijdstip bezat, te rekenen van den 20sten Mei. Nu was *Suriname* wel vóór dit tijdstip door de *Hollanders* veroverd, maar de togt van HERMANS had eerst later plaats gehad. WILLOUGHBY, toen Gouverneur van *Barbados*, wien het verlies der Kolonie eene grievende spijt had verwekt, hoopte daarvan ten minste nog zoo veel mogelijk partij te trekkén. Hij zond zijn' zoon met zes schepen naar de volkplanting, om de *Engelschen* te vermanen, met al het hunne naar de eilanden *Antigoa* en *Montserrat* te vertrekken, hunne slaven en gereedschappen medenemende, ten einde toch niets, dan den blooten grond, aan de *Nederlanders* over te laten. Elk een', die zulks weigerde, zou de *Engelsche* regéring als *muiteling* beschouwen! Twaalfhonderd menschen verlieten dus de volkplanting, en daaronder vele der met WILLOUGHBY uit *Engeland* gekomene *Joden*, die sedert niet weinig tot den landbouw op *Jamaica* hebben bijgedragen. Alle vertoogen der Staten, dat *zulk* eene ontruiming niet bij den vrede bedoeld was, de schijnbare bevelen zelfs des Konings, werden door WILLOUGHBY in den wind geslagen, die nog door zijn' zoon 168 slaven, 126 stuks rundvee, 120,000 pond suiker, en 8 molens deed wegnemen, en naar *Barbados* overbrengen. De Staten behielden dus eene vernielde, tot eene wildernis gemaakte landstreek, in ruiling voor het schoone *Nieuw-Nederland*, hetwelk zij, in weêrwil der

zegepraal op de *Theems*, nu voor goed afſtonden!

Doch deze ruiling mogt nadeelig zijn voor het *belang* der Republiek; zij diende om op eene ſchitterende wijze de ſtandvastigheid van haren volksaard te ſtaven. Immers, aan hoe talloos vele wederwaardigheden en hinderpalen ſtond de nieuwe volkplanting, reeds van den beginne af, bloot! Zij was grootendeels ontvolkt door het vertrek van *twaalfhonderd* Blanken, waaronder vele kapitalisten; daarenboven een twistappel tusſchen *Zeeland*, hetwelk dit gewest beweerde alléén te moeten bezitten, en de Staten Generaal, die zulk eene aanſpraak ééner Provincie te minder erkenden, daar ook de andere Gewesten de vloot van KRYNSSEN hadden helpen uitrusten; terwijl de *Westindische* Maatſchappij ook nog aanſpraak op eene vergoeding (hoe gering dan ook) voor *Nieuw-Nederland* maakte, waartoe *Suriname* kon dienen. Het land was bewoond door eene geringe bevolking, die nog grootendeels aan de *Engelsche* regéring gehecht was; ten prooi aan de invallen der oorſpronkelijke bewoners van den rooden volksſtam, die mede beweerden, dat zij ſlechts de *Engelschen* als naburen wilden erkennen, de woningen vernielden, en de Blanken om 't leven bragten, zoodat de tweede Gouverneur, dien *Zeeland* daarheen zond, HEINSIUS, opvolger van JULIUS LICHTENBERG, het overzenden van 150 man krijgsvolk uit *Holland* verwierf, 't welk echter weinig nut deed (*). Dit alles zou genoegzaam geweest zijn, om menig volk afteſchrikken van de verdere bebouwing eener moerasſige, ongezonde landſtreek, die bij elk wasſend getij ſomtijds vier of vijf voet

Bebouwing van Suriname.

(*) *Geschied. van Suriname*, I. D. bl. 56–59.

diep onder water ſtond. Ook hebben wij gezien, dat de *Engelschen* dit land tweemaal, en de *Franschen* het ook eens verlieten. Doch de moed en volharding der *Hollanders* en *Zeeuwen* kwam alles te boven. Zij groeven, als in hun vaderland, kanalen en grachten, en beteugelden (zegt RAYNAL) den Oceaan in de nieuwe wereld, gelijk in de oude. Tevens verſchafte de gemakkelijkheid, waarmede hun vaderland, toen het middelpunt van den waren- en geldhandel, hun de vereischte penningen ter ontginning verſchafte, daartoe de beste gelegenheid (*). Nogtans moet men erkennen, dat deze voordeelen zich eerst langzamerhand, en geenszins in de eerſte jaren van het *Hollandsche* bezit der Kolonie, ontwikkelden. Maar die Natie, welke door hare tallooze rampen met een taai geduld is uitgerust — de *Joden* — volhardde in het verblijf op *Suriname*, en bleef den landbouw voortzetten. Van tijd tot tijd kwamen meer *Hollanders* en *Zeeuwen* de nieuwe bezittingen, wier waarde zij in den beginne niet genoeg waardeerden, bevolken, bebouwen en haren handel opbeuren.

St. Eustathius, Saba en St. Martin Hollandſche volkplantingen.

St. Eustathius en *Tabago*, beide door de *Engelschen* ingenomen, door ons en de *Franschen* hernomen, bleven ons ook bij den vrede. Niet verre van *St. Eustathius*, tusſchen de 16. en 17. Gr. N. B., ligt *Saba*, ſlechts eene hooge rots, gelijk het eerst-

(*) RAYNAL, L. XII. Ch. 42. *Heureux et sages Hollandais*, zegt hij in eene *Noot* een weinig verder: *l'esprit d'économie vous a mieux éclairés que toutes les autres nations de l'Europe. Votre ambition s'est arrêtée, où votre puissance a trouvé de sûres barrières contre celle de vos voisins. Ne les combattez désormais que par l'exemple de votre industrie.*

genoemde, maar fteiler en van minder uitgebreidheid (*). Op dezen bergtop leefden in de achttiende Eeuw, ten tijde van RAYNAL, flechts vijftig *Europische* huisgezinnen, weleer uit *St. Eustathius* derwaarts gezonden, die in deze hooge gezonde ligging katoen bouwden, fponnen en tot koufen verwerkten. De zuivere en heilzame lucht fchenkt aan de *Europische* bevolking eene grootere mate van gezondheid en fchoonheid, dan anders in *Westindië* het geval is; de vrouwen vooral zijn frisch van kleur. Men leeft er van de zelf gekweekte groenten, en op dit kleine, onopgemerkte of verfmade punt in den Oceaan is de ftille bewoner van alle omwentelingen en beroeringen der Rijken bevrijd gebleven. – *St. Martin*, meer ten noorden gelegen, is grooter, heeft omtrent 16 uren in den omtrek (†), en bevat vele fteenachtige en onvruchtbare bergen, heiden en zandvlakten. De fchaarschheid aan water wordt eenigermate vergoed door eene gezonde lucht, eene ftille, vischrijke zee, en een' veiligen ankergrond. Ook vindt men er een moeras (*laguna*), waaruit zout gehaald wordt, ter waarde van wel 50,000 *Fransche* kroonen. De *Hollanders* en *Franschen* lieten zich hier omtrent gelijktijdig (in 1638) neder. Beide Natiën waren toen verbonden tegen de *Spanjaards*, die

(*) *St. Eustathius* beftaat eigenlijk uit twee bergen, te zamen vijf uren in den omtrek; het heeft weinig plantaadjen, brengt flechts tabak en wat fuiker voort, doch bloeide (voorheen althans) door den fluikhandel, even als *Curaçao.*

(†) Volgens RAYNAL, L. XII. Ch. 41. VAN DEN BOSCH, (*Nederl. Bezittingen in Aziën, America en Afrika*, II. D. bl. 232.), geeft aan hetzelve flechts 4 of 5 uren in den omtrek. Maar zou het dan lang *vreedzaam* aan twee verfchillende Mogendheden tegelijk hebben kunnen toebehooren?

ook beiden op dit eiland gelijktijdig overvielen, en door overmagt gevangen namen. Doch de overwinnaars hadden het geduld niet, op dit waterlooze eiland de kosten te doen, die het beſtaan op hetzelve alléén mogelijk maakten. Zij verlieten het in 1648, na alles, wat niet medegenomen kon worden, te hebben vernield. Terſtond daarna kwamen de oude bezitters, de *Franschen* en *Hollanders*, weder, en troffen eene overeenkomst, wier ſluiting en getrouwe nakoming, gedurende zes menſchengeſlachten, bewondering verdient. Zij beloofden elkander, *altijd*, wat er ook in *Europa* tusſchen hunne wederzijdſche Regeringen mogt gebeuren, in vrede te leven, en geen deel aan de beroerten of onderlinge twisten der beibe Moederſtaten te nemen. Zij en *hunne nakomelingen* hebben die belofte gehouden. De berg, die den ſchoonen naam van *Eendragt* (*Concordia*) draagt, en welke het land in het Noorden en Zuiden verdeelt, laat aan de *Franschen*, die ook het talrijkſte zijn, de meeste *ruimte*, maar aan de *Hollanders* de éénige *haven* des eilands en het zoutmeir. Daarenboven zijn dezen de eenigen, die ſuiker aankweeken (*).

Afſtand van Poulo Rhun bij Banda aan Nederland.

Onder de voorwerpen van geſchil bij de vredesonderhandelingen met *Engeland* bevond zich ook het eiland (*Poulo*) *Rhun*, niet verre van *Banda*, in de *Molukken*, en tot die groep behoorende. Het was een twistappel tusſchen de *Engelsche* en *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappijen, en nu onlangs door de tweede bemagtigd. Bij het verdrag des jaars 1662 met *Groot-Brittannië* hadden de onzen de teruggave beloofd, doch dezelve was gedurig uitgeſteld; thans be-

(*) RAYNAL, *l. c.* VAN DEN BOSCH, bl. 232. 233.

hielden zij het eiland, volgens het verdrag van *Breda*. Van veel belang was dit kleine eiland niet op zich zelve, te minder omdat daarop geene muskaatnooten groeiden; maar deszelfs ligging, vlak bij die eilanden, wier alleenhandel *Nederland* eischte, maakte het tot zulk eenen lastigen nabuur, en het bezit daarvan zoo gewigtig, dat VALENTIJN niet aarzelt, van de ruiling van *Nieuw-Nederland* tegen *Poulo Rhun* te ſpreken; iets dat anders ongerijmd zou klinken (*).

(*) Het eilandje *Poulo-Rhun* heeft geen of zeer weinig versch water, en geene voortbrengſelen van belang, dan eene vischrijke zee; nogtans ſtonden de *Engelschen* met alle geweld op het bezit van dit armzalige plekje gronds vol groote ſlangen, hetwelk zij eens ontruimd hadden, en 't welk naderhand door de onzen bezet was. Doch zij klaagden gedurig, dat de *Hollanders* hun de bezitneming zoo door geweld als door list beletteden, terwijl dezen zeiden, dat het ſlechts aan de *Engelschen* ſtond, dit eiland op nieuw te bezetten. Zoo hielden zij er dan eene zwakke bezetting, die een ellendig leven leidde, en der *Engelsche* O. I. Maatſchappij enkel tot last, in plaats van tot voordeel was; maar *dat* voordeel genoten zij, van den *Hollanderen* een doren in 't vleesch te zijn, met de eilanders ſluikhandel te drijven, dezen tegen de *Hollanders* op te zetten, en dan nog de levensmiddelen en andere behoeften, waaraan men gebrek had, van de *Hollanders* te vragen, die dezelve niet durfden weigeren, om niet overal voor wreed, voor *Barbaren* uitgekreten te worden, en misſchien bij gelegenheid een voorwendſel tot oorlog te geven. Ook wisten zij de *Nederlandsche* manſchappen te verleiden, en tot overloopen te bewegen. Zij onderhielden verſtandhouding met den vijand der *Nederlandsche* Maatſchappij, CALLAMATTA, met wien zij overeenkomſten hadden beraamd ter overrompeling van *Ceram* en de omliggende eilanden. De bezetting van *Banda* moest dus met honderd man verſterkt worden. Toen knoopten de *Engelschen*

Vernieuwde oorlog met Macassar. Raja Palacca, bondgenoot der Nederlanders.

Doch het was niet genoeg, den *Engelschman* uit de nabijheid der *Molukken* te verwijderen; men had ook weder een' anderen vijand te beteugelen, die, pas overwonnen, op nieuw met al de kracht der wraakzucht het hoofd opſtak. Het was den diep vernederden Koning van *Macassar*, volgens den aard van dat volk, onmogelijk dien ſmaad te verkroppen. Niet alleen tastte hij twee aan de kust van
1665. *Celebes* verongelukte *Hollandsche* ſchepen, de *Walvisch* en de *Leeuwin*, aan, en vermoordde de manſchap; niet alleen had een der Prinſen van zijn Hof de ſtoutheid, om het *Nederlandsche* Opperhoofd, wegens zijne klagten over dat misdrijf, eene perſoonlijke beleediging aan te doen, die volgens de zeden der Middeleeuwen niet dan in bloed kon worden afgewasſchen, en die nog de ſpil uitmaakt van een der eerſte *klassieke* treurſpelen der nieuwere tijden (*); maar hij zond ook eene aanzienlijke magt van wel 10,000 man naar het eiland *Bouton*, om de *Nederlandsche* vestingen aan te tasten. Doch nu hij zijne magt ten top geklommen waande, werd die ondermijnd door een' perſoon uit dat zelfde Rijk van *Boni*, hetwelk hij in 1640 en 1643 geheel aan zich had onderworpen. Het was

weder onderhandelingen aan met de inboorlingen van het verder ten zuidoosten gelegene *Demmer*, waarheen men ook manſchap moest zenden. Zoodra dus de oorlog met *Engeland* verklaard was, haastte men zich, de *Engelschen* uit *Poulo Rhun* te doen verhuizen. Men gevoelt, hoe bevorderlijk dus deze bezitneming en eindelijke afſtand voor de rust der *Molukken* was. Zie *Histoire de la Conquête des Moluques*, *suite d'Argensola*, T. III. p. 274-279. en over de voortbrengſelen: VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 30-32.

(*) Den *Cid* van CORNEILLE.

Raja PALACCA, wiens vader, een Staatsdienaar, door den Koning van *Macassar* wegens eene zamenzwering doorſtoken, gelijk zijn grootvader in een rijstblok te pletter geſtampt was. Hij ontvlood met den zwaarbeleedigden *Hollander Macassar* naar de *Nederlanders* te *Batavia*, die hem, met belofte van ſpoedig eene groote vloot tot hulp te zullen doen volgen, naar *Celebes* vooraf zonden, ten einde de gemoederen tegen de heerſchappij der *Macassaren* voorin te nemen. Doch hij was hier zoo ongelukkig, of, zoo als de onzen willen, onhandig, dat hij in aller ijl naar *Bouton* moest vlugten; alwaar de *Macassaar* hem deed opeiſchen. Doch deze bekwam een weigerend antwoord.

Groote uitrusting der Macassaren. 1666.

Het was toen, dat de Koning van *Macassar* die uitrusting deed, welke CRAWFURD niet aarzelt, den ſtoutſten zeetogt te noemen, die hem in eenig tijdperk van de Geſchiedenis des *Indischen Archipels* bekend is geworden. Eene aanzienlijke vloot van grootere en kleinere vaartuigen, ten getale van zevenhonderd, bevatte eene magt van *twintig*- of, zoo als VALENTIJN wil, zelfs *vijfentwintigduizend* man. De Koning van *Bouton*, door PALACCA's raad bemoedigd, durfde echter volharden, daar hij dagelijks de *Nederlandsche* vloot onder den dapperen SPEELMAN verwachtte. Maar de groote *Macassaarsche* uitrusting was er vroeger. De Koning van *Bouton* werd naar het gebergte gedreven, doch ook daar wist *Raja* PALACCA zijnen moed op te houden. Hij werd door zijn' vijand tot de overgave opgeeischt, dan verzocht ſlechts eene week uitſtel, om zijn *volk* daartoe te kunnen bewegen. De Koning

wachtte op de beloofde hulp der *Nederlanders*, en hij wachtte niet te vergeefs.

C. Speelman. Zijne overwinning op Bouton.

CORNELIS SPEELMAN, een man, die de eer van *Holland* zoo zeer heeft opgehouden, dat zelfs een Schrijver, die aan *Holland* naauwlijks een' enkelen grooten man wil toekennen, zich niet weêrhouden kan van hem hoogelijk te verheffen (*); CORNELIS SPEELMAN, in het aan groote mannen zoo rijke *Rotterdam* in 1628 geboren, voer in zijne jeugd als Asſiſtent naar *Indië*. Eene edele geſtalte, een gelaat, hetwelk men niet kon zien, zonder eene groote ziel te herkennen, waren aanbevelingsbrieven, die door 's mans verdere bedrijven niet gelogenſtraft werden. Zijne ongemeene gaven verhieven hem weldra tot boekhouder en bewindhebber der kust van *Coromandèl*. Zijne vlugheid was zoo groot, dat hij wel een boek papier in een etmaal kon afſchrijven, en dan nog anderen tusſchen beide iets in de pen geven en met eenen derden over andere dingen ſpreken; iets hetwelk ons CESAR herinnert. Gelijk deze kon hij zich ook even goed van de kling als van de pen bedienen. Toen in 1666

(*) „SPEELMAN moet, alles in aanmerking genomen, voor „den uitmuntendſten van alle perſonen gehouden worden, „welke in dienst der *Hollanders* geweest zijn. Hij bezat „een zeer verlicht oordeel, en eene krachtige ondernemingszucht; hij is als een man te achten, begaafd met „hooge bekwaamheden, zoowel voor het burgerlijke beſtuur, als aan het hoofd der krijgsmagt. Deze hoedanigheden hadden in een' ongemeenen graad uitgeblonken, in „eenen langdurigen voortgang van ondergeſchikte dienstposten." CRAWFURD, *Indische Archipel*, Ned. Vert. III. D. bl. 298.

de groote uitrusting te *Macassar* een kloekmoedig Opperhoofd vereischte, vond de *Indische* Regéring niemand tot het voeren van dezen oorlog geſchikter, dan SPEELMAN. Hoewel nimmer gelegenheid gehad hebbende, het krijgshandwerk bij ondervinding te leeren, aarzelde hij echter, even min als zoo vele andere *Hollandsche* kooplieden, om den trotſchen vijand moedig onder de oogen te zien (*). Hij kwam met *dertien* ſchepen, bemand met *vijfhonderd Hollanders* en *driehonderd* inboorlingen, behalve de matrozen, eerst voor *Macassar*, doch daar de vredesvoorwaarden, die de Koning bood, niet aannemelijk waren, op den 31ſten December 1666 voor *Bouton*. Deze komst was zoo onverwacht, dat de *Macassaren* zich ſpoedig van hunne beste troepen en hoogſten Adel ontbloot zagen, die onder de ſlagen der *Hollanders* vielen. Vijfduizend vijfhonderd gevangenen werden op een onbewoond eiland aan land gezet (†), vermits men dezelve niet kon onderhouden, en niet wilde loslaten. Vierhonderd man werden tot ſlaven gemaakt. Vijfduizend inwoners van *Boni* of *Bouginezen*, eene der ondernemendſte Natiën van den *Archipel*, die gaarne de gelegenheid aangrepen, om zich onafhankelijk te maken, erkenden *Raja* PALACCA voor hunnen Heer; zij hadden 86 vaartuigen met zich;

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 310. 311.

(†) *Om daar van honger te sterven*, zegt VALENTIJN, en lastert daarmede zijne eigene landslieden. Zulk eene wreedheid lag niet in het karakter van SPEELMAN, en de eilanden van den *Indischen Archipel* leveren bijna altijd kokos- en andere palm- of ſagoboomen op, die althans beletten kunnen, van honger te ſterven.

driehonderd anderen, den Koning van *Bouton* ontnomen, gaf men hem terug. Dus had deze niet zeer bloedige dag den *Hollanderen* meer dan elfduizend gevangenen, driehonderd vaartuigen die men liet zinken, en veertig anderen, die men den Koning en deszelfs Grooten fchonk, behalve nog twee oorlogsjonken, die de Admiraal ten dienste der vloot bij zich hield, bij de tweehonderd vaandels en ftandaarden, en eene menigte wapenen en goud, zoowel gemunt als in ftaven, verfchaft.

Overwinning te Macassar. De Koning tot vrede genoodzaakt. Inhoud van dien vrede.

Vervolgens zeilde SPEELMAN naar *Amboina* en verdere oostelijke eilanden, ten einde ook daar orde te ftellen, en kwam in Julij weder op *Celebes*. *Raja* PALACCA zou op dezen overtogt bijna verdronken zijn, hetwelk voor de ontwerpen der *Hollanders* een onherftelbaar verlies geweest ware, want door *hem* wilden zij *Macassar's* magt krenken, en de hunne oprigten. De *Bouginezen* kwamen te lande, door hun Koningrijk *Boni*, aan de beftemde vergaderplaats *Bonthain*, in het *Macassaarsche*, alwaar SPEELMAN hen eerlang met de vloot volgde. *Bonthain* was door zesduizend *Macassaren* verdedigd; doch werd fpoedig ingenomen en verbrand, waarop men onder zeil ging naar de ftad *Macassar*. Het Koninklijke kasteel maakte een hevig vuur op SPEELMAN's Admiraalfchip *Tertolen*, doch werd door het gefchut der ganfche vloot beantwoord. Voor het fort *Panekoke*, hetwelk men nog altijd bezet hield, voegde zich de vloot van *Boni* (24 fchepen met 1000 man) bij de *Hollandsche*. De Admiraal landde bij *Glisson*, doch nu fcheen het geluk hem verlaten te hebben. Vele zijner foldaten werden gekwetst, hoezeer dan ook met een geweldig verlies van den vijand.

Men hoorde van talrijke overloopers en afvalligen; de *Nuyssemburg*, een *Hollandsch* jagt, ware bijna door de inboorlingen afgeloopen, die de wacht met puntige bamboesrieten ombragten, doch zij werden nog gelukkig met schroot geveld. Maar nu kwamen de *Bouginezen* onder *Raja* PALACCA opdagen; 6000 man, die bij *Turate* een aanzienlijk voordeel hadden behaald. Men had nog duizend *Bouginezen*, drieduizend *Ternatanen* en 1300 *Hollanders* tegen 20,000 *Macassaren* over te stellen. De *Raja* nam het kasteel van *Glisson* in, en sloeg twee woedende aanvallen des vijands af, die nogtans des anderen daags herhaald werden. De *Macassaren* wilden *Glisson* herwinnen of sterven, doch ook nu werden zij op de vlugt gedreven, en zoo naderde men het paleis des Konings. Doch hier werd elke voetstap verdedigd; de Bondgenooten konden niet naderen zonder stroomen bloeds. Eindelijk echter, toen de *Macassaren* daarvan de nutteloosheid ontdekten, toen zij zagen, dat al hunne strijdwoede slechts op hun eigen verderf, op den ondergang van hun land en eenen toenemenden afval hunner bondgenooten en onderhoorigen uitliep, toen zelfs Prins CALAMATTA van *Ternate*, de oude vijand der Maatschappij, die thans onder de *Macassaren* diende, naar verzoening met zijn' broeder verlangde, en de rook der afgebrande dorpen van alle zijden ten Hemel rees, toen moest men wel om vrede denken. Dezelve werd den 18den October 1667 gesloten, op zeer voordeelige voorwaarden voor de Maatschappij. Alle hare onderhoorigen en goederen moesten teruggegeven, de moordenaars gestraft, de *Portugeezen* en *Engelschen* uit *Macassar* verbannen worden. „De Maatschappij

zal den *uitsluitenden* en *onbelemmerden* handel zonder in- of uitgaande regten in geheel *Macassar* hebben, waartoe zelfs geene *Indische* Natie zal worden toegelaten. De *Macassaren* zelve mogen voortaan niet varen dan op *Bali*, eenige plaatſen van *Java*, *Sumatra*, het *Maleische* ſchiereiland en *Borneo*, doch op paspoorten der Maatſchappij. Geene vaart *oostwaarts* (naar de *Molukken*) wordt meer geduld. Alle ſterkten langs de kust, behalve alleen die van *Samboupo*, worden geſlecht het noorderfort *Joupandan* wordt aan de Maatſchappij ingeruimd, (het werd in *Rotterdam* herdoopt). Het *Hollandsche* geld is in *Macassar* gangbaar tot denzelfden koers als te *Batavia;* wil het volk zich daaraan niet onderwerpen, zoo worde het er toe gedwongen. Als vergoeding voor de kosten des oorlogs betaalt de Koning aan de Maatſchappij *duizend slaven* van beide ſekſe, of de waarde in geſchut, goud of zilver, en 25,000 rijksdaalders. De *Raja* van *Bima*, als ſchuldig aan den moord der *Hollanders*, moet benevens 24 zijner medepligtigen aan de Maatſchappij worden overgeleverd. Aan den Koning van *Bouton* moeten alle gevangenen, aan dien van *Ternate* de *Soulo*-eilanden en de Oostkust van *Celebes* weder afgeſtaan worden aan de Koningen van *Boni* en andere inlandſche Vorsten wordt hunne oude onafhankelijkheid weder verzekerd. Het veroverde grondgebied wordt ter *beschikking* van de Maatſchappij geſteld. Bijaldien men het ondoenlijk mogt vinden, dit verdrag na te komen, *moet men de hulp der Maatschappij inroepen.* De bondgenooten der *Hollanders*, de Koningen der *Moluksche*-eilanden, worden in dit vredeverdrag mede begrepen; men mag van weêrs-

zijde geene toevlugt tot de wapenen nemen, eer men den *Hollandschen* bevelhebber daarvan verwittigd, en deszelfs uitſpraak vernomen heeft. De Gouverneur-Generaal mag twee zonen der Koningen van *Celebes* als gijzelaars van dit verdrag eiſchen, die jaarlijks kunnen afgewisſeld worden."

Zulk een vrede werd er met *Macassar* geſloten na eenen oorlog, die gelijktijdig met de *Engelschen* gevoerd en met nog meer roem geëindigd was. SPEELMAN had in het oosten de rol van DE RUITER in 't Moederland vervuld, en dit vredeverdrag was volkomen in den geest der zulke, welke de *Romeinen* weleer met de overwonnen volken (b. v. met *Karthago*, PHILIPPUS en ANTIOCHUS) ſloten. Men bedong *schijnbaar* het meest voor zijne bondgenooten, doch *indedaad* voor zich zelve. *Nederland*, gelijk *Rome*, werd tot *verpligten* ſcheidsman verheven, en men nam den ſchijn van edelmoedigheid aan, door aan lang verdrukte volken en Koningen eenen zweem van onafhankelijkheid weder te geven (*).

De vrede geſchonden. Macassar geheel onderworpen. Zegepraal van Speelman.

Deze vrede werd door de inlanders reeds in April des volgenden jaars geſchonden, door den moord van acht *Hollanders* en zes *Bougineezen*, en het afloopen van twee ſloepen; hoewel de Koning van *Macassar* zich verontſchuldigde, en de ramp aan SPEELMAN weet. Deze was nog niet vertrokken; vijfhonderd *Bouginezen* voegden zich bij hem (eene noodzakelijke aanvulling van hun door ziekte zeer geſmolten getal), en nadat men een jaar geoor-

(*) DU BOIS, p. 167–178. VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 152–170. (Hij onderſcheidt niet genoeg dit vredeverdrag van de bijgekomene Artikelen in 1669.)

loogd, en met ongeloofelijke moeite den 24ſten Junij 1669 de vesting *Samboupo* had ingenomen, onderwierp zich eindelijk *Macassar* volkomen, en leide zich aan de voeten der Maatſchappij; het geſlotene vredeverdrag werd vernieuwd en met nog hardere voorwaarden verſterkt. Al het geſchut moest overgeleverd, alle de ſterkten moesten geſlecht worden. De Koning of iemand zijner Grooten, ter keuze der overwinnaars, moest, zoo lang deze verkozen, onder hen komen wonen. Indedaad nam SPEELMAN de twee Koningen van *Tello* en *Lingues* met hunne vrouwen en een gevolg van drie of vierhonderd perſonen, den zoon van den Koning van *Macassar*, vijf andere Vorsten van *Celebes* met een gevolg van honderdveertig, en den meergemelden *Ternataan* CALAMATTA met honderdvijftig perſonen met zich naar *Batavia*, waarbij nog als bondgenooten *Raja* PALACCA, de Prins van *Boni* en verſcheidene gemagtigden van Vorsten op *Celebes* kwamen, gevolgd door bij de achthonderd menſchen, zoodat men verlegen werd, alle die perſonen te herbergen. Het oude *Rome*, zegt LUZAC, zou gewis SPEELMAN de zegepraal toegewezen hebben. Ook vernieuwde zich hier werkelijk de oorlog en vrede met *Karthago* en ANTIOCHUS in den perſoon des veroveraars van *Macassar*. SPEELMAN kon voor SCIPIO, en *Raja* PALACCA voor den beweldadigden Bondgenoot, MASINISSA of EUMENES, gelden. De laatſte werd in het Rijk *Palacca* (naar 't welk hij, op de wijze van *Celebes*, den naam droeg) in *Boni* en *Lopping* als Koning aangeſteld, en daarenboven met eene prachtige gouden keten en eene lijfrente van tweehonderd Rijksdaalders beloond. Van dit oogenblik af had de Staat van *Boni* dien

van *Macassar*, die voor altijd gedaald was, in den overwegenden invloed op *Celebes* vervangen. Maar de nieuwe vriend zou in latere tijden een gevaarlijke vijand zijner weldoeners worden (*). Niettemin bleef *Nederland* voortaan een' onbetwisten invloed op *Celebes* oefenen, en *Macassar* werd genoegzaam een aan *Holland* onderworpene Staat.

Betrekkingen met Sumatra. Tot Atsjien.

Omtrent dezen tijd werden de *Nederlanders* ook meesters der Westkust van *Sumatra*. Dit land was in verſcheidene Rijken verdeeld, waarvan de *Mohammedaansche* Koning van *Atsjien* ten noorden de magtigſte was. Ten zuiden van dezen woonden de *Heidensche*, menſchenetende *Battas*; alsdan volgden in de binnenlanden weder de *Muzelmansche* Rijken van *Menang-Kaboe* en *Indrapoura*, de Vorst van welk eerſte zulk eene beſpottelijke reeks van titels aanneemt, dat men zonder het welbevestigde gezag van MARSDEN daaraan geen geloof zou kunnen ſlaan (†). De-

---

(*) DU BOIS, p. 175-181. LUZAC, II. D. bl. 45. (Het is waarſchijnlijk een ſchrijf- of drukfout, wanneer men in dien kundigen Schrijver van het fort *Panakoke* op *Borneo* leest.) CRAWFURD, III. D. bl. 386. 387. Deze betreurt het zeer, dat de *Macassaren* toen hunne plans van verovering niet hebben kunnen volvoeren.

(†) *Beschreibung von Sumatra*, *Sammlung der besten Reisebeschreibungen*, XXVIII. B. ſ. 481-485. Onder anderen: „*Koning der Koningen*, bezitter van een zwaard, dat overwinnaar was in een gevecht tegen eenen Aartsduivel, van een' dolk die door een geluid zijn' tegenzin te kennen geeft, als hij in de ſchede geſtoken wordt, eener dadel zoo oud als de ſchepping, en van een' brandenden berg: een Koning, die nooit misdoet, wanneer hij zelf of door anderen doodſlaat, Stadhouder des Hemels, *Sultan* der goudrivier, Heer der lucht en der wolken, enz." En zoo gaat het gedurende vier digt in een gedrukte bladzij-

ze laatstgenoemde plaats is het vaderland der *Maleijers*, die zich van hier over de eilanden ten oosten van *Sumatra*, en over het ſchiereiland *Malacca* hebben verſpreid. Deze Koning of Keizer nu had veelvuldige geſchillen met den Koning van *Atsjien*, die omſtreeks 1621 reeds de ſteden *Padang*, *Sinkel* en meer anderen in bezit nam. De magt van *Atsjien* ſchijnt toen op haar toppunt te zijn geweest; men wil, dat de Koning, *Sultan* DARÓN SALAM, zoo als VALENTIJN, of PEDACCA SIRI, zoo als MARSDEN hem noemt, bij zijnen dood in 1641 vele honderd olifanten, wel 2000 metalen kanonnen, en klein geweer naar evenredigheid zou hebben bezeten, terwijl hij wel 300 goudſmeden in zijn paleis aan het werk had, maar ook zijne onderdanen volkomen arm maakte. Het paleis werd, zegt men, van binnen door 3000 vrouwen *bewaakt*. Na den dood des gemelden Konings kwam zijne echtgenoote aan 't bewind, doch niet zonder eene ſterke verdeeldheid onder de Grooten, die onder deze vrouwenregéring het land zoo verdeelden en verzwakten, dat de Keizer der binnenlanden of van *Menang-Kaboe*, lust bekwam, om de zeekust te herwinnen, die hem door de *Atsjieners* ontweldigd was. Doch, zijne ei-

---

den voort. De *Maleijers* in de nabuurſchap van zijn Rijk geloopen aan al dien onzin, en zelfs dat hij in een paleis zonder dak woont, en toch van het weêr niets te lijden heeft. Zie wegens de dwaze titels, ook van den Koning van *Atsjien*, VALENTIJN, V. D. I. St. (*Sumatra*) bl. 7. „Die glinſtert als de zon, volmaakt als de noordſtar, kleinzoon van ALEXANDER, zoo verſtandig als een kloot, zoo gelukkig als de zee; die God ziet, die alle misdaden vergeven kan, enz."

gene krachten daartoe niet vertrouwende, riep hij de *Hollanders* te hulp, die reeds een' tijd lang op de kusten van *Sumatra* handel gedreven, en zelfs meermalen, zoo als wij vroeger zagen, met den Koning van *Atsjien* onderhandeld hadden, van wien in 1602 Gezanten naar het hoofdkwartier van Prins MAURITS voor *Grave* waren vertrokken. De *Nederlanders* namen deze gelegenheid te gretiger bij de hand, daar zij verscheidene mishandelingen van de gezaghebbers der kust, of de zoogenaamde *Panglimaas*, ondergingen. Zij hadden wel overeenkomsten met *Atsjien*, doch werden door de roofzucht der regéring bijkans van alle voordeelen beroofd, terwijl de kustbewoners niets meer dan vrijen handel met de *Europeanen* verlangden. Zelfs had de Koning hen uit de handelplaatsen *Priaman* en *Padang* doen verdrijven. In deze omstandigheid zond de Maatschappij in 1664 den Heer PIETER DE BITTER, die een groot gedeelte der Westkust veroverde. Hij nam alle de sterkten der Koningin van *Atsjien*, en in het volgende jaar besloot de Maatschappij, te *Padang* eene nieuwe faktorij opterigten. Tot daartoe hadden de onzen nog geene enkelde sterkte aan den wal van *Sumatra* gehad, als wanneer de Keizer van *Menang-Kaboe* hun daartoe nu de volkomene toestemming gaf. Het verdrag behelsde, dat de kusten in het Rijk van *Indrapoura* ten noorden tot *Sinkel* of *Chinkol* geheel aan de *Hollanders* zouden worden overgelaten, om zich daar te vestigen, en te handelen, waar zij wilden. Na eenigen tijd onderwierp zich de Koning van *Indrapoura*, ten zuiden van *Menang-Kaboe*, geheel aan de *Hollanders*.

De Hollanders bemagtigen de Westkust des eilands.

Onder de andere veelvuldige eilanden (*) langs de Westkust van *Sumatra* was ook het eiland *Chico*, niet verre van *Padang*, alwaar DE BITTER in 1664 eene vesting aanleide. In 1665 was de Commisfaris GRUIS aldaar, die zich aan eene onvoorzigtigheid fchuldig maakte, (waarvan ons VALENTIJN de bijzonderheden niet verhaalt), doch die hem zelv', benevens den Onderbevelhebber VAN IPEREN, twee kooplieden, twee Kapiteinen, twee Luitenants en 130 foldaten het leven kostte. Zij werden door de inwoners van het dorp *Pauno* vermoord. Dit werd echter in het volgende jaar door den Commisfaris ABRAHAM VERSPREET gewroken. Met 300 *Europeërs*, 200 *Amboineezen* en eenige *Bougineezen* (†) uit *Celebes*, onder bevel van den meermaals genoemden dapperen POLEMAN, die den roem des *Hollandschen* naams door geheel *Indië* voerde, aan het eiland geland, verdreef hij de moordenaars, die zich daarop, zoo het fchijnt, naar *Atsjien* begaven. Van toen af lieten de aanhangers van *Atsjien* de Westkust aan de *Hollanders* vrij, die aldaar *Padang*, het eiland *Chinco*, *Priaman*, *Ticoe*, *Passaman*, *Ayer-Bangies*, enz. tot aan *Baros* bezetteden. *Ayer-Bangies* was rijk in peper, goud, kamfer en casfia; te *Baros* groeide de beste kamfer en *benzoin*. Voorts levert *Sumatra* goud, zoowel uit mijnen als uit rivieren, (in het midden der achttiende Eeuw bedroeg dit *duizend*

(*) Deze eilanden dragen op verfcheidene kaarten nog *Hollandsche* namen, als het *Varkenseiland*, *Groot Fortuin*, *Nassau*, met de *Cocos* en *Hoornsche*-baaijen, *Nieuw-Zeeland*, *Willems-eiland*, *Laag-eiland*.

(†) Bewoners van het Koningrijk *Boni*.

mark, elk tegen 375 guldens, waarvoor men lijnwaad op *Coromandèl* kocht); peper in groote hoeveelheid, die naar *Europa*, *Japan*, *China*, *Perzië*, *Suratte* en *Bengale* verzonden werd; zout, waarop men *vijftienhonderd* pCt. won, kokosolie, ſapan-hout enz. Tot hoofdkantoor werd eerst het eiland *Chico* en deszelfs ſterkte bepaald, doch wegens de verbazende ongezondheid, die eene groote ſterfte veroorzaakte, verplaatſte men het ſpoedig naar *Padang* op *Sumatra* zelve. Men hield er echter nog een kantoor van minderen rang, alsmede te *Cotalenga* en *Sillida*. In 1669 en 1670 werden ook ten zuiden van *Padang* de faktorijen van *Priaman*, eene der voornaamſte handelplaatſen in goud, aangelegd, alwaar de inwoners, ziende, dat hunne uitzigten op *Atsjien* bedriegelijk waren, zich onder het gebied der Maatſchappij begaven; in 1670 onderwierp zich *Passaman*, en eindelijk ook het meest noordelijk gelegene *Baros*, welks inwoners, na eerst een' ſchandelijken moord tegen de *Hollanders* gepleegd te hebben, zich onder hunne gehoorzaamheid vlijden. Wij zullen naderhand zien, hoe deze voordeelige handel en uitgebreide bezittingen ook alhier, door onderkruiping der *Engelschen* verbazend, in waarde verminderden (*).

Aan de Oostkust van *Sumatra* vond men *Jambo*

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. (*Sumatra*) bl. 34-37. (over *Sumatra* is VALENTIJN zeer kort en onvolledig). ESCHELSKROON, *Beschreibung von Sumatra* in EBELING's *Bibliothek der Reisebeschreibungen*, III. Th. ſ. 28. 29. 54-60. (ESCHELSKROON was hier zelf handelsbeambte der Maatſchappij en gedurende eene reeks van jaren te *Ayer-Bangies* Reſident). MARSDEN, t. a. pl., ſ. 602-604.

of *Djambo*, insgelijks een bijzonder, niet van *Atsjien* afhankelijk Rijk, waarmede de Maatschappij niet vele zaken schijnt te hebben gedaan. Meer zuidwaarts ligt *Palembang* aan eene schoone en breede rivier, van waar men (ook uit het hooge gebergte in het binnenland) goud, drakenbloed, was en rottingen trok, die jaarlijks vijf of zes schepen bezig hielden, welke herwaarts katoenen kleeden en zilver (*Spaansche* matten) bragten, waaruit de Koning spoedig een' verbazenden schat verzamelde. Het schijnt, dat niet alleen destijds, maar zelfs ruim eene halve Eeuw later, toen VALENTIJN zijne beschrijving in 't licht gaf, de naderhand zoo hoogstbelangrijke handel in tin van het eiland *Banca*, 't welk over *Palembang* werd uitgevoerd, nog geene plaats had, althans VALENTIJN gewaagt niet daarvan. De inwoners waren eigenlijk *Javanen*, en ook een' tijd lang onderworpen geweest aan den tegenoverliggenden Koning van *Bantam;* doch zij hadden zich, bij het verval van diens magt, onafhankelijk van hem gemaakt (*). De onderwerping van dezen *Sultan* aan *Hollands* magt was voor latere tijden bespaard.

Handel op Borneo.

Op het groote eiland *Borneo* werd sedert 1609, toen hier een verdrag tusschen den bevelhebber SAMUEL BLOMMART en den Koning van *Sambas* gesloten was, weinig handel gedaan. In 1623 werd het kantoor van *Succadana*, op *Borneo's* Westkust, opgebroken. In 1664 knoopte men eenige betrekkingen aan met den Koning van *Banjermassing* op de zuidoostkust des eilands, van waar peper, goud, diamanten (schooner dan die van *Golconda* op het

(*) VALENTIJN, *Sumatra*, bl. 14.

Indische schiereiland) en eenige paarlen gebragt werden. Doch het volk werd voor te slecht en verraderlijk gehouden, en de Maatschappij schatte het leven harer dienaren te hoog, om hier eene blijvende faktorij aan te leggen, wier leden elk oogenblik aan de roofzucht en dolle woede van een volk (de *Dayakkers*) zou blootgesteld zijn, waarvan geen jongeling in 't huwelijk mag treden, zonder aan zijne bruid een *menschenhoofd* (hetzelfde van wien) als geschenk aan te bieden. Nogtans hebben de onvermoeide *Chineezen* op de Westkust zeer aanzienlijke volkplantingen op dat rijke eiland, hetwelk vooral door zijne kamfer zoo beroemd is, aangelegd (*).

Verbazende voordeelen des handels op Indië in 1671.

De bloeijende toestand der Maatschappij wekte den nijd der andere *Europische* Natien in eene hooge mate. De retourvloot, die in 1661 in 't vaderland kwam met de tijding der eerste verovering van *Macassar*, had goederen ter waarde van *zes* Millioenen, in inkoopsprijs nog geene *twee* Millioenen, medegebragt, en leverde dus een zuiver voordeel van twee kapitalen. De aandeelen rezen nu tot 450, en in 1663 tot 470 ten honderd. (In 1656 waren zij nog slechts 380 geweest.) De *Nederlandsche Mercurius* meldde in 1664, dat *God de Heer* den stand der *Nederlandsche Oostindische* Maatschappij van jaar tot jaar zoodanig gezegend had, dat zelfs gekroonde Hoofden lust betoonden, om dergelijke genootschappen in hunne Rijken op te rigten (†). In 1660 was de uitdeeling 40 ten honderd, in 1670 even zoo veel, in 1671 klom die tot *zestig* op. In dat jaar kwa-

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 246.

(†) *Holl. Mercurius*, 1663, bl. 93. 122. 1664, bl. 133.

men elf *Oostindische* schepen met den beroemden SPEELMAN in 't vaderland, en gaven berigt van den voordeeligen staat van zaken. Men vernam, dat de *Nederlanders* dagelijks in magt toenamen, terwijl de andere *Europische* Natiën met wangunst dien klimmenden voorspoed beschouwden; achttien schepen waren in dat jaar in *Nederland* uit *Oostindië* binnengekomen. De goederen, daarmede ingevoerd, vooral kaneel, notenmuskaat en foelie, waren zeer gewild, en gingen gereedelijk af. In dat zelfde jaar zeilden dertig zoo oorlogsvaartuigen als jagten uit het vaderland naar *Indië*, ter bescherming van de uitgebreide bezittingen der Maatschappij (*).

Aanslagen van Lodewijk XIV. tegen den Staat.

Immers, te midden van dien voorspoed, bij dien helderen Hemel en verkwikkenden zonneschijn des geluks, rees aan de kimmen een onweer, hetwelk zonder Gods bijzondere tusschenkomst (†) geschapen stond, *Nederland* geheel in den afgrond te storten. Juist die zonderlinge voorspoed, gevoegd bij de kracht, waarmede de Raadpensionaris DE WITT zich in *Europa* deed gelden, had de naburen tot nijd opgewekt, en *Frankrijk* en *Engeland* een verbond doen sluiten, om, zoo het heette, *Karthago te verdelgen.* Ongetwijfeld voorzag DE WITT dezen storm, blijkens onder anderen het afvaardigen dier schepen, maar hij voorzag niet, dat LODEWIJK XIV., tegen de gewoonte der toenmalige krijgskunst aan, legers van meer dan honderdduizend man zou op de been brengen, en hij verwachtte denkelijk den hoofdschok ter zee. Doch LODEWIJK kwam met zijn vreesselijk

(*) LUZAC, *Holl. Rijkdom*, II. D. bl. 113. 114.

(†) Men denke slechts aan de buitengewone ebbe.

leger te lande, nam drie Gewesten weg, en bragt den Staat op den oever der ondergangs.

Hij verloor intusſchen de goudmijn der *Hollanders*, de rijke *Indische* bezittingen, niet uit het oog. In den vollen vrede, ruim een jaar vóór den beraamden inval in *Holland*, zond hij reeds eene vloot van 12 of 14 ſchepen onder bevel van den Heer LA HAYE naar de *Indiën*, met bevel om de vijandelijkheden te beginnen, zoo ras hij tijding zou hebben ontvangen, dat de oorlog in *Europa* begonnen was. Op deze vloot bevond zich FRANÇOIS CARON, de gewezen Directeur van den handel, die thans in *Fransche* dienst zijn vaderland kwam verraden. In Maart verſcheen de vloot op de *Ceylonsche* kust, en liet, nog geen berigt ontvangen hebbende, een ſmaldeel van dertien koopvaardijſchepen onder den Commandeur ROOTHAAS vreedzaam deszelfs reis uit *Batavia* naar *Colombo* voortzetten. LA HAYE kwam in de ruime baai van *Trinconomale* ten anker, en trachtte dadelijk met den Keizer van *Candi* in betrekking te komen. RAJA SINGA, wiens vriendſchap jegens de *Hollanders*, die tegen zijne bedoeling de kustlanden inhielden, reeds aanmerkelijk bekoeld was, ontving de *Fransche* gezanten met de uiterſte vreugde, en gaf aan elk hunner een gouden keten, een zwaard met zilver ingelegd, en een geweer ten geſchenke. Een nieuw nog talrijker gezantſchap van den *Franschen* vlootvoogd bekwam verlof, om eene ſchans te bouwen; men zond hem levensmiddelen, doch niet genoegzaam voor zijne manſchap; waarop LA HAYE eenig volk in de onvoltooide ſchans liet, en met zijne ſchepen naar *Coromandèl* zeilde.

Hij zendt la Haye naar Ceylon.

Rijklof van Goens ftelt hem te leur.

RIJKLOF VAN GOENS, de veroveraar van *Jaffanapatnam* en *Malabaar*, was nog bevelhebber op *Ceylon*. Verwittigd van de komst der *Franschen*, gaat hij met zijnen moed en de omftandigheden te rade. Het is — ten minfte het heet — nog vrede, maar reeds zijn de vijandelijke gezindheden van LODEWIJK, federt 1670 kwalijk omfluijerd, niet twijfelachtig meer. Zijne vloot tracht binnen de bezittingen der Maatfchappij te fluipen, en daar hare bondgenooten tegen haar op te zetten. Zij zoekt dus flechts naar middelen, om met den tijd de *Hollanders*, gelijk dezen de *Portugeezen* gedaan hebben, uit *Ceylon* te verdrijven. Moet men haar dien tijd laten? De *Hollander* van dien tijd bezat nog zelfftandigheid genoeg, om des noods zonder bevelen te handelen, waar de veiligheid van den ftaat op het fpel ftond; hij liet zich door geene *diplomatische* bedenkelijkheden in zulk een geval terughouden, en durfde, des noods, met *Frankrijk* zelve, den ftrijd aanbinden. Zonder last uit het vaderland ziet VAN GOENS alleen het gevaar, dat de hem toevertrouwde volkplanting dreigt; hij wapent de aangekomene koopvaardijvloot in aller ijl ten oorlog, voegt nog drie fchepen daarbij, en gaat nu den *Franschman* te *Trinconomale* opzoeken. Hij bereikte het fmaldeel van LA HAYE, hetwelk niet in geregelde linie, maar onachtzaam, als geenen vijand verwachtende, daarheen zeilde; viel telkens op de achterfte fchepen aan, nam van tijd tot tijd vier van dezelve, en dreef de anderen op de vlugt, die de afgelegene haven van *Suratte* opzochten; veroverde het begonnen kasteel op *Trinconomale*, reeds met 112 ftukken gefchut en 400 man, waaronder 250 *Européanen*, bezet, en verftikte dus deze onderneming des vijands,

om zich in het rijkste eiland van *Indië* te vestigen, in de geboorte. Het tweede schip der vloot van LA HAYE werd genomen, daags nadat in *Europa* LODEWIJK aan het Tolhuis over den *Rhijn* ging; eene onderneming, door 's Konings vleijer BOILEAU ten hemel toe verheven, hoewel dezelve met vierdubbelde overmagt plaats had. „Men kan zich „voorstellen," zegt ONNO ZWIER VAN HAREN, „hoe „groot zijne verwondering zou geweest zijn, zoo „iemand op dat tijdstip hem had kunnen zeggen, dat „een *koopman* van den Staat, welken hij meende „verpletterd te hebben, hem op eigen gezag in de „*Indië* beoorloogde, en op dien zelfden dag, dat „hij de gelukwenschingen van zijn overwinnend le„ger ontving, reeds het tweede schip van zijne *Ko„ninklijke* vloot nam!"

Cornelis Evertsen herneemt Nieuw-Nederland.

8. April 1672.

Behalve *Frankrijk* was nu ook de overzeesche nabuur bij deze gelegenheid ten derdenmale met ons in het strijdperk getreden. Het trotsche *Engeland* verklaarde, gelijkelijk met *Frankrijk*, den oorlog. De *Nederlanders*, die met onbezweken' heldenmoed en onder hunnen DE RUITER en TROMP den vijand van hunne kusten weerden, besloten hem bovendien in andere werelddeelen afbreuk te doen. CORNELIS EVERTSEN, zoon van den Admiraal van denzelfden naam, die in den vierdaagschen zeeslag van 1666 gesneuveld was, werd nog in 1672 door de Staten en de Admiraliteit van *Zeeland* naar de *Westindiën* (altijd het doelwit der *Zeeuwen*) gezonden. In de *En-*

(*) O. Z. VAN HAREN, *de Geuzen*, uitgave van BILDERDIJK N. Druk, II. D. bl. 133. 134. Zie ook VALENTIJN, V. D. I. St. (*Coromandel*) bl. 64. en (*Ceylon*) bl. 201. 202.

gelsche volkplanting *Virginië* (destijds nog het geheele zuidelijke gedeelte der tegenwoordige *Vereenigde Staten*) nam of verbrandde hij een aantal schepen, voegde zich vóór *Martinique* bij vier oorlogsschepen, onder JACOB BINKES van *Amsterdam* afgezeild, en voelde zich nu sterk genoeg, niet alleen om vele schepen der vijanden in de *Americaansche* Zeeën te nemen, maar om eene kans op *Nieuw-Nederland* te wagen. Het gelukte boven verwachting. *Nieuw-York* was slechts met 40 stukken geschut verdedigd, zoo dat zich die stad niet al-
9. August. 1673. leen, maar de geheele Kolonie spoedig overgaf, tot onbeschrijfelijke vreugde der *Nederlandsche* bewoners, die zekerlijk nog de groote meerderheid uitmaakten. De *Zeeuw* EVERTSEN gaf aan de herwonnen stad niet meer den naam van *Nieuw-Amsterdam*, maar van *Nieuw-Oranje* op 't eiland *Manhattans*. Er waren toen drie steden en dertig dorpen in de Kolonie. De nieuw aangestelde *Nederlandsche* regéring gaf aan de Algemeene Staten kennis van deze gebeurtenis, en bragt haar tevens het belang der volkplanting onder het oog, als voor vele door den oorlog verarmde ingezetenen eene veilige wijkplaats en broodwinning opleverende, terwijl zij tevens eene korenschuur voor het vaderland kon worden, en hetzelve door den handel in pelterijen, bevergeil enz. veel voordeel beloofde. Doch daarvoor eischte men dan ook onmiddellijke hulp tegen de vijanden uit *Nieuw-Engeland* en *Virginië*, die de Kolonie ten noordoosten en zuidwesten bedreigden, en tegen de *Franschen* uit de *Westindiën*. De gewapende manschappen, die het Gewest kon opbrengen, bestonden uit niet meer dan 6000 of 7000 man.

Op zijnen hertogt nam EVERTSEN nog *St. Eustathius* in, hetwelk de *Franschen* aan *Nederland* nog niet weder ingeruimd hadden. Doch zijne heldendaad in *Nieuw-Nederland* was voor het vaderland vruchteloos, ten minste voor zoo verre de volkplanting, zonder eenige vergoeding, bij den vrede met *Engeland* te *Westminster* in 1674 werd teruggegeven. Echter die vrede zelf werd daardoor bevorderd, althans bespoedigd, en in de toenmalige hagchelijke oogenblikken was zulks voor *Nederland* een onberekenbaar voordeel. Dus werd een gedeelte aan het geheel opgeofferd; *Nieuw-Nederland* voor altijd afgestaan, en deszelfs getrouwe bevolking aan de genade der *Engelschen* overgelaten. *Nog* is de *Nederduitsche* taal in dien thans zoo bloeijenden onafhankelijken Staat niet uit den mond der landbewoners verdwenen; nog altijd ziet men, in de steden zelfs, menschen die zich hunne edele afkomst herinneren, en met geestdrift de blijde gebeurtenissen voor het oude vaderland vieren (*).

Hernemlng van St. Eustathius. Teruggave van Nieuw-Nederland bij den vrede.

Bij denzelfden vrede werd bedongen, dat de *Engelschen* naar verkiezing *Suriname* mogten verlaten, hetgeen tot daartoe, ten einde de Kolonie voor verloop te behoeden, eenigermate was tegengegaan.

Cayenne genomen en hernomen. Heldendaad van Vlak. Tabago verloren.

De oorlog met *Frankrijk* duurde intusschen, ook in andere werelddeelen, nog voort. DE RUITER, in 1675 weder naar *Westindië* tegen de *Fransche* volkplantingen uitgezonden, stiet het hoofd tegen de vesting *Cul de sac* op *Martinique*, met verlies van 500 dooden en gekwetsten, en keerde vervolgens terug,

(*) LAMBRECHTSEN VAN RITTHEM, *Nieuw-Nederland.* bl. 81–88.

zonder de andere eilanden aan te doen. De dappere BINKES, met 7 schepen en 1100 man naar de *West-indiën* gezonden, veroverde in 1676 het *Fransche* eiland *Cayenne* in *Guyana*. Terstond daarop rustte de Koning eene vloot uit onder den Grave D'ESTRÉES, om dit gewest te hernemen; hetwelk even gemakkelijk als de inneming plaats had. Daarop zeilde D'ESTRÉES naar *Tabago*, alwaar zich BINKES toen ophield. Hier werd een hevig zeegevecht geleverd, waarin Kapitein ROEMER VLAK, door twee *Fransche*

Maart 1677. schepen, waaronder dat van den Commandeur zelv', aangetast, eene ton buskruid op het dek deed brengen, en in den brand steken, waardoor de beide *Fransche* schepen, maar ook zijn eigen, *Kruiningen*, in de lucht vloog. Hij zelf ontkwam, als door een wonder, den dood en verscheidene matrozen bleven insgelijks in leven. De schepen waren van masten en tuigaadje ontbloot, en nog werd de strijd voortgezet. Twaalf schepen werden van weêrszijde verbrand of in den grond geboord; D'ESTRÉES werd afgeslagen. Hij keerde in November terug, en veroverde toen de sterkte op *Tabago* en het geheele eiland, door het springen van een kruidmagazijn; de edele BINKES zelf sneuvelde (*).

De O. I. Maatschappij begint naar landbezit te staan.

Intusschen werd in *Indië* de grond gelegd tot eene geheele verandering in de betrekkingen der Maatschappij. Zij was tot nu toe bepaaldelijk aan den *handel* toegewijd, en had slechts faktorijen, of zulke bezittingen verkregen, die haar den alleenhandel

(*) BRANDT, *de Ruiter*, bl. 897-906. *Lettres et Mémoires de* D'ESTRADES, T. VIII. p. 320. 321. WAGENAAR, XIV. D. bl. 401. 443. HARTSINCK, *Beschrijving van Guyana*, I. D. bl. 165-167. RAYNAL, L. XIV. Ch. 54.

van geheele gewesten verzekerden. Thans zou zij het eerst in de verzoeking komen, om naar *landbezit* te ſtreven, zij zou dit erlangen, en daardoor de bevordering van den landbouw eene harer vereischten worden (*). In hoe verre dit mogelijk was met behoud van, en met de noodige zorg voor den alleenhandel, zal uit het vervolg dezer Geſchiedenis moeten blijken.

De Soeſoehoenang van Java roept de Nederlanders te hulp.

De wreedaard, die *Java* zoo lang tot het tooneel zijner gruwelen gemaakt had, was in 1670 overleden. ARIA MATARAM, zijn opvolger was, wat wellust en daarmede in verband ſtaande ſchandelijkheden betrof, niet veel beter, en werd daardoor gehaat. Hij had in 1674 moeijelijkheden met eenen Prins van *Macassar*, dien de onzen MONTEMORIANO noemen; deze, uit zijn land gevlugt, en door een groot aantal misnoegden en landloopers verſterkt, verwoestte de Noordoostkust van *Java*. De *Soesoehoenang*, wiens magt zeer gedaald was, zich buiten ſtaat ziende, het land te verdedigen, riep de *Nederlanders* te hulp, en de Gouverneur-Generaal MAATSUIKER zond hem eerst den Kapitein HOLSTEIN, maar, toen deze te lang draalde, den treffelijken POLEMAN, dien wij reeds in *Malabaar*, in *China*, op *Macassar* en *Sumatra* ontmoet hebben. Deze had reeds dringend verzocht, om eindelijk naar het vaderland te mogen keeren, doch men keurde hem te onmisbaar. Hij landde dan met zijne 1676.
troepen en die des *Soesoehoenangs*, onder voorgeven van ſlechts water te willen innemen, en dan te zullen vertrekken. Men geloofde hem, maar nu bediende hij zich van zijne watervaten om achter dezelve,

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 413.

als eene batterij, zijn geschut te planten. Hij maakte zich dus van eenige versterkte punten meester; maar de vertwijfelde tegenstand der *Macassaren* kostte den onzen zoo veel bloed, dat POLEMAN om versterking moest schrijven. De nijd, die alle uitstekende verdiensten vervolgt, die vroeger ook COYET had in 't verderf gestort, vond niet goed, den reeds zoo zeer met roem bedekten POLEMAN nog meer gelegenheid te geven, om dien roem te verhoogen.

Begin des opstands van Taroena Djaja. Speelman dempt het oproer. Voordeelig verdrag met den Keizer.

Ondertusschen had een nieuwe opstand plaats in het Rijk des tirans. Zekere TAROENA of TROENA DJAJA, zoo men zeide een bastaard des Keizers, die deszelfs moeder verstooten had, verbond zich met zekeren *Mohammedaanschen* Priester, en bragt eerlang een zoo geducht leger op de been, dat alle de havens tot *Cheribon* toe in zijne magt vielen. Bij alle deze verwarringen kwam nu nog een zonderlinge toevloed van vreemden, die wel van de magt der Maatschappij getuigde. Wij hebben gezien, dat *Raja* PALACCA, als bondgenoot der *Nederlanders*, met groote magt op *Macassar*, teruggekeerd was. Deze hield nu niet op, zijnen ouden vijand, den Koning van *Macassar* te kwellen, te meer, daar hij van de geheime wenschen en bedoelingen van den Bewindhebber der Maatschappij zeker was. De Koning van *Macassar* of *Goa* en die van *Palacca* (of *Boni*) werden dus naar *Batavia* ontboden, om zich te verantwoorden. Zoo riep weleer de *Romeinsche* Raad de Koningen naar *Rome*, om hunne zaak te bepleiten! *Raja* PALACCA verscheen, doch met wel 4000 man, daar hij niet van dezelfde oogluiking en toegevendheid van de *Nederlandsche* Hooge Regéring, als van den Gouverneur van *Ma-*

cassar verzekerd was. Hij wilde dus zijne veiligheid door zulk een talrijk gevolg verzekeren. Doch deze troepen begingen in *Batavia* de grootfte buitenfporigheden, en hun onderhoud kostte bovendien zoo veel aan de Maatfchappij, dat men naar een middel zocht, om hen te lozen. Men verzocht *Raja* PALACCA, als 't ware eershalve, zijne bondgenooten in den oorlog tegen de opftandelingen te onderfteunen. Dit werd gereedelijk aangenomen, en zoo werd *Batavia* van deze lastige gasten bevrijd, en het leger met 4000 uitftekende krijgslieden (de *Bouginezen* zijn niet minder dapper dan de *Macassaren*) verfterkt. SPEELMAN vertrok den 29ften December 1676, en het gelukte hem in korten tijd, het oproer te dempen, en den *Soesoehoenang* in het bezit zijner Staten te herftellen. (*Cheribon* nogtans fcheurde zich af, en onderwierp zich aan den Koning van *Bantam*). De Maatfchappij bekwam voor deze gewigtige dienst een aantal belangrijke voorregten (*), zoo als: vrijheid van alle regten van doorvoer in 's Keizers geheele gebied, vrijheid om faktorijen in het ganfche Rijk, zoowel aan de kust als in de binnenlanden, te ftichten, en fcheepstimmerwerven te *Rembang* of elders, tegen eene nietige fchatting, aan te leggen; de Keizer nam aan, jaarlijks tegen marktprijs 4000 lasten rijst naar *Batavia* te zenden, en de *Hollanders* zouden altijd de voorkeur boven andere vreemdelingen hebben, mits drie ten honderd in- en uitgaande regten, en *ééne Spaansche* mat voor ieder last rijst betalende.

(*) Het verdrag daarover werd den 28ften Februarij 1677 te *Japara* geteekend.

Voorts beloofde de Keizer geene *Macassaren*, *Maleijers* of *Mooren* in zijn Rijk te zullen dulden. In alle havens van het Rijk des Keizers zou het den *Nederlanderen* vrij ſtaan, hunne vijanden te vervolgen; voor de kosten des oorlogs zou hij 250,000 *Spaansche* matten betalen, de helft dadelijk in gereed geld, en de wederhelft in 1678 en 1679, beloovende hij daarenboven jaarlijks 3000 lasten rijst. De *Hollanders* zouden de ſterkte *Japara*, maar ten koste des *Soesoehoenangs*, bezetten.

Afſtand van een uitgeſtrekt grondgebied aan de Maatſchappij.

Ondertusſchen waren de opſtandelingen nog meester van den Oosthoek van *Java*, van *Rembang* tot *Passaroewan*. Het denkbeeld van onafhankelijkheid, van ſchending der volkseer door ongeloovigen, en van haat vooral tegen de *Hollanders*, die eenen gevloekten tiran hadden bijgeſtaan, ontvlamde een groot aantal *Javanen* tot hardnekkigen tegenſtand. Men had de westelijke deelen ſlechts zonder ſlag of ſtoot ontruimd, om zich vaster te zetten in de oostelijke. De *Mataram* verliet de Hoofdſtad van dien naam, uit vrees van door de talrijke misnoegden aldaar te worden ingeſloten; en onderweg naar *Tagalo* ſtierf hij, zoo ſommigen denken aan vergif, en verdeelde (gelijk men wil) zijn Rijk tusſchen zijne vier zonen. De oudſte, AMANG-KOERAT, maakte hierop alléén aanſpraak, en riep de *Nederlanders* andermaal te hulp. Want de dood van den Keizer had de opſtandelingen onder TAROUNA DJAJA weder zeer bemoedigd en verſterkt. Doch SPEELMAN kwam in allerijl toeſchieten, en, op het (ware of valſche) berigt, dat de overledene dezen Prins tot zijnen opvolger had benoemd, nam hij deszelfs beſcherming op zich. AMANG-KOERAT beloofde van zijnen kant, *niets dan met den raad*

25 Junij. 1677.

en het voorweten des veldheers te zullen doen. Voorts ſtond hij aan de Maatſchappij, boven en behalve het door zijn' vader goedgekeurde verdrag, nog het Koningrijk *Jakatra* in allen eigendom af, met eene vergrooting tot aan de rivier *Pamanoekan*, waarbij hij in het volgende jaar nog de landvoogdij *Samarang* voegde. Voorts zouden de inkomſten der zeeplaatſen tot korting der ſchuld mogen dienen, iets, 't welk aan de Maatſchappij reeds aanvankelijk eenige aanſpraak op alle die plaatſen verleende. De Maatſchappij zou voorts den alleenhandel van de ſuiker bezitten (*).

Dood van Maatsuiker. Zijn karakter.

Zoo vele ſchitterende voordeelen voor de Maatſchappij kenmerkten het bewind van MAATSUIKER. Het is echter waar, dat hij door eene vereeniging van talenten werd onderſteund, die *Indië* ſchaars voor of na hem zóó bij elkander gezien heeft. KOEN, zelf een groot man, had den niet minder grooten VAN DEN BROEK, maar anders geene uitſtekende mannen onder zich. MAATSUIKER had HULFT, VAN GOENS, VAN DAM, SPEELMAN en POLEMAN onder zijne bevelen, die voor hem *Ceylon*, *Coromandèl*, *Malabaar*, *Macassar* en *Java* veroverden, en de *Portugeezen* en *Franschen* ter zee deden zwichten. De magt der *Nederlanders* was zoo groot, dat vele Oosterſche Vorsten hunne *Oostindische* Maatſchappij huldigden, ook door gezantſchappen; doch het merkwaardigſte van dien aard was de zending des Christen-Keizers van *Abyssiniën* in het hart van *Afrika*, door zekeren CHODJA MORAAD, eenen *Armeniër*.

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 105-110. DU BOIS, p. 181-186.

Die Vorst noemde zich daarin „den *pilaar* des ge„loofs, uit den ftamme *Juda*, den zoon *Davids* „en *Salomons*, een zoon des pilaars van *Juda* en „van PETRUS en PAULUS." Den Generaal-Gouverneur betitelde hij „de heerlijkheid van de Christen-„Godsdienst, derzelver zuil, fchild en wapenrok, „die in de plaats van AARONS rok gekomen is, die „zich eeniglijk houdt aan de klare en ongetwijfelde „bewijzen der *Evangelisten*, rijk aan eer en heerlijk-„heid, zonder veel titels te behoeven, *aan den* „*Kapitein van Batavia!*" De grootheid der faam van MAATSUIKER, de roem zijner geregtigheid, en de onderlinge genegenheid tusfchen hem en 's Keizers vader, had diens opvolger opgewekt, om die vriendfchap en dat verbond te vernieuwen, fchoon, Gode zij dank, door geene noodzakelijkheid daartoe gedrongen. Hij zond den Gouverneur-Generaal vier paarden en vier *zebra's* ten gefchenke (*). Er kwamen gedurende MAATSUIKER's beftuur ook, gelijk wij gezien hebben, verfcheidene Koningen te *Batavia*; doch hetgeen eenige reizigers gemeld hebben, als of hij zich zelven den titel van Koning zou hebben gegeven, is onwaar. Integendeel was hij in den omgang zeer gemeenzaam, nederig in zijn gewaad, en ijverig in de dienst der Maatfchappij, aan welke hij ook zoo veel genoegen gaf, dat zij hem gedurende *vijfentwintig* jaren in het bewind liet, niettegenftaande zijne herhaalde aanzoeken om

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 305. De dagteekening van dien brief volgens de *Hedjra* (MOHAMMEDS vlugt) is zonderling, en misfchien flechts aan den vertaler in de *Arabische* taal te wijten.

rust. Eindelijk echter begonnen de zaken door zijnen hoogen ouderdom te lijden, en eenige Raden van *Indië*, aan welke men de toeneming van den verboden' bijzonderen handel der ambtenaren (naderhand zulk een kanker aan de welvaart der Maatſchappij) begon toeteſchrijven, werden verwijderd, waarſchijnlijk op berigten van den toenmaligen Directeur van den koophandel, RIJKLOF VAN GOENS. Voorts waren de werkzaamheid, ſtipte naauwkeurigheid en het naauwe toezigt van MAATSUIKER over zijne onderhoorigen zeer opmerkelijk, maar tevens zijne grillige willekeur, zelfs omtrent zijne naaſte betrekkingen. In de vriendſchap was hij niet zeer getrouw. VAN DAM, Gouverneur van *Banda*, en naderhand van *Amboina* (de overwinnaar van *Macassar*), vertrouwde in zijn afwezen zijne verloofde aan MAATSUIKER's beſcherming; deze wist haar, door de ſchittering zijner waardigheid, tot een huwelijk te bekoren; doch zij had naderhand veel van zijne luimen te dulden. — Hij liet als erfgenaam eene eenige zuster na, die niet alleen bij het ouderlijke *Roomsche* geloof bleef, maar zelfs den geestelijken ſtand aannam, en eenen neef, een tooneelſpeler, dien hij meermalen naar *Indië* noodigde, hetwelk deze nogtans ſtandvastig weigerde, met de aanmerking, dat hij liever allerlei vorstelijke rollen vervullen, en daarna als vrijman leven, dan altijd een ſlaaf in *Indië* zijn wilde (*).

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 302-306. DU BOIS, p. 217-219. De laatſte ontkent de bijzonderheid, bij VALENTIJN opgegeven, als of MAATSUIKER door zijnen invloed bij de Bewindhebbers in *Europa* de verwijdering der vier Raden van *Indië* had bewerkt, en vrijheid zou bekomen hebben, om onbepaald maandelijks zoo veel ſoldij uit de ingekomene

Batavia heeft aan MAATSUIKER de voltooijing der groote verzameling van deszels *Statuten* of wetsbepalingen te danken, die in geheel *Neêrlands-Indiën* in kracht zijn gebleven.

HOOFDSTUK III.

Gebeurtenissen op Java *en elders tot op het einde des oorlogs op dit eiland. Veranderingen in* Suriname.

Rijklof van Goens Gouverneur-Generaal.

MAATSUIKER werd onmiddellijk opgevolgd door den Directeur van den koophandel (gelijk dit de doorgaande gewoonte was), door RIJKLOF VAN GOENS, wien de Bewindhebbers, reeds bij zijn leven, daartoe bestemd hadden. De vroegere loopbaan van dezen hebben wij beschouwd. In 1675 was hij, van

---

gelden te nemen als hij verkoos. DU BOIS had berigten van de Bewindhebbers der Maatschappij zelve. Eene vreemde bijzonderheid, twee in *Indië* zeer bekende mannen betreffende, deelt VALENTIJN ons nog mede. In Februarij 1662 droomde MAATSUIKER, dat hij den Raad van *Indiën*, ARNOLD DE VLAMING, wiens gestrenge handelwijze in de *Molukken* ons vroeger is voorgekomen, in zwaren nood hem te hulp hoorde roepen. Andermaal in slaap gevallen, werd hij door een' tweeden gelijksoortigen droom gewekt. Hij zag toen echter duidelijk VLAMING vergaan. De levendigheid van dien droom noopte hem, denzelven bij 't ontwaken benevens de dagteekening, op te schrijven in een briefje, 't welk hij verzegeld aan den Raad van *Indiën* overgaf. Men ontving naderhand berigt, dat VLAMING op dien eigen' dag met het schip *het Hof van Holland* (en nog eenige anderen) vergaan was.

Ceylon teruggekomen, Directeur geworden. Men wil, dat hij een algemeen bekend vers van VOLTAIRE op nieuw heeft bewaarheid (*). Hij had echter ook het vuur der jeugd niet meer, om de groote daden te verrigten, waardoor hij zich vroeger onderſcheidde; immers hij was reeds in zijn zevenenvijſtigſte jaar.

Nog altijd duurde de oorlog in *Java* voort. TAROENA DJAJA maakte van SPEELMANS vertrek, die Directeur-Generaal was geworden, gebruik, om op nieuw voorwaarts te rukken. ANTONI HURDT, voorheen Landvoogd van *Amboina*, werd tot *Superintendent*, *veldheer en vlootvoogd van Java's Oostkust* benoemd, met drie vaandels inwoners van *Amboina* onder zijne bevelen, te zamen bijna 150 man. Doch eer wij verder dezen oorlog beſchouwen, zal het noodig zijn, een denkbeeld van de inwendige geſteldheid des eilands *Java* te geven, hetwelk nu het tooneel van den krijg werd.

Voortgang des oorlogs op Java onder Hurdt.

Even zoo vlak en ongezond het aan de kusten is, zoo bergachtig en gezond is *Java* in de binnendeelen. Reeds bijna van het ſtrand af verrijzen de bergen. Deze bergketen doorſnijdt het eiland in de lengte van het W. naar het O., doch nadert veel meer de Zuid- dan de Noordkust, aan welke de meeste vlakten, inhammen en baaijen gelegen zijn, terwijl de Zuidkust daarentegen havenloos en meest rotſig en ſteil in zee uitloopt. Deze bergen zijn gedeeltelijk zeer hoog (van 5000 tot 12,000 voet), en van oorſprong vuurbergen; *nog* branden er drie grooten; doch verreweg de meesten zijn uitgedoofd. Reusachtig is

Schets van Java uit een aardrijkskundig oogpunt beſchouwd.

(*) *Tel brille au second rang, qui s'éclipse au premier.*

hier de natuur: een dier uitgedoofde vuurbergen heeft eenen mond of *krater* van 150 voet diep, een half uur in den omtrek, en een eirond, melkwit, zwavelachtig meir in het midden, en is bezaaid met *basalten* (*), die over 't geheel de voorname zelfstandigheid van het gebergte uitmaken, aan wier voet slechts de kalksteen rust, zijnde veel lager en ook van lateren oorsprong. Veel verwoesten natuurlijk de nog in werking zijnde vulkanen bij geweldige uitbarstingen, zoowel van heete *laya* en steenen, als van water, met zwavel bezwangerd, hetwelk vele dier melkwitte zonderlinge meiren vormt, en soms aanzienlijke, alles vernielende rivieren (†); doch zij leveren daarvoor, wanneer zij uitgedoofd zijn, rijke vergoeding. De inwendige warmte dier bergen (wier kegelvormige gedaante hen dadelijk kenschetst,) gevoegd bij de zon der Keerkringen, en eene rijke besproeijing door wel vijftig van de bergen afstroomende rivieren en onnoemelijk vele beken, geeft eene ongemeene vruchtbaarheid aan den grond; en ditzelfde is op de verder noord- en oostwaarts gelegene eilanden tot *Japan* toe, die ook grootendeels van *vulkanischen* oorsprong zijn, het geval. Deze bergen zijn meest allen tot op eene verbazende hoogte met een groen tapijt overdekt, en leveren de heerlijkste en meest verschillende voortbrengselen, wier opnoeming, zelfs van de voornaamsten, ons te lang bezig zou houden. De rijst komt hier inzonderheid in

---

(*) Zie mijne *Aarde in haren natuurlijken toestand*, *Tweede Druk*, II. D. bl. 141.

(†) Zie de Verh. van Prof. REINWARDT in mijn *Magazijn*, V. D. 1. St. bl. 76. 91.

aanmerking; en overal, waar men het bergwater tot bevochtiging van rijstlanden heeft weten heen te leiden, is de oogst bij uitſtek overvloedig.

Wijze van oorlog voeren der Javanen.

Maar behalve de vruchtbaarheid is *Java* ook door zijne verrukkelijke en ſchilderachtige gezigten merkwaardig, door de bekoorlijke, bolronde en golvende bergen en dalen gevormd. Die zelfde bergen leveren uitſtekende punten tot verdediging voor een' vijand, die het land kent, gelijk de inboorlingen, en hetzelve is voor vreemden, vooral *Europeërs*, zoowel noodlottig door de mindere kennis der talooze kloven en ſchuilhoeken, die een *vulkanieke* grond altijd biedt, als door de brandende luchtſtreek, wanneer men niet tot op eene aanmerkelijke hoogte geklommen is. Van dáár dat de oorlogen met de inlanders altijd, ook bij de veel betere krijgstucht en meerdere zoowel als regelmatiger dapperheid der *Europeanen*, dezen toch altijd op veel volks zijn komen te ſtaan, en dat een krijg in *Java* altijd veel heeft van den *Guerilla*-oorlog in *Spanje*, hetwelk mede zeer bergachtig is. In het opene veld zijn de *Javanen* nooit of nergens, dan met onmetelijke overmagt, tegen de *Nederlanders* beſtand; doch in hunne rotſen en bergkloven wachten zij hen af, vallen eensklaps op hen aan, en vernielen den argloos voorbijtrekkenden troep. Daarbij bezigen zij allerlei krijgslisten; het afbreken van bruggen, verhakkingen en hinderlagen, om den vijand te vernielen, ſpitſe bamboesrieten in de ondiepe rivieren, voetangels, kuilen, vergiftiging van beken en rivieren. Zelfs bedienen zij zich van danſeresſen, die, als nieuwe DELILA's, onder den ſchijn van minnekozerijen, den

krijgsman in hare armen lokken, om hem aan den vijand over te leveren.

Hunne verſchanſingen (*bentings*) beſtaan in gekapte boomen, puntig naast elkander geplaatst in eene dubbelde rij, waarvan zij de tusſchenruimte met aarde of ſteenen vullen, zoodat zij wel tegen tweeëndertigponders beſtand zijn; of kuilen, met ſpitſe palen bezet, en los met aarde bedekt. De priesters plaatſen zich doorgaans aan het hoofd der benden, vooral wanneer de ſtrijd tegen *Ongeloovigen* plaats heeft. Zij gaan onder zonneſchermen van zilver- en goudpapier. Voorts hebben zij eene ſoort van voorvechters (aan meer minbeſchaafde Natiën eigen), die den vijand ten ſtrijde uitdagen. Het is op dezen en op de priesters vooral, dat de *Europeanen*, volgens eenen Hoofdofficier, die zelf dezen oorlog heeft bijgewoond, moeten ſchieten, dewijl hun val eene bijgeloovige vreeze wekt, en ſoms den geheelen troep doet verſtuiven. Anders is mis te ſchieten allernoodlottigst voor de *Europeanen*, en boezemt aan de eilanders buitengemeene ſtoutmoedigheid in. Hunne krijgsgevangenen worden met de onmenſchelijkſte martelingen ter dood gebragt. Dit ſcherpt de dapperheid der *Europeërs*, maar zet hen ook meermalen tot die wraakoefening aan, welke wij zoo dikwijls moeten afkeuren (*).

(*) Zie het lezenswaardige werkje: *Oostindische oorlogen, of listen, hinderlagen en verdedigingswijze der inlandsche volkeren*, door den Majoor VERMEULEN KRIEGER, voorheen Gouverneur van *Malacca*, en die zelf op de *Molukken* en *Java* van 1815 tot 1818 heeft mede geſtreden. De zeden dezer volkeren veranderen zoo ligt niet, weshalve wij gerustelijk

Inneming van Cadiri.

HURDT befloot TAROUNA DJAJA in de vesting *Cadiri* aan te tasten. Hij verdeelde zijn leger in drie hoopen, onder hem zelven, de Kapiteins TAK en RENESSE, met welke hij over de rivier trok, en de vesting na vijf dagen belegering innam. Hier fneuvelde, bij het intrekken der ftadspoort, de Prins van *Sourabaya*, een der onderdanen des Keizers, na zoo bij het overtrekken der rivier onder het vijandelijk vuur, als bij het beleg zelf wonderen van dapperheid te hebben verrigt. TAROUNA DJAJA, die op het punt was van gevangen te worden, bergde zich door eene krijgslist, die men ook in de oudheid van MITHRIDATES verhaalt. Hij ftrooide namelijk twee karren met geld onder zijne vervolgers, en ontfnapte te paard, terwijl dezen dit lokaas niet konden weêrftaan. De buit, alhier gevonden, was verbazend. De geheele fchat, uit de opbrengften aller *Javanen* van hun jaarlijks hoofdgeld één*er* *Spaansche* mat verzameld, was hier bijeen. Er waren vierkante kisten vol zilvergeld, goud- en zilverftaven in zulk eene menigte, dat de foldaten die elkander met hoeden vol toematen; want de geheele buit viel in deze, met *storm* veroverde vesting, in *hunne* handen, en was even fpoedig doorgebragt als gewonnen. De *Soesoehoenang* verlangde flechts de kostbaarheden der Kroon, die mede hier bewaard werden, vooral de Rijkskroon, van zuiver goud in de gedaante van twee dooreen gellingerde draken, met vele paarlen en diamanten bezet. Zij werd gevonden en hem ter hand gefteld, doch zonder den voornaamften fteen,

---

deze bron van een' werkzamen deelgenoot in die oorlogen, ook voor oudere tijden, durfden gebruiken.

over welks gemis de Keizer zeer verbolgen was, den Kapitein TAK voor den man hield, die denzelven ontvreemd had, en ook naderhand de gelegenheid niet verzuimde, zich daarover te wreken. Het was dan deze kroon, die den jongen Keizer door de *Hollanders* te *Cadiri* eenige dagen daarna plegtig werd op het hoofd gezet (*).

Poleman bevelhebber. Hij komt ongelukkig om.

In weêrwil van dezen ſchitterenden uitſlag begreep de Raad van *Indië*, dat de Heer HURDT geen krijgsman was, in ſtaat om TAROUNA DJAJA in zijne verdere ondernemingen of vlugt in de minbekende Oosterlanden te vervolgen, en den oorlog door zijne gevangenneming te eindigen. De brave, te voren miskende POLEMAN (die tot buitengewoon Raad van *Indië* verheven werd) en de bekwame JOAN CAMPHUIS werden dus in het bevel geſteld. Zonder deze beſchikking zou HURDT, de inlanders en hunne listen niet kennende, hun eenen vrede geſchonken hebben, dien zij waarſchijnlijk ſlechts zochten, om tijd te winnen en zich van den geleden' ſlag te herſtellen. HURDT vertrok naar *Batavia*, en POLEMAN, die

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. III. 112. Wij kunnen ons niet onthouden, eene enkelde plaats daarvan over te nemen. „Eene daad, die weder een overtuigend bewijs „van 't vermogen der *Hollanders* in *Indiën*, en eene kleine „proeve is, hoe een gering volk, door Gods zonderlinge „genade, door zijne gevreesde dapperheid, en 't geweld van „zijne wapenen, daar zoo hoog in vermogen gerezen is, „dat het niet alleen Koningen, maar zelfs ook Keizers ma„ken, en die de kroon op hun hoofd zoodanig zetten kan, „dat zij, met volle genegenheid van 't gezag hunner Edel„lieden als hunne Beſchermheeren als afhangen, omdat zij „zonder hunne hulp ook niet een oogenblik vast op den „troon zitten zouden."

terſtond de vijandelijkheden hervatte, tastte de ſterkte van het *Macassaarsche* Opperhoofd (*Crain*) GLISSON bij *Sipandji* niet verre van *Sourabaya* aan; hij veroverde die, doch hier vond hij ongelukkig het einde zijner loopbaan. Te paard in de voorbijvloeijende rivier, die zeer hooge oevers had, ſpringende, ſteigerde het dier, en wierp den ruiter af, die wel niet door den ſnellen ſtroom medegevoerd werd, maar toch, naar *Sourabaya* gebragt, een paar dagen daarna overleed. De Maatſchappij verloor in hem eenen harer wakkerſte dienaren. Na zijnen dood kwam zijne aanſtelling tot *Raad van Indiën* uit het vaderland aan.

Voorſpoedige togt van Coeper.

POLEMAN werd door JACOB COEPER opgevolgd. Deze ging te ſcheep naar *Samarang* en *Sourabaya*, en zond den Kapitein SLOOT van daar zuidwaarts om *Wanne Karta* (thans *Kartasoura* of *Sourakarta*, de latere verblijfplaats van den Keizer) aan te vallen. De ſchoonvader des hoofdmuitelings, CADJORAN, bevond zich aldaar. COEPER zelf viel de vesting *Kakappar* aan; de meer genoemde Vorst van *Palacça* en *Boni* onderſteunde hier weder de *Hollanders*, en gedroeg zich met uitſtekenden moed. Hij zwom over de rivier met eene plank op het hoofd, om zich voor de ſlagen des vijands te waarborgen. Eene wond bekomen hebbende, zwoer hij de plaats in drie dagen te dwingen, en hield zijn woord. GLISSON ontkwam, zwaar gekwetst, uit de vesting, doch ſtierf kort daarna aan die wond. Even voor zijnen dood trachtte hij echter nog vredesonderhandelingen aan te knoopen, doch het bleek, dat de *Macassaren* ſlechts tijd hadden zoeken te winnen. Men had te *Kakappar* en in het nabu-

rig *Solo* 300 gevangenen en zeer veel buit gemaakt (*).

Terwijl dit gebeurde, was Kapitein SLOOT niet minder gelukkig geweest; hij had de vesting van CADJORAN veroverd, deszelfs twee zonen, vele Rijksgrooten en CADJORAN zelv' gevangen bekomen. De laatste werd, op bevel van den *Hollandschen* bevelhebber, doorstoken! Men begrijpt niet, welke redenen dezen kunnen hebben bewogen, om op eigen gezag den schoonvader van eenen inlandschen Vorst, tegen wien hij wel, als bondgenoot des Keizers, oorlog kon voeren, doch die *hem* niet eens beleedigd had, tegen alle krijgswetten aan, na hem ontwapend te hebben, te dooden. Onze Geschiedschrijvers spreken daarvan, als van iets onverschilligs, slechts in 't voorbijgaan (†).

1679. Gevangenneming van Tarouna Djaja.

De oorlog met TAROUNA DJAJA was van nu af slechts eene vervolging, waarin de opstandeling niet ontsnapte dan door de snelheid zijner vlugt, en zijne kennis der wegen en schuilhoeken. Het was eene vroegere vertooning der laatste tijden van DIEPO NEGORO, anderhalve Eeuw later. TAROUNA, uitgenoodigd om zich aan de regtvaardigheid der *Hollanders* toe te vertrouwen, gaf daarop (niet ongegrond, indien hij reeds het lot van zijn' schoonvader wist) ten antwoord: *dat hij die niet kende.* COEPER schreef hem daarop terug, dat zijne regtvaardigheid in het nakomen der geslotene verbonden met den *Soesoehoe-*

(*) VALENTIJN (t. a. pl., bl. 114. 115.) is hier zoo verward, dat men naar den zin moet raden. Hij spreekt tweemaal van de verovering van *Kakappar*, met verschillende omstandigheden. DU BOIS heeft het raadsel vrij goed opgelost.

(†) VALENTIJN, bl. 116. DU BOIS, p. 223.

nang beſtond, om dezen tegen zijne vijanden bij te ſtaan, en hem als muiteling aan te tasten, doch indien hij zich vernederen wilde, zou men zijn verderf niet zoeken. Hierop werd geen antwoord ontvangen. Intusſchen gaven eerst 1000, toen 600, daarna 2000 *Macassaren*, door gebrek geprangd, zich over, zoodat de vlugteling nu van zijne meeste en getrouwſte volgers ontbloot was. Door eeuwige bosſchen, over ſchier ontoegankelijke bergen, vlood hij thans, bijna alleen. COEPER gelastte den Kapitein JONKER (eenen inlander), niet met de vervolging voort te gaan, maar op zekere hoogte post te vatten, alwaar hem echter van wege den Keizer, die eindelijk de ſchuilplaats des muitelings had ontdekt, werd voorgeſteld, denzelven dáár te overvallen. Eerst maakte JONKER zwarigheid, doch de *Soesoehoenang* nam alle verantwoordelijkheid op zich. Toen ondernam gene het ſtuk, en bezette den berg, de laatſte toevlugt van TAROUNA, zoodanig, dat deze van het water, eene eerſte behoefte in deze brandende luchtſtreek, was afgeſneden. Nogtans hield zijn zwak gevolg zich trotsch en zelfs beleedigend tegen de Afgevaardigden des *Hollandschen* Kapiteins; doch TAROUNA haastte zich, daarover verſchooning te doen vragen, en gaf zich, op JONKER's verzekering, dat zijn leven zou worden geſpaard, (eene verzekering, die, zoo CRAWFURD beweert, door 'smans oom, vergezeld van een' *Hollandsch'* Officier, werd bevestigd,) met het laatſte overſchot zijner magt, 681 zoo mannen als vrouwen en kinderen, over. Hij gaf JONKER zijn' dolk met een goud gevest en met edelgeſteenten omzet, en een' boog van zuiver goud over. Deze, die het wel met den gevangen' meende, had

echter de onvoorzigtigheid, hem aan zijn' gezworenen vijand, den *Soesoehoenang*, over te leveren.

Hij wordt door eene fchandelijke list van Coeper vermoord

Ondertusfchen werd COEPER van nijd verteerd, dat de ondergefchikte JONKER aldus den oorlog geëindigd had door het nemen van den eenigen man, die denzelven nog deed voortduren. Het was, op eene kleinere fchaal, MARIUS, naijverig op SYLLA, na de overlevering van JUGURTHA. Hij was het eigenlijk, die eerst JONKER gelast had, van den berg alwaar hij den opftandeling geblokkeerd hield, af te trekken, en, toen deze dit weigerde, althans befloot deszelfs gegeven woord te doen verbreken, en *hem* dus te fchandvlekken; die dus tot dat einde JONKER *gelast* had, TAROUNA aan den Keizer over te leveren. Hij deed tevens in de goederen, welke den gevangen' werden nagedragen, eenen dolk verbergen, ten einde den fchijn van een moordontwerp tegen den Keizer te geven. En nu volgde een gruwelijk tooneel. De gevangene, met touwen gekneveld, verfcheen met zijne vrouwen, eigene zusters des Keizers, en zijne overige familie voor den vertoornden Vorst. Zij wierpen zich alle voor deszelfs voeten en fmeekten om genade, die hun toegezegd werd, met bijvoeging zelfs, dat TAROUNA voor die onderwerping bevordering mogt hopen; hij moest zich dus in een feestgewaad vertoonen. Naauwelijks was hij, daarmede verfierd, weder binnen gekomen, of de *Soesoehoenang* overlaadde hem met fcheldwoorden, en zeide eindelijk: „Ik deed eene gelofte, dat deze dolk (hij had er zich een' door zijne vrouwen doen brengen) in uwe borst de eerfte fcheede zou hebben." Daarop doorboorde hij het eerst den ongelukkigen, ongewapenden man, en zijne laffe ho-

velingen, zoo vele beulen, voltooiden den moord. Daarop gelastte de gekroonde tijger, het hart der omgebragten te *verslinden:* ook hierin werd hij gehoorzaamd, en het hoofd aan de voeten des troons nedergelegd (*).

Deze misdaad geschiedde op aanrading van den verachtelijken COEPER, en wel, volgens VALENTIJN, „opdat zijne geweldenarijen en vuile bedrijven, die „TAROUNA DJAJA wist, en waarover hij voorne- „mens was te klagen, zouden verborgen blijven." Doch JONKER was over deze trouwbreuk ten hoogste verbolgen. Hij dreigde den Keizer en al deszelfs Grooten met eene bloedige wraak, die hij alleen uit ontzag voor de Maatschappij zou uitstellen. Maar zijne magt was te gering; het monster bleef ongestraft, zoowel als deszelfs medestanders (†).

Thans scheen de vrede hersteld, doch er was nog een gevaarlijke vijand achtergebleven, die onder schijn van Godsvrucht en afgetrokkenheid van de wereld, zoowel als van zwakte en ouderdom, zich ontsloeg van den pligt om ten Hove te komen, en dus zekere onafhankelijkheid zocht. Weleer had hij een heilloos ontwerp gesmeed tegen den *Pangerang* of Prins van *Sourabaya*, die onder de vorige regéring met zijne drie zonen onder voorwendsel eener zamenzwering was omgebragt. Naderhand had hij onder 's hands TAROUNA DJAJA ondersteund, en thans werd hij door de *Javanen* als een Heilig geëerd.

De Panombahan van Giri onderdrukt en gedood. 1680.

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 351. 352. Hij breidt het korte verhaal van VALENTIJN (bl. 118) slechts volgens *Javaansche* Schrijvers uit. VALENTIJN roemt zelfs TAROUNA DJAJA's *groot en edel gemoed.*

(†) VALENTIJN, t. a. pl. DU BOIS, p. 225. 226.

De bijna ongeloofelijke gehoorzaamheid der *Javanen* aan hunne geestelijke Opperhoofden (*) kon zulk eenen Rijksgrooten voor den Keizer ten hoogste gevaarlijk maken. Hij was onder den titel van *Panombahan* bestuurder van *Giri*, eene stad van 2000 huizen, omtrent twee of drie uren ten westen van *Sourabaya*. De *Hollandsche* Opperkoopman in die stad (welke daar reeds een groot gezag oefende) WILLEM BASTING, werd tot den *Panombahan* gezonden, om hem overtehalen ten Hove te verschijnen. Doch de reeds gemelde uitvlugten, en tevens de verzekering, dat de overledene *Mataram* hem eens vooral daarvan ontslagen had, deden wel zien, dat de oude vos niet vrijwillig in den strik zou loopen, die voor hem gespannen werd; immers de Keizer had voorgenomen, zich van hem te ontslaan, en dus tevens den onschuldigen *Pangerang* van *Sourabaya* te wreken, en zijne toekomstige veiligheid te behartigen. AMANG KOERAT kwam nu zelf te *Sourabaya*, en daagde den ouden *heiligen* onbeschroomd voor zijnen regterstoel, daar hij door *Nederlandsche* hulp geruggesteund was. Doch deze verschanste zich weder binnen godsdienstpligten; hij kon het graf van zekeren Heiligen, te *Giri* begraven, onmogelijk verlaten. Nu moest er gehandeld worden. Met *Nederlandsche* hulp tastte de Vorst *Giri* aan; zestien onzer landgenooten lieten aldaar het leven, onder anderen Kapitein ALTMEIJER, doch ook de oude *heilige* werd gedood met alle zijne zonen. De laatsten hadden zich overgegeven, maar mogten geene genade erlangen.

(*) CRAWFURD verhaalt daarvan zonderlinge staaltjes.

Ondertusfchen was nog de *Pangerang* POEGAR, broeder des Keizers, overgebleven, die het gebied over de ftad *Mataram* voerde. Op zijne weigering, om zich over te geven, werd hij uit de ftad gejaagd, en onderwierp zich een jaar daarna onvoorwaardelijk aan COEPER, die hem genade bij zijn' broeder bezorgde. Thans was nog flechts één muiteling te beftrijden, die zich NIMROD noemde, en een gevlugte flaaf uit *Macassar* was, naar *Batavia* verkocht, doch van dáár gevlugt, en die zich vóór den opftand van TAROUNA DJAJA in het gebergte van *Bangaleen* had verfcholen, doch naderhand mede in dien opftand gedeeld had. Hij verloor eindelijk het leven, zijne aanhangers verftrooiden zich; en daarmede werd de rust in *Java* voor het oogenblik volkomen herfteld. Men bevond het aantal der landvoogdijen van het Rijk des *Soesoehounangs* 41, namelijk 19 aan de kusten, en 22 in de binnenlanden. Op de eerften hadden de *Nederlanders* blijkbaar reeds het oog (*).

Geheel Java aan den Keizer en de Hollanders onderworpen.
17 Novemb. 1680.
17 Novemb. 1681.

Behalve den afftand van bezitting, dien de Keizer AMANG KOERAT zich ten behoeve zijner magtige befchermheeren, de *Nederlanders*, had moeten getroosten (de zoogenaamde *Preanger* Regentfchappen), ftelde zich omtrent dezen tijd ook het landfchap *Cheribon* onder befcherming der *Oostindifche* Maatfchappij. De reden was, dat de Vorst van dit landfchap, *Sultan* SAPOH, in zijne huisfelijke betrekkingen door den *Soesoehoenang*, toen hij nog Erfprins was, zwaar beleedigd was geworden. Hij had hem eene zijner vrouwen ontroofd, en die na-

Cheribon onder befcherming der Maatfchappij. 1681.

(*) VALENTIJN, t. a. pl., bl. 118–121. DU BOIS, p. 226. 227.

derhand niet aan den Sultan, maar aan diens broeder teruggegeven. Nu betuigde SAPOH, nimmer in eenig geval de onderdaan van dien wellusteling te zullen worden. Hij had zich dus, nog bij het leven van den vorigen Keizer, eerst onder de bescherming van den Koning van *Bantam* geplaatst, en koos nu die der *Nederlanders*, daar *Bantam* door burgeroorlog verscheurd werd (*).

Troonsafstand van Sultan Agong van Bantam aan zijn' zoon.

Sedert 1634 regeerde in *Bantam* Sultan ABOU IL FATTA ABDUL PATACHI, gemeenlijk bekend onder den naam van AGONG, een Vorst van geene geringe bekwaamheden. Met zijn zeventiende jaar hernam hij het vaderlijke Rijk, 't welk hem door eene omwenteling, in het Oosten zoo algemeen, was ontnomen (†). Omtrent vijftig jaren regeerde hij niet zonder roem; de aanwassende magt der *Hollanders*, die nu van *beschermelingen* in *beschermers* waren veranderd, stuitte hem zeer, en hij verzuimde geene gelegenheid om hun nadeel te doen, gelijk wij ook vroeger zijnen inval met 60,000 man in het gebied van *Batavia* hebben gezien. Bijna zeventig jaren oud zijnde (§), gaf hij, om het overige zijns levens in rust door te brengen, de Regéring over
1680. aan zijnen oudsten zoon ABOU IL NASAAR ABDUL KAHÂR, gewoonlijk *Sultan* HHADJI, of de *pelgrim naar Mekka* (**) genoemd. Het overige zijns levens wil-

(*) VALENTIJN, IV. I. St. bl. 121. 122.

(†) VAN HAREN, Voorrede van het Treurspel *Sultan* AGONG.

(§) Volgens VAN HAREN, t. a. pl. Misschien neemt hij slechts een rond getal. VALENTIJN zegt 63, en dit komt ook met zijnen zeventienjarigen ouderdom in 1634 overeen.

(**) *Hhadji* is de eeretitel, aan dezen togt verbonden; dezelve is zekerlijk uit *Java* geene kleinigheid.

de de oude Vorst te *Tirtajassa*, zes mijlen van *Bantam*, doorbrengen, en had tot dat einde een aanzienlijk jaargeld bedongen. Naauwelijks was de jonge Vorst ten troon geklommen, of hij zond gezanten aan de vertegenwoordigers der Maatſchappij naar *Batavia*, met een gevolg van *driehonderd* man, om de oude verdragen te hernieuwen. Doch VAN GOENS had zich over zoo vele verbondſchendingen, het terughouden van ſlaven en bedienden der Maatſchappij, ja zelfs over het vermoorden van eenige derzelven, aan het kantoor te *Andragiri*, te beklagen, dat hij eerst ſchâvergoeding eischte, eer men aan eenige herſtelling der oude vriendſchap kon denken. De gezanten verontſchuldigden zich met gebrek aan last, en de Koning zelf met onwetendheid en onſchuld nopens alles, wat er vóór zijnen tijd was gebeurd, doch hij beloofde alle de ſlaven, die hij nog zou mogen vinden aan de Maatſchappij te behooren, te zullen teruggeven, en voortaan goede vriendſchap en nabuurſchap te zullen onderhouden. Het verdrag werd op dien voet geſloten; de Raadsheer van *Indië*, VAN HOORN, ging den nieuwen Vorst als Koning van *Bantam* begroeten, en in 1681 erkende ook de *Engelsche Oostindische* Maatſchappij, die mede te *Bantam* eene faktorij had, HHADJI als Koning.

Deze ondertusſchen hechtte zich minder aan de oude raadslieden zijns vaders, dan aan eenige jongelingen van zijne jaren, hetwelk de eerſten, en ook den ouden Koning, zoo belgde, dat deze (waarſchijnlijk op raad der gekrenkte Ministers) beſloot, de Regéring weder te aanvaarden. Het was dus hier hetzelfde geval, als hetgene, volgens een' bekwaam

Oorlog tusſchen vader en zoon.

Geſchiedkundigen, in *Holland* weleer de partijſchap der *Hoekschen* en *Kabeljaauwschen* had doen ontſtaan (*). De oorlog brak uit; AGONG hernam de teugels van 't bewind, en won vele inwoners, misnoegd over de zware lasten, die nogtans de door hem aan zich zelve voorbehoudene zware ſommen vereischten. Met een leger, 't welk wel op 50,000 man wordt begroot, belegerde hij zijnen zoon in eene vesting, die deze door den *Hollandschen* Renegaat HENDRIK LUCASZ. CARDEEL van *Steenwijk*, of WIRAGORINA, had doen aanleggen. Hier werd hij zoo hevig door het vuur der batterijen beſtookt, welke niet alleen de opgeſtane *Bantammers*, maar ook de *Engelschen* en *Deenen* (zekerlijk misnoegd over het verdrag met de *Hollanders*), tegen hem deden ſpelen, dat hij, in weêrwil der dapperheid van zijnen veldoverſte, JACOB DE ROY, tot het uiterſte gebragt werd, en CARDEEL naar *Batavia* zond, die naderhand het Christengeloof en zijnen *Hollandschen* naam weder aannam. Doch de Gouverneur-Generaal beſloot ſlechts tusſchen beide te komen.

Vertrek van den algemeenen Landvoogd van Goens. Hij wordt door Speelman vervangen.

Dit gezag bekleedde VAN GOENS niet meer. Hij was den 25ſten November 1681 naar 't vaderland vertrokken; daar de ſtaat zijner gezondheid zijn vertrek uit *Indië* raadzaam maakte. Hij overleed kort na zijne aankomst hier te lande; een man, onſterfelijk door de groote dienſten, aan het vaderland bewezen. Onder zijne nakomelingen heeft de geleerde RIJKLOF MICHAËL VAN GOENS uitgemunt, lid der Regéring van *Utrecht*, doch die ten gevolge der onlusten van

(*) Mr. J. C. DE JONGE, *over den oorsprong der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten.*

1785 die ſtad verlaten, en in *Duitschland* een tweede vaderland gevonden heeft. De opvolger van VAN GOENS was de wakkere SPEELMAN, benevens hem zekerlijk de grootſte in *Indië* na KOEN en VAN DEN BROEK. Doch men wil, dat ook bij hem de komst tot het oppergebied de klip zijner grootheid was. Zijne al te groote gehechtheid aan de genoegens der tafel en andere zinvermaken gaven algemeene ergernis; zijne echtgenoote had zich reeds vroeger van hem laten ſcheiden, en als Gouverneur-Generaal verzuimde hij zelfs de belangen der Maatſchappij, om zijne lusten te volgen, hetwelk hem menige onaangename vermaning der Bewindhebbers op den hals haalde. Een tijdgenoot echter zegt, dat hij zeer bemind was bij inwoners zoowel als bij vreemden (*).

De Nederlanders nemen deel in den twist van Bantam. De Engelſchen vandaar verdreven.

Men had nu beſloten, de zaak tusſchen vader en zoon te *Bantam* te bemiddelen. De Majoor ST. MARTIN werd met 200 man gezonden om die bemiddeling voor te ſtaan, voorafgegaan door drie welvoorziene ſchepen. De oude Vorst, door de *Engelschen*, die hem van kruid en lood voorzagen, opgeruid, verwaardigde zich niet te antwoorden, en bedreigde zelfs de veiligheid der Gezanten. Toen beſloot men te *Batavia*, hiervan verwittigd zijnde, om den jongen Koning bij te ſtaan. Doch ST. MARTIN was zeer langzaam in zijne verrigtingen; reeds drie maanden had de ſcheepsmagt onverrigter zake voor de ſtad gelegen; en op geheim berigt, hiervan aan den Raad van *Indië* gegeven door denzelfden JONKER, die TAROUNA DJAJA had gevangen geno-

(*) P. TACHARD. Zie *Sammlung der besten Reisebeschreibungen*, XV. B. ſ. 51.

men, werd de Heer TAK gezonden, die den derden dag na zijne komst (7. April 1682) de troepen deed landen, den vijand verſloeg, en dus Koning HHADJI verloste. Kapitein HARTSING maakte zich daarop van *Tangerang* meester, en dreef met een handvol volk de 50,000 halfnaakte gewapende ſlaven van AGONG op de vlugt. Al het geſchut viel in handen der *Hollanders;* en zij bezetteden de monden der kleine rivieren, die op de groote rivier van *Bantam* uitloopen, zoodat de vaartuigen des ouden Konings geene aanvallen doen konden. De jonge Vorst deed de vlag van *Bantam* naast de *Nederlandsche* planten; daarentegen was hij ten uiterſten verſtoord op de *Engelschen* en *Deenen*, die hem ongetergd in zulk een groot gevaar gebragt hadden van alles te verliezen. Hij wilde hen allen doen ombrengen; en zij werden ſlechts gered door de voorſpraak der *Hollanders.* Hunne dankbaarheid was, dat, toen de Koning alle de vreemdelingen, met name de *Engelschen*, *Franschen* en *Deenen*, uit zijne Staten verbande, zulks aan de *Nederlanders* geweten werd. Dat zij bij deze omwenteling voordeel hadden is zeker; maar wanneer hunne *Europeaansche* mededingers hadden gezegevierd, zouden dezen niet minder de verdrijving der *Hollanders* uit *Bantam* hebben bedongen. De Koning deed de *Engelsche* faktorij ſluiten en toeſpijkeren, hunne vlag wegnemen en verſcheuren, en de ſtukken tot ſjerpen onder zijn volk uitdeelen. De *Engelschen*, over zoo veel ſmaad verontwaardigd, verlieten *Bantam*, en begaven zich naar *Batavia.* Van toen af is in de eerstgenoemde ſtad geene *Engelsche* faktorij meer geduld, maar er werd een innig verbond geſloten tusſchen *Bantam* en de O. I.

Maatſchappij. *Java* was voortaan geheel onder den onmiddellijken invloed en beſcherming der *Nederlanders*; de *Engelschen* waren daarover hevig verbolgen (*).

Ondertusſchen duurde de oorlog met den ouden Koning in de binnenlanden voort. Na een bloedig gevecht nam TAK het dorp *Markesari* in, en achtte zich nu ſterk genoeg, om de ſterkte *Tirtajassa* aan- 1683.
te vallen. Drie dagen duurde de ſtorm; toen verliet de bezetting, na te vergeefs een verdrag te hebben voorgeſlagen, de vesting, die in brand werd geſtoken, en trok over de rivier. De *Nederlanders* vervolgden den vijand, doch over de rivier gekomen, vielen zij in eene hinderlaag; TAK ontſnapte met eenigen der zijnen in ſchuitjes over den vloed, maar moest de meesten voor zijne oogen zien ombrengen.

Sultan Agong moet zich onderwerpen. Wreedheid van zijn' zoon.

Deze kleine overwinning was echter niet in ſtaat, de zaken van den ouden Vorst te herſtellen. Wel is waar: TAK keerde, na *Tirtajassa* verder in brand te hebben geſtoken, naar *Bantam* terug, en betrok eene verſchanste legerplaats, doch de Kapitein DE RUITER veroverde de ſtad *Anir*, waardoor de vijand geheel van de zee werd afgeſneden, zoo dat de Grooten des Rijks allengs terugkwamen, en zich aan den jongen Vorst onderwierpen. Ook de oude AGONG, een voorbeeld van de wisſelvalligheid der fortuin, vernederde zich eindelijk voor zijn' zoon, en ſmeekte bij hem en bij de *Hollanders* om genade.

Door een edel en waardig gedrag, door menschlievende behandeling van die genen zijner onderdanen,

---

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 221–225. 309. 311. DU BOIS, p. 233. 237–239.

welke eene Vorst, onder wien zij waren opgevoed, bleven huldigen, door een eervol onthaal, zijnen vader betoond, had de nieuwe Sultan zich de achting van alle zijne onderhoorigen kunnen verwerven en zijne Regéring bevestigen. Doch ongelukkig begreep HHADJI het anders. Niet alleen volgde hij de wreede grondstellingen der *Oostersche* Despoten, die slechts door *vrees* en wreedaardige gestrengheid ontzag meenen te kunnen inboezemen, maar hij overtrad ook op het snoodst den eerbied voor den ouderdom en de vaderlijke magt, die juist dáár te lande het meest voor heilig geacht wordt. Zijne Rijksgrooten, die hunne onderwerping kwamen aanbieden, werden met uitgezochte straffen ter dood gebragt. Sommigen wierp de tiran voor de wilde dieren, anderen deed hij met rottingen slaan, tot zij bezwijmden, als dan met spijs en drank verkwikken, en vervolgens weder met rietslagen teisteren, tot zij eindelijk alle gevoel verloren en stierven. De *Nederlanders*, die eerst besloten hadden, zich met de zaak niet te bemoeijen, waren eindelijk *genoodzaakt*, tusschen beide te komen. Onze Schrijvers voegen als eene beweegreden daarbij: *omdat het land genoeg ontvolkt was.* Dus had deze dwingelandij reeds ontvolking te weeg gebragt. Het gedrag omtrent den ouden AGONG strookte met die barbaarschheid maar al te wel. VALENTIJN heeft van een' ooggetuige de bijzonderheid vernomen, dat de grijsaard, die vijftig jaren lang onbepaald Heerscher geweest was, thans, terwijl zijn zoon met de *Hollanders* aan tafel zat, in een' hoek van 't vertrek, als een hond langs den grond kroop, om van tijd tot tijd de schil van eene vrucht, die hem verachtelijk

werd toegeworpen, op te rapen, terwijl de onnatuurlijke zoon oogen vol vlammenden toorn op den ouden, weerloozen man wierp! Hij wilde hem zelfs in aller tegenwoordigheid doorſteken, doch zulks werd door den Heer TAK voorgekomen. Daarop gaf hij last, hem in een hok te midden der wilde dieren op te ſluiten, maar ook dit belette onze Gezant. Drie jaren moest de grijsaard in dezen doodsangst doorbrengen, tot hem eindelijk de *Nederlanders*, eensdeels beducht voor de wreedheid van HHADJI, en anderdeels voor de pogingen zijner onderdanen om hem te verlosſen, hetwelk den burgeroorlog op nieuw zou hebben kunnen ontſteken, in November 1686 met zijne vrouwen en ſlaven naar *Batavia* voerden, en in het kasteel huisvestten, met een vast inkomen en de vrijheid om met twee bewakers uit te gaan. Hier leefde hij nog negen jaren, en overleed in 1695, 78 jaren oud. Met den zoon werd nu een verbond geſloten, waarbij deze aan de Maatſchappij den alleenhandel van al de peper in zijne landen toekende, waartegen de kosten, op de onderneming tot zijne herſtelling gevallen, en 600,000 Rijksdaalders bedragende, hem werden kwijtgeſcholden, doch alléén zoo lang het voorregt van den peperhandel zou duren, met welks ontneming de *Nederlanders* terſtond weder in hunne aanſpraken zouden worden herſteld (*). Buiten twijfel zijn ook de regten, die eene vroegere vrijwillige overgave van *Cheribon* aan *Bantam* ge-

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 225. 226. DU BOIS, p. 239. 240. BOGAART, *Historische Reizen door Asia* (Rott. 1731), bl. 141–164.

geven had, thans op de *Nederlanders* overgegaan.

Staatkunde der O. I. Maatschappij.

Dus volgden de *Nederlanders* de vaste staatkunde, om de inlandsche Vorsten tegen hunne onderdanen of mededingers te ondersteunen, en daarvoor handelsvoordeelen of landbezit te bedingen; of die Vorsten zelve, wanneer zij tegen hen opstonden, gevankelijk naar *Batavia* te voeren. Zoo had men, in het eerste geval, omtrent *Raja* PALACCA, den Keizer van *Java*, en (minder eervol) omtrent den jongen Koning van *Bantam* gehandeld; in het tweede omtrent den Koning van *Macassar*, den ouden AGONG van *Bantam*, en thans ook den ouden Koning van *Ternate*. Reeds vroeger moesten wij van den oorlog met dat eiland, die onder VAN GOENS eenen aanvang nam, hebben gesproken, doch wij wilden de zaken van *Java* daardoor niet afbreken.

Koning Amsterdam op Ternate. Zijne trouweloosheid.

In 1675 was Koning MANDARSJA, de zwakke en goedaardige vriend der Maatschappij, na eene zesentwintigjarige Regéring overleden. De nog overige krachten van zijn Rijk waren in de laatste jaren (sedert 1671) door besmettelijke ziekten, uitbarstingen van vulkanen en aardbevingen, gebroken (*).

(*) Over de besmettelijke ziekten, zie CRAWFURD, III. D. bl. 433. In het jaar 1673, het tweede jaar vóór MANDARSJA's dood, had er op *Dsjilolo* bij *Ternate* eene geweldige uitbarsting van den vuurberg *Gammanacorre* plaats, waarvan de Landvoogd CORNELIS FRANK aan dien in *Banda* schreef, dat de berg *meerendeels is in de lucht gesprongen*. De grond was, daar en in de omliggende eilanden, wel *honderd mijlen ver* met assche bedekt; men kon op den dag bijna geen' mensch onderscheiden; zelfs in zee werd een *Hollandsch* schip door de asch opgehouden en belet zijne reis te vervolgen. Daarop volgde eene aardbeving op *Ternate*, en de vuurberg aldaar, die zoo 't schijnt met dien van *Dsjilolo* en

De uitroeijing der nagelen op de meeste eilanden buiten *Amboina* had het verblijf der *Spanjaarden* op *Gamma Lamma* (in *Ternate*) overtollig gemaakt; zij waren van zelve vertrokken, en de vesting was door de *Nederlanders* gefloopt. Die op *Tidor* was, op verzoek des Konings, in ftand gebleven. Een nieuw bewijs der zwakheid des Konings van *Ternate*, die geheel een leenman der *Hollanders* was geworden, welke hem beheerschten, maar tevens tegen de *Papousche* zeeroovers befchermden (*). Zijn oudfte zoon KAITSJILO SIBORI, doch in de wandeling AMSTERDAM genaamd, werd zijn opvolger. De berigten, ons wegens het karakter van dezen Vorst door onze fchrijvers gegeven, moeten wij met voorzigtigheid en eenig wantrouwen aannemen, daar hij als een vijand der Maatfchappij en van onzen landaard het vooroordeel tegen zich had. Wanneer zij hem dus verftand, oordeel, en meêwarigheid toefchrijven, en erkennen, dat hij een' afkeer had van het fpel, mag men zulks wel gelooven; op de ondeugden van ligtzinnigheid, veranderlijkheid, grilligheid, zucht tot bedwelming door *opium* (eene nog gevaarlijker gewoonte dan fterke drank, die door MOHAMMED's wet verboden is, welke daardoor indedaad meer

---

Makjan één onderaardsch brandpunt heeft, fcheurde aan de zuidzijde van boven tot beneden; huizen werden omvergeworpen, rotsblokken verreweg in zee geflingerd, de fchepen ter reede alle met vernieling bedreigd, en visfchen met andere zeevoortbrengfelen in menigte op ftrand geworpen. VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 331. 332.

(*) *Hist. de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 352. 353. De Koning was met eene *Hollandsche* lijfwacht omftuwd, en droeg de *Hollandsche* kleeding, p. 321.

kwaad dan goed gesticht heeft), van wuftheid zoowel als wreedaardigheid in zijne minnarijen, van trotschheid en opgeblazenheid, zou misschien wel iets zijn af te dingen, hoewel zijne daden van eenige dier ondeugden zekerlijk getuigenis dragen. In 1677 verscheen ROBERT PADBRUGGE als bevelhebber der *Hollandsche* bezittingen op *Ternate*. Koning AMSTERDAM, in weêrwil van zijnen *Hollandschen* naam geenszins zoo geduldig omtrent ons volk als zijn vader, zag met verkropte spijt de *Molukken*, in plaats van door de *Hollanders*, zoo als de landzaten gehoopt hadden, van het *Portugeesche* juk bevrijd te worden, slechts in nieuwe banden gekneld. Vooral ging het hem ter harte, dat het belangrijke *Amboina* door zijnen vader aan de *Hollanders* was afgestaan, en hij daarop nog slechts eene flaauwe schaduw van gezag had overgehouden. Hij deed dus pogingen, om de bevolking van dat eiland tegen de *Hollandsche* Bewindhebbers op te ruijen. Zekere PATI LIMA uit *Ceram*, een beginselloos man, die eerst het Christendom, en daarop weder belangshalve de leer van MOHAMMED had aangenomen, werd door hem tot dat einde naar *Amboina* en de omliggende eilanden afgevaardigd. Het eerst vervoegde deze zich bij zekeren voormaligen priester op *Amboina's* noordelijk schiereiland *Hitoe*, HASSAN SOULEYMAN, een' man ongetwijfeld van groote bekwaamheden, daar hij onbepaalden invloed oefende niet alleen op de inlandsche bevolking, maar ook op de *Hollanders*, en zelfs op het Opperhoofd van *Hila* op *Amboina*, den Heer ISAAK VAN THYE. Deze priester, verrukt (zoo als de aard van sommigen is, vooral wanneer zij door kuipen om hoog zijn gerezen) van gelegen-

heid te hebben tot ontwikkeling zijner talenten in het ſmeden van geheime aanſlagen, beloofde den Renegaat zijn' onbepaalden en onvoorwaardelijken bijſtand, die te belangrijker was, daar hij vele middelen had. De brief des Konings werd op een' zilveren ſchotel, met een' gelen neusdoek bedekt, onder een geel zonneſcherm ingehaald, en in hunne Moskée gebragt. Aldaar werd in eene vergadering der *Ambonsche* Grooten van dat gedeelte des eilands beſloten, aan 's Konings verlangen door den moord der *Hollanders* te voldoen. Het vloekverwantſchap werd op den *Koran* bezworen, want het was al zoo zeer een godsdienstkrijg tegen *ongeloovigen*, als een volksopſtand tegen vreemdelingen. Slechts één der *Orang-Kaja's* of Vorsten des lands begreep, dat zulk een eed geene verpligting kon medebrengen, en beſloot de zaak aan den bevelhebber VAN THYE te openbaren. Deze ontſtelde daarover hevig, eensdeels om het geval, waarin hij zelf niet weinig gevaar liep, anderdeels om de medepligtigheid van HASSAN SOULEYMAN. Hij was niet alleen met dien *Mohammedaan* in eene naauwe vriendſchapsverbindtenis getreden, maar had ook, op zijne borgtogt, aanzienlijke ſommen aan minvermogende ingezetenen ter leen verſtrekt. Bij het ſchuldig verklaren van SOULEYMAN werd zekerlijk deszelfs vermogen verbeurd verklaard, en dus verloor ook VAN THYE een groot gedeelte van het zijne. Dus beſtreed hebzucht niet alleen pligt en vaderlandsliefde, maar zelfs eigene veiligheid, en zij won den ſtrijd. Hij gaf aan den *Amboinees* een uitſtellend antwoord, doch deze verklaarde nu, de zaak aan den Landvoogd op het kasteel *Victoria* te zullen openbaren. Daardoor zag zich

VAN THYE genoodzaakt, ten minfte naar den zendeling des Konings, PATI LIMA, onderzoek te doen, die dan ook op een naburig eiland (*Hominoa*) gevat werd. Men vond bij hem eenen brief, die het door den *Amboinees* verhaalde ten volle bevestigde. De zendeling werd, volgens de gewoonte van dien tijd, op het rad ter dood gebragt, doch naar zijne medepligtigen werd geen onderzoek gedaan. Misfchien was de lage winzucht, die VALENTIJN als de bron dezer toegevendheid opgeeft, de ware reden niet, maar eene veel hoogere ftaatkunde. Men had gezien, hoe veel onheilen van burgerkrijg en verwoesting de geftrengheid van VLAMING over *Amboina* en alle de *Molukken* gebragt had; men wilde thans misfchien eensdeels door den val des hoofdaanleggers toonen, dat men met den aanflag bekend was, maar anderdeels de zoo talrijke medepligtigen fparen, nogtans met het zwaard van DAMOKLES aan een' dunnen draad over 't hoofd — met de zekerheid, die ook *zij* konden hebben, dat men van hunne aanflagen kennis droeg, en, bij de minfte poging, om die te verwezenlijken, hen zou weten te vinden en te ftraffen.

Mislukt verraad op Ternate.

Terwijl dit op *Amboina* gebeurde, werd een nog meer verfoeijelijke aanflag op *Ternate* zelve beraamd. Het paleis van den Koning ligt onder het gefchut van het fort *Oranje*, de vesting der *Hollanders*. Dit was eertijds noodzakelijk tot beveiliging van 's Vorften perfoon tegen de aanvallen der *Portugeezen;* de tegenwoordige Koning gevoelde daarin eene drukkende vernedering. Hij zou dus, beweren onze Schrijvers, het ontwerp gefmeed hebben, om den Landvoogd en alle de voornaamfte *Hollanders* in het pa-

leis te vermoorden, en zich alsdan waarſchijnlijk, in de verwarring, van het kasteel meester te maken. Er werd daartoe eene groote maaltijd aangerigt, waarop niet alleen de aanzienlijke *Nederlanders*, maar ook hunne vrouwen gevraagd waren. Deze werden door 'sKonings zuster ontvangen, wier gelaat daarbij zoo veel angst en ontſteltenis teekende (daar zij, naar men wil, door haren broeder van de geheele toeleg van zaken verwittigd was), dat de vrouwen reeds dadelijk eenig vermoeden opvatteden, waarvan zij, zoo veel de gelegenheid toeliet, hare mannen kennis gaven, hetzij door woorden of wenken. De maaltijd begon, maar wederzijdsch wantrouwen of vrees voor den uitſlag verbande alle genoegens. Bij het uitbrengen eener gezondheid voor den Prins van *Oranje* (WILLEM III.) verlangde de Koning, dat de wacht, die den Landvoogd te *Ternate* overal verzelde, eens naar buiten mogt gaan, om ter eere van zijne Hoogheid een eereſchot te doen. Dit voorſtel vermeerderde den argwaan; het werd van de hand gewezen; de Koning hield aan, en het ſcheen tot eene woordenwisſeling te zullen komen, toen de Gouverneur een middel bedacht om te vertrekken. Hij gaf zijner dochter een' wenk (die bij de ſcherpe oplettendheid in gevaar gereedelijk verſtaan werd); deze veinsde zich eensklaps ongeſteld, waarop de Landvoogd dadelijk afſcheid nam, en terſtond (als 't ware uit beleefdheid) door al de *Hollandsche* gasten, zoo mannen als vrouwen, gevolgd werd. Maar AMSTERDAM volgde ook met alle Rijksgrooten, en verlangde, aan de poort van 't kasteel gekomen, dringend om ingelaten te worden. Men maakte zwarigheid, om ook het talrijke gevolg bin-

nen te laten, maar verklaarde zich daartoe, wat den Koning zelv' aanging, terſtond bereid; doch zulks weigerde hij, blijkbaar gebelgd over dit wantrouwen.

Wanneer hierop niets van de zijde der *Ternatanen* gevolgd ware, zou men de geheele zamenzwering kunnen beſchouwen als eene verdichting der *Hollanders*, om onder ſchijn van zelfverdediging eenig vijandelijk oogmerk te bereiken; doch daarop gevolgde daden zetteden aan het plan groote waarſchijnlijkheid bij. Niet alleen werden verſcheidene ſoldaten, die water gingen halen, vermoord, maar ook vlugtte de Koning eerlang met zijne Grooten en meeste onderzaten landwaarts in; drie *Ternataansche* Grooten vervoegden zich ongewapend bij den Landvoogd, verhaalden 's Konings booze oogmerken, en verzochten als gijzelaars, hetzij op *Ternate*, hetzij op *Batavia* te worden gehouden. Men prees hen ten hoogſte, en zond hen op naar *Batavia*. 's Konings eigene zuster ontvlood hem naar *Tidor*, en zette der zaak dus nog te meer geloofwaardigheid bij (*).

Oorlog op Bouro.

Ten gevolge dezer gebeurtenisſen ontſtond er een opſtand te *Bouro*, niet verre van *Amboina*, een eiland, hetwelk nog altijd *in naam* het oppergezag des Konings van *Ternate* erkende. Op het ontvangen van brieven uit dat eiland ſchoolden de *Mohammedaansche* priesters bijeen, vermoordden de *Hollanders*, die zij konden magtig worden, en welke zich niet binnen de vesting konden bergen, en verbrandden al de vaartuigen, zoodat de *Nederlanders* niet eens

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 333-343. DU BOIS, p. 228-229.

van het gebeurde te *Amboina* konden berigt geven (het was eene beſtendige gewoonte der inlanders, om, wanneer zij wilden opſtaan, zulks op afgelegene punten te beginnen, waar de *Nederlanders* het zwakst waren). Eene *Hollandsche* ſloep, naar *Bouro* gezonden, zag er meer vaartuigen dan gewoonlijk bijeen, hoorde ſchieten, en keerde dus onmiddellijk terug. Ongelukkig was echter juist het laatſte ſchip naar *Batavia* vertrokken, en daarmede de gelegenheid tot het bekomen van hulp langs den gewonen weg afgeſneden. Men zond dus buitengewone tijding naar de hoofdplaats, en ontving al dadelijk in het begin van 1681 eene aanzienlijke verſterking van 1400 of 1500 man, die ſpoedig een einde aan den oorlog maakten. Maar de wraak des overwinnaars was bloedig, en hij gaf, zoo als wij maar al te zeer vreezen, meer gehoor aan zijne hartstogten, dan aan de ſtem der regtvaardigheid. Behalve de geſneuvelden door den oorlog werden er velen door beulshanden omgebragt, en wel deels met de onmenschte ſtraf van het rad of op andere wijzen. Velen werden gebannen, en anderen tot ſlavernij veroordeeld, waaronder (zegt VALENTIJN zelf) vele onſchuldigen. Geen wonder! de Officieren en ſoldaten, die ongelukkigen gevangen namen, waarvan de meesten zekerlijk verleid waren, hadden het regt, hen tot ſlaven te maken. VALENTIJN beroemt zich, naderhand zelf, aan *de meesten* (waaraan wij toch twijfelen) de vrijheid weder te hebben bezorgd (*).

Het mislukken dezer afleiding (terwijl tevens eene

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 342. II. D. 2. St. bl. 244.

Onderwerping des Konings van Ternate.

poging, om de volken van *Mindanäo* door godsdienstijver op te ruijen, vruchteloos bleef) bragt den Koning van *Ternate* in eenen zeer moeijelijken toeſtand. Hij kon den oorlog op *Dsjilolo* alléén uit hinderlagen voeren, waardoor zekerlijk eens de Landvoogd zelf met eenige vrouwen bijna opgeligt was geworden, doch dit was een voorbijgaand toeval. AMSTERDAM moest van plaats tot plaats zwerven, en hield dit twee of drie jaren uit. De ellende des lands, hetwelk zoo door zijne troepen als door de vervolgers verwoest werd, deed de aanhangers des Konings weldra aan alles gebrek lijden, en dus beſluiten, hem levend of dood over te leveren. Eerst wilde men den Koning de keel afſteken, en het bloed (te waardig om op de aarde te vallen, volgens den onzinnigen eerbied dezer Koningsmoorders) in een bekken opvangen, doch toen deze aanſlag den Landvoogd bekend gemaakt werd, keurde hij dien hoogelijk af, maar beloofde zijne goedkeuring aan elk, die hem den Vorst levend zou brengen, te zullen betoonen. Daarop begaf zich de Luitenant CROMHUIZEN met eenige manſchap naar eene kleine ligte woning met palmbladen bedekt, alwaar de Vorst, in eene gemakkelijke houding uitgeſtrekt, door de *Hollanders* verrast en ontwapend werd, en zich nu gereedelijk overgaf. Hij werd eerst op het kasteel te *Ternate* gehuisvest, en vervolgens naar *Batavia* gezonden, alwaar hij met den eerbied, aan zijnen rang verſchuldigd, behandeld werd. Doch de Maatſchappij beſchouwde nu zijne landen als verbeurd en van regtswege aan haar vervallen. Reeds dadelijk werd er door den Landvoogd eene uitrusting naar de Noordoostkust van *Celebes*, *Manado*, gezon-

den, hetwelk tot het Rijk van *Ternate* behoorde, en waarvan men de ingezetenen thans den eed aan de Maatſchappij deed afleggen. Sommigen echter ſtelden zich te weer; doch de Landvoogd gaf het voorbeeld van moed, door zelf eene verſchanſing te beklimmen, waarop de vijand verſchrikt de vlugt nam. De kleine Rijkjes (niet veel grooter dan *Nederlandsche* Gemeenten) *Goroutalo* en *Limbotte*, gaven zich over, en de hoofden der opſtandelingen vielen nu ook den *Nederlanders* in handen. Zekere Koning BEA verſcheen met wel duizend man en eenige trompetters vrij trotsch voor den *Nederlandschen* bevelhebber, die hem, ten teeken van heerſchappij over een' onderworpene, zijn zonneſcherm voor de voeten deed aan ſtukken breken. Hij ontſnapte echter, en werd niet zonder hevige tegenſtribbeling en een met wanhopigen moed volgehouden gevecht weder gevat, en mede naar *Batavia* gevoerd. Men leide aan *Goroutalo* en *Limbotte* eene ſchatting van timmerhout en ſlaven op. Vervolgens werd bepaald, dat ieder *dorp* eenen eigenen Koning of *Raja* zou hebben. De eilanden *Bangay* en *Gape* waren geheel van bewoners ontbloot; hun Koning was op last uit *Ternate* om 't leven gebragt, en zij waren daarop, volgens hun eigen verzoek, door *Raja* PALACCA naar elders verplaatst.

Dit was de afloop van den oorlog tegen den Koning van *Ternate*, die daardoor volkomen afhankelijk werd van de *Nederlanders*. Hij zelf bleef nog een' geruimen tijd te *Batavia* gevangen. Het regt van leven en dood over zijne onderdanen werd hem ontnomen; men onttrok hem de jaarlijkſche ſchâvergoeding van 12,000 rijksdaalders voor het kappen

Het Rijk van Ternate geheel onder de O. I. Maatſchappij.

der nagelboomen; men zou echter den Koning en zijne Grooten trapsgewijs van hunne schulden ontslaan, en hun, *naar dat zij zich zulks waardig maakten*, van tijd tot tijd eenige geschenken geven. (Deze werden in 1684 op 9150 rijkdaalders voor den Koning en zijne Grooten *te zamen bepaald.*) Uiterlijk liet men het niet aan eerbewijzingen ontbreken, zoo als bij de geboorte en het kort daarop gevolgde sterfgeval van eenen zoon des Konings. Maar inderdaad oefende men magt uit zelfs over des Konings huisselijke belangen; men raadde of liever gebood hem ten ernstigste, de Koningin (die mede gevangen was) niet te mishandelen, en nam deze zelfs, ook na zijne wederkomst op *Ternate*, in de bescherming der *Nederlanders.* Immers, in 1683 werd hem de terugtogt naar zijn eiland vergund, waar hij echter voortaan slechts als een schaduw-koning regeerde.

Aldus was genoegzaam geheel *Celebes* (want door de verovering van *Macassar* had men het zuidelijke gedeelte tot onderwerping gedwongen), benevens *Dsjilolo* en meer andere van *Ternate* afhankelijke landen, wingewesten der *Oostindische* Maatschappij geworden. Het was bijna gelijktijdig met de toepassing van dit nieuwe stelsel van landbezitting op *Java* (*).

Karakter van den Gouverneur Padbrugge.

PADBRUGGE werd van *Ternate* naar *Amboina* verplaatst. VALENTIJN, die hem persoonlijk gekend heeft, verhaalt eenige niet onbelangrijke bijzonderheden van dezen veroveraar des *Ternataanschen* Rijks. In vroegeren tijd was hij met VAN GOENS op *Ceylon*

(*) VALENTIJN, I. D. 2. St. bl. 342–352.

geweest, en in 1672 naar *Maskate* in *Arabië* gezonden, om aldaar een nieuw verbond met de inlanders te sluiten; naderhand bekleedde hij posten in de *Molukken*, (op *Banda*, *Ternate* en *Amboina*). Hij was niet onbekwaam in de geneeskunde, beminnelijk in den omgang, doch tevens gezet op orde en werkzaamheid, gestreng regtvaardig, en (in de *Oostindiën* voor *Europische* ambtenaars eene dubbelde verdienste) onomkoopbaar. Een *Chinees*, die in eene regtszaak zijne gunstige beslissing zocht, had hem eens door eenig goud, op eene behendige wijze in varkensvleesch verborgen, willen omkoopen; hij weigerde dit standvastig, en even zeer het aanbod eener *Chineesche* weduwe van eene zware som gelds voor het leven van haren ter dood verwezenen zoon. Hij voorzag de hoofdplaats op *Amboina* gedeeltelijk van wallen, poorten en grachten, en bevorderde nog vele andere nuttige inrigtingen, zoo als het aanleggen van dijken, water- en kruidmolens, schutsluizen, steenbakkerijen, een arm- en weeshuis, waterleidingen en beplantingen, terwijl hij, door het graven van kanalen, de gezondheid zoo wel als de gemeenschap bevorderde; iets, 't welk alles onder zijnen opvolger door onverklaarbaren nijd weder vervallen is. Hierbij bezat PADBRUGGE eenen zeldzamen moed, die zich niet enkel op het oorlogsveld toonde. Hij woonde buiten het kasteel, maar toen zich, den 19den Januarij 1687 op *Amboina* eene zeer sterke aardbeving deed gevoelen, nam hij op de vesting, den gevaarlijksten post door de hooge muren, die ook reeds zeer gescheurd waren, zijnen intrek, om dadelijk op alles orde te kunnen stellen, verachtende dus het dringendste levensgevaar, waar het op voldoening van zijnen pligt aan-

kwam. Éene feil van hem teekent VALENTIJN op; en dit is opvliegendheid (*hij was*, zegt hij, *aan de haastige kant*) en hij gebruikte ook wel 30, foms 60 flaven, die op *Amboina* voor de Maatfchappij werkten, voor zich, iets, hetwelk zijn opvolger volftrekt niet deed. Maar deze was zeer bemiddeld, PADBRUGGE daarentegen van een gering eigen vermogen, waardoor zijn onbaatzuchtigheid en eerlijkheid in de regtsbediening zoo veel te verdienftelijker wordt (*).

Wat de ftaat van de Godsdienst op *Amboina* betrof, zoo beklaagde men zich omtrent dezen tijd over de laauwheid der Predikanten, aan welke de Maatfchappij toch groote fommen befteedde. Doch deze klaagden juist over fchrale belooning, 't geen den lust tot deze afgelegene posten uitdoofde. Indedaad kwamen weinige of geene bekwame of onbaatzuchtige lieden tot dat einde uit *Holland* over; HAMBROEK, BALDEUS en VALENTIJN zijn uitzonderingen (†).

De Banda-eilanders door eene andere bevolking vervangen.

Het zal den lezer misfchien bevreemden, te midden dezer herhaalde opftanden en oorlogen niets van de *Banda*-eilanden te vernemen, die van den geheelen *Archipel* zich het eerst en het hardnekkigst tegen de *Nederlanders* verzetteden, en in de eerfte jaren der zeventiende Eeuw hun zoo vele moeite brouwden. De reden is, dat deze inlanders bijna niet meer beftonden. De zeer beperkte uitgebreidheid hunner eilanden had zekerlijk velen, naar evenredigheid der geringe bevolking, welke zij flechts voeden

(*) VALENTIJN, II. D. 2. St. bl. 245-249.

(†) *Histoire de la Conquête des Iles Moluques*, T III. p. 350. 351.

konden, door het zwaard doen vergaan. De overigen waren, wegens hunnen ontembaren aard, naar elders verplaatst, en door anderen, hetzij *Hollanders*, hetzij *Mestizen* (een gemengd ras van *Hollanders* en inlandſche vrouwen) vervangen. Deze eilanden brengen de beste muskaatnoten voort. De boomen groeijen namelijk uit de pitten, welke een vogel van de grootte eener tortelduif, *de noteneter* genoemd, verſlindt en weder uitwerpt; en men meent, dat deze boomen de besten en krachtigſten zijn, en veel ſpoediger vrucht geven. Van dáár ook, dat later dezelfde maatregel, als op *Amboina* omtrent de kruidnagelen, te *Banda* omtrent de muskaatnoten genomen is, dat die boomen namelijk overal elders zijn uitgeroeid, en dat het verboden is, die ergens te planten dan op het zeer kleine *Banda*. Dit eiland werd daarop van veel belang voor den vreemdeling, die er ſluikhandel in muskaatnoten, foelie, heerlijke grijze amber en vederen van den paradijsvogel zocht te drijven. Daar men nu van de bevolking van *Banda* zeker was, werd de bezetting van daar weggenomen, en daarentegen kruiſers in de oostelijke zeeën van den *Archipel*, tusſchen het eiland *Demmer* en *Nieuw-Guinea* uitgezonden, die op alle vreemde, vooral *Europische* ſchepen moesten pasſen, en geene gemeenſchap derzelve met de eilanders dulden (*).

Omtrent gelijktijdig als *Amboina* in het beſtuur van PADBRUGGE, mogt *Banda* zich in dat van VAN ZIJLL verheugen. Omdat hij onverbiddelijk was tegen de ſnood- en luijaards, werd hij door de

Karakter van den Gouverneur van Zijll.

(*) *Histoire de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 354. 355.

zich noemende *burgers* van *Banda* met den nek aangezien; doch hij regeerde met kracht ten voordeele der goeden, en tot ſtraffe der kwaden. Elk, wie naarſtig was, hielp hij voort; anderen wist hij te vinden en te kastijden, ſomtijds min edel met eigene hand door rottingſlagen. Eene vreesſelijke ramp trof hem in 1674; in eene der in deze gewesten zoo vreesſelijke aardbevingen verloor hij zijne vrouw en kinderen, welke de buiten hare oevers getredene wateren wegſpoelden, benevens zijn geheele huis en alle zijne bezittingen, die niet boven in het kasteel waren. Gedurende de *twintig* jaren van zijn bewind op *Banda* als Opperkoopman of Landvoogd, liet hij zijne jaarwedde *geheel* aan zijne zusters kinderen in 't vaderland over, te zamen 12,000 guldens wegens zijne eerſte, en 21,600 wegens zijne tweede bediening. Ook omtrent anderen was zijne mildadigheid ſchier onuitputtelijk. Zelfs zijne geringe oppasſers verzuimde hij nimmer na een' vermoeijenden togt te laven. Daarbij beminde hij vrede, eendragt en goedwilligheid omtrent zijns gelijken (*).

In 1678 vreesde men ook voor eenen oorlog van de zijde van *Raja* SINGA op *Ceylon*. Reeds vroeger hadden er redenen tot misnoegen beſtaan, die wij hier moeten vermelden.

Toeſtand van Ceylon. Nieuwe twisten met Raja Singa.

In 1677 klaagde de Heer HENDRIK ADRIAAN VAN RHEEDE, in een betoog tegen de voortreffelijke *statistische* beſchrijving van *Ceylon*, door VAN GOENS in 1675 aan den Raad van *Indiën* overgeleverd (en waarop wij zullen terugkomen), dat men het eiland, bij oorlog met den Keizer van *Candy*, niet op den

(*) VALENTIJN, III. D. 1. St. bl. 92.

duur zou kunnen in bezit houden. Hij beweerde, dat *Raja* SINGA, door zich van 1658 tot 1664, terwijl de *Nederlanders* in *Malabaar* bezig waren, ſtil te houden, een groot bewijs van vredelievendheid had afgelegd. In 1665 ſtonden hem zijne onderdanen naar 't leven, waarop hij de Maatſchappij verzocht, voor hem eenige landen te bewaren. Van deze gelegenheid bedienden zich de *Hollanders*, om vele landſchappen in de zoogenaamde *Benedenlanden* in bezit te nemen. De inwoners werden onder de gehoorzaamheid der Maatſchappij gebragt, doch zonder dat men wilde erkennen, den Keizer van zijn regt op deze landſtreken te berooven. Het *Nederlandsche* gebied werd niet alleen aan de west- maar ook aan de oostzijde des eilands uitgebreid, en de zeehavens *Trinconomale* (*), *Cotjaar*, *Baticalo*, en

(*) „*Trinconomale* (zegt VAN GOENS in zijn voortreffelijk berigt aan den Raad van *Indië* over *Ceylon*, bij VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 219. *en verv.*) mag wel de beste *situatie* van geheel *Ceylon* genaamd worden. Zij is heerlijk en overwenſchelijk: vooreerst omdat de berg, waarmede de baai geſloten wordt, en waarop het *fort* gebouwd is, ongenaakbaar is voor elken vijand, en genoegzaam rondom in zee ligt en de geheele ſtelling beſtrijkt. Op dien berg waren reeds 2000 kokosboomen geplant, en konden er nog wel 8 à 10,000 groeijen, ook kon men er wel 200 koeijen en 5 à 600 ſchapen en bokken weiden; de berg bedekt ook de visſcherij in de ruime baai, die voor alle vijanden geſloten is. De omtrek van *Trinconomale* is de vruchtbaarſte van geheel *Ceylon*, en heeft ëene ſchoone rivier, aan welke heerlijk timmerhout valt, en men vindt er ook ſchoone zaailanden, met eene talrijke bevolking." Deze rivier loopt uit in de groote buitenbaai, die voor groote ſchepen toen te ondiep was, doch goed voor mindere vaartuigen. Dit heerlijk oord was reeds vroeger door de onzen op de

verscheidene andere plaatsen, zoo langs de zee als in de binnenlanden, genoodzaakt tot onderwerping. Het eiland was dus rondom als 't ware gesloten, en de Koning in het gebergte genoegzaan gevangen. Men lette zorgvuldig op de boden, die de hoogst misnoegde *Raja* uitzond, om hulp buitens lands te bekomen; want VAN GOENS had het plan gevormd en genoegzaam uitgevoerd, om de Maatschappij, door de bezetting eener strook lands rondom de kusten van 12 tot 20 uren gaans breed, meester van het

Portugeezen bemagtigd, doch toen aan den Keizer van *Candy*, volgens overeenkomst, ingeruimd. Het land van *Cotjaar*, ten O. aan de overzijde der groote baai van *Trinconomale* gelegen, is vol menschen, vee en levensmiddelen, en dreef sterken handel met *Coromandèl*; er werd wel voor 100,000 *pagoden* (dukaten) aan katoenen lijwaten op één jaar ingevoerd, behalve de geslokene, die nog wel eens zoo veel bedroegen. Ook bragt dit land jaarlijks wel 200 of 300 lasten rijst voor *Coromandèl* en *Jaffanapatnam* voort. Het werd als een schiereiland door eene rivier en de zee omspoeld. Meer zuidwaarts ligt *Baticalo*, reeds in de eerste togten der *Nederlanders* naar *Ceylon* vermaard, een vlak en vruchtbaar kleiland, behalve de zandige, maar toch ook rijkelijk met kokospalmen en andere nuttige boomen beplantte zeekust. Voorts is het landschap door verscheidene riviertjes besproeid, die zich alle in een groot zeer vischrijk binnenmeir van wel twaalf *Duitsche* mijlen lengte, maar zeer smal, vereenigen. Nergens op *Ceylon* is meer wild en gevogelte, dan hier; ook groeit er de rijst en kaneel overvloedig; en op geheel *Ceylon* vindt men nergens meer peper, gember, kardamom en andere geurige vruchten, noch timmerhout voor den scheepsbouw. De menschen vallen hier ook kloek en sterk. Dus heeft men (zegt VAN GOENS in zijn bovengenoemd berigt bij VALENTIJN, t. a, pl. bl, 223.) hier alles wat op geheel *Ceylon* elders verdeeld is, in een kort bestek bij elkander.

beste en voordeeligste gedeelte te maken, latende het midden en de hoogen schrikverwekkende gebergten en ondoordringbare bosschen aan den Keizer van *Candy* en aan de ruwe, doch vreedzame *Veddah's* (*). Doch men was onstaatkundig genoeg, om de nieuwe onderdanen met ondragelijke lasten en heerendiensten, zwaarder dan die onder den *Raja*, te drukken, zoo dat er reeds in 1668 een opstand rees, echter van weinig belang. Echter het gerucht had deze beweging zoo vergroot, dat er last gegeven werd, om de veroverde landen weder te verlaten, en aan den Keizer over te geven, na dezelve verwoest te hebben. Dit onbedacht en overhaast besluit werd echter spoedig, toen men het onbeduidende des opstands vernam, weder ingetrokken.

De Nederlanders verwekken hem een' mededinger. Bedenkingen tegen de Staatkunde van van Goens. Einde des oorlogs.

Het is natuurlijk, dat *Raja* SINGA, over deze teleurstelling vergramd, de wapenen opvatte. Hierbij kwam eene andere gebeurtenis. De Keizer was oud en kinderloos; men hoopte bij zijn overlijden meester van het gansche land te zullen worden. Tot dat einde werd door zekeren *Cingalees*, die den *Portugeeschen* naam van *Don* JUAN DA COSTA droeg, iemand te voorschijn gebragt, die voor den Prins van *Mandra* moest doorgaan, volgens het gerucht door *Raja* SINGA in zijne kindsheid vermoord, doch (zoo men zeide) door de menschlievendheid van deszelfs zuster behouden, onder de *Veddah's* opgevoed, en op de kust van *Indiën* als pelgrim rondzwervende. Dit *romaneske* verhaal ten minste moest

(*) Zie over deze *Veddah's* VAN GOENS bij VALENTIJN, bl. 208-210. en HAAFNER, *Reize door Ceylon*, bl. VII-X. die, op bijna anderhalve Eeuw afstands, wel overeenkomen.

dienen, om de *Hollanders*, bij welken hij eene toevlugt gezocht had (gelijk de *Russische* valsche DEMETRIUS weleer bij de *Polen*), tot Heeren van *Candy*, (zoo als de *Polen* voor eenen tijd lang van *Moskau*), te maken. In 1670 barstte de oorlog uit, doch leverde weinig gebeurtenisfen van belang op. Het was gedurende dezen twist, en misschien in verwachting van krachtdadige hulp, dat de *Franschen* hier onder LA HAYE verschenen, doch, gelijk wij gezien hebben, met nadruk terug geslagen werden. De in geschil zijnde landen op *Ceylon* werden meermalen genomen en hernomen. In 1679 verliet de wakkere VAN GOENS, die zich misschien in zijne laatste jaren wat te veel door eerzucht had laten wegslepen, het eiland, na een meer dan twaalfjarig bestuur, en werd (eene zeldzame gunst en een bewijs der hooge achting, waarin hij bij de bewindhebbers stond) door zijnen zoon van gelijken naam vervangen. Ook in diens tijd werd de oorlog kruipend voortgezet. VAN RHEEDE, van wien wij dit geheele verslag, doch zeer verkort en met verzwijging van vele hatelijke aanmerkingen tegen VAN GOENS, wiens gezworene vijand hij was, hebben overgenomen, verklaart zich in zijne *Memorie* zeer sterk tegen de nieuwe, veroverende staatkunde der Maatschappij, aan welke hij daardoor het verlies, althans van *Ceylon*, voorspelt (*). Veel waars ligt ongetwijfeld in deze aanmerking; zonder de uitbreiding van landbezit zou de Maatschappij die zwermen van dienaren en beambten hebben kunnen misfen, wier winzucht en

(*) VAN RHEEDE bij VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 247-273. 283.

oneerlijkheid haar eindelijk ten val heeft gebragt. Hij ijverde dus ten fterkfte voor den vrede. Doch waarfchijnlijk heeft deze wijze van zien hem eenigermate verblind, en onregtvaardig doen worden tegen VAN GOENS. Immers het lijdt geen' twijfel, dat *Raja* SINGA een der fnoodfte tirannen was, die zijne onderdanen tot wanhoop en opftand dreef, en zijn eigen' zoon vergiftigde; die de Gezanten, zoo *Hollanders* als *Engelschen*, die naar zijn Hof gezonden werden, niet wilde laten vertrekken, maar gevangen hield. In 1670 toonde een dier *Hollandsche* Afgezanten eene zeldzame kloekmoedigheid. Na een' tijd lang gevangen te zijn geweest, gordt hij zijn zwaard op zijde, groet den Keizer, en trekt, door twee flaven vergezeld, rustig voort naar de zijnen. Zulk een moed verbaasde en – behaagde den Despoot. Hij liet hem ongehinderd vertrekken, en zelfs uitgeleide doen. Jammer, dat 's mans naam ons niet gemeld wordt! — Men zal erkennen, dat iemand, die het volkenregt zoo weinig erkent, niet verdient, dat men het omtrent hem in acht neme. Van daar de langdurigheid van dezen flependen krijg. Doch in 1678 fcheen het oorlogsvuur fterker te zullen ontbranden. De Keizer zond een heir van 30,000 man om *Malvare*, een paar uren flechts van *Colombo* gelegen, te bemagtigen; doch zijn' Veldheer, TENNEKOL, liep met 300 zijner beste foldaten en eene zware fom gelds tot de *Hollanders* over, waarop de *Raja* het geheele geflacht des Veldheers wreedaardig deed ombrengen, maar tevens het beleg opbreken. Kort daarna ontvlugtte de *Cingaleesche* Prins, dien de *Nederlanders* tegen *Raja* SINGA hadden willen opwerpen, en dit fchijnt de reden geweest te zijn

hunner gedurige pogingen tot vernieuwing van den vrede. Herhaalde gezantschappen werden tot dat einde naar *Candy* gezonden. In 1679 werd nog een aanval op het geleide der aftrekkende gezanten gedaan, bij hunnen overtogt der rivier *Runnel* (die volgens VALENTIJN wel zoo breed is als de *Rhijn*), doch zij werden met verlies teruggeslagen. In 1680 zond de nieuwe Landvoogd, LAURENS PIJL, die den jongen VAN GOENS kwam vervangen, op nieuw een gezantschap aan den *Raja*, hetwelk ditmaal, even als twee latere in 1684, ongemoeid terug gezonden werd; sedert welken tijd de oude Vorst zich stil hield, en in 1687, ruim 87 jaren oud, overleed. Hij had zijnen opvolger den vrede met de *Hollanders* aanbevolen, en deze gehoorzaamde dien last stiptelijk (*). De geheele kust bleef aan de *Hollanders*, die hierdoor in *Gale*, *Colombo*, *Negombo*, *Jaffanapatnam*, *Trinconomale* en *Baticalo* onwaardeerbare punten tot den handel en zeehavens vonden.

Dood van Speelman. Camphuis wordt Gouverneur-Generaal. Zijn karakter.

Drie jaren vóór *Raja* SINGA was de Gouverneur-Generaal SPEELMAN overleden, in den ouderdom van 56 jaren; een groot man, zoo hij zich zelv' even zeer als den vijand had weten te overwinnen! In zijne plaats werd de Raad van *Indië*, CAMPHUIS, op eene zonderlinge wijze tot Opperlandvoogd benoemd. Hij was een *Haarlemmer*, en in zijne jeugd goudsmids leerling; doch daar dit ambacht zijnen vurigen geest niet bevredigde, ging hij in 1654, 20 jaren oud, als Assistent naar *Indië*, alwaar hij spoedig de aandacht van MAATSUIKER trok, die hem

(*) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 198-201. 301-303. DU BOIS, p. 189. 190. 232. 233.

die hem achtervolgens tot onder-, opperkoopman en eerſten klerk zijner ſekretarij benoemde. Daarop werd hij lid van het Geregtshof (den Raad van *Indiën*) driemaal achter een Gezant naar *Japan*, en klom in 1677 tot Secretaris van den Raad van *Indiën* op. Als zoodanig verzamelde hij in de Archiven de bouwſtoffen tot zijne Geſchiedenis der ſtichting van *Batavia*, waarvan wij ons vroeger bediend hebben. Toen zich kort na den dood van MAATSUIKER vijf leden van *Indië* tevens moesten verwijderen, bekwam hij een, der openvallende plaatſen als buitengewoon Raad, en werd, bij het vertrek van VAN GOENS, gewoon Raad van *Indië*. Zijne ambtgenooten beminden hem niet, waartoe zijne geringe afkomst, gevoegd bij zeldzame verdienſten en door eigene inſpanning verkregene beſchaving, wel het meest zal toegebragt hebben. Alle de Raden van *Indië* benoemden, na den dood van SPEELMAN, CAMPHUIS, om dat zij dachten, dat niemand der anderen het doen zou, en dus veelligt wel de ſtemgever zelf, wanneer hij zijne ſtem (zoo als zij meende) weg wierp, en niet aan een' gevaarlijken mededinger gaf, te meer kans had op de benoeming. Hoe zonderling vonden zij zich, bij het openen der ſtembriefjes, in die verwachting bedrogen! Het karakter van CAMPHUIS verdient reeds daardoor opmerking, dat de onſterfelijke ONNO ZWIER VAN HAREN, een van *Nederlands* groote ſtaatslieden en puikdichters, hem eene bijzondere levensbeſchrijving waardig gekeurd heeft. Nederigheid, — hij ſchaamde zich zijnen vroegeren ſtaat zoo weinig, dat hij den ſmidshamer tot zijn wapen verkoos, en nog als Opperlandvoogd zijn' ouden meester door eene aanzien-

lijke bestelling beloonde — spraakzaamheid, aan deftigheid gepaard, nadrukkelijke handhaving van zijn regt in beschaafde vormen en zonder opvliegendheid, onbesprokene reinheid van wandel, — waarin hij vooral bij zijn' voorganger zeer gunstig afstak — godsdienstigheid, zedigheid en opregtheid, waren eenige hoofdtrekken zijner beminnelijke geaardheid.

Oorlog op Java door Sourapati verwekt. Deszelfs afkomst.

Reeds dadelijk na de aanvaarding van zijnen hoogen post werd hij in de onlusten gewikkeld, die een slaaf, SOURAPATI genaamd, op nieuw over *Java* bragt. Deze ondernemende man was uit het oostwaarts van *Java* gelegene eiland *Bali* geboortig; zeven jaren oud werd hij, volgens den in zwang zijnden, verfoeijelijken menschenhandel op *Java* verkocht aan een' *Hollander*, wiens goed vertrouwen, in hem gesteld, hij misbruikte door deszelfs dochter te verleiden. De misdadiger werd in de boeijen gesloten, doch ontsnapte met zestig der zijnen door het vermoorden der wachten. Aan het hoofd dezer lieden doorkruiste hij het land als een roover, doch vestigde eerlang een dorp, alwaar hij zich zoo geducht wist te maken, dat de Regéring hem vergiffenis schonk, op voorwaarde, van de Maatschappij in eene nieuwe *onderneming* te dienen (*).

Onder de broeders van den tegenwoordigen Koning van *Bantam*, die zich door zijne wreedheden

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 123. noemt hem een' weggeloopen slaaf van den Opperkoopman KNOL; de schrijver van de *Hist. de la Conquête des Moluques*, T. III. p. 367. dien van eenen *Chinees*, wiens harde behandeling hij ontvlugt was. Wij zijn hier CRAWFURD (*Ind. Archipel*, III. D. bl. 348.) gevolgd.

zoo gehaat had gemaakt, had er een, POURABAYA, met zijn gevolg, omtrent 3000 man ſterk, onder zekeren *Scheich* JOUSSEF (zoo 't ſchijnt eenen priester of wetgeleerden) de wapenen opgevat. De *Bantammer* Sultan verzocht de *Nederlanders* om hulp, welke hem die volgens het verbond toeſtonden. De *Scheich* werd door den Luitenant VAN HAPPEL, die de *Maleitsche* taal, het *Arabische* ſchrift en de zeden der inboorlingen zeer goed kende, nadat hij eerst door den Luitenant VAN EIGEL geſlagen was, met list gevangen. VAN HAPPEL gaf zich namelijk voor eenen *Arabier* uit, door de *Hollanders* gevangen en weder losgelaten, en ſpeelde die rol zoo natuurlijk, dat de *Scheich* in den ſtrik viel, zich aan de edelmoedigheid der *Hollanders*, die zijnen geloofsgenoot zoo wel behandeld hadden, overliet, en door hen naar de *Kaap de Goede Hoop* werd verbannen, om dat de *Javanen* hem te *Batavia* als eenen heiligen vereerden. De broeder des *Sultans* van *Bantam* verzocht daarop om in onderwerping te worden aangenomen; SOURAPATI, die zich in de *Hollandsche* dienst uitnemend kweet, het land en de volkszeden kende, had hem daartoe overgehaald. Men zond daarop den vaandrig WILLEM KUFFELER met eenen vergiffenisbrief. Indedaad was POURABAYA, die den titel van *Pangarang* of Prins droeg, gereed zich over te geven, en had daartoe, naar 's lands wijze, alle zijne wapenen en die der zijnen reeds bijeen gebonden. Doch de woeste en in alles, wat dezen landaard kenſchetſte, geheel onkundige KUFFELER eischte, dat hij ook zijne *kris* of dolk, iets, 't geen de *Javaansche* Grooten bijkans nooit afleggen, en als een eereteeken beſchouwen, waarvan zij zich ſlechts bij den dood

Nieuwe onlusten in Bantam. Sourapati mishandeld, wreekt zich en vlugt.

17 *

mogen ſcheiden, mede aan hem zou ter hand ſtellen. De Prins verzet zich: SOURAPATI komt tusſchen beiden, en ſmeekt den vaandrig, door hardnekkig beſtaan op zijnen eisch, de zaak, die zoo gunſtig ſtond, niet te bederven; doch KUFFELER toonde de onverzettelijkheid, doorgaans aan onkundigen eigen, wanneer men hen wil teregt brengen. Hij verlaagde zich tot ſcheldwoorden tegen SOURAPATI. De gevangene zweeg, beloofde gehoorzaamheid, dcoh wist de zaak ſlepend te houden, en ontvlugtte des nachts met tien of twaalf zijner ruiters. Natuurlijk vloog KUFFELER nu in gramſchap op tegen den *Baliër*, en gelaste hem den prins te vervolgen; doch deze toonde zeer bedaard de onredelijkheid dezer begeerte, en gehoorzaamde niet, daar hij, Luitenant zijnde, den rang boven KUFFELER had. Dit maakte den toorn van dezen nog meer gaande, zoodat hij van ſcheldwoorden tot dadelijkheden kwam, en den door hem verachten inboorling een' ſlag in het aangezigt gaf. Luid riepen nu de troepen van dezen, dat zij niet langer onder eenen Officier wilden ſtaan, die zich aldus liet behandelen. (Want het gevoel van eer omtrent zulke beleedigingen heerscht bij de *Javanen* vooral niet minder dan onder de *Europeërs*.) SOURAPATI, waarſchijnlijk even ziedend van wraakzucht, hield zich op dat oogenblik in; doch, na de zijnen verzameld te hebben, viel hij onverhoeds op de *Hollanders* aan, en doodde volgens VALENTIJN 20, volgens anderen ſlechts vier of vijf man; doch KUFFELER en een aantal der zijnen ontſnapte. Wel beſeffende, dat de *Hollandsche* dienst na deze daad voor hem geſloten was, vlugtte SOURAPATI naar den *Soesoe-*

hoenang of Keizer van *Java*, in wiens hij gunst zich door zijne bekwaamheden wist te dringen. Niettemin verzuimde hij geenszins, zich bij zijne vorige Meesters te regtvaardigen. Hij zond een naauwkeurig verhaal van het gebeurde en de aanleiding daartoe aan den Raad van *Indië*, doch dit vond geen' ingang. Het fcheen te zeer beneden de waardigheid van dezen *Senaat*, eenen weggeloopenen flaaf, die zoo vele *Hollanders* van het leven beroofd had, gehoor te verleenen; en in die denkwijze werd men door KUFFELERS invloed op zekeren Raad van *Indië*, BEKEM, op den Directeur-Generaal HURDT, op den Heer TAK, en door dezen ook op den Gouverneur-Generaal verfterkt. Men verdonkerde zelfs het verweerfchrift des mans. CAMPHUIS, toen reeds Opperlandvoogd, had bij zijne overige goede eigenfchappen, het zwak van toegevendheid voor zijne landgenooten tegen over inboorlingen, en in dit geval kostte het der Maatfchappij onnoemelijke fommen en menfchenlevens, door eenen vierentwintigjarigen oorlog. 1684.

De vijand van SOURAPATI, TAK, werd nu als Gezant naar het hof van *Kartasoura* gezonden, om den vlugteling op te eifchen. Juist deze Heer was het, op wien de Keizer nog van ouds eenen wrok had, wegens eenen kostbaren fteen, uit zijne kroon vermist, en van wiens ontvreemding men dien bevelhebber niet zonder reden verdacht hield (*). Hij was van een' anderen Gevolmagtigden der *Hollandsche* regéring, JEREMIAS VAN VLIET, vergezeld. Men eischte op hoogen toon het hoofd en den aanhang van SOURAPATI. Doch door de geheime toelating

Moord van den Gezant Tak te Kartafoura. 1686.

(*) Zie hier boven, bl. 219. 220.

van den Keizer vielen de *Baliërs* ('s mans lotgenooten in zijne ballingschap en in *Hollandsche* dienst), onder SOURAPATI met de wanhopige woede, aan dit volk eigen als het bedwelmd is door *opium*, en onder het moordgeschei van *amok! amok!* op de *Hollanders* aan. Dezen, dus onverwacht aangevallen, verloren alle tegenwoordigheid van geest, en vloegen op de vlugt, doch tot hun ongeluk. De Gezant TAK, de Opperkoopman VAN VLIET, de eerste Luitenant GREVING, nog drie andere Officieren en 67 gemeenen, werden hier omgebragt; sommigen met tien, vijftien, ja twintig wonden door de woedende inboorlingen gegriefd. Twee andere Kapiteins, een Luitenant, en drie Vaandrigs, met bij de 250 man, het overige geleide der Gezanten uitmakende, zagen hier ontroerd van schrik hunne landgenooten, ja de Vertegenwoordigers van den Staat door een aantal van negentig waaghalzen ombrengen! VAN VLIET had TAK geraden om lansiers onder zijne soldaten te mengen, ten einde den vijand in de tusschenpoozen van het laden bezig te houden. Maar TAK verwierp dit voorstel met diepe verachting; hij versmaadde zijn' vijand (*). Men beweerde, dat SOURAPATI reeds voornemens geweest was zich over te geven, en zijne wapenen zelfs volgens de bovenvermelde gewoonte reeds had zamengebonden, doch door den eersten Minister des Keizers daarvan was teruggehouden, met voorstelling dat hij alsdan een man des doods was, maar daarentegen op een' goeden uitslag kon hopen, wanneer hij zich met de hulp, die de Vorst hem zou geven, te weer stelde.

(*) *Hist. de la Conq. des Moluques*, p. 373.

Deze moord, die, in weêrwil der geveinsde bevelen des *Soesoehounangs* aan de *Baliërs*, om de wapenen neder te leggen, deszelfs kwaden wil maar al te zeer toonde, daar de moordenaars, verre van gestraft te worden, aan 't Hof bleven, baarde te *Batavia* groote smart en ontsteltenis. Men was vooral verlegen voor de *Hollanders*, die zich nog in 's Konings hoofdstad bevonden, en die men niet dadelijk durfde terug ontbieden, om niet ook *hun* leven in gevaar te stellen.

Het gelukte hun terug te keeren, maar de *Soesoehounang* werd spoedig gestraft voor zijn deelgenootschap in den moord (die van onzen kant straffeloos bleef, daar men besloot, zijne regtvaardiging te gelooven, en zelfs het oog te luiken voor zijne verzoeken om hulp aan den Keizer van *Menang-Kabou* op *Sumatra*, en aan den Koning van *Siam*). Die zelfde SOURAPATI, die zich zoo diep in zijne gunst had weten in te dringen, beroofde hem van een aantal paarden en kostbaarheden, en vlood naar het oostelijk uiteinde des eilands, naar *Passarouang*, alwaar hij eene onafhankelijke heerschappij vestigde, en den *Soesoehoenang*, naar de verzekering van VALENTIJN, wel eenentwintig zijner beste landvoogdijen hetzij ontnam, hetzij te onbruik maakte. Jaarlijks deed hij eens of tweemaal zware invallen in het land van den Keizer, zelfs tot de hoofdstad *Kartasoura* toe, en sleepte dan wel 2000 vrouwen en kinderen, behalve het vele vee en de granen, met zich, terwijl hij het overige, 't welk onder zijn bereik viel, roofde of verbrandde. De *Soesoehoenang* bragt wel een leger van 100,000 man tegen den opstandeling bijeen, hetwelk hij acht jaren bijeen hield, doch

hetzelve kwam in 1696, na SOURAPATI te vergeefs beſtookt te hebben, terug. De *Nederlanders* onderſteunden den Keizer, zoo 't ſchijnt, niet of flaauw in dezen oorlog, offchoon dezelve tegen hunnen bitterſten vijand gevoerd werd; want de deelneming des *Matarams* in het gepleegde verraad was hun thans maar al te duidelijk gebleken, en het was hun misſchien niet ongevallig, dat de beide partijen der inboorlingen elkander aldus verzwakten, waardoor zij naderhand te beter tegen de overblijvenden zoude kunnen opwegen (*).

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 123-145. CRAWFURD (III. D. bl. 348. 349) doet de zaak eenigszins in een ander licht voorkomen. Volgens hem zou de *Soesoehoenang op den duur* het met den opſtandeling eens geweest zijn. De Minister, die zekerlijk ook bij VALENTIJN den moord aanraadt, zou eigenlijk SOURAPATI's ſchoonvader zijn geweest, niet de Keizer zelf, op wiens *stellig bevel* hij nogtans bij dien moord te werk ging, terwijl de *geheele bevolking* der ſtad *Kartasoura* de *Hollanders* op het lijf viel. Vervolgens zou de *Baliër* op *raad van den Soesoehoenang* naar het oosten geweken zijn, en aldaar *Banget*, *Probolingo*, *Japan* en *Wiroſoulo* benevens *Passourouang* hebben bemagtigd. Hij zou (bl. 415.) de *geheele magt der Hollanders* het hoofd geboden, en zijn nieuwe gebied, *ten spijt van hen*, en *laatstelijk* van den Keizer, twintig jaren hebben in bezit gehouden. Maar waarom zou deze zich dan jaarlijks geregeld hebben laten uitplunderen, en 100,000 man tegen SOURAPATI op de been gebragt hebben? Enkel voor de leus? Dit is toch zeer onwaarſchijnlijk, te meer daar de onzen beweren, dat de regéring van *Batavia* zich gedurende deze onlusten genoegzaam onzijdig hield. En zou ook de *Soesoehoenang* het bezetten van zulk een aanzienlijk gedeelte zijns Rijks gedurende twintig jaren door een' gewezen' ſlaaf, enkel uit haat tegen de *Hollanders*, hebben geduld? Doch ook in het verhaal van VALENTIJN is eene duisterheid, die wij niet hebben kunnen verkla-

De Engelſchen op Benkoelen in Sumatra.

Het Koningrijk *Bantam* had ook bezittingen op het groote, ten noorden van *Java* gelegene eiland *Borneo* en op *Sumatra*. Dit bragt de Maatſchappij (die den Koning van *Bantam* thans zoo goed als leenman beſchouwen kon) in nieuwe betrekkingen tot beide die eilanden. De *Bantammer*, nog altijd gebelgd op de *Engelschen*, die zijnen vader bijgeſtaan en hem belegerd hadden, verdreef hen niet alleen uit zijne hoofdſtad, maar ook uit *Sillebar* op de kust van *Sumatra*, alwaar zijn vader hun eene faktorij had ingeruimd. Sedert vestigden zij zich op *Benkoelen*, op de westkust des eilands, een zeer ongezond oord, en niet bijzonder ge-

---

ren. SOURAPATI komt, bij alle zijne woestheid, als een groot man in zijne ſoort, als de SPARTACUS van het Oosten voor. Hoe zou deze, die in meer dan een geval grootheid van ziel toonde, nu zoo laag hebben kunnen zijn, om zijnen weldoener, zijnen ſchoonvader, bij wien hij in den grootſten nood eene ſchuilplaats gevonden had, laaghartig te beſtelen, en daarop met eene voorbeeldelooze verbittering twintig jaren lang door vernielende aanvallen zijn Rijk te teisteren, zonder eene oorzaak, die ons niet gemeld wordt? Dit geheele geval vereischt dus nog opheldering. Zoo veel ſchijnt te blijken, dat de Keizer van *Java*, zijne verpligtingen aan de *Hollanders* hartelijk moede, de ſnoodſte en verraderlijkſte middelen niet ontzag, om hen, ook met verkrachting van het volkenregt, te benadeelen, doch den moed niet bezat, om zulks openlijk en op den duur vol te houden, en dat hij daardoor tusſchen den krachtigen en zich zelv' gelijk blijvenden ſlaaf uit *Bali*, die in de nabijheid van zijn vaderland een nieuw Rijk oprigtte, en de Maatſchappij, wier ijzeren vuisten hij niet ontſnappen kon, in de klem geraakte, en dat zijne ongelukkige onderdanen, weder zoo als gewoonlijk, voor die halve, weifelende ſtaatkunde moesten boeten.

ſchikt voor den handel gelegen, maar vruchtbaar, alwaar het hun in de jongſte tijden gelukt is, muskaatnoten- en nagelplantingen aan te leggen. Doch de *Hollanders* begrepen, dat zij, volgens het regt van verovering niet alleen, maar ook volgens overeenkomſten, nog in 1686 met de inlanders aangegaan, wettige gebieders van de geheele Westkust tusſchen *Sillebar* en *Baros* waren. De vestiging der *Engelschen* te *Benkoelen* en *Bating Kapas* wekte dus de klagten der onzen. Doch daar Koning WILLEM III. (die in 1689 den troon beklom) tevens onze Stadhouder — met een genoegzaam koninklijk gezag — was, zoo had deze zaak geene gevolgen, en de *Engelschen* bleven, meer dan eene Eeuw lang, in het bezit van *Benkoelen*. Burgerlijke onlusten te *Jambi*, op het zelfde eiland, beletteden den handel; een der mededingers was naar *Menang-Kaboe* gevlugt, en had aldus door den Keizer van dat Rijk, die hem zijne dochter ten huwelijk gaf, allen toevoer uit de binnenlanden verhinderd. Het gelukte nogtans eenige jaren later der Maatſchappij, dien mededinger gevangen te nemen, waarop hij naar *Poulo-Ay* bij *Banda* in ballingſchap werd gezonden (*).

De Koning van Succadana onderworpen.

In *Borneo* bezat de Koning van *Bantam Succadana* op de Westkust; een inlandsch Vorst maakte zich daarvan meester, waarop JACHIA (ABOU IL FALAD MOHAMMED) van *Bantam* de hulp der Maatſchappij tegen hem inriep. De *Indische* regéring zond den Heer ROELOF

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 40. 41. Dat de Keizer van *Menang-Kaboe* den *Hollanderen* niet zeer genegen was, blijkt ook daaruit, dat hij den *Engelschen* het verblijf op *Benkoelen* (niettegenſtaande vroegere overeenkomſten met de onzen) vergunde.

GOENS met vier schepen derwaarts, die benevens 83 gewapende vaartuigen der *Bantammers* het gezag des Konings op de kust des grooten eilands herstelde; hoezeer ook een *Engelschman* insgelijks op *Borneo* tegenwoordig was, die echter dadelijk mede naar het gebergte vlugtte. GOENS had zich door een ongeluk den duim afgeschoten, 't welk hem noopte, het bewind aan den Heer KLAASZOON te laten. De Koning van *Bantam* zond aan de Maatschappij twee schepen met peper ten geschenke, en erkende, door het aanbieden van aarde op een zilveren schotel, dat hij zijn land van de Maatschappij terug had bekomen. Ook betaalde hij de onkosten, op deze kortstondige onderneming gevallen (*).

Wij zijn, om de betrekkingen met *Bantam* in eens te vermelden, de tijdorde vooruitgeloopen. Keeren wij thans tot dezelve terug.

Wij hebben gezien, dat de Maatschappij in vroegeren tijd wegens den prijs der zijde met *Perzië* verschil had gehad. Deze oneenigheid was gedempt, maar men was toch niet volkomen bevredigd. Men klaagde, dat de *Engelschen* de zijde, goedkooper dan de onzen ontvingen. Er werd dus besloten, zonder veel dralens, den Heer CAZEMBROOD met drie ten oorloge gewapende koopvaardijschepen naar *Gamron* te zenden, en nadat deze aldaar nog vijf andere schepen, benevens de aldaar zijnde *Hollanders* aan zich getrokken had, nam hij dertien schepen der *Indische Mohammedanen* (*Mooren*), en veroverde het eiland met de vesting *Kismis*. Men zond tevens een Gezantschap naar de hoofdstad *Ispahan*, om de zaak

Gezantschap naar Perzië.

1684.

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 227. DU BOIS, p. 245.

in der minne bij te leggen; doch de *Schach* wilde naar geene voorwaarden hooren, voor dat de genomene ſchepen teruggegeven waren, en het eiland ontruimd zou zijn, hetgeen dan ook gebeurde. CAZEMBROOD overleed hier, alsmede de Gezant VAN DEN HEUVEL; het gelukte den Heer HERBERT DE JAGER, die de talen van het Oosten magtig was, de zaken weder eenigermate te ſchikken, waarop de buitengewone Raad van *Indië*, JOHAN VAN LEENEN, en de Directeur JOANNES KEYTS naar *Perzië* werden gezonden, om in een plegtig gezantſchap de vriendſchapsbetrekkingen met den *Sophi* te vernieuwen. Deze reis biedt, zoo wel ten aanzien onzer betrekkingen tot *Perzië*, als van de kennis der zeden en gewoonten van dat Rijk, eenige belangrijke bijzonderheden aan.

Gunſtig onthaal der Hollanders ten Hove.

Den 5den October 1689 van *Batavia* vertrokken, kwam het Gezantſchap den 31ſten Januarij 1690 met twee ſchepen te *Gamron* ten anker. Het onthaal aldaar van den *Perzischen* Landvoogd met eereſchoten uit klein geweer en geſchut, geſchenken, vuurwerken enz. was koninklijk. Daarop werd de reize te land naar de hoofdſtad *Ispahan* begonnen. Wegens de hitte moest men des nachts reizen; desniettegenſtaande bezweken er vele perſonen, tot het Gezantſchap behoorende, onder deze drukkende luchtſtreek, en de bezwaren van het overtrekken der bergen. VAN HOORN, Geheimſchrijver van het Gezantſchap, de Directeur KEYTS en zekere ARNOLD VAN DEN HORST ſtierven onderweg, en meer anderen te *Ispahan*, alwaar men, na eene luisterrijke ontvangst in de ſtad *Laar*, op den 13den Julij binnen trok. De intogt in *Perzië's* hoofdſtad was weder geſchikt, om van

de *Nederlandsche* magt bij deze prachtlievende volken een groot denkbeeld te geven. Vooruit gingen vier olifanten met hunne geleiders (*Karnaks*) op dezelve, en gedekt met roode fcharlaken dekkleeden, met gouden kanten omzoomd. Daarna volgden zes handpaarden met gouden toomen en kostbare zadels, geborduurd en met goudkanten belegd; twee trompetters met zilveren trompetten en prachtig gekleed, even als de ferjant van de lijfwacht, twee tolken, vierentwintig loopers; de Gezant in 't rood goudlaken en op een zwaar met goud opgetuigd paard gezeten, en gevolgd door de perfonen tot het gezantfchap behoorende, wier paarden mede groote pracht vertoonden. Deze ftaatfie miste bij de *Perzianen* hare uitwerking niet. Bij het gehoor der Gezanten gaf de Koning hun den voorrang boven alle andere, zoo *Fransche* als *Turksche*, *Arabische*, *Turkomansche*, *Tartaarsche* en *Mongoolsche* (*), en dus van alle naburen. De Heer VAN LEENEN werd het eerst van die allen bij den *Sophi* toegelaten, hoezeer de Afgezant eener *Christen*-Mogendheid, en bleef, terwijl de brieven der Maatfchappij in een' zilveren fchotel bij den *Schach* werden binnen gebragt, eene geruime poos bij denzelven alléén. De gefchenken beftonden deels in fpecerijen uit de *Molukken*, waarvan de Maatfchappij het uitfluitend eigendom had, deels uit *Japansch* verlakt werk, *Chineesch* porcelein, en *Europische* fabrijkgoederen, zoo als fpiegels met vergulde lijsten. De pracht, aan den kant des *Perzischen Sophi's* bij den

(*) VALENTIJN noemt ook nog *Gordiaansche* en *Babylonische*. Ik beken niet te begrijpen, wie deze geweest zijn.

maaltijd ten toon gespreid, gaat alle beschrijving te boven. Nog vier malen had de Gezant gehoor. Bij eene dezer plegtigheden zagen zij de schrikkelijke uitwerkselen van het Oostersche *Despotismus.* De Koning, niet weinig beschonken zijnde, eischte in zijne bedwelming het hoofd van een' der Grooten des Rijks op een schotel. Hij werd gehoorzaamd. Op een' anderen tijd deed hij een' zijner zonen onthoofden, omdat de *starren*, zoo hij meende, hem onheil van dezen voorspelden. Omtrent de *Nederlanders* was de *Schach* nogtans zeer wel gezind; hij deed op lijfstraf verbieden, dat iemand hun eenige reden tot misnoegen geven zou. Onder vele kostbare tegengeschenken, die zij ontvingen, was een rijk *Perzisch* gewaad, een sabel met goud en edelgesteenten bezet, en een *Arabisch* paard met een' gouden toom voor den Gezant.

Komst te Ispahan. Schildering dier stad.

De beschrijving, die de Gezanten van *Ispahan* (bij VALENTIJN en DE BRUIN gedurig *Spahan* genoemd) geven, is minder schitterend, dan die bij vele andere Schrijvers der zeventiende Eeuw. De huizen, door de geheele stad heen, waren ellendig, alle van klei opgehaald, en ook met daken van dezelfde stof. Er was zelfs geen hout aan, dan de deuren en vensters. De straten waren ongeplaveid en vol kuilen, gevaarlijk voor menschen en paarden, zoodat zij des nachts niet te berijden of te begaan waren. Door de hooge ligging kon het er, niettegenstaande de zware zonnehitte, des winters ongemeen koud zijn, zoo dat er zelfs verhaald wordt van even felle nachtvorst als in ons vaderland, en van eenen sneeuw die vele der ellendige huizen van *Ispahan* deed instorten (Januarij 1691), waarbij 400 menschen het

leven zouden hebben verloren; ook de *Nederlanders* ontsnapten te naauwernood dit gevaar. Aan den anderen kant erkende het Gezantschap, dat *Ispahan* allerlei goederen, hand- en kunstwerken in overvloed en de rijkste verscheidenheid opleverde, dat de vruchten er rijkelijk waren, en men er uitmuntend vee had.

Na een verblijf van vijftien maanden te *Ispahan*, vertrok het Gezantschap den 18den October 1691, na vijf dagen te voren eenen brief des *Sophi's* aan den Gouverneur-Generaal CAMPHUIS te hebben ontvangen, waarin deze genoemd werd: „Opperbevelhebber van de hooge en magtige *Hollandsche* „Natie, en Bestuurder van de Koninklijke regéring „der landen van *Batavia*, *Japara*, *Macassar*, *Sumatra*, *Paliacatte*, *Ceylon*, *Bouton*, *Amboina*, *Banda*, *Ternate*, *Solor*, *Timor*, *Malacca* en andere eilanden beneden den wind." Hij zeide daarin met *Oosterschen* ophef; „dat die magtige bevelhebber 's „Konings vermogen erkende, als wel geneigd en geschikt tot den voortgang van alle zijne voornemens „en begeerten," en schold voorts den *Hollanders* de aan tollen verschuldigde som van 14,400 *tomans* zijde kwijt. „De Gezant," dus luidde de brief verder, „heeft de eer gehad en is verhoogd geworden „met zijn hoofd te genaken aan ons Koninklijk paleis, en te buigen voor onzer Majesteits troon, en „te zitten in onze verheerlijkte vergaderzaal." Deze zelfverbeelding kon de Gezant den *Sophi* voor het vrijschenken der uitgaande regten ligtelijk gunnen.

Terugreis door Perzië. Afdoening der geschillen.

De terugreize vinden wij uitvoeriger dan de heenreis beschreven. Het Gezantschap moest ook nu weder hooge, steile en nu en dan zelfs gevaarlijke ber-

gen over, waarop het met vele moeijelijkheden te worſtelen had, en die, volgens hetzelve, door een moorddadig en wederſpannig volk bewoond werden (reeds ALEXANDER vond hier bij den overtogt van 't gebergte tusſchen *Perzië* en *Medië*, hevigen tegenſtand van de ruwe, doch dappere bewoners). Voorts was het land zeer boschrijk en tamelijk bevolkt; althans men vindt dikwerf van fraaije en digtbelommerde plaatſen gewaagd, terwijl volgens de nieuwere reizigers het land ſchrikkelijk kaal, open en woest is. Dit zijn de gevolgen der burgeroorlogen en der regéringloosheid, die gedurende meer dan vijftig jaren na den val der *Sophi's* — wier *Despotismus* geſtreng, maar over 't algemeen voor het land niet ongunſtig was — zijn gevolgd. De bouwvallen van *Persépolis* moest men aan de linkerhand laten liggen; de ſpoed der *Nederlanders* vergunde hun tot hun leedwezen het onderzoek daarvan niet, maar zij kwamen aan het beroemde *Chiras*, 't welk zij verkeerdelijk voor het oude *Susan* hielden, hetgeen veel meer westelijk ligt. De wijn dezer plaats is vermaard; ook de vrouwen, die, (in *Perzië*) den naam *der schoonste van den Aardbodem* hebben, doch de Gezant kon, doordien zij van het hoofd tot de voeten geſluijerd waren, de waarheid daarvan niet ontdekken; *ook was*, zeide hij, *zijne nieuwsgierigheid zoo groot niet*, *om dit te onderzoeken*. Onder de bijzonderheden, die ik niet weet dat bij andere reizigers vermeld zijn, behoort het verhaal van eene ſteenen gemetſelde kolom, 30 voet hoog, en geſchikt om kinderen, die hunne ouders ongehoorzaam waren en met een touw naar boven gehaald werden, van daar te pletter te werpen, en

waarvan de ſtichter het eerſte voorbeeld zou hebben gegeven aan zijnen eigenen zoon. Na eene reis van zes weken (van 18. November tot 30. December) kwam men weder te *Gamron*. Door een' geheel onbegrijpelijken misſlag noemt de Schrijver van het gezantſchapsberigt een' naburigen berg den *Ararat*, waarop de Arke van NOACH is neergedaald, een berg, die vele honderd uren van daar in *Armenië* (thans in het *Russische* gebied) ligt. Bij *Gamron* wordt een merkwaardige banaanboom vermeld, die zijne neêrhangende takken weder wortel in den grond deed ſchieten, en dus een bosch had gevormd, onder welks digte lommer zich wel vierhonderd menſchen voor den regen hadden kunnen bergen.

Eerst in 1694 werd het verdrag wegens de zijde tot wederzijdsch genoegen geſloten, en daarmede deze langgerekte en verdrietige zaak afgedaan (*).

Gezantſchap aan den grooten Mogol Aureng Zeb.

Gelijk de *Nederlanders* in *Perzië* dus wel ontvangen werden, was dit ook, hoewel in minderen graad, het geval met AURENG ZEB reeds vroeger geweest. Daar de invloed van dezen veroveraar op de zaken van het *Indische* ſchiereiland thans eerst begint, zullen wij bij deze gelegenheid ook van het gezantſchap gewagen, aan den Koning afgevaardigd, onder den Heer DIRK VAN ADRICHEM, beſtuurder der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij te *Suratte*, een regtſchapen en verſtandig man, en die in deze zending wel ſlaagde, namelijk om zich onmiddellijk aan den *Mogol* te doen kennen, en daardoor deszelfs Stadhouders te beletten, den handel zwarigheden in den weg te leggen. De geſchenken beſtonden in kostbaar ſcharlaken, *Venetiaansche* ſpiegels

(*) VALENTIJN, V. D. 1. St. bl. 249–268.

(destijds voor de besten gehouden), *Chineesche* en *Japansche* kostbaarheden, waaronder een palankijn en een troon, om in het veld op te ſlaan. Niettegenſtaande 's Konings trotschheid, en ſchoon hij VAN ADRICHEM, volgens de gewoonte der *Mogols*, om hunne grootheid te toonen, zoo laat als mogelijk gehoor gaf, bekwam deze echter nog vóór AURENG ZEBS geloofs- en misſchien ſtamgenooten, de *Tartaarsche* Vorsten van *Samarkhand* en der *Usbeks*, gehoor. Men bekleedde den Gezant met plegtgewaden, en hij ontving zulk een eerekleed en eenen dolk met juweelen omzet voor den Gouverneur-Generaal als tegengeſchenk. De bijgevoegde brief, van den *Stadhouder Gods*, *den Beschermer des Mohammedaanschen Geloofs en Omringer der wereld*, uitgevaardigd aan de Stadhouders van *Bahâr*, *Bengale* en *Orixa* (ten noorden van *Coromandèl*) bevatte den last, om den *Hollanderen*, *die voor zijner Majesteits troon*, *welke de volkeren in rust overschaduwt*, *verschenen waren*, bij hunnen handel geene zwarigheden in den weg te leggen, nadat zij de bepaalde tolregten zouden voldaan hebben. Men zou hun den uitvoer van katoenen lijwaten, ſuiker, ſalpeter, was, zijde en andere goederen, vrijelijk toelaten; men zou hunne goederen niet mogen aanſlaan, noch met de betaling der ſchulden vertoeven. Zij zouden voorts vrijelijk door 's Konings Staten mogen reizen (*). (De invoer der onzen beſtond in koper, lood, ſpecerijen uit *Ceylon* en de *Molukken*, peper, aloëhout, ivoor enz.)

(*) *Voyages de* BERNIER, Amſt. 1724, T. I. p. 170-176. VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 260-262. 265.

Toen AURENG ZEB dit bevelſchrift gaf, was hij nog ſlechts van het noorden des *Indischen* ſchiereilands meester, en bepaalden zich zijne bezittingen aan de kust tot *Bengale* en *Orixa* (waar hij den *Nederlanderen* vrijheid verleende) ten oosten en *Guzurate* ten westen. Zijne groote magt kon zelfs niet beletten, dat een zijner hofbedienden de magtige koopſtad *Suratte* (1664) plunderde en verbrandde, waarbij de *Engelsche* en *Nederlandsche* faktorijen ontzien werden, ſchoon de laatſte ſlechts 120 man in dienst had tegen 12,000 inlanders. In de binnenlanden van het ſchiereiland waren nog de twee magtige Rijken *Golconda* en *Visapour*, en het was de inneming van dezen en daardoor de vereeniging van geheel *Indostan* onder de kroon der Mogols, waarmede zich AURENG ZEB voortaan bezig hield, en waartoe hij zulk een groot leger onderhield, dat, wanneer hij opbrak, 120 olifanten en 1400 kameelen vereischt werden, om de tenten en bagaadje te vervoeren.

Veroveringsontwerpen van Aureng Zeb.

Omtrent dezen tijd verloor dus de Maatſchappij genoegzaam den handel, althans de meeste voordeelen, van *Golconda*. Wij hebben gezien, dat alhier reeds in 1661 handel beſtond, in welk jaar de eerſte faktorij of het eerſte kantoor is opgerigt. Reeds veel vroeger, omſtreeks 1606, beſtond in dit Rijk, te *Mazulipatnam*, een kantoor, niet opgerigt maar bevestigd door PAULUS VAN SOLT, die geene mindere regten dan 3½ ten honderd voor de inkomende en 16 voor de uitgaande goederen kon erlangen. Aan dit kantoor bleven ſedert altijd *Nederlanders* verbonden, gelijk wij bij het verhaal der daden van VAN DEN BROEK hebben gezien, hoezeer onder allerlei moeijelijkheden; want ſchoon de Koning van *Gol-*

Betrekkingen tot Golconda. Aureng Zeb bemagtigt hetzelve.

conda in 1619 den gunstbrief, die aan de *Nederlanders* voor 25,000 guldens vrijheid van handel verleende, vernieuwde, zoo moesten zij toch voor eenen tijd de ſtad ruimen; in 1624 werd zelfs het Opperhoofd ABRAHAM VAN UFFELEN met ſtokken doodgeſlagen, en in 1629 de *Hollanders* gedwongen, op hunne ſchepen te vlugten. Doch het taaije geduld onzer landgenooten ſtond alle die bezwaren door, en in 1676 ſcheen hetzelve met eenen gelukkigen uitſlag te zullen worden bekroond. De Koning van *Golconda* kwam met een' grooten ſtoet zelf te *Mazulipatnam;* de geſchenken, die men hem en zijne echtgenoote deed, waren inderdaad koninklijk, en bedroegen 66,000 guldens. Hij ſchonk toen de jaarlijkſche ſchatting van 25,000 guldens, den tol van *Sadraspatnam*, die jaarlijks 4000, en de tollen van *Palial* en *Bimilipatnam* (alle kantoren der Maatſchappij) die te zamen 5500 guldens bedroegen, geheel kwijt. Alle *Nederlandsche* ambtenaars en vrouwen werden zoo door den Koning als door de Koningin zeer vriendelijk ontvangen en begiftigd. De Koning had namelijk begeerd, eens eenige *Hollandsche* vrouwen te zien, die hier eenige jaren te voren nog zulk eene zeldzaamheid waren, dat de Maatſchappij 50 rijksdaalders *premie* voor de perſoon gaf. In 1678 kwam de Koning weder te *Mazulipatnam*. De Vorst was tot de voeten toe in 't goudlaken gekleed; zijn kleed, zijn tulband en gordel, zijne armen, duimen en vingers waren alle zeer digt bezet met paarlen, verbazend groote diamanten, robijnen, ſmaragden, turkozen, ſafieren en andere edelgeſteenten; immers, aan alle deze geſteenten, vooral aan diamanten, is *Golconda* zeer rijk. Men begroot-

te zijne schatten op 190 Millioenen guldens *in geld*. Doch deze heerlijkheid zoo wel als die vriendschap was kort van duur. De *Nederlanders* kwamen aan eenen zaakbezorger des Konings, die door deszelfs knevelarijen in het naauw gebragt was, een Millioen aan opgeschoten gelden te kort; de Koning van *Golconda* had hun den afstand van *Paliacatte* en vele andere plaatsen tegen eene jaarlijksche gift van 3000 dukaten beloofd; doch op aanzoek der *Braminen* trok hij die belofte in, en weigerde de schade, door zijnen zaakbezorger geleden, te boeten. De *Hollanders* ondernamen daarop een gewaagd stuk; met 400 der hunnen, en 60 *Cingaleezen* (*Ceylonners*) verzamelt het Opperhoofd PIT alle de kooplieden onzer 1686.
Natie te *Mazulipatnam*, drijft alle de *Mohammedanen* en *Hindoes* (de geheele bevolking) uit dezelve, versterkt de stad, bemagtigt eene waterplaats buiten de muren, en geeft haar niet over, dan tegen eene belofte van 120,000 dukaten jaarlijks uit hare inkomsten voor de geledene schade. Doch de val des Konings, die op zijne vernedering volgde, vernietigde deze overeenkomst.

De Koning van *Golconda* werd voor 1,800,000 1687.
pagoden (omtrent zoo vele dukaten) schatpligtig aan den onweêrstaanbaren AURENG ZEB, die ook *Visapour* reeds overwonnen had. Deze last (het dubbelde van 't geen zijn' vader opgelegd was) drukte hem zoo zwaar, dat hij eenigen tijd de voldoening achterliet, waarop in 1687 *Golconda* met het kasteel werd ingenomen; de rijke Vorst, te voren in goud en edelgesteenten gekleed, moest nu voor dien geweldenaar als een worm in het stof kruipen, en werd in eene vesting geplaatst, waar men hem door langzaam vergif van kant maakte.

Van Rheede vestigt den hoofdzetel der Maatschappij op Coromandèl te Negapatnam.

Deze gebeurtenisſen ſtremden den handel aanmerkelijk; de *Mongoolsche* ſoldaten beroofden eene *Nederlandsche loge* (eene kleinere ſoort van faktorij) te *Nagelwanse*, en dit alles deed op middelen tot herſtel denken. De Heer VAN RHEEDE werd van wegen Bewindhebberen naar de kust van *Coromandèl* gezonden, om de vervallene zaken te herſtellen. Hij was reeds in 1684 door de kamer der Zeventienen aangeſteld, om op *Ceylon*, *Bengale*, *Coromandèl* en te *Suratte* den ſtaat van zaken op te nemen. Het nieuwe ſtelſel van landbezit en verovering begon reeds vruchten te dragen. Het groot aantal ambtenaren, die hetzelve vereischte, kostte niet alleen veel aan bezoldingen, maar nog meer aan ongeoorloofde winſten ten koste der Maatſchappij. Dit begon de aandacht van het Beſtuur in 't vaderland te wekken. VAN RHEEDE kwam dus in 1687 op *Coromandèl*, om de ongetrouwe bedienden (die welligt door verwijdering van den hoofdzetel des Bewinds hier het talrijkst waren) te ſtraffen of te verplaatſen. Hij hield eenige jaren op deze kust zijn verblijf, om er de noodige verbeteringen aan te brengen, en daar het hem bijzonder te *Negapatnam* behaagde, deed hij aldaar een kostbaar kasteel bouwen, en verplaatſte den hoofdzetel der Maatſchappij op die kust van *Paliacatte* (te voren de hoofdplaats, ten noorden van *Madras*) derwaarts. *Negapatnam* heet eigenlijk de *slangenstad*, en is van veel belang door hare ligging bij den mond der rivier *Cavery*, die eene der aanzienlijkſten is van het westelijke ſchiereiland, en den handel tot in *Maissour* toe bevorderen kon; ook was de nabijheid van belang, terwijl *Paliacatte* veel verder af lag. Het bouwen eener ſterkte was hier dus geene vergeefſche uitgave,

hoewel HAAFNER beweert, dat dit kasteel, midden in de ſtad gelegen, van geen het minſte nut ter verdediging is, en nogtans over de *zestien tonnen gouds* had gekost. Het werd voor de ſterkſte *Hollandsche* vesting in *Indië* gehouden, had vijf punten of bolwerken naar de vijf zinnen genaamd, en was dus een geregelde vijfhoek, even als het kasteel van *Antwerpen*.

Verval van den handel op Coromandèl.

Maar al deze ſchitterende luister kon den ſlag niet herſtellen, dien de beroerten en oorlogen onder AURENG ZEB den handel toegebragt hadden. Hij verviel op *Coromandèl* langs zoo meer, en was in 1709 zoo diep gezonken, dat men de goederen, van daar te *Batavia* komende, met twintig ten honderd verlies aanbood. Immers, na den dood van AURENG ZEB, die in 1708, na eene bijkans vijftigjarige Regéring, overleed, hielden zijne zonen niet op, zich onderling, en tevens het land te verſcheuren (*).

Nieuwe oorlog met Frankrijk. Verovering van Pondichéry.

Ondertusſchen was, na den te *Nymegen* in 1678 geſlotenen vrede met *Frankrijk*, en na het twintigjarige Beſtand van 1684, door de onverzadelijke heerschzucht van LODEWIJK XIV. in 1688 een nieuwe oorlog met dat Rijk uitgebroken. Dezelve bepaalde zich niet tot *Europa*. Zes *Fransche* ſchepen onder DU QUESNE (den waardigen mededinger van DE RUITER in deszelfs laatſten zeetogt), verſchenen in de wateren van *Ceylon*, en namen de ſcheepjes *Montfoort* en *Mijdrecht* weg, doch werden door LAURENS PIT, den veroveraar van *Mazulipatnam*, zoodanig geſlagen, dat zij in alle haast hunne ankers kappen, en de ruimte moesten kiezen. Dit bemoe-

---

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 268. V. D. 1. St. bl. 5. 61. 63-69. 70. HAAFNER, *Reize van Madras naar Ceylon*, bl. 2.

digde de *Hollanders* tot eenen aanval op de hoofdplaats der *Franschen* op de kust van *Coromandèl*, *Pondichéry*. Nadat namelijk de *Franschen* onder LA HAYE door VAN GOENS geslagen waren, en nu, van *Trinconomale* verdreven, geene veilige haven meer op de kust hadden, hadden zij in wanhoop de *Portugeesche* stad *St. Thomé* aangetast, die in 1662 door den Ko-
1672. ning van *Golconda* was ingenomen. Het gelukte hun, deze vesting stormenderhand in te nemen, doch de inlanders riepen de bezitters van *Ceylon*, de *Nederlanders* te hulp, die, met hen vereenigd, in 1674 de stad hernamen. De moedige *Franschman* MARTIN herzamelde het overschot dezer volkplanting en der voormalige *Fransche* bezettelingen van *Trinconomale*, en bevolkte daarmede het plaatsje *Pondichéry*, hetwelk hij van de inboorlingen kocht, en allengs tot een stadje van eenig belang verhief. Nog geene twintig jaren had het bestaan, toen de *Hollanders*, nu weder met de *Franschen* in oorlog, het kwamen aantasten. Eerst had men de *Indianen* daartoe willen nopen; doch dezen weigerden zulks, omdat zij het ter goeder trouw aan de *Franschen* verkocht hadden. De *Ne-*
1693. *derlanders* namen dus zelve, na een kort beleg, deze bezitting in, en hoopten daardoor de *Franschen* geheel uit *Indië* te verdrijven, doch dit mislukte. Bij den *Rijswijkschen* vrede in 1697 werd *Pondichéry* teruggegeven, en verhief zich omtrent de helft der achttiende Eeuw tot eene grootheid en luister, die zelfs het *Engelsche Madras* deed tanen, en deze bezitting voor de wapenen van *Frankrijk* deed bukken. Thans echter is de plaats weder tot een nietsbeduidend stadje vervallen (*).

(*) VALENTIJN, V. D. I. St. bl. 69. RAYNAL, T. II. L.

Terwijl dit in *Oostindië* gebeurde, tastte LODEWIJK XIV. van zijnen kant onze *Westindische* volkplanting *Suriname* aan. Hier waren echter zeer belangrijke veranderingen voorgevallen, tot wier verhaal wij thans moeten overgaan.

Vernietiging der oude en vestiging eener nieuwe Westindische Maatschappij. Veranderingen in Suriname.

De *Westindische* Maatschappij was nu zoo diep in verval geraakt, dat zij, wel verre van uitdeelingen te kunnen doen, zelfs geene interessen kon betalen van hare opgenomene kapitalen. Reeds in 1667 wilde men de goederen en het octrooi der Maatschappije verkoopen. Vergeefs. De Staten moesten voor haar zelfs borg blijven, om niet aan de *Zweedsche Afrikaansche* Maatschappij, aan welke zij eene ton gouds schuldig was, te schande te worden. De vrije handel op *Brazilië* ging te niet, daar de *Portugeesche* inwoners natuurlijk liefst van hunne stamgenooten in het Moederland kochten. Men had wel, tegen den volkomenen afstand van *Cochin* en *Cananoor*, en om de *Westindische* Maatschappij door den zouthandel te *St. Ubes*, waaromtrent men een zeer voordeelig verdrag sloot, om hoog te helpen (*), drie Millioenen guldens aan *Portugal* kwijtgescholden; doch ook dit baatte niet; de verachtering was te groot. De schuld der Maatschappij bedroeg zes Millioenen; en daar zij niet eens dertig ten honderd waarde daarvoor bezat, werd het gevaarlijke en in onze Eeuw in 't groot herhaalde voorbeeld gegeven,

---

IV. Ch. 5. 7. SAALFELD, *Geschichte des Holländischen Kolonialwesens in Ostindiën*, I. B. f. 159.

(*) Zie dit verdrag hoofdzakelijk bij WAGENAAR, XIII. D. bl. 378. 379. Het was eene soort van alleenhandel in zout voor *twintig* jaren, niet alleen ten aanzien van de andere Natien, maar zelfs van *Nederlanders* buiten de Maatschappij.

van de renten der ſchuld te *tiercéren.* Met groote moeite werd een kapitaal van 630,000 guldens, waaronder ſlechts 120,000 guldens aan baar geld, bijeengebragt, en daarmede in 1674 eene *nieuwe Westindische Maatschappij* op eene veel kleinere ſchaal opgerigt, die ſlechts den uitſluitenden handel op de Westkust van *Afrika*, op *Essequebo* en *Curaçao* in *America* zou bezitten. De vaart op alle andere plaatſen, die onder het octrooi der oude Maatſchappij behoorden, werd voor alle de ingezetenen der Republiek opengeſteld. Hiertoe behoorde dus ook *Suriname.* In 1682 werd nogtans deze Kolonie door *Zeeland* aan de nieuwe *Westindische* Maatſchappij verkocht voor de ſom van 260,000 guldens. In het deswegens uitgevaardigde octrooi worden belangrijke beginſelen van Staatshuishoûkunde ontwikkeld. Men ſtelde daarin vast, „dat *Suriname* binnen eenige jaren tot eene belangrijke volkplanting zou kunnen „worden gemaakt, doch niet, dan wanneer de on„dernemer zich in den beginne groote kosten ge„troostte; dat eene Kolonie noodzakelijk in de ge„boorte moest ſmoren, indien men de volkplan„ters in den beginne te zwaar belastte, in plaats „van hen te onderſteunen, en door ſtellige voor„regten tegen toekomende bezwaren te waarborgen, „zonder hetwelk de aanwezige kolonisten onder„drukt, en allen, die anders lust zouden gevoe„len daarin deel te nemen, afgeſchrikt werden." Daar nu de *Westindische* Maatſchappij zich genegen getoond had, op zulk eenen voet de Kolonie *Suname* te ontginnen, en dewijl men de groote voordeelen in aanmerking nam, die dezelve door bevordering van handel, zeevaart en ſcheepsbouw aan het va-

derland kon toebrengen, zoo werd, behoudens de regten der bezitters, de Kolonie aan de W. I. Maatschappij afgestaan. Doch reeds in het volgende jaar begrepen de Bewindhebbers, zekerlijk wat laat, dat de toepassing der beginselen, door de Staten in de inleiding tot hun octrooi opengelegd, hun te zwaar zou vallen bij hunne zeer bekrompene geldmiddelen. Dus werd een derde van *Suriname* aan de stad *Amsterdam*, en een ander derde aan CORNELIS AARSSENS, Heer van *Sommelsdijk* (beide volgens den koopprijs des vorigen jaars) afgestaan; het overige derde behield de Maatschappij, en het geheel der drie bezitters droeg den naam der *Societeit van Suriname*, doch alles onder de opperheerschappij van den Staat (*).

De *Zeeuwen* waren zoo beducht, dat immer iemand van de *Roomsche* Godsdienst aan het Bestuur der Kolonie zou komen, dat zij hunne toestemming tot het verdrag niet gaven, dan op voorwaarde, dat niemand van die gezindte ooit deel in de genoemde *Sociëteit* zou bekomen. In het zesde Artikel der overeenkomst werd bepaald, dat de Heer VAN SOMMELSDIJK, volgens zijn aanbod, Landvoogd van *Suriname* zou zijn, doch zonder eenige jaarwedde; die post zou ook bij voorkeur op zijne erfgenamen overgaan. Hij nam driehonderd man krijgsvolk derwaarts mede, kwam er in 't begin van 1684 aan, en maakte terstond vele verordeningen tot algemeen genoegen. Immers, de volkplanting was bij zijne

Aarssens van Sommelsdijk, Landvoogd van Suriname.

(*) WAGENAAR, t. a. pl. en bl. 380-382. *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 131-133. 160-164. HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 623-645. (het geheele octrooi).

komst nog in een' jammerlijken ſtaat. Het vlek *Paramaribo* beſtond uit ſlechts zeven- of achtentwintig huizen, meest herbergen, waar ſluikhandel gedreven werd. De plantaadjen werden meerendeels niet door eigenaars, maar door vreemde, grootendeels *Engelsche* Directeurs, beſtuurd. De planters waren zoo verwilderd, dat zelfs (zoo men verhaalt) de namen van regt en geregtigheid niet meer onder hen werden gehoord. De ſoldaten waren zonder krijgstucht en aan losbandigheid gewoon. AARSSENS ſtelde dus ſpoedig na zijne komst eenen Raad van regtspleging en *Politie* in (hoewel het hem zeer moeijelijk viel, daartoe de noodige voorwerpen in de Kolonie te vinden). Hij rigtte een weeshuis en eene *desolate boedelkamer* op. Hij deed twee ſterkten aanleggen, onder anderen de geregelde vesting *Sommelsdijk*, dreef de *Indianen*, die de Kolonie beſtookten, weder landwaarts in, en ſloot een vrede met hen en met de gevlugte of bosch-negers (*Marrons*). Hij verbood de huwelijken met de zwarte ſlaven aan den eenen, doch tevens de wreedheden, waaraan velen zich jegens die menſchen ſchuldig maakten, aan den anderen kant, gelastte ten ſtelligſte, de ſlaven niet te verminken of met den dood te ſtraffen; de zulken, die ſtraf verdiend hadden, moesten aan den Raad worden overgeleverd, om naar behooren vonnis te vellen. Over 't algemeen was hij iemand van onkreukbare regtvaardigheid zonder aanzien der perſonen; eene zoo uitmuntende eigenſchap, vooral in eene opkomende, uit zoo verſchillende beſtanddeelen zamengeſtelde Kolonie. Hij was een godsdienſtig man, ijverig in de oefening van de Hervormde Godsdienst, zoodanig zelfs, dat hij, tot groot mis-

noegen der *Joden*, het werken op Zondag verbood. Hoe minzaam en weldadig jegens een ieder, was hij toch een groot vijand van ongebondenheid, waardoor hij zich de foldaten tot vijanden maakte. In één woord, hij koesterde de beste, de edelfte voornemens, maar was (indien men kleine zaken met groote mag vergelijken) welligt even als Keizer JOSEPH II. kort vóór onzen tijd, een weinig te driftig in zijne verbeteringen. Zoo veel is zeker, dat hij de voorftanders der misbruiken (en daaruit beftond fchier de geheele Kolonie) tegen zich in het harnas joeg. De een befchuldigde hem, *dat hij de Raden van Justitie niet vroeg genoeg had aangesteld, noch behoorlijk gekend*, iets hetwelk wij reeds zagen, dat bij de diepe onkunde der volkplanters allermoeijelijkst was; een ander, *dat de ingezetenen te zwaar belast waren*, hoewel hij flechts een regt van $2\frac{1}{2}$ ten honderd van de goederen bij den verkoop eischte, volgens Art. 4 van het octrooi des Genootfchaps van *Suriname*; een derde, *dat hij, tegen 't oogmerk der Staten, twee Roomsche Geestelijken had overgezonden.* Hij had namelijk, voor zijn aandeel in den koop, eenige gelden van een' *Roomschen* koopman VAN HULTEN opgenomen, dien hij desweges tot zijnen gemagtigde aanftelde, en die buiten zijn weten de beide priesters in wereldlijk gewaad naar *Suriname* zond, alwaar zij echter weldra overleden. Geweldig was het gefchreeuw der onverdraagzamen ook in *Nederland* over dit *misdrijf*, en op aandrang der *Zeeuwen* bekwam SOMMELSDIJK van de Staten Generaal ftelligen last, *de priesters terug te zenden.* Toen deed de met regt verontwaardigde man hunne lijken opgraven, en het kille ge-

beente overzenden naar *Zeeland*, met eenen brief, die zijne geheele gramschap uitdrukte. Dit veroorzaakte hevige klagten der Staten van *Zeeland;* in plaats van die menschen in 't vaderland te begraven, werd hun gebeente op nieuw over den *Atlantischen* Oceaan naar *Suriname* gezonden (*). Omtrent de *Joden* was men verdraagzamer; het werken op Zondag in hunne plantaadjen werd hun, volgens beslissing in 't vaderland, toegestaan (†).

Ontwerpen van Sommelsdijk.

Onder andere groote ontwerpen van SOMMELSDIJK behoorde ook een voorstel aan de Staten van *Holland*, om de misdadigers, in plaats van die in de tuchthuizen optesluiten, tot den arbeid naar *Suriname* te verzenden. Dit plan, naderhand door de *Engelschen* in *Nieuw-Holland* met zulk eenen schitterenden uitslag tot stand gebragt, zou de misdadigers door nutten arbeid in de vrije lucht aan 's lands werken misschien allengs tot verbetering hebben kunnen strekken; doch de bezetting, die hen bewaken moest, was te gering; zij ontsnapten te water, en vloden naar de groote *Orinoco*-rivier, de grenspaal van *Guyana*. De Heer DE CHATILLON, een zoon van den Gouverneur, zette hen met eenige gewapende manschap na, en bragt de meesten terug. Van dezen togt genoot de volkplanting een blijvend nut, doordien de Heer de CHATILLON uit de binnenlanden den cacaoboom naar *Suriname* bragt, die aldaar sedert gekweekt is, en wiens vruchten, naar *Zeeland* overge-

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 644-648. en de overeenkomst zelve, bl. 616-622. *Geschiedenis van Suriname* (door een gezelschap geleerde Joden), bl. 63—65.

(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 66.

bragt, in de aldaar bereide chocolade geenen onaanzienlijken handelstak hebben doen ontſtaan. Voorts maakte SOMMELSDIJK werk, om vele moerasſige landen door handen- en waterwerk op te droogen, hetwelk hem bij eenige landen gelukte, die naderhand de beste geworden zijn. Eindelijk wilde hij het meir van *Parima* ontdekken, waarvan de *Spanjaarden* zoo vele fabelen verhalen. Op hetzelve zou een eiland en eene ſtad hebben gelegen, het befaamde *El Dorado*, wier ſtraten, met goud — dus zeide men — geplaveid waren (*). Men hoopte dit meir in de nabijheid der grenzen van de Kolonie te ontdekken. SOMMELSDIJK zond eenen Officier met vijf man derwaarts, die eerst na zijnen dood terugkwamen, en berigt ga-

(*) De fabel van het meir *Parima* en *El Dorado* heeft lang ſtand gehouden, en men vindt het eerſte zelfs nog op de kaarten van ARROWSMITH als een binnenmeir van 20 *Duitsche* mijlen lang. De zilverbergen bij dit meir (want men vond er niet enkel goud) zouden zelfs in het uitſpanſel, in de nevelvlekken van het *schip Argos* en in de *Magellaansche wolken*, volgens de verbeelding der *Indianen*, hunnen weêrglans vinden. Volgens HUMBOLDT zou het misſchien eene rots van *mica*-leiſteen (*Glimmerschiefer*) op het eiland *Pumacena* in een meir, 5 Gr. ten W. der *Orinoco*-bronnen, kunnen zijn, welke tot de geheele, ver verſpreide verdichting heeft aanleiding gegeven. Over 't algemeen is dit gedeelte van *America*, van de ontdekking af, het land der wonderverhalen geweest. COLUMBUS meende aan den rijken en vruchtbaren mond van den *Orinoco*, te midden van een heerlijk klimaat, het aardſche Paradijs, en eene van deszelfs vier rivieren, te erkennen. Men vond hieromtrent den zilverberg *Parima*, het goudeiland *El Dorado*, en eene natie van vrouwen, die zelfs langen tijd den naam aan het land en nog aan den ſtroom hebben gegeven, en die de verbeelding zich volkomen naar de *Amazonen* der Oudheid vormde.

ven, dat zij flechts wildernisfen en Barbaren gezien, en wel eene rivier, doch geen meir *Parima* gevonden hadden. Zij waren nog flechts twee dagreizen van de groote rivier *Akanika*, die hen in den *Amazonen*-ftroom zou hebben gebragt.

Eindelijk leide de onvermoeide Landvoogd den grond tot de ftad *Paramaribo* bij het fort *Zeelandia*, naar een regelmatig plan ontworpen, en die federt eene der fchoonfte fteden van *America* is geworden.

Moord van Sommelsdijk. Zijne verdienften.

Ziedaar hetgeen AARSSENS VAN SOMMELSDIJK in *vier* jaren tot ftand bragt. Zijne doortastende maatregelen kwetften te vele belangen, om hem het volkomen welgelukken daarvan te voorfpellen; doch bezwaarlijk kon hij daarbij een lot voorzien, zoo als hem te beurt viel. Naar zijnen geftrengen aard had hij in dit heete klimaat misfchien wat zwaren arbeid van het krijgsvolk gevergd; deze lieden, het uitfchot der *Hollandsche* legers, waren daarbij ongelukkiglijk, bij gebrek aan toevoer uit het vaderland, flecht van levensmiddelen voorzien. De booswichten fmeden dus eene zamenzwering tegen den harden Landvoogd, die — zoo waanden zij — flechts tot hunne plaag en hun ongeluk derwaarts gekomen is, daar zij te voren eene zoo benijdenswaardige vrijheid genoten. Den 18den Julij 1688 op de paradeplaats heen en weder wandelende, werd SOMMELSDIJK door elf der zamengezworenen, die half befchonken waren, op eene onbefchofte wijze om hun rantfoen aangefproken. Gebelgd over deze vermetelheid ligt hij den ftok op; dit is het, zeker vooruitgeziene, fein der moordenaars; zij losfen gelijkelijk hun geweer op den edelen man, die met

wonden doorboord aanſtonds dood nedervalt. De Commandeur VERBOOM, van een' meer toegevenden aard en anders bemind bij het krijgsvolk, werd op hetzelfde oogenblik met een kogel in den buik getroffen, en overleed na een lijden van negen dagen.

Dit was het einde van een' man, die onder de merkwaardigſte *Nederlanders*, wier werkkring buiten *Europa* lag, verdient geteld te worden. Hij mag de *schepper der Kolonie Suriname* heeten, die vóór hem niets dan een moeras, bijna zonder inwoners, althans zonder orde en regelmaat bij dezelve, geweest was. Hij werd, gelijk alle hervormers van verouderde misbruiken, gelasterd en vervolgd; het ſtaat aan de nakomelingſchap, om hem regt te doen (*).

De muitelingen geſtraft. Scherpenhuizen wordt Landvoogd.

Na den moord maakten de 200 muitelingen zich van het fort en de krijgsbehoeften meester, en namen den Kapitein VREDENBURG, die met hen onderhandelen wilde, gevangen. Doch de inwoners, die zich volgens gewoonte meer binnenslands op hunne plantaadjen bevonden, kwamen nu op, en eischten de muiters, die zeer in het naauw werden gebragt, onder belofte van kwijtſchelding op, om de moordenaars aan het geregt over te leveren. Na lange en moeijelijke onderhandelingen, waarbij de doodelijk gekwetſte Commandeur VERBOOM de zaak der rebellen bepleitte, omdat hij een verdrag met hen had aangegaan, kwam men tot dadelijkheden. De *Joodsche* Kapitein NASSY en de Raadsheer BAGMAN namen den aanval op zich, en het gelukte hun indedaad, vijftig der ſchuldigſten, die zich van een ſchip hadden meester gemaakt, te vatten; elf hunner werden deels door den ſtrop,

(*) HARTSINCK, bl. 646-658.

deels op het rad, met den dood geſtraft. Het beſtuur der Kolonie, op de tijding van den moord aan den Heer DE CHATILLON aangeboden, werd door dezen, wegens het droevig einde zijns vaders, niet aangenomen, en daarop de Heer VAN SCHERPENHUIZEN tot Gouverneur aangeſteld. Het berigt, door den uitvoerigſten Schrijver over *Suriname* medegedeeld (*), van den jammerlijken ſtaat en de verdeeldheden in de volkplanting bij de aankomst des nieuwen Gouverneurs, wordt door den *Joodschen* Geſchiedſchrijver (†) derzelve volkomen gelogenſtraft; nogtans is het geheel niet onmogelijk, dat de ſchrikkelijke dood des eenigen mans, in ſtaat om orde te handhaven, en de daarop gevolgde opſtand, verwarring zal hebben veroorzaakt.

Mislukte onderneming der Franſchen op Suriname.

Het was dan onder dezen bewindhebber, terwijl in allen gevalle, even als op zee na eenen ſtorm, zich nog wel ſporen van misnoegen zullen hebben vertoond, dat DU CASSE, bevelhebber van een *Fransch* ſmaldeel van negen oorlogſchepen, een bombardeergaljoot en vele andere vaartuigen, benevens een aantal vrijwilligers uit *Cayenne*, de volkplanting aanviel. Den Heer DE CHATILLON, aldaar tegenwoordig, zocht hij door het lokaas der vleijerij tot zijne belangen over te halen, doch te vergeefs: hij ſtelde zich zoo veel mogelijk met 250 ſoldaten en 230 burgers, waaronder 84 *Joden* onder NASSY, te weer, met dat gevolg, dat de *Franschen*, hoewel zij 2000 ſchoten op het kasteel deden, en 137 bommen daarin wierpen, nogtans moesten afdeinzen. CHATILLON zelf, met behulp van zijn' kamerdienaar een kanon ladende,

(*) HARTSINCK, bl. 672. (†) *Gesch. van Surin.*, bl. 72. 73.

werd allerdeerlijkst, door het ſpringen daarvan, aan gelaat en handen gekwetst, doch herſtelde gelukkig, en leefde nog in het jaar 1740. De bewoners eener jeugdige, nog pas aan oproer en burgeroorlog ontſnapte Kolonie hadden dus de eer, eene vloot van LODEWIJK XIV. die destijds op het toppunt zijner magt ſtond, te hebben afgeſlagen (*).

Ondertusſchen bleven onze *Oosterſche* bezittingen in rust. De Gouverneur-Generaal CAMPHUIS regeerde nog tot 1691, wanneer hij zijn ambt nederleide, en in 1695 overleed. Zijn beſtuur was over 't geheel vreedzaam; nogtans moeten wij eenen trek uit de binnenlandſche lotgevallen gedurende hetzelve mededeelen, die ons van de bedaardheid en vastheid van zijn karakter een ſterk bewijs levert. Het betrof eene kleinigheid, de aanſtelling van eenen Baljuw of Opperregter te *Batavia*, waartoe CAMPHUIS zekeren Notaris DISPONTIJN, maar alle overige Raden van *Indiën* eenen Heer BOLLAN begeerden. In dergelijke verſchillen had de Opperlandvoogd het regt van beſlisſing, mits de verantwoordelijkheid bij het Beſtuur in *Europa* op zich nemende. Daar CAMPHUIS uit de eenparigheid der Raden van *Indië* zag, dat men hem dwingen wilde, ſtond hij te ſterker op zijn ſtuk, waarop een der Raden hem in de drift van den redetwist toevoegde: „dat de genen, die „hem tot dezen post verheven hadden, hem daar„van ook wel eens zouden kunnen ontzetten." CAMPHUIS antwoordde, dat hij in dit geval in de vergaderzaal niets meer te doen had, en zich wel

Binnenlandſche geſchillen. Camphuis regeert zonder den Raad van Indië te kennen.

(*) HARTSINCK, bl. *676–679*. *Geschied. van Suriname*, bl. *75–77*.

verwijderen kon, gelijk hij ook onmiddellijk deed. Thans verscheen hij in geene twee jaren meer in de Vergadering, maar handelde ook in alles naar eigen welgevallen, en keurde de besluiten des Raads dan alleen goed, wanneer zij *hem* aanstonden. Over alle posten beschikte hij, zonder de Raden te kennen, ten behoeve zijner begunstigden. Alle klagten der Raden, die den Landvoogd zwaar bij de Kamer van Zeventienen beschuldigden, bleven zonder vrucht. Zijn gedrag werd in *Europa* volkomen goedgekeurd, en men zag nu eerst, hoe aanzienlijk de regten waren, in het oog van de Bewindhebbers der Maatschappij aan het ambt van Gouverneur-Generaal toegekend. Immers, CAMPHUIS beschikte thans volstrekt *onbepaald* over de belangen van *Neêrlands-Indiën*, en wist zelfs door zijnen invloed de verwijdering van den Directeur-Generaal HURDT, zijnen voornaamsten tegenstander, te bewerken, die het van de Bewindhebbers in zijne keuze bekwam, om als *vrijburger* in *Indië* te blijven leven, of terug te keeren naar *Holland*. Hij verkoos het laatste, doch overleed nog dat zelfde jaar (1689), gelijk mede de Heer PIT, een ander tegenstander des Landvoogds, waarop de zaken weder den gewonen loop hernamen (*).

Karakter van Camphuis.

Het was echter niet uit hoogmoed of zucht tot verheffing boven anderen, dat CAMPHUIS hier in een geval, hetwelk sommigen een bewijs van standvastigheid, anderen van hardnekkigheid zullen noemen, zijne regten, of liever die van zijn ambt, deed gelden. Even gelijk men van AGATHOKLES ver-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 317. 318.

haalt, dat hij zich het bedrijf van pottebakker, te voren door hem uitgeoefend, niet ſchaamde, toen hij den troon van *Syrakuse* (zekerlijk door duizend misdaden) beklom, zoo was het ook hier met CAMPHUIS, wien wij anders in geenen deele met dien bloeddorstigen tiran willen vergelijken. Hij gaf eenen *Amsterdamschen* Predikant in last, een zilver tafelgereedſchap, tegen eene aanzienlijke belooning, voor hem bij zijnen ouden Meester te beſtellen, met uitdrukkelijke bijvoeging, dat het voor zijnen gewezen' knecht, nu Gouverneur-Generaal van *Neêrlands Indië*, was. De goede ambachtsman had groote moeite zich dien JAN uit *Haarlem*, die bij hem gediend had, te herinneren, doch zeide, *dat het ver gebragt was*, en maakte voorts de ſchrandere aanmerking, *dat men toch veel verder kon komen door de pen dan door den hamer.* Voorts bezorgde hij het beſtelde naauwkeurig. Toen CAMPHUIS hiervan kennis bekwam, verheugde hij zich zeer, zegt VALENTIJN uit den mond van gezegden Predikant, *dat zijn oude baas nog leefde*, *welken hij bij dit tafelservies nog lang hoopte te gedenken.*

Tweede komst van den Abyssinischen Gezant op Batavia.

Dezelfde *Abyssinische* Gezant, die reeds in 1675 ten tijde van MAATSUIKER te *Batavia* geweest was, bezocht deze Hoofdſtad op nieuw ten tijde van CAMPHUIS. Hij bragt weder een' brief des Keizers mede, waarvan het onzen lezeren misſchien niet onaangenaam zijn zal, een gedeelte hieronder te vinden, als bewijs, dat de hoogdravende *Oostersche* ſtijl geenszins alleen bij de *Mohammedanen* te huis is (*).

(*) „Deze brief komt van den heerſcher, Keizer en grooten *Sultan*, Keizer over den nek der volkeren, de ſchadu-

Het was gedurende het verblijf diens Afgevaardigden, dat CAMPHUIS, de zorgen en zwarigheden der Regéring moede, zijnen post aan den oudften na hem in rang, den Directeur-Generaal WILLEM VAN OUTHOORN, opdroeg (onder voorbehoud der bekrachtiging uit *Europa*). De plegtigheden dezer overdragt hadden zeer vreedzaam plaats, tot groote verwondering van den *Abyssinischen* Gezant, die beweerde, dat zulk eene verandering in zijn land duizende hoofden zou kosten. Na eene deftige aanfpraak van CAMPHUIS aan zijnen opvolger over het gewigt van dien post, gaf hij hem de fleutels der ftad en van het kasteel over, met de veel beteekenende uitdrukking „dat zij wat zwaar waren." Het antwoord van OUTHOORN was niet minder rijk in zin: „Ja, zijne Edelheid! naar mate men daaraan tilt."

---

we Gods, uitgebreid over de wereld, de heerlijkfte der groote Vorsten der wet van den *Messias*, de voornaamfte der Christenkoningen en hoogfte Monarch in het land van *Abyssiniën*, befchermer van de grensplaatfen der Christenen, navolger van de wet des Evangeliums, bekleed met het harnas van DAVID, ingedompeld in het water des Doops, verfchrikkelijk, heerlijk, goed, roemruchtig, gefproten van DAVID en SALOMON. God make zijn' voorfpoed beftendig, en fterke zijne helperen, *Amen!* Ten anderen male zend ik eene groetenis, fchooner dan eenen bloeijenden lusthof, en edeler dan het licht van de Zon en de volle Maan, wiens aangename reuk geurig, en wiens opgang aangenaam is, tot den genen, die is de glorie, de edelfte *Sultan* van de *Sultans* der *Hollanderen*, en de grootfte Koning der Koningen van 't land *Batavia*, den Generaal JAN. God make zijn geluk beftendig! Hij verheerlijke zijnen zin! Hij verheffe zijn licht! Hij make beftendig de uit en ingangen zijner weldadigheden en uitnemendheden enz! VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 311.

De drie laatste jaren zijns levens bragt CAMPHUIS, wiens leven door ONNO ZWIER VAN HAREN beschreven is, in wijsgeerige rust door. Zijn door hem zelven vervaardigd grafschrift draagt blijken van zijnen godsdienstigen zin (*).

VAN OUTHOORN is een voorbeeld van de mogelijkheid, om in dit klimaat een' zelfs ongemeen hoogen ouderdom te bereiken, mits men daar echter geboren zij. In 1635 zag hij op het eiland *Amboina*, alwaar zijn vader Gouverneur was, het eerste levenslicht. In zijne vroege jeugd naar *Holland* gezonden, oefende hij zich daar vooral in de regten, en kwam in 1659 in *Indië* terug. Sedert werd hij onderkoopman, Raad van *Justitie*, buitengewoon en gewoon Raad van *Indië*, en sedert 1689 Directeur-Generaal van den koophandel. Hij was dus reeds 56 jaren oud, toen hij den hoogen post van Opperlandvoogd aanvaarde. De Gouverneur-Generaal van Outhoorn.

Een jaar daarna kwam een man op *Batavia* terug, die, hoewel een vreemdeling, nogtans als onze nabuur, en als dienaar der O. I. Maatschappij, tot *Nederland* in naauwe betrekking staat. Het is de beroemde KÄMPFER, die aan *Europa* verreweg de beste en naauwkeurigste berigten over *Japan* heeft gegeven, welke die van CARON en alle vroegeren geheel in de schaduw stellen. Door *hem* eigenlijk kent *Europa* ten minste gedeeltelijk dat geheimzinnige, hoogst merkwaardige Rijk, en het zal dus niet overtollig zijn, hier eenig berigt van zijn leven en reizen te geven. Engelbert Kämpfer.

ENGELBERT KÄMPFER werd in 1651 in de *West-*

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl, 320-323.

Zijne vroegere reizen en lotgevallen.

faalsche ſtad *Lemgo* geboren, onder het gebied van den Graaf van *der Lippe*. Zijn vader, een Predikant, deed hem tot geneesheer opvoeden. De beoefening der natuurkennis en die van den mensch in onderſcheidene oorden, zoo naauw aan dat vak van wetenſchappen verwant, bleef ſteeds zijne geliefkoosde uitſpanning, en dreef hem tot menigvuldige reizen; daar hij zijne kennis niet uit *boeken*, maar uit *eigene beschouwing* wenschte te putten. Dus bezocht hij niet alleen het Noorden van *Duitschland*, maar ook *Pruissen*, *Polen*, *Zweden*, en van daar, als Gezantſchapsſecretaris, *Rusland* en *Perzië*. Twee jaren onthield zich dit Gezantſchap te *Ispahan*, en in dien tijd verzamelde KÄMPFER de belangrijkſte bouwſtoffen voor de uitmuntende natuurlijke en burgerlijke Geſchiedenis en beſchrijving van *Perzië*, die men in zijn later uitgekomen werk: *Amoenitates Exoticae* (*) vindt. Doch zijn dorst naar kennis was onleschbaar. Hij wilde verder, dan *Perzië*, in het Oosten doordringen, en wees daarom de voordeeligſte aanbiedingen van de hand, die hem naar *Europa* hadden kunnen terugbrengen, en aldaar eervol vestigen. Maar hoe zou hij nu zijne reis naar het verdere Oosten inrigten? Op eigene kosten te reizen, gedoogden zijne beperkte geldmiddelen niet, en daarom beſloot hij, van brieven van voorſchrijving van den Gezant FABRICIUS, zijnen beſchermer, voorzien, en op raad van een' kundigen *Franschen* geestelijken te *Ispahan*, die zekerlijk van de betrekkingen tusſchen *Nederland* en *Perzië* onderrigt was, als heelmeester in dienst der *Nederlandsche Oostindische* Maat-

(*) *Uitheemsche vermakelijkheden.*

fchappij te treden. Reeds bij zijne komst te *Gamron* (over *Schiras* en *Persépolis*, alwaar hij de vermaarde overblijffelen bezocht) verviel hij in eene zware ziekte; doch, naauwelijks herfteld, maakte hij van zijne uitftapjes in de binnenlanden van *Perzië*, tot herftelling zijner gezondheid ondernomen, gebruik tot uitbreiding der wetenfchap. De *Nederlandsche* vloot, die hem uit *Perzië* medebragt, deed *Gelukkig Arabië*, het westelijke *Indische* fchiereiland, *Ceylon*, *Bengalen* en *Sumatra* aan (destijds *Hollandsche* bezittingen, of waar althans kantoren waren); overal onderzocht hij de natuur en de menfchen, en in 1689 kwam onze weetgierige reiziger te *Batavia* aan.

Zijne kruidkundige nafporingen op Java.

Hij zou thans, met het bezoeken van het oostelijke *Indische* fchiereiland en van *Japan*, zijne reis door de geheele breedte van het oude halfrond fluiten. Doch eerst befchouwde hij nog met verrukking het vruchtbare *Java*. Tot beoefening der natuurlijke Historie van dat land, zoo rijk aan alle de fchatten der Keerkringen, dienden hem vooral de rijk voorziene tuin van VAN OUTHOORN, toen nog Directeur-Generaal van den handel, die van zekeren MOLLER, en het flechts weinige uren van *Batavia* verwijderde eiland *Edam*, waar, behalve de *Javaansche*, ook nog vele gewasfen uit vreemde gewesten aangekweekt werden; een bewijs (even als de vroeger vermelde beroemde plantentuin te *Mauritsstad* in *Brazilië*) dat de *Nederlanders* in de beide *Indiën* niet enkel het rapen van fchatten beoogden. KÄMPFER heeft zeer vele dier planten befchreven en afgeteekend, die zich, benevens zijne overige rijke verzamelingen,

naderhand in *Engeland* in de verzameling van den beroemden Natuurkundigen HANS SLOANE bevonden (*).

Vertrek naar Japan. Komst in Siam.

In Mei 1690 vertrok hij aan boord van een ſchip, 't welk op de reis naar *Japan* tevens *Siam* moest aandoen, om ook dat belangrijke land te bezigtigen. De *Hollanders* hadden aldaar toen eene factorij, twee uren van den mond der rivier *Meinam*, die zich, even als de *Nijl*, in verſcheidene takken in zee werpt, en tusſchen de twee hoofdtakken door zijn ſlib een vruchtbaar eiland gevormd heeft. De *Nederlandsche* vestiging was niet verre van de beroemde hoofdſtad *Judia*. De toenmalige Directeur der faktorij was de Heer VAN HOORN, en deze leverde aan den *Berklam*, of Minister van buitenlandſche zaken, de brieven en geſchenken over, die de Gezanten voor den Koning hadden medegebragt.

Berigten wegens Siam.

De berigten van KÄMPFER over *Siam* zijn kort, maar naauwkeurig, en geven een minder ſchitterend denkbeeld van dit Rijk, dan die der *Franschen*, welke onder de Regéring van LODEWIJK XIV. een' aanzienlijken invloed aldaar bekwamen. Zekere *Griek*, CONSTANTIJN FAULCON, die zich door *Franschen* invloed tot eerſten Staatsdienaar had weten te verheffen, en de *Franschen* in 't bezit van *Bankok* aan den mond der hoofdrivier, de ſleutel des Koningrijks, ſtelde, werd van eene zamenzwering tegen den Koning en de zijnen beſchuldigd; hij viel, en het reeds vrij bloeijende Christendom werd daarop uitgeroeid. De *Fransche* Generaal wilde zich

(*) ENGELBERT KÄMPFERS *Leven vóór zijne Beschrijving van Japan*, fol. bl. 7-12.

te *Bankok* verdedigen; hij werd door de *Siammers* belegerd, en zou zekerlijk den hongerdood of de vernieling door de verbitterde *Siammers* niet ontgaan zijn; doch de *Hollandsche* Refident PLAATSHOUWER bewerkte hem vrijen aftogt met alle de zijnen; FAULCON verloor het leven. Zekere PETRACHIA, die de omwenteling beftuurde, en den troon beklom, deed den *Franschen* Bisfchop der nieuwe Christenen, LOUIS, wiens paleis door het volk geplunderd was, in hechtenis nemen, met zeven of acht *Jezuïten*, eene orde, die zich ook hier met de bekeering der inlanders bezig hield; drie anderen namen de vlugt. De nieuwe Koning deed de *Hollanders* daarentegen van zijne gunst en befcherming verzekeren, en naar *Bankok* bevelen uitvaardigen, om hunne fchepen en goederen te ontzien. Dus waren zij hier, gelijk op *Japan*, weder de begunftigde Natie, terwijl de *Franschen* er hetzelfde lot, hoewel op eene kleinere fchaal en met minder wreedheid ondergingen, als de *Portugeezen* in *Japan*. De reden hiervan ligt zekerlijk daarin, dat de onzen zich voorzigtiglijk in geene ftaatkundige kuiperijen ergens inlieten, voor dat zij magt genoeg hadden, die door te zetten (*).

(*) Dat de *Hollanders* alsdan zich van de gelegenheid maar al te goed wisten te bedienen, is ons meermalen gebleken, inzonderheid in het geval te *Bantam*. Sedert bleven alle vreemdelingen, vooral *Franschen* en *Engelschen*, daar uitgefloten; en zelfs de *Fransche* Gezant, *Abt* DE CHOISY, die in 1685 naar *Siam* voer, om zes *Jezuïten* derwaarts over te brengen, werd te *Bantam* zeer onvriendelijk behandeld; men ftond hem geene levensmiddelen toe, en gelastte hem, zich zoo

Reis van Kämpfer van Nangafaki naar Jedo in Japan met het Nederlandfche Gezantfchap. 1. Wijze van reizen.

Van *Siam* vertrok KÄMPFER naar *Japan*. Wij kunnen hem in de uitvoerige befchrijving van dit Rijk niet volgen, waaruit wij ook elders eenige hoofdtrekken hebben opgegeven, doch wij zullen hem op den weg vergezellen, dien hij met den *Nederlandschen* Gezant tweemaal uit *Nangasaki* naar *Jedo*, de hoofdftad des Rijks, deed.

Het geheele Rijk van *Japan* is in zeven groote landftreken verdeeld, die door zeer breede ftraatwegen van elkander zijn afgefcheiden, met mijlpalen afgeperkt. Daar de *Japanneezen* veel reizen en gedeeltelijk reizen moeten, vermits ieder Vorst van de vele landfchappen, waarin het land verdeeld is, jaarlijks ten Hove verfchijnen moet, daar ook de pelgrimaadjen naar de onderfcheidene gewijde plaatfen van hunne Godsdienst zeer talrijk zijn, zoo kan men zich naauwelijks een denkbeeld van de drukte op die wegen maken. Het is op deze zoo veel bezochte groote wegen, dat ook het *Nederlandsche* Gezantfchap jaarlijks zijne hulde aan den Keizer (*Djogoun*) gaat brengen. De *Nederlandsche*

---

fpoedig mogelijk te verwijderen. De *Jezuït* TACHARD, die deze reis befchreven heeft, fchrijft die behandeling aan de *Hollanders* toe, welke *Bantam* volkomen beheerschten. De *Franschen* moesten dus (toen met *Holland* in vrede zijnde) naar *Batavia* zeilen, alwaar de Gezant door SPEELMAN op het allervriendelijkst behandeld werd. Er bevond zich toen een *Jezuït*, met name FUCILY, te *Batavia*. Zie het uittrekfel van TACHARD in de *Sammlung der besten Reisebeschreibungen*, Berl. 1776, XV. B. s. 38-51. TACHARD is er niet weinig fier op, *dat hij en zijne medebroeders zekerlijk de eerste Jezuïten waren, die in de staatsiekoets van den Generaal van Batavia door de straten der stad reden.*

Gezanten en hun gevolg werden met de grootfte eerbewijzingen, ſchier even als *Japansche* Vorsten, ontvangen; de Edellieden dier Vorsten kwamen hen verwellekomen, maar — mogten hen niet aanſpreken; dit moest aan de *Bugjo's* of geleiders geſchieden, welke het achterdochtige *Japansche* Hof, eigenlijk als opzieners, meer dan als eerewachten, aan het Gezantſchap medegaf. Reizigers, die hun te gemoet kwamen, moesten uit den weg gaan, en zich diep in het ſtof buigen, tot de geheele *Hollandsche* trein voorbij was. Niet alleen de noodige menſchen en lastdieren voor den vervoer van hen en hunne bagaadje, niet alleen fraaije jachten vóor den overtogt te water, maar ook levensmiddelen in overvloed werden den Afgevaardigden om niet geleverd (nogtans moesten zij daarom niet te minder betalen: de tolken zetteden alles op hunne rekening). Doch met alle deze eer en ſchijnbare voordeelen, waren de *Nederlanders* toch niets meer dan gevangenen, den geheelen weg over. Niemand durfde, zelfs om dringende noodzakelijkheid, van zijn paard ſtappen, zonder dat de geheele trein ſtil hield, terwijl de bewakende *Japanneezen* den vermetelen *Europeër* met den grootſten argwaan bijbleven. Men mogt in geene andere, dan de eenmaal gebruikelijke herbergen ſtilhouden, in weêrwil van het ergſte weêr en zelfs van levensgevaar; maar deze herbergen waren dan ook de beste; het waren die der jaarlijks ten Hove reizende Vorsten. (Men herkent in deze gehechtheid aan vaste gebruiken den Oosterling, en den nabuur van den *Chinees*). Des avonds in de bepaalde plaatſen aangekomen, werden zij zoo goed als opgeſloten, terwijl alle toegangen naar buiten

zorgvuldig werden afgesloten en niemand bij de vreemdelingen toegelaten (*).

2. Plaatsbeschrijving. Ontvangst bij den Keizer.

Op zulk eene wijze doorreisden de *Nederlanders* *Japan*, in de geheele lengte van *Nangasaki* tot *Jedo*, eenen afstand van driehonderd twintig uren, die doorgaans heen en weder in drie maanden werd afgelegd. Eerst staken zij het noordwestelijke gedeelte van het eiland *Kiusio*, waarop de stad *Nangasaki* ligt, dwars over naar de stad *Kokura*, aan de noordpunt van hetzelve, voeren alsdan in kleine schuiten een eng en ondiep vaarwater over, naar *Simonosaki*, op den uitersten westhoek van het groote eiland *Nipon*. Van hier reisden zij te water langs de Zuidkust van dat eiland (in vaartuigen, die zoo gemaakt waren, dat zij zich niet van de kust verwijderen, en dus de *Japanneezen* buiten het bereik hunner Regéring konden overbrengen) naar de groote handelstad *Osakka*, aan de rivier *Jedogawa*, over welke in de stad tien bruggen geleidden; eene stad waarvan de *Japanneezen* bij grootspraak zeggen, dat zij 80,000 man te veld zou kunnen brengen, en waar de grootst mogelijke losbandigheid heerscht. Van hier ging de reis weder te land, eerst oostelijk tot *Miaco*, de eerste fabrijkstad des Rijks, het verblijf van den Naam-Keizer uit het oude geslacht of *Dairi*, eene stad met bijna 140,000 huizen, 6000 tempels, een kasteel, 87 bruggen, en van 530,000 inwoners (dus zoo veel als *Konstantinopel*), waarvan een *tiende* gedeelte uit geestelijken bestond (†). De reis ging van hier

(*) KÄMPFER, *Beschrijving van Japan*, (fol.) bl. 10. 11. 286. 287. 305. 307–314. 315.

(†) Volgens eene echte telling van Regéringswege, aan KÄMPFER medegedeeld.

voorbij het groote meir *Oits*, in welks nabijheid de zoogenoemde *heilige berg* wel 3000 tempels bevatten zou, vervolgens naar de kust, en deze langs tot aan *Jedo*, de hoofdſtad des Rijks, volgens de *Japanneezen* op twintig mijlen in den omtrek geſchat; eene onregelmatig gebouwde, maar zeer bevolkte plaats, van wier inwoners KÄMPFER het getal niet opgeeft, doch hetwelk men gerustelijk op meer dan een Millioen kan berekenen. Hier was een toevloed van menſchen uit alle oorden des Rijks, en hier had de *Nederlandsche* Gezant gehoor bij den Keizer; ſlechts ambtenaren en Staatsraden zaten zigtbaar tegen hem over op matten, maar achter ſchutten en rieten traliën de Keizer, de Keizerin en andere aanzienlijke vrouwen van 't Hof. Kluchtig was dit gehoor. De Keizer liet den deftigen arts KÄMPFER *gelasten*, eens te danſen. Daarop moest ieder zijnen naam en ouderdom opſchrijven. Er werd gevraagd, hoe ver *Holland* van *Batavia*, en dit laatſte van *Nangasaki* was? Of de *Directeur Generaal* van den koophandel niet magtiger was dan de Stadhouder? Welke kwaal Dr. KÄMPFER voor de gevaarlijkſte hield? Of hij geene kans zag, de menſchen door drankjes onſterfelijk te maken, of ten minſte hun leven tot een' zeer hoogen ouderdom te brengen? Toen de Geneesheer zoo iets noemde (volgens den roep, die er van uitging), werd dit middel (zeker olieachtig vlugzout) dadelijk opgeteekend. Daarop kwam de Keizer zelf naderbij, en gelastte, dat de *Hollanders* hunne mantels zouden afleggen, opdat hij hen van boven tot beneden kon bezien, dat zij zouden gaan, ſtilſtaan, elkander groeten, danſen, ſpringen, gebroken *Japansch*, en dan weder

Hollandsch met elkander fpreken, den dronkaard fpelen, fchilderen en zingen. KÄMPFER zong een *Hoogduitsch* minneliedje. Zóó diep moesten zich, om eenige handelsvoordeelen, deftige *Nederlanders* voor eenen Despoot, aan het andere einde der oude wereld, vernederen! Alléén het Opperhoofd bleef van dezen verachtelijken last, dien de Ouden alléén aan hunne flaven zouden hebben durven opleggen, en die KÄMPFER te regt *apenspel* noemt, verfchoond. Hierop werden ververfchingen rondgediend, en toen moest men nog eenige bezoeken bij de Staatsraden en hooge ambtenaren der Kroon afleggen. Overal waren de kamers opgepropt met nieuwsgierigen, vooral vrouwen, en het gevolg van den Gezant werd overal genoopt te zingen en te danfen, ten vermake van het *Japansche* gehoor, even zoo als men op onze kermisfen aan zoogenaamde Wilden in de fpellen hunne kunsten doet vertoonen. Bij het affcheidsgehoor had deze vernedering geene plaats (*). Op de terugreis, die langs denzelfden weg plaats had, gebeurde niets merkwaardigs.

Diepe vernedering der Hollanders te Desima. Vermindering van den handel.

De vernedering, die de *Hollanders* op hunne verblijfplaats *Desima* ondergaan moesten, hoewel van een' anderen aard en niet *zoo* flaafsch, was echter nog drukkender, dan die door dit trotfche Volk aan de Gezanten werd aangedaan. De ftaaltjes, daarvan door KÄMPFER verhaald, zijn te menigvuldig om hier mede te deelen. Zie hier flechts weinigen uit velen. Het ontladen en weder laden van de fchepen mogt

(*) Wij meenen uit echte berigten te kunnen verzekeren, dat in onzen tijd deze vernedering der *Hollanders* ten Hove geene plaats meer vindt.

niet door de *Nederlanders* zelve, maar moest door de *Japanneezen* geschieden, die daarvoor rijkelijk beloond dienden te worden, terwijl het scheepsvolk ledig daarbij stond; daarenboven nam men dubbeld zoo veel volk als noodig was, en werkte slechts één uur op een' dag, ten einde de som te hooger te maken. De *Nederlanders* werden ten allerstrengste bewaakt; nadat alles op het schip door en door onderzocht was, mogt het scheepsvolk aan land komen, en zich gedurende het verblijf der schepen (twee of drie maanden) ververschen, doch alléén binnen den omtrek van het kleine en dorre eiland *Desima*, zijnde de toegang tot het naburige *Nangasaki* door een' zwerm van wachters afgesloten, hoezeer het getal der achterblijvende *Nederlanders*, 't welk in voordeelige tijden meer dan twintig bedroeg, in KÄMPFER's dagen niet meer dan zeven beliep. Alle de goederen werden intusschen door de *Japanneezen* achter 't slot gelegd, zelfs de lakens tot eigen gebruik der schepelingen en achtergeblevenen, waarvan *hunne* kleedermakers, des vereischt, het noodige voor een gewaad mogten afsnijden. Het werd aan de *Hollanders* niet vergund, hunne Godsdienst te vieren, in het openbaar te bidden of psalmen te zingen, CHRISTUS aan te roepen, of eenige teekenen van Christendom te vertoonen, hoewel zij, volgens getuigenis van een' *Japanschen* tolk aan KÄMPFER, standvastig en grootelijks tot hun eigen nadeel beweerden *Christenen* te zijn, doch niet van de sekte der *Portugeezen;* iets, hetwelk den argwaan der *Japanneezen* zekerlijk nog versterkte. Allen, die achting of vriendschap aan de *Nederlanders* betoonden, werden in KÄMPFERS tijd niet voor eerlijke lieden,

althans niet voor vrienden van hun vaderland, en bijkans voor verraders gehouden; van waar dan ook de tallooze knevelarijen der *Japansche* wachters ongestraft bleven (*). Alle deze onwaardigheden en nog vele andere getroostte men zich voor eenen handel, die intusschen dezelfde waarde niet meer had als voorheen. Een ongelukkig toeval had deze voormalige goudmijn aanmerkelijk verminderd. Zeker Staatsdienaar MINO, zeer in gunst bij den Keizer zijnde, had aan de *Nederlanders* eene groote *Europische* kerklamp of kroon ten geschenke verzocht, om die naderhand den Keizer te vereeren, en zich dus zoo veel te meer in zijne gunst in te dringen. Doch door een toeval geraakte de lamp onder de voor den Vorst *zelve* bestemde geschenken, en kwam dus onmiddellijk in handen des Keizers, zonder tusschenkomst van den Minister. Dit verwekte bij dezen eenen onverzoenlijken haat tegen de *Nederlanders*, dien hij door de benoeming van een zijner bloedverwanten tot Gouverneur van *Nangasaki* voldoening gaf. Deze verkocht in 1672 de aangebragte goederen, waarvan hij stalen aan zijn paleis deed komen, *zelf* aan eenige *Japansche* kooplieden voor een' veel minderen prijs, dan de *Hollanders* daar voor gewoonlijk maakten, en stelde het toen in hunne keus, om die voor dezen prijs te laten of weder uit te voeren. Men wilde dezelve nog liever voor eene kleinere winst over doen, dan met verlies der geheele uit- en thuisvracht terugbrengen. Tevens werd de muntspecie, waarmede betaald werd, in waarde verhoogd. De *Nederlanders* wendden zich

(*) KÄMPFER, bl. 231-242. 248. 346. 347. 349. 372. 380-383.

hierover aan den Keizer, doch tot hun groot nadeel. Wel is waar, dat de knevelarijen van den Gouverneur van *Nangasaki* in het eerst afgekeurd werden, en men den vrijen handel herftelde, doch deze Stadsvoogd, hierover ten hoogfte gebelgd, wist door invloed van den Minister MINO in 1685 een *maximum* te bewerken (1,050,000 guldens), boven 't welk geene goederen mogten verkocht worden; de meer ingevoerde moest men te *Desima* opflaan tot het volgende jaar. De verhooging der waarde van het geld bleef, tot nadeel der onzen, in ftand; doch het hiervan komende voordeel werd door de *Japansche* Regéring aan de *Nederlandsche* bewindslieden en ambtenaren op *Desima*, ter vergoeding voor hunne moeite, uitgekeerd. Een Directeur, of, zoo als de *Japannezen* hem noemen, *Kapitein der Hollanders*, was het Opperhoofd der faktorij, en deed ook gewoonlijk de jaarlijkfche reizen naar 't Hof.

De gewone goederen, naar *Japan* ingevoerd, waren ruwe zijde, wollen, zijden katoenen en andere fabriekgoederen uit *Europa* en *Indië*, verfhout, huiden, buffelhorens, was, fpecerijen (muskaatnoten, foelie, kruidnagelen en peper, geen kaneel), fuiker, fandelhout, muskus, gom, *benzoïn*, *antimonie* of fpiesglas, fpiegels en andere glazen. In den beginne werden jaarlijks meestal zeven, na 1685 flechts twee of drie fchepen uitgerust. De vroegere voordeelen waren voor altijd voorbij (*).

Berigten wegens Abyssinië en den handel aldaar.

Het fchijnt, dat OUTHOORN ook ten oogmerk had, om veraf in het hart van *Afrika*, in *Abyssinië*, handelswegen voor de Maatfchappij te openen, en

(*) KÄMPFER, bl. 248–250. 255–258.

zich daartoe van het nog altijd aanhoudende verblijf des Gezants te *Batavia* te bedienen. De berigten, tot dat einde ingewonnen, zijn niet zonder belang, daar zij doen zien, dat de *Nederlanders* de *statistische* kundigheden, die zij voor hunne betrekkingen nuttig vonden, met ijver opzamelden, en (blijkens de bekendmaking door VALENTIJN) niet altijd verborgen hielden. In een berigt van den Heer TEN RHIJNE, wegens eene bijeenkomst met den *Abyssinischen* Gezant, leest men iets over den handel der bewoners van de binnenlanden van *Afrika*, de *Gallas* en anderen, met de haven *Zeila*, die reeds in de tiende Eeuw door den *Arabischen* landbeſchrijver IBN HAUKAL als ſtapelplaats der binnenlanden van *Afrika* wordt vermeld (*). Aldaar wordt door de *Kaffilah's* of karavanen aangebragt; ſlaven, grijze amber, myrrhe, boter, hetzij van het talrijke rundvee, hetzij van den *chi* of boterboom, olifants- en zelfs *walrustanden*, die volgens den berigtgever in een groot *binnenmeir* zouden gevonden worden. Nog viel hier koper, tin, en peper. Men zou deze waren kunnen verruilen tegen grove *Suratsche* katoenen doeken, en de *Nederlanders* zouden dien handel door den *Imam* van *Moka* in *Gelukkig Arabië* kunnen drijven. *Socotora*, een eiland aan den mond der ſtraat van *Bab el Mandab*, leverde de beste aloë.

(*) Zie mijn *Afrika*, *ten vervolge op* ZIMMERMAN, I. D. bl. 232-234. De plaats van VALENTIJN kwam mij toen niet voor den geest, terwijl ik zeide, dat wij van *Zeila* geene latere berigten hadden dan die van IBN HAUKAL. Het is opmerkelijk, dat te *Zeila* niet, gelijk meer westwaarts in het land der *Samaliërs*, goud en paarden uit de binnenlanden ſchijnen te worden aangevoerd.

Te *Baykul* kon men flagtvee tegen lijnwaat inruilen. Te *Masoea* (zoo bekend door de latere reizen van BRUCE en VALENTIA), bragten de *Abyssiniërs* goud, was, olifantstanden, ossenhuiden en muskus, tegen *baftas* of mantels, tulbanden, en andere kleedingsftoffen, peper, tin, koper enz. (Het is merkwaardig, dat de invoer honderd jaren later, ten tijde van BRUCE, nog altijd uit katoenen doeken en andere ftoffen, de uitvoer daarentegen bijna alléén uit flaven beftond). TEN RHIJNE drong volgens den Gezant er op aan, dat men den *Turkschen Pacha* van *Masoua* zou zoeken te winnen, om den handel der *Nederlanders* met *Abyssiniën* over deze eenige haven des Rijks te doen plaats hebben. De Gezant dacht verder, dat de Maatfchappij te *Djidda* in *Arabië* wel voor eene Millioen rijksdaalders aan goederen, met groot voordeel voor de *Indostansche* markt, zou kunnen overzetten. Volgens de vragen, door den beroemden JOB LUDOLPH aan den *Abyssinischen* Gezant voorgelegd, en door dezen beantwoord, had de Keizer zijn verblijf op den *berg Gondar*, en wel in eene onbemuurde ftad. Wanneer de Keizer niet te-velde was, moest hij aldaar dagelijks, volgens een onveranderlijk gebruik, gehoor geven, en ook des zondags, onder het geluid van een aantal fpeeltuigen, te kerk gaan. De Prinfen van het Koninklijke huis werden op eenen berg in de Provincie *Amhara* in bewaring gehouden. De Keizer voerde meestal tegen de zuidelijke volken, bewoners der grenzen van zijn Rijk, oorlog, en had vele derzelven reeds ten onder gebragt. Uit deze en andere onderhoorige landfchappen trok hij jaarlijks een' on-

geloofelijken schat aan goud, terwijl hij bovendien uitsluitend eigenaar was van alle de akkers zijns Rijks. Dit wordt door de berigten van latere reizigers, gelijk de meeste der opgaven van den Gezant, bevestigd. Hij verhaalde tevens, dat de *Portugeezen* uit dit Rijk, gelijk uit *Japan*, en omtrent gelijktijdig, verdreven waren. De Patriarch of *Abouna* (van de *Grieksch-Koptische* kerk) werd uit *Egypte* ontboden, en had het onbepaalde gebied (doch onder den Keizer) over de Geestelijkheid. De tegenwoordige Patriarch woonde in eene stad, tien dagreizen van *Egypte*, en kwam zelden ten Hove. Het Opperhoofd der monniken, *Issege* (*Itchega*) was bijna zoo magtig als de *Abouna*, en woonde met wel duizend Geestelijken op het gebergte *Dibra Libanos*. De *Arabische* taal is in *Abyssinië* meer algemeen dan de *Ethiopische*. De *Changalla's* zijn wilde volken zonder Godsdienst, en door de *Abyssiniërs* niet veel beter dan de dieren geacht. *Adel* is een vruchtbaar Rijk in de binnenlanden, en heeft eene hoofdstad van denzelfden naam, alwaar een *Mohammedaansche Imâm* zijn verblijf houdt (*). De *Nederlanders* hebben nogtans, men weet niet om welke reden, geene pogingen gedaan om met een gewest, dat door een Christenvolk, tegen de *Roomsche* leer aangekant, werd bewoond, en blijkbaar de vriendschap der *Hollanders* zocht, handelsbetrekkingen aan te knoopen. Misschien weer-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 324–333. Men vergelijke hiermede mijn boven aangehaald werk over *Abyssinië's* tegenwoordigen toestand, III. D. bl. 361. 362–372. 386.

hield hen de moeijelijkheid, om zich met de *Arabieren*, zoo in het fchiereiland zelf, als te *Masoua*, te verftaan.

Dreigende houding van Raja Palacca op Celebes. Zijn dood.

Op *Celebes* braken omtrent dezen tijd, na den dood van *Raja* PALACCA, Koning van *Boni*, den ouden vriend der *Hollanders*, onlusten uit, wier omftandig verhaal ons te ver af zou leiden, en ook met de Gefchiedenis onzer landgenooten daartoe niet genoeg in een onmiddellijk verband ftaat. Het zij genoeg te melden, dat reeds voor zijn overlijden een onaangenaam geval had plaats gehad met den Koning van *Bima*, dien men van den moord des Konings van *Dampo* befchuldigde. De Grooten des eilands fpanden in tegenwoordigheid van den Gouverneur van *Macassar*, PRINS, eene regtbank, en veroordeelden den Koning van *Bima*, als fchuldig, ter dood. PRINS veranderde dit vonnis in ballingfchap naar *Batavia*, doch op nadere inlichtingen begon hij aan de onfchuld van den vooroordeelden te gelooven, en wilde het vonnis niet uitvoeren, waarop de Vorst van *Palacca* eene dreigende houding aannam. Men wilde, dat hij wel 60,000 man bijeenbragt. De *Nederlanders*, die zijnen bijftand niet misfen konden, vervingen PRINS als Landvoogd door HARTSING, die, om aan de wetten des lands te voldoen, den Koning van *Bima* naar *Batavia* zond, alwaar hij van hartzeer ftierf. De handelwijze van HARTSING omtrent den *Raja* behaagde nogtans de Maatfchappij niet, die hem door VAN THYE deed vervangen.

Na den dood van *Raja* PALACCA ontftonden er allerlei gefchillen tusfchen de Koningen van *Boni*, *Soping* en *Goa*, en onderfcheidene Grooten hunner

Onlusten door Aroe Teko verwekt. Hij wordt naar Ceylon vervoerd.

Staten, die zich onder de beſcherming der Maatſchappij begaven. Deze nam hunne zaak op zich, en bewerkte bij de onderſcheidene Vorsten de vergiffenis der opſtandelingen, die in alle hunne goederen en eerambten herſteld werden; tevens leide VAN THYE hunne onderlinge twisten bij. Doch er ontſtond eene nieuwe oneenigheid door de minnarij van zekere SAÊNA, echtgenoote van AROE TEKO, erfgenaam der kroon van *Boni*, met DAIN MABANI, een' der aanzienlijkſten van het Hof van *Soping*. Nu zijn de bewoners van *Celebes*, gelijk alle Oosterlingen, op dit punt zeer geſtreng — de eer des echtgenoots vereischte den dood der overſpeelſter en des overſpelers. Tweemaal ontliep SAÊNA haren man, die hoegenaamd niets van haren misſtap wist, doch wien zij dezelve met tranen en ſmeekingen om vergeving beleed. Hij beloofde zulks, en veinsde zelfs eene verzoening met den echtbreker, tot op eene bijeenkomst tot een hanengevecht te *Boni*. Op deze vermakelijkheid is geen volk, zelfs niet de *Engelschen*, zoo hartstogtelijk geſteld als deze eilanders (*); men ſtelt het grootſte belang in den haan, voor wien men partij trekt, en wiens ſporen met

(*) ZIMMERMAN, *de Aarde en hare Bewoners*, XIX. D. 40. 41. Zonderling is de onbegrijpelijke zucht bij vele volken voor bloedige ſchouwſpelen, der *Romeinen* voor die van ſchermers, van Christenen, die voor de wilde dieren geworpen werden, en van gevechten der dieren onderling, der *Spanjaarden* voor de ſtiergevechten, der *Archipel-Indianen* voor de hanengevechten, der *Engelschen* voor dezelfde vertooning en voor het bokſen, van onze voorouderen voor het gevecht op het mes in de herbergen, enz. Is de mensch dan inderdaad wreed van inborst?

ijzeren haken verwisfeld worden, om bloedige wonden te maken. Zoodra nu, volgens affpraak, de Koning van *Boni*, voorzitter bij dat roemlooze gevecht, den grooten kemphaan van AROE TEKO eischte, gaf deze dadelijk last, om DAIN MABANI behendig bij 't naar huis gaan om hals te helpen, gelijk ook gefchiedde. Dit veroorzaakte op *Celebes* eene geweldige opfchudding. VAN THYE verbood den moordenaar, binnen het *Nederlandsche* kasteel of de ftad *Vlaardingen* (zoo als thans *Macassar* werd genoemd) te verfchijnen; doch men wil, dat deze maatregel niet fterk genoeg was, daar hij den moordenaar volgens de wetten des lands (die echter in dit geval door de geoorloofde bloedwraak voor eerroof werden opgewogen) had moeten doen ombrengen. Door zulk een uiterfte vreesde VAN THYE misfchien, alle Grooten des eilands tegen zich in het harnas te jagen. Het fcheen wel, dat AROE TEKO niet veel invloed had, doch de weifeling des opvolgers van VAN THYE, die in 1700 overleden was, BEERNINK, die zich ook verpligt vond, den moordenaar te fparen, regtvaardigde wel zijnen voorganger. Het was over 't geheel eene zeer moeijelijke taak, deze woelzieke en veelal van elkander onafhankelijke Opperhoofden te befturen, en in de behoorlijke ondergefchiktheid aan de Maatfchappij te doen blijven. Men floeg daartoe thans bij uitfluiting den zachten weg in: aan den Koning van *Goa* (voorheen van *Macassar*) werden aanzienlijke landftreken teruggegeven, en groote fchulden kwijtgefcholden. Deze ftaatkunde was in twee opzigten verftandig. Zij wierp een' dam op tegen de overgroote magt van *Boni*, hetwelk, onder *Raja* PALAC-

CA, door SPEELMAN's begunstiging thans zoo aanzienlijk geworden was, dat het voor de Maatschappij, zonder tegenwigt, gevaarlijk zou hebben kunnen worden; en tevens belette men daardoor nieuwe vijandelijkheden der twee Staten, die in 1677 de vlugt van zeer vele *Macassaren* hadden ten gevolge gehad, welke zich thans uit wanhoop op den zeeroof toeleiden, en daardoor de bezittingen der Maatschappij zeer onveilig maakten. Daar nu AROE TEKO bij den Koning van *Boni* zeer gehaat was, terwijl die van *Goa* daarentegen geacht werd hem gunstiger te zijn, besloot men te zien, om de zaak op de volgende wijze te schikken. AROE TEKO kwam
1700. vrijwillig in 't kasteel van *Macassar*, met verzoek, om eens eindelijk zijne regtszaak, waaromtrent hij zich op de regtvaardigheid der Maatschappij verliet, af te doen, en zijn vonnis uit te spreken, hetzij tot vrijverklaring, hetzij tot den dood. Men nam hem bij zijn woord, doch hield hem, onder den glimp der overtreding van het verbod, om nimmer in het kasteel te verschijnen, gevangen. Tevens werden de Grooten van *Celebes* uitgenoodigd, om over zijn lot te beslissen. Dit trof den Prins als een donderslag, en hij bekende den moord gereedelijk. Men besloot bij meerderheid van stemmen, hem naar de *Kaap de Goede Hoop* in ballingschap te zenden. Onder de hand echter deed men de Koningen, vooral die van *Boni* en *Goa*, verzoeken, om zijne vrijheid te vragen; doch hier waren de anders zoo vijandige Vorsten het eens, om AROE aan zijne straf over te laten. Thans durfde de stoute man, hoezeer gevangen, nog een ontwerp smeden, om zich bij de *Engelschen* te *Banjer-Massing* in het

Zuidoosten van het naburige eiland *Borneo* te voegen, en de inwoners van *Celebes* onder hunne vanen te fcharen, hetwelk voor de *Hollanders* op *Macassar* niet dan hoogst noodlottig zou hebben kunnen zijn. Men fcheepte dus den veroordeelden in, met last om hem, in geval van fchipbreuk of eenig ander gevaar, niet te laten ontfnappen, maar ter dood te brengen. Hij werd naar *Batavia*, en van daar — niet naar de *Kaap*, maar naar *Ceylon* gevoerd. Voorts werden de muren van *Goa*, volgens het vroegere verdrag, geflecht. Men brak de vriendfchap met het magtige *Boni* niet af; integendeel werden er rijke gefchenken aan de regérende Koningin, weduwe van *Raja* PALACCA, gezonden. Doch men befloot den Koningen van *Boni* en *Goa* nooit meer gelijktijdig gehoor te verleenen, als hetwelk *of* openbare vijandfchap, *of* eene vermaagfchapping en naauwere vriendfchap ten gevolge had, welke laatfte voor de belangen der Maatfchappij nog al zoo nadeelig was als de eerfte (*).

Keeren wij thans naar *Java* terug, alwaar zich nog altijd SOURAPATI in zijn overweldigd gezag handhaafde. Eene bijzondere veete en beleediging van ST. MARTIN had almede den dapperen JONKER, den overwinnaar van TAROUNA DJAJA, tot opftand gedreven, waarin hij met verfcheidene der zijnen om het leven kwam. Doch eene gebeurtenis van meer belang deed weder eenen algemeenen oorlog op *Java* ontftaan. **Zaken van Java.**

AMANG-KOERAT, de Keizer van *Java*, die als

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 172–212. (met vermoeijende uitvoerigheid). DU BOIS, p. 254–261.

Gefchillen over de erfopvolging in het Rijk.

bloeddorftig wreedaard, zoo bij de onzen als bij CRAWFURD, te boek ftaat, overleed in 1703, en werd door zijnen zoon DAPATI ANOM, dien CRAWFURD MANGKORAT MAS noemt, opgevolgd. De wreedheid des zoons ging nog die van den vader te boven. Midden in een zijner voorhoven deed hij duizend naakte vrouwen tegen eenige tijgers vechten. Geen *Javaan* durfde hem zijne fchoone vrouwen, of iets anders van waarde vertoonen, zoo hij dit niet, met het leven daarbij, wilde verliezen. Dit bragt eindelijk het Volk, hoe gewoon ook aan tirannij, tot het uiterfte. PONGAR, zijn oom, ftelde zich aan het hoofd der misnoegden. Reeds bij het leven zijns broeders had hij den jongen geweldenaar leeren haten; want deze, met PONGARS dochter gehuwd, had haar fchandelijk verwaarloosd; de ongelukkige vrouw had daarop hare liefde aan den zoon eens hovelings gefchonken; dit was ontdekt, en de deerniswaardige vader, om het verderf van zijn huis af te wenden, was genoodzaakt de dochter, door de handen harer zeven broederen te doen verworgen! PONGAR werd geacht, den *Nederlanderen* gunftiger te zijn dan zijn neef, die, reeds gedurende het leven zijns vaders, den naam van vijand der *Hollanders* had, en gedreigd zou hebben, na de aanvaarding der Regéring zich op hen te zullen wreeken. Hij werd dus niet door de *Indische* Regéring erkend, maar zijn oom. Beide hadden namelijk Gezanten naar *Batavia* gezonden, om zich door hunne magtige naburen — reeds eenigermate befchermheeren — te doen erkennen. De Gezanten van PONGAR ontvingen eenen brief voor hem in een *geel* fatijn zakje (de *Keizerlijke* en Vorstelijke kleur in geheel *Oostindiën* en *China*),

terwijl die voor zijnen mededinger in een zakje van dezelfde ſtof, maar van eene witte, bij de *Indianen* verachte kleur, werd overhandigd, hetwelk zij dan ook met groote blijken van minachting aannamen en van zich wierpen. Vergeefs was eene poging van DAPATI ANAM, om den Heer KNOL en andere hoofden der reeds tegen hem optrekkende benden om te koopen; iets, hetwelk men nogtans niet zoo zeer aan onbaatzuchtigheid der bevelhebbers moet toeſchrijven. *Het geld*, zegt VALENTIJN, *geraakte in verkeerde handen; ware dit wel besteld geworden*, *mogelijk zouden vele zaken wel eenen anderen keer hebben genomen*. Den 19den Junij 1704 erkende de *Indische* Regéring ſtellig PONGAR als Keizer van *Java*, *gaf hem het Rijkszegel*, even als zij zulks reeds aan AMANGKOERAT gedaan had, en verwittigde de Koningen van *Bantam*, *Goa*, *Boni* en verdere leenroerige Vorsten op *Macassar*, als hare Bondgenooten, van dezen oorlog, met uitnoodiging tot het zenden van hulptroepen, waarvan zij zich echter alle met de meeste beleefdheid verſchoonden.

Outhoorn ontſlagen. Van Hoorn zijn' ſchoonzoon en opvolger.

Eer deze oorlog in volle werking kwam, werd OUTHOORN van zijnen post als Opperlandvoogd ontſlagen. Het wekte bij de Kamer van Zeventienen niet weinig opzien, dat zijne eenige dochter en kind aan den Directeur-Generaal VAN HOORN was uitgehuwelijkt, hetgeen eene familie-regéring in *Indië* (die de Heeren zich uitſluitend in het vaderland voorbehielden) ſcheen te zullen bewerken. Daarom werd VAN HOORN tot Gouverneur-Generaal benoemd, en aan zijn' ſchoonvader de keuze gegeven, om naar het vaderland te vertrekken, of met behoud van zijnen rang in *Indië* te blijven. Doch VAN HOORN,

die de oorzaak gereedelijk bevroedde, ſtelde dit ontwerp te leur, door zich onbevoegd te verklaren voor zulk eenen zwaarwigtigen post. Drie jaren lang duurde zijne weigering, en het aanhouden zoo der Raden van *Indiën* als van de Kamer van Zeventienen; eindelijk liet hij het zich welgevallen, onder voorwaarde nogtans der aanſtelling van drie zijner vrienden tot Raden van *Indiën*, en een' tot Geheimſchrijver. OUTHOORN bleef vervolgens in *Indië*, en bereikte den zeer hoogen, en in dit klimaat hoogst zeldzamen ouderdom van ruim 85 jaren. ABRAHAM VAN RIEBEEK aanvaardde den post van Directeur-Generaal; VAN HOORN trad in 1706, na den dood zijner eerſte gade, met deszelfs dochter in 't huwelijk, en vernieuwde dus het geval, 't welk den argwaan des beſtuurs in *Nederland* vroeger had opgewekt (*).

De Nederlanders beoorlogen Keizer Dapati Anam. Zijn oom Pongar erkend. Nederlaag der Hollanders.

De oorlog met den Vorst DAPATI ANAM was intusſchen begonnen. In het jaar 1704 werd ſlechts het bevestigde *Daman* door de *Hollanders* ingenomen. In den veldtogt van 1705 was het *Nederlandsche* leger onder den Heer HERMAN DE WILDE 700 of 800 man ſterk, en trok op met den nieuwen Keizer PONGAR, den Prins van *Madura*, en een leger van 6000 of 7000 *Javanen*, behalve de *Madureezen*. Ook de veldheer van DAPATI ANAM, DJAJA NINGRAT, kwam tot de bondgenooten over, en bewerkte de overgave van verſcheidene kleine plaatſen. Daarentegen was het leger des jongen Keizers wel 30,000 man ſterk. Bijna zonder ſlag of ſtoot nam het ech-

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 146-148. 333. 334. DU BOIS, p. 249. 250. 263.

ter voor zulk eene veel kleinere magt de vlugt, en daarop trokken de bondgenooten de hoofdſtad *Kartásoura* binnen, waar zij wel 500 ſtukken geſchut (echter zonder affuiten) en vele andere krijgsbehoeften vonden. Daar de jonge Keizer de kroon had mede genomen, kon de plegtſtatige krooning van PONGAR niet plaats hebben; echter werd hij plegtig in naam der Maatſchappij tot Keizer van *Java* uitgeroepen. Deze togt had ſlechts éénen gekwetſten (en kort daarna overledenen), matroos gekost, behalve drie perſonen, die de vermoeijenisſen niet konden weerſtaan; zij bezorgde echter aan de Maatſchappij zeer wezenlijke voordeelen. De reeds vroeger gedane afſtand van *Samarang* werd nu bevestigd, met bijvoeging der twee ſteden, *Torrabaya* en *Gawoula*, en eene aanzienlijke landſtreek in het Oosten des Rijks. Ook erkende PONGAR de vrijheid der Vorsten van *Cheribon* (die zich onder beſcherming der Maatſchappij geſteld hadden), en tevens de afhankelijkheid van *Sammanap* en *Pamacassan*, op het eiland *Madura*, van de Maatſchappij. Daarentegen ſchold deze hem eene zeer aanzienlijke ſchuld (zekerlijk de kosten zijner plaatſing op den troon) kwijt.

De woede van PONGAR tegen zijnen neef was zoo groot, dat hij eenen zijner zeven zonen, die onder deszelfs vanen gediend had, *met eigen hand* om het leven bragt. Maar aan den anderen kant nam de jonge Vorst thans de toevlugt tot den bekwamen muiteling SOURAPATI (*) die eenmaal bij

(*) Op deze vlugt maakte de tiran zich weder aan eene gruweldaad ſchuldig, die ſchier ongeloofelijk is. Zeker Opperhoofd gaf hem, op zijnen eisch, een jagtvermaak, doch

zijnen vader eene schuilplaats gevonden had, en hierdoor werd de oorlog nog vele jaren gerekt. De aard des lands en de moeijelijkheden, die hetzelve een leger in den weg leide, hebben wij boven trachten te schetsen. De veldtogt van 1706 werd van onzen kant wel met 30,000 man geopend, doch die slechts ten halve tot den oorlog uitgerust waren. De gevlugte Vorst begon met onderhandelingen; doch eischte voor alles herstelling op den troon zijnes vaders. Hierin kon men niet treden, en dus trok men op 's vijands bodem, onder bevel van den Commandeur KNOL. In eene zeer belangrijke schermutseling, waarin de behendige SOURAPATI zelf bevel voerde, werd de bevelhebber DE BEVERE met vier *Hollandsche* compagnien en vijftien van de inlandsche troepen, door zijne drift weggesleept, zoodat hij tegen stellig bevel in een gevecht met den vijand geraakte, op de vlugt gedreven werd, en wel 138 man van zijne beste *Hollanders*, waaronder drie vaandrigs en zes onderofficieren, verloor. Aan de gesneuvelden werden de ooren afgesneden, en deze als zegeteekenen bij SOURAPATI gebragt. Dit gevecht stelde het behoud des legers op het spel, doch de tegenwoordigheid van geest en verstandige beschikkingen van den Generaal KNOL herstelden de zaken. De Predikant VALENTIJN, die als veldprediker zelf dezen togt bijgewoond, en zeer wijdloopig beschreven heeft, was op dit oogenblik nog zwak van eene doorgestane ziekte, en bedroefde zich daarover zeer, als nu niet in staat

bij zeker beuzelachtig verzuim der hofgebruiken deed hij hem terstond ontmannen. CRAWFURD, III. D. bl. 316.

„zijnde, om zijn leven zoo duur aan den vijand te „verkoopen, als hij anders wel met zeer weinig „vrees zou gedaan hebben (*)." Bij deze kleine nederlaag gebeurde ook een merkwaardig geval, 't welk van de dapperheid der inlanders getuigt. Zekere NIREBOELET uit *Banda* was Luitenant en zijn zoon vaandrig onder onze troepen. De eerste, die zijnen tot nu toe onbezwalkten goeden naam niet door de vlugt wilde schandvlekken, besloot, hier roemrijk te sterven; doch zijnen jeugdigen zoon raadde hij, zich niet nutteloos aan eenen zekeren dood over te geven. „Red u," sprak hij tot dien zoon, „bewaar u voor betere tijden, het is toch onmogelijk, mij te behouden, en onzer beider dood zou der Maatschappij weinig dienst doen. Verwijder u dus, zoo gij wilt, dat ik hier met meer tevredenheid en roem zal sterven." Doch de zoon weigerde standvastig, zijnen vader in dit uiterste te verlaten; beiden wachtten den vijand af, en vielen met leeuwenmoed op hem aan. De zoon stortte zich in het dikst der drommen van den vijand, en sneuvelde op stapels door hem geslagte *Javanen;* de vader deed zes of zeven, en in het sneven nog twee lijken vallen. VALENTIJN, die hen eenige dagen daarna zag liggen, telde veertien lijken rondom den zoon, en tien bij den vader uitgestrekt (†). Welk eene *Romeinsche* daad! Het is dus niet waar, dat de inlanders den *Hollanderen* (voor welke zij zich toch indedaad opofferden) zulk eenen haat toedroegen, als de *Engelsche* Schrijvers onzer dagen beweren.

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 180.
(†) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 181.

De Bevere neemt Bangel in. Dood van Sourapati.

Daar SOURAPATI van zijne kant ook 150 dooden en 50 gekwetften in dit gevecht had verloren, kon hij niet beletten, dat de bondgenooten dadelijk naar de vesting *Bangel* trokken, die ook, door de dapperheid van Kapitein DE BEVERE, die zijnen vorigen misflag weder herftellen wilde, en dus tot tweemaal toe aan het hoofd der troepen ftorm liep, werd ingenomen. Maar zeer duur kwam den *Nederlanderen* deze inneming te ftaan; zij verloren wel vijfhonderd dooden en gekwetften. Kapitein VAN DER HORST had zich daarbij ook heldhaftig gedragen, dreigende met de fabel in de vuist elk, die vlugten zou, te doorfteken. Het grootfte verlies der *Javanen* beftond in den dapperen SOURAPATI, die, door eene gefprongene handgranaat gekwetst, naar *Passarouwan* gevoerd werd, en dáár na drie weken overleed; een man, die, wanneer hij in *Europa* geleefd had, onder de beroemde helden zou prijken. Wanneer men zich van den fchrik der verovering van *Bangel* bediend had, zou het naburige *Passarouwan* ongetwijfeld hebben moeten bezwijken; doch men verliet zelfs de reeds ingenomene plaatfen, en leide het leger te *Sourabaya* in de winter- (of regentijds-) kwartieren. Dit deed den moed des vijands zoo rijzen, dat hij de *Nederlanders* tot onder de wallen van *Sourabaya* durfde bravéren, en, om den vijand den voorraad af te fnijden, het fraaije en handeldrijvende dorp *Calianjer*, van wel 3000 huizen, met nog zestien andere dorpen en de ftad *Gressik* in brand ftak.

Na den dood van SOURAPATI zwierf DEPATI ANAM, die zijne beste juweelen verkocht had, door de meeste zijner aanhangers verlaten, met een

klein gevolg rond, hebbende zelfs uit gebrek reeds eenige zijner bijzitten weggezonden. Kapitein DE RODDE had de ftad *Cadiri* ingenomen. Nogtans was de opftand niet gedempt. Met het begin van 1707 nam de Generaal DE WILDE het bevel op zich van een zeer aanzienlijk leger, hetwelk, uit de troepen van de Maatfchappij, met den Vorst van *Sourabaya* en den *Panambahou* van *Madura* zamengefteld, niet minder dan zestigduizend man bedroeg. De vijand had intusfchen van den dwazen ftap des vorigen jaars gebruik gemaakt, de met zoo vele moeite veroverde, doch verlatene landen weder bezet, en met een' fterken muur, die eenen naauwen bergpas (van *Kakappar*) affloot, verfterkt. Hier konden, zeggen onze Schrijvers, wel 10,000 door 50 man worden tegengehouden. De dappere KNOL wilde nogtans den aanval doen, om met een zoo fterk leger niet werkeloos te zijn, en de fchoone vlakten aan gene zijde van het gebergte te bereiken. De vijandelijke bevelhebbers (*Ingabey*) LOOR en KIDOL gedroegen zich bij uitftek moedig; nogtans gelukte het de *Nederlandsche* dapperheid, die vooral door de *Madureezen* getrouw werd bijgeftaan, dien pas te veroveren. Thans kwam men in de fchoone en heerlijke landen van *Panangongang*, *Derma* en *Bangel*, het jaar te voren uit vrees voor den regen verlaten. Doch de vijand was niet gezind, den onzen dit rijke gewest zonder ftrijd af te ftaan. Er werd een hoofdflag geleverd bij *Singirie*, alwaar DEPATI ANAM met de zonen van SOURAPATI op den regtervleugel der hunnen bevel voerden, en den Kapitein BINTANG, die den linker der *Hollanders* aanvoerde, met de grootfte woede aanvielen. Slechts de Vorst van *Sourabaya*,

Veldtogt van 1707. Inneming van den pas bij Kakappar. Slag bij Singirie.

JAYENG RONO, door de *Hollanders* te voren meermalen van verraad verdacht gehouden, gedroeg zich toen met de grootfte dapperheid; nogtans werd de vijand het veld aan dien kant meester, de laffe *Jayanen* floegen op de vlugt; doch eenige *Hollandsche* matrozen herftelden de bijna verlorene zaken. Zij beftuurden het gefchut, bij gebrek aan gewone *Artelleristen*, doch hadden geen' last tot vuren, toen zij het op zich namen, den naderenden vijand ook zonder last te beftoken. Hun wel onderhouden vuur doet den vervolgenden vijand, die geen kanonvuur fchijnt verwacht te hebben, ftilhouden — aarzelen — deinzen, en eindelijk vlugten. Het nu weder omkeerende en zegevierende heir bezette den volgenden dag alle vijandelijke fterkten, en onder anderen de belangrijke ftad *Passarouwan*, die nu meer dan twintig jaren lang in de magt van SOURAPATI, en laatftelijk van zijne zonen geweest was. De vijand werd naar het gebergte van *Malang* verjaagd. DE WILDE trok de ftad binnen, alwaar hem de *hoofden* van twee vijandelijke bevelhebbers en twaalf andere Grooten gebragt werden. De *Hollanders* hadden, helaas! reeds zoo veel van *Oostersche* zeden aangenomen, dat zij daarvoor een *geschenk* gaven!

Eene groote menigte afgehouwene *ooren* bewees het verlies der aanhangers van den jongen Vorst, terwijl dagelijks anderen van dezelve genade kwamen affmeeken. De wraakzucht fpaarde zelfs het gebeente van SOURAPATI niet; het werd opgegraven, met dat van verfcheidene andere Opperhoofden verbrand, en de asch in alle vier winden geftrooid. De Vorst van *Sammanap* op *Madura*, dien zelfs de Keizer PONGAR *zijn regterhand* noemde, werd doorftoken of *gekritst*

(de gewone doodstraf hier te lande). Zulks geschiedde na de komst van den bevelhebber VAN DER HORST, in den vollen Raad der *Madureesche* Grooten, door 's mans eigen' Geheimschrijver. Een getrouwe slaaf wreekte zijn' Heer op het oogenblik, door den dood van den beul; VAN DER HORST had hem gaarne gespaard, doch de bloedverwanten van den gesneuvelden waren niet dan door bloedwraak te vreden te stellen, en de *Hollanders* geraakten wegens hunne bescherming zelfs in levensgevaar.

DE WILDE overleed kort na zijne terugkeering te *Batavia*. Men oogstte eindelijk de vrucht van zoo veel bloedstorting door de overlevering van DEPATI ANAM, die in het gebergte van *Malang* rondzwierf, en nu, op voorwaarde van in het leven gespaard te worden, onderwerping beloofde. De stemmen waren verdeeld; nogtans besloot de meerderheid, de onderwerping aan te nemen. DEPATI ANAM begaf zich dus naar *Landean*, een klein plaatsje, alwaar hij den Opper-Commissaris KNOL, die reeds lang in 't geheim met hem onderhandeld, en zeer voor het verleenen van genade gesproken had, ontmoette. Hij betuigde reeds lang, dit voornemen bewerkstelligd te zullen hebben, indien hij lijfsgenade had durven hopen; doch de man, die zoo vele moorden gepleegd had, kon naauwelijks denken, dat men *hem* (schoon dan ook niet persoonlijk door hem beleedigd) zou willen verschoonen. Van *Sourabaya* werd hij met zijne maagschap naar *Batavia* gezonden; doch toen hem van de reede geene eereschoten, gelijk hij gewacht had, begroetten, begon hij het ergste te vreezen. Zijne schoonmoeder, eene heldhaftige vrouw, voerde hem te gemoet: *Hoe veel beter*,

1708. Onderwerping van Depati Anam. Trouweloosheid ten zijnen aanzien gepleegd.

mijn zoon, zoudt gij gedaan hebben, met als een dapper Keizer door het regt, dat u van Gods- en uws vaders wege toekomt, tot aan uw einde te strijden, dan hier als een verachte slaaf te leven! Het ſcheen of deze taal eener vrouw hem zijnen moed en zijne veêrkracht terug gaf. Hij weigerde nu ſtandvastig zijnen dolk (dien de *Javaansche* Grooten nimmer afleggen) aan VAN DER HORST, zijnen bijzonderen vijand, over te geven. In de vergaderzaal der Raden van *Indië*, waar de Gouverneur-Generaal voorzat, getreden, leide hij de kroon van zijn hoofd, zijnen ſchepter en dolk aan de voeten van VAN HOORN, en hield toen eene waarlijk treffende aanſpraak, waarin hij zijne onbetwistbare regten tot den troon zijner vaderen blootleide, de Regéring herinnerde, haar nimmer beleedigd te hebben, en toch van de harde vervolging gewaagde, waarmede zij hem van alles beroofd had. Thans eischte hij ſlechts, volgens den vrijbrief (dien hij vertoonde) zijne vrijheid en eene landſtreek, die hij, afhankelijk van de *Nederlanders* en niet van zijn' oom, zou kunnen beſturen en daarvan naar zijne waardigheid leven. Doch men moet zeggen, dat onze *Indische* Regéring zich hier met minder waardigheid gedroeg, dan deze dwingeland. Zij verloochende den vrijbrief, hield den Vorst gevangen, in weerwil der vertoogen en voorſpraak van den Koning van *Bantam*, diens bloedverwant; en zond hem eindelijk als Staatsgevangen' naar *Ceylon*, waar hij, op het kasteel te *Gale* geplaatst, met zijn geheele gevolg van 75 perſonen een zeer bekrompen jaargeld ontving. VALENTIJN zelf weet voor deze trouwelooze daad geene andere verontſchuldiging, dan „dat, de Heeren niet

„gehouden zijn van hun doen en laten aan iemand „anders rekenſchap te geven, dan aan de Heeren en „Meesters in 't vaderland, hetwelk dan nog maar „eene zaak is, die tusſchen die Heeren blijft, en gee„nen anderen raakt." Hij ſchijnt de algemeene afkeuring en verachting voor weinig te hebben geteld. Of zou men zich daartoe niet hebben durven verſtouten? Men wil, dat de haat van VAN DER HORST (voor wien hij wederkeerig den diepſten afkeer had) den ongelukkigen Vorst deze onwaardige behandeling op den hals laadde. Nog ten minſte zestien jaren daarna bevond hij zich in die zelfde gevangenis, na vergeefſche pogingen te hebben gedaan, om de ware toedragt der zaak in *Europa* bekend te maken.

Ondertusſchen had zekere vrouw, wier oom de Vorst van *Sourabaya* had doen ter dood brengen, dezen bij KNOL te *Samarang* van verraad en verſtandhouding met SOURAPATI beſchuldigd. Reeds vroeger had deze inlandſche Vorst meermalen in 't oog geloopen, doch zijn dapper gedrag in den beſlisſenden ſlag te *Singirie* ſcheen over zijne vroegere houding eenen ſluijer te werpen. Maar de vrees der *Indische* Regéring overwoog alle bedenkingen, en zij noodzaakte haren afhangeling, Keizer PONGAR, den ongelukkigen DEPATI (dus was zijn titel), dien hij eerst onlangs tot Opperbeſtuurder der kustlanden had aangeſteld, op eene verraderlijke wijze, onder het voorwendſel eener tijgerjagt, *van achter te doorsteken!* Men wil, dat hij magt genoeg had, om 60,000 man binnen één etmaal in de wapenen te brengen. Zou deze magt ook zijne hoofdmisdaad in het oog van den Heer VAN HOORN en dat zijner Mederaden geweest zijn? Het gezag over *Sourabaya*

Moord van den Vorst van Sourabaya.

werd, doch in een' minderen rang, en zonder gezag *buiten* hetzelve, aan een' zijner broeders gelaten.

Terugroeping van van Hoorn. Einde des oorlogs.

De Kamer der Zeventienen in *Europa* ſchijnt dezen geheelen oorlog geenszins te hebben goedgekeurd; althans zij repte daarvan niets in hare aanſchrijvingen, en VAN HOORN werd terug geroepen. Het is waar, dat VALENTIJN dit niet aan deze oorzaak, maar aan zijn boven vermeld huwelijk met de dochter des Directeur-Generaals VAN RIEBEEK, die zijn opvolger werd, toeſchrijft. Doch ter eere van het Bewind der O. I. Maatſchappij gelooven wij, dat zij ook verdere gewelddadigheden van dien kant tegen de inlanders wilde voorkomen. VAN HOORN gehoorzaamde met blijkbaren tegenzin, en ging naar *Amsterdam*, alwaar hij buiten zijne regte luchtſtreek (zegt VALENTIJN) in 1711 overleed.

Dus eindigde deze oorlog, met de onderwerping van *geheel Java* aan de Maatſchappij, of aan haren nederigen afhangeling, den Keizer PONGAR (*).

Veranderingen aan de Kaap de Goede Hoop. Inrigtingen van Riebeek Zamenzwering der vreemde troepen.

Gedurende dezen oorlog op *Java* hadden er ook gevaarlijke onlusten in de Kolonie der *Kaap de Goede Hoop* plaats. Deze jeugdige volkplanting, gelijk wij boven zagen, was door RIEBEEK aangelegd, en het land, daartoe aanvankelijk benoodigd, van de inboorlingen gekocht voor eene ſom, die men wel aan geld of liever geldswaarde op 45,000 guldens ſchat (†).

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 186–205. 338. DU BOIS, p. 273–278. CRAWFURD, bl. 355–356. Deze beweert, dat de Vorst van *Sourabaya* grootmoedig zijn leven voor zijne vrienden opofferde, en zijn doodvonnis zou te gemoet gegaan zijn.

(†) G. K. VAN HOGENDORP, *Verhandelingen over den O. I. Handel*, Amſt. 1802, II. St. bl. 62.

Ook hier was dus de later zoo beroemde handelwijze van PENN omtrent de oorſpronkelijke inwoners gevolgd, en indien de latere volkplanters dit loffelijk voorbeeld hebben in den wind geſlagen, en het land meer overheerd dan wettig aangekocht, is zulks bij de *Noordamericanen* althans niet minder het geval geweest. Van dit land ſtond RIEBEEK 60 morgen aan elken huisvader in eigendom af, onder beding, van dezelve binnen drie jaren tot bebouwd land te maken, ten einde de aankomende ſchepen der Maatſchappij van voorraad te voorzien. Dit werd hun tot eenen vastgeſtelden en billijken prijs betaald. Op de voortbrengſelen der Kolonie werd hoegenaamd geene belasting gelegd, en ook de handel vrijgeſteld, om de Kolonie te doen bloeijen. Dit oogmerk werd dan ook bereikt; velen kwamen als handwerkslieden, als winkeliers, doch de meesten als landbouwers uit het vaderland naar dezen uithoek van *Afrika* (*). Doch te midden dezer ontkiemende welvaart werd de Kolonie met volſlagene vernietiging bedreigd, door eenen aanſlag der vreemdelingen, meest *Engelschen*, *Schotten* en *Ieren*, aan welken men onvoorzigtiglijk de bezetting van het kasteel had toevertrouwd. Hun oogmerk was, eerst het O. I. ſchip *Erasmus*, in een' ſlechten ſtaat ter reede gekomen, af te loopen, het kasteel te overrompelen, den Gouverneur RIEBEEK en alle verdere *Hollanders* van kant te maken, alleen de vrouwen in leven te laten, om dezen te overweldigen, en eindelijk, met het genomene ſchip naar de

(*) *Nederlandsch Afrika* bij VAN HOGENDORP, t. a. pl. bl. 350-353.

Portugeesche Kolonie *Angola*, of misschien wel naar *Portugal*, destijds met ons in oorlog, te vertrekken. Door een' barbier werd het geheim dezer zamenzweering aan RIEBEEK ontdekt, die de hoofden van het vloekverwantschap dadelijk in hechtenis nam, en in de boeijen bewaarde tot de komst van den Heer STERTHENIUS met eene retourvloot uit *Indië*. De misdadigers werden toen verhoord; zij bekenden de misdaad, doch verdedigden zich met de ondragelijk zware dienst, daar zij over dag hout kappen en des nachts wachten moesten waarnemen, waardoor zij tot wanhoop waren gebragt, en de misdaad boven zulk een leven hadden verkozen. De schuldigen werden ter straffe naar *Batavia* opgezonden (RIEBEEK zou hen liever aan de *Kaap* hunne straf hebben doen ondergaan).

Verschillen met de inlanders. Ontdekking der Namaaquas.

In dit zelfde jaar reeds weken de *Nederlanders* van hun aanvankelijk stelsel van regtvaardigheid omtrent de inlanders af. Tot op 50 of 60 mijlen van het kasteel begonnen zij reeds in de binnenlanden te dringen (*). RIEBEEK deelde verscheidene weilanden, aan *Hottentotten* behoorende, onder zijne volkplanters uit. Dezen maakten aan de *Hollanders* bekend, dat dit sedert eeuwen hunne bezitting was; en zekere gevangen EYKAMMA, die de vijandelijkheden reeds begonnen had en daarover gevat was, vraagde stoutweg, „wat de *Nederlanders* wel zouden zeggen, indien *zij* aldus eens in *ons* land vielen, en in onze weilanden met geweld de ploegschaar dreven?" Spoedig echter, in Januarij 1660, werd de vrede gesloten, en daarbij een

(*) HOGENDORP, t. a. pl. bl. 352.

omtrek van *drie* mijlen aan de *Nederlanders* ten gebruike afgeftaan. Men bepaalde zich echter niet bij deze bezitting. De zucht, om goud te vinden, hetwelk men zeide, dat bij de *Namaaquas* ten noorden der Kolonie zou vallen, deed in 1661 eenige gelukzoekers derwaarts trekken, die wel hun doel niet bereikten, maar toch door dat volk zeer wel ontvangen werden.

Straf van ongetrouwe ambtenaren. Wijs beftuur van Simon van der Stel.

De Maatfchappij was met hare dienaren omtrent dezen tijd aan de *Kaap* niet gelukkig. De bevelhebber CORNELIS VAN QUAALBERG werd wegens wangedrag in 1668 afgezet en naar *Batavia* gezonden. Eene nog zwaardere ftraf onderging de onderkoopman HENDRIK LACUS, die, wegens ontrouw in het beftuur der hem aanvertrouwde goederen, niet alleen afgezet, maar als *gemeen soldaat* naar *Indië* gezonden werd. Zoo geftreng was toen nog het opzigt over de beambten der Maatfchappij! De Kolonie bekwam eerst groote waarde onder den Commandeur SIMON VAN DER STEL, die hier in 1679 het Beftuur aanvaardde. Aan zijne onvermoeide zorgen was de uitbreiding der Kolonie ten Noorden, buiten het *Kaapfche* fchiereiland, in het vruchtbare *Hottentotsch-Holland*, te danken; hij leide de naderhand zoo bloeijende plaatfen *Stellenbosch* en *Drakestein* aan (*). Het was onder hem, dat eenige *Fransche* Hervormden, aan de dwingelandij van LO-

(*) VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 125–127. 134. De nieuwe volkplanting werd in 1682 aangelegd, oorfpronkelijk voor 82 huisgezinnen. In korten tijd groeiden *Stellenbosch* en *Drakestein* door den ijver der *Hollanders* ongeloofelijk fterk aan, en de Maatfchappij eigende zich nu de *tiende* der wijnen en granen toe. BOGAARDT, *Historische Rei-*

DEWIJK XIV. ontſnapt, nabij laatstgemelde plaats in den zoogenaamden *Franschen hoek*, eene kloof tusſchen hooge en rotſige bergen, eene veilige ſchuilplaats vonden voor de ſtormen, die *Europa* beroerden, en vrijheid om God naar hun geweten te dienen. Zij leiden zich op den koren-, ooft- en wijnbouw toe, welke beide laatſte takken van beſtaan hier door den Gouverneur zeer werden aangemoedigd, aan wien ook het beroemde *Constantia*, zijn landgoed en een der meest vermaarde wijnbergen der wereld, zijn beſtaan verſchuldigd is. Uit alle oorden der bekende wereld deed hij vruchtboomen en zaden van allerlei aard bijeen brengen, onder anderen den kamferboom (*). Ook deed VAN DER STEL paarden uit *Perzië* komen, om hier een edel ras te telen; hij vergrootte en vermeerderde den tuin der Maatſchappij uitnemend. Hij trachtte ook een kanaal tot beveiliging der ſchepen uit de *Tafelbaai* naar de *Baai Fals* te doen graven, doch dit ontwerp mislukte. De groote verdienſten van VAN DER STEL werden door de Maatſchappij erkend. Hij bekwam het eerst den titel van *Gouverneur*, met eene jaarwedde van vierentwintighonderd guldens, en werd daarenboven tot buitengewoon *Raad van Indië* verheven. Na een twintigjarig Beſtuur leidde de wakkere man in 1699 zijnen post neder, en werd, ten blijke der achting en van het vertrouwen zijner Meesters, door zijnen zoon WILLEM ADRIAAN VAN DER

---

zen, bl. 201. De naam *Drakenstein* is gegeven naar den Commisſaris-Generaal VAN RHEDE TOT *Drakenstein*.

(*) LICHTENSTEIN, *Reizen in Zuid-Afrika*, I. D. bl. 50. III. D. bl. 286.

STEL opgevolgd. Hij zelf begaf zich op zijn buitengoed *Constantia*, en leefde aldaar nog tot 1712.

Bestuur van W. A. van der Stel. Klagten.

De nijd, die groote verdiensten verzelt, had reeds ten tijde des vaders begonnen, bij de kleingeestige zoogenaamde *vrijburgers* of onafhankelijke bebouwers der nieuwe Kolonie te werken. De jonge VAN DER STEL ging nu geheel in den geest zijns vaders voort; hij moedigde den landbouw, vooral de koren- en wijnteelt, ten sterksten aan, en om het voorbeeld te geven, leide hij het heerlijke landgoed *Vergelegen* in *Hottentotsch-Holland* aan. Dit bezit van landerijen door den bevelhebber was geene nieuwigheid. RIEBEEK, WAGENAAR, en de oude VAN DER STEL hadden die bezeten, en daarop groote goederen aangelegd. Doch den zoon vervolgde de afgunst wegens het bezit van zijn *Vergelegen*. Een aantal vrijburgers beklaagde zich daarbij over allerlei knevelarijen en afpersingen, die men den Gouverneur te last leide, zoo als: het verpachten van den wijn aan zijne gunstelingen, het aanstellen van bevoorregte vleeschhouwers, enz. Doch boven alles klaagden zij over de schending van eene bepaling, bij de oprigting der *Kaap-Kolonie* gemaakt, *dat geen dienaar der Maatschappij, zonder uitzondering, zich op den landbouw of op de veeteelt zou mogen toeleggen, om daarmede handel te drijven; dat hij, bij overtreding, terstond zijne dienst zou moeten neêrleggen.* Deze bepaling was wijsselijk genomen om de volkplanters aan te moedigen, en den alleenhandel te beletten; doch de maatregelen van den ouden VAN DER STEL, die juist dienden om den landbouw en de bevolking der Kolonie regtstreeks te bevorderen, konden daaronder niet begre-

pen zijn, en de geest des verbods ſprak duidelijk de opvatting tegen, dat ook de *Gouverneurs* onder dit verbod zouden gelegen hebben. Nu klaagden de trage of nijdige landbouwers en veeboeren, dat de Gouverneur *zich niet ontzag*, de vruchtbaarſte landerijen (in een gewest, waar men vruchtbaar land ſlechts voor 't nemen had) te bebouwen, *wijngaarden in onnoemelijken getale te planten*, *tarwe*, *rogge en gerst te zaaijen*, *dit alles tot in eene verbazende menigte toe in te oogsten;* en zich de visſcherijen aan te matigen. Hierbij de andere gronden tot bezwaar gevoegd zijnde, deed men den jongen VAN DER STEL, wiens uitwendig voorkomen misſchien minder gunſtig was dan dat van zijn' vader, voorkomen als eenen SARDANAPALUS en *geesel der volkplanting*, die geene achting voor eerlijke lieden had, maar de grondſtelling koesterde, *dat eene berooide Gemeente het gemakkelijkst te regéren is*. Nogtans waren deze klagten verre van algemeen; een aantal vrijlieden, welke de klagers *ontaard* noemden, gingen naar 't kasteel, en onderteekenden aldaar een geſchrift ten behoeve des Gouverneurs, blijkbaar tegen een ander gerigt, 't welk de klagers voornamen naar de Kamer van Zeventienen in *Europa* te zenden (*).

(*) Men klaagde onder anderen, dat het landgoed *Constantia*, van den ouden VAN DER STEL, zoo groot was als *Amsterdam*, dat *Vergelegen*, het buitengoed van den jongeren, een' wijngaard had van over de viermaal honderdduizend wijnſtokken; dat hij in één jaar over de elfhonderd mudden tarwe oogstte, en nooit minder aan tarwe, rogge en garst, dan honderd mudden, zaaide, enz. BOGAART, bl. 466-475.

De maatregelen tegen de klagers vermeerderen het misnoegen.

VAN DER STEL, driftig welligt van aard, ging nu tot eenen ſtap over, die hem naderhand veel leeds heeft gebrouwen. Hij deed ADAM TAS, een' aanzienlijken vrijburger van *Stellenbosch*, door den Landdrost en gewapende dienaars met geweld uit zijn huis halen, met berooving zijner papieren, en op het kasteel gevangen zetten. Nu deden de klagten zich nog luider hooren: „dat de bevelhebber de „vrijburgers als zijne ſlaven beſchouwde, en hun „allerlei heerendienſten afvergde; dat men geen ſtuk „lands van de wildernis in eigendom kon bekomen, „of eenige levering van vleesch enz. voor de Maat„ſchappij, zonder hem de handen te vullen; en „dat, wanneer men hem, na zulk eene bekomene „gunst, de betaling voor eenige geleverde goede„ren vroeg, men zich aan ſlecht beſcheid blootſtel„de (*).” Iets zal wel in deze beſchuldigingen waarheid geweest zijn. De familieregéring, die met den aanvang der achttiende Eeuw in *Holland* begon, ſcheen zich ook, door den overgang des Bewinds van vader op zoon, aan de *Kaap* te zullen vestigen; misſchien werd WILLEM ADRIAAN VAN DER STEL te veel door hoogmoed bezield, en zag hij te laag op de onbeſchaafde en trage volkplanters neder; doch het is zeker, dat eene landhuishouding in 't groot, zoo als te *Constantia* en op *Vergelegen*, benevens de vele nuttige inrigtingen, die men aan de VAN DER STELS had te danken, van onwaardeerbaar nut voor de Kolonie geweest zijn.

Het verzoekſchrift, over de ware of gewaande mishandelingen en regtsverkrachtingen der vrijbur-

---

(*) BOGAART, bl. 476-480.

Eenige misnoegden, naar 't vaderland gezonden, doen van der Stel terugroepen.

gers aan de *Kaap*, werd door de misnoegden op dezelfde wijze, als later de welbekende *Petitiën* in *België*, in de wereld gebragt. Men reed met hetzelve rond, en zocht de ingezetenen, hetzij door geweld, hetzij door overreding, tot onderteekening te bewegen. VAN DER STEL gaf eene scherpe waarschuwing tegen alle zamenspanningen en onderteekeningen van verzoekschriften uit, en onderzocht met eene naar wreedheid zweemende gestrengheid naar de onderteekenaars van het zoo even genoemde. Eenige vrijburgers, die men voor bijzonder oproerig hield, werden uit de Kolonie met de O. I. retourvloot naar 't vaderland gezonden, een geheel verkeerde maatregel, daar juist dezen de *Kamer van Zeventienen* in hun belang wisten over te halen. Niettegenstaande meer dan één vertoog des Gouverneurs met zijnen Raad aan de *Indische* Regéring, waarin zij aantoonden, dat juist de *Kaapsche* boeren het *Monopolie*, waarover zij klaagden, wilden daarstellen, viel het besluit van de Kamer ten hunnen nadeele uit. Bij eenen brief van den 28sten October 1706 werden de Gouverneur WILLEM ADRIAAN VAN DER STEL, de tweede in 't Bewind SAMUEL ELZEVIER, de Predikant PIETER KALDEN en de Landdrost JAN VAN STARRENBURG (allen ijverige aanhangers van den Gouverneur), behoudens eer en jaarwedde, naar het vaderland opontboden, en ook aan FRANS VAN DER STEL, broeder des bewindhebbers, (hoewel hij aldaar geenerlei gezag oefende) het langere verblijf in de Kolonie ontzegd. De reeds gevangene onderteekenaars van het beruchte verzoekschrift werden losgelaten, en de beschuldigden naar het vaderland opgezonden, van alle misdaad vrij ge-

ſchouwen. *Vergelegen* moest, als een onwettig bezit des Gouverneurs, weder aan de Maatſchappij komen, in twee of drie perceelen verkocht worden; de opſtal en gebouwen zouden gewaardeerd, door de Maatſchappij overgenomen, en door deze, of, wanneer men niet kon overeenkomen, door VAN DER STEL zelv' worden afgebroken, vooral het groote woonhuis, *als zijnde een voorbeeld van weidsche pracht, die de Maatschappij in hare dienaars zeer afkeurde.* Men zou voorts ook onderzoek doen naar het regt der bezitting van den ouden SIMON VAN DER STEL. Geen dienaar der Maatſchappij zou voortaan meer eenig land mogen bezitten, en die het had, zou zich daarvan moeten ontdoen. De wijnpacht en de levering van vleesch werd op den ouden voet terug gebragt, en aan de klagers dus ook daarin genoegen gegeven. *Aan niemand zou voortaan te veel land te gelijk worden uitgegeven, althans niet zoo, dat men zou kunnen uitrekenen, dat drie of meer volkplanters daarvan zouden kunnen bestaan* (*).

Men ziet duidelijk in dit vonnis den *Aristokratischen* naijver op invloed hebbende en ondernemende mannen buiten het vaderland, en de vrees voor een *erfelijk gezag* en *landbezit*, hetwelk zich de zoon van SIMON VAN DER STEL, en na hem en op zijn voorbeeld andere Gouverneurs, zouden hebben kunnen aanmatigen. Dus had men ook OUTHOORN in *Indië* van het gezag verwijderd, op dat niet vader en ſchoonzoon te gelijk in 't Bewind zouden zijn.

(*) BOGAART, bl. 520-538. 546-604. VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 136.

Maar de geftrengheid, waarmede hier tegen VAN DER STEL en zijne vrienden gehandeld werd, teekende eenen geheel *Venetiaanschen* argwaan. De *Kaapsche* boeren thans in 't gelijk gefteld zijnde, bleef het land een' geruimen tijd op dezelfde hoogte van befchaving en vorderingen in landbouw, boven welke de VAN DER STEL's het hadden zoeken te verheffen. Het afbreken *der al te prachtige woning* van den Gouverneur moest, als waarfchuwing voor zijne opvolgers, allen voortgang althans in de bouwkunst bij de kolonisten beletten. Het ftelfel, dat aan de dienaren der Maatfchappij alle landbezit verbood, moest wel het misbruik voorkomen, dat zij zich den alleenhandel in de behoeften, aan de fchepen der Maatfchappij te leveren, toeëigenden, maar het maakte deze dienaars vreemd aan de Kolonie, en deed hen op meerdere winften, hetzij uit hunne post, hetzij uit den handel, bedacht zijn. Hierdoor werden zij vijandig aan de volkplanters en inzonderheid aan de bewoners der *Kaapstad*, de eenige handelaars (*).

HOOFDSTUK IV.

Tot op het einde des tweeden grooten Javaanfchen *oorlogs in* 1722.

A. Riebeek Gouverneur-Generaal. Zijn karakter.

In den jare 1709 aanvaardde ABRAHAM VAN RIEBEEK den post van Opperlandvoogd van *Indië*. Hij was een zoon van den bovengemelden JOHAN VAN RIEBEEK, eerst heelmeester, daarna aanlegger, en

(*) VAN HOGENDORP, *over den O. I. handel*, II. St. bl. 78.

tien jaren lang bestuurder van de volkplanting aan de *Kaap de Goede Hoop*. In zijne jeugd oefende de zoon zich in 't vaderland met ongemeen veel vlijt en een goed gevolg in de Regtsgeleerdheid, en klom dus, toen hij in 1677 naar *Batavia* kwam, niet zoo als vele anderen door den weg des koophandels, maar door dien van regterlijke bedieningen tot den post van Raad van *Indiën*, en naderhand van Directeur-Generaal op, in welke hoedanigheid hij, gelijk wij zagen, zijne dochter aan den Gouverneur VAN HOORN uithuwelijkte, en vervolgens diens ambt erlangde. Gestrengheid, hooghartige ernst, die den mond nimmer tot lagchen vertrok, en onbaatzuchtigheid kenmerkten dezen Landvoogd, die slechts in ééne zaak misschien meer aan gunst, dan aan het regt, gehoor gaf, in de bevordering zijner vrienden. Zijne geaardheid bragt afkeer van alle overdaad en pracht, doch tevens zekere scherpte in den omgang, niet alleen met zijnen minderen, maar ook met de Raden van *Indië* mede, die zich in sommige opzigten als zijns gelijken beschouwden. Den Directeur-Generaal DOUGLAS, een' zwakken man, ontzag hij zich niet, in den vollen Raad met woorden zoodanig te mishandelen, dat het denzelven eene ziekte kostte, en de Raad van *Indië* VAN ZWOL hetzelve, in dien Raad het woord opnemende, een *schandelijk gedrag* durfde noemen. De verzoening tusschen RIEBEEK en DOUGLAS kwam door bemiddeling hunner wederzijdsche vrienden, doch enkel in schijn, tot stand. Ook omtrent zijne magen deed RIEBEEK zich even zeer gelden. Zijn schoonzoon VAN HOORN ontzag hem, en voegde zich zoodanig naar zijnen wil, dat hij meermalen zijn reeds gegeven woord

introk, om een' opengevallenen post aan eenen begunstigden van RIEBEEK te schenken. RIEBEEK was vlug ter taal en met de pen, doch de staat van zaken in *Indie* gaf hem weinig gelegenheid, zich in de vier jaren van zijn bestuur (1709—1713) te onderscheiden.

Zijne verrigtingen en dood.

Had VAN RIEBEEK eenige overeenkomst in karakter met zijnen lateren opvolger DAENDELS, hij onderscheidde zich even als deze door het maken van algemeene werken, die het toenmalige geslacht ondragelijk vond, schoon zij het volgende van nut waren: het aanleggen van eenen grooten weg naar het zuiden des eilands, over het hooge gebergte (een te voren bijna ontoegangbaar pad), waardoor men nu binnen weinige dagen te *Batavia* berigt kon hebben, in gevalle er een schip op de Zuidkust vervallen mogt, terwijl tevens, door het verkrijgbaar stellen van overvloed van zwavel uit de zuidelijke bergen, deze belangrijke waar voor de Maatschappij zeer in prijs verminderde, en men nu eerst de zuidergedeelten des eilands leerde kennen. Deze togten naar het zuiden en naar de andere grenzen van het gebied der Maatschappij kostten het leven aan vele *Javanen*, die in de brandende hette den Gouverneur en de zijnen, terwijl zij te paard reden, te voet moesten volgen. Men duidde het RIEBEEK ook ten kwade, dat hij zich door die togten te verre van *Batavia* verwijderde. Maar hij was een ongemeen beminnaar van het paard rijden, hetwelk hem meermalen in gevaar bragt. Waarschijnlijk was ook eene dier reizen naar het zuiden de oorzaak van zijnen dood. In 1713, reeds zestig jaren oud zijnde, moest hij verscheidene rookende vuurbergen overtrekken,

waaraan zelfs fommigen van zijn gevolg de fchoenen verbrandden. Bijna verftikt door den zwaveldamp, lijdend aan koorts en rooden loop, kon hij niet meer rijden, maar moest tot de terugkeering befluiten, en werd door de *Javanen* gedragen. Vervolgens in een klein open voertuig geplaatst, bragt hij 28 uren in hetzelve, te midden van koude nachten (op deze hoogte boven de zee geplaatst) en in vrees voor roovers en roofdieren in deze eenzame ftreken door. Te *Batavia* gekomen, was zijn geftel ondermijnd, en hij overleed eene maand daarna (*).

Het zou den lezer weinig nut en vermaak verfchaffen, omftandiglijk te hooren gewagen van alle de min belangrijke gebeurtenisfen in de onderfcheidene deelen van *Indië*, gedurende RIEBEEKS beftuur. In de *Molukken* betwistten de Koningen van *Ternate* en *Tidor* elkander eenen kleinen gemeenen weg, met even veel hardnekkigheid, als de twee dwaze pleiters in GELLERT's *fabelen*, die ten flotte hun vermogen in handen der Advokaten verfpeelden. De Maatfchappij voorkwam dit, door de rol van den *Romeinschen* Senaat op zich te nemen, die, tot fcheidsman over een betwist punt tusfchen twee *Latijnsche* fteden geroepen, dat punt aan zich zelv' toekende. Met het zenden van eenige troepen naar *Ternate*, met het bedreigen van onttrekking der 6,400 rijksdaalders, die de Koning jaarlijks van de Maatfchappij trok, met het zenden van 's Konings Staatsdienaar in ballingfchap naar *Banda*, en door klemmende bedreigingen, werd Koning TOLUCCO overgehaald, om den gemelden weg aan de *Nederland-*

Gebeurtenisfen in de Molukken; op Sumbawa en Celebes.

(*) VALENTIJN, IV. D. I. St. bl. 339-341. 344.

sche Regéring af te ſtaan, die er eene ſterkte deed bouwen, verdedigd door 12 ſtukken geſchut. Op het eiland *Sumbawa* zocht de Koning van *Tombora*, wegens den moord der Koningin van *Bima* naar de *Kaap de Goede Hoop* verbannen, doch door VAN HOORN naar *Batavia* terug ontboden, nieuwe onlusten te verwekken, die op nieuw zijne ballingſchap naar de *Kaap* ten gevolge hadden. Nog had er op *Celebes*, en wel te *Boni*, een moord van eenige *Europeërs* door een' vertwijfelden *Amok-* of *moordroeper* plaats, die met geweerkolven werd doodgeſlagen. Een oorlog tuſſchen *Boni* en *Macassar* of *Goa*, waarin de *Hollanders* de partij van eerstgemelden Koning trokken, en aan het bondgenootſchap van *Celebes* deel namen (hun gezamenlijke heir bedroeg 6000 man), eindigde, na eene nederlaag der *Boniërs*, met die der *Macassaren* en de onderwerping dezer laatſten, waar de Prins AROE PALAKKA, een uit *Boni* gevlugte Koningszoon, die te *Goa* eene ſchuilplaats had gevonden, zich met 1600 man in het fort *Rotterdam* ter genade der Maatſchappij ſtelde (*).

Schaden in Perzië geleden.

De handel op het vaste land van *Indië* leed onder RIEBEEK eene ſchade van bijna twee Millioenen, door onaangename voorvallen in *Perziën* en het Rijk van den grooten *Mogol*. Die van *Perzië* miſſen de behoorlijke opheldering, door dien VALENTIJN den Directeur PIETER MACART, die daarin de hoofdrol ſpeelde, wegens achting voor deszelfs ſchoonvader CASTELEIN wilde ſparen. Het blijkt nogtans uit DU

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 217-223. DU BOIS, p. 281. 282.

BOIS, dat deze beſtuurder van den handel, door onvoorzigtigheid, aldaar aan de Maatſchappij een verlies van vijf tonnen gouds berokkende, hetwelk hem naar *Batavia* ter verantwoording deed ontbieden; dat hij nogtans, wel verre van daaraan te gehoorza- 1713.
men, de toevlugt nam tot de beſcherming van den Koning of *Sophi*, wien hij die ſom had ter leen verſtrekt. Het duurde tot in 1716, eer de Maatſchappij door den Heer KETELAAR, daartoe uitdrukkelijk naar *Perziën* afgevaardigd, dien ambtenaar van den Vorst in handen bekwam, waarop hij naar *Batavia* vervoerd en aldaar in de boeijen gezet werd. De Kamer van Zeventienen gelastte ten ſtrengſte, zijn regtsgeding op te maken, waarvan ons echter de bijzonderheden niet bekend zijn. Men ziet, dat eene halve Millioen destijds niet voor zulk eene kleinigheid geacht werd, als in onze dagen, en aan deze achting onzer vaderen voor ſommen, die men thans minder acht, hebben wij het overſchot onzer welvaart te danken.

Gezantſchap naar den grooten Mogol. Omwentelingen aan dat Hof.

Dezelfde KETELAAR, die bij den *Sophi* zoo gelukkig was, bekleedde ook een Gezantſchap bij den grooten *Mogol Schach* ALAM BADUR, den zoon van AURENG ZEB. Deze was in het leger (*) bij *Lahor*, in het noordwesten van *Hindostan*, werwaarts de Gezant hem van zijne hoofdſtad *Agra* nareisde. 1711.
Lahor ligt in het landſchap *Pundsjab*, of het land der

(*) Dit leger beſtond, volgens een echt ſtuk uit het *Perzisch* in 't *Engelsch* vertaald, en aan VALENTIJN medegedeeld (IV. D. 2. St. bl. 276.), uit niet minder dan *honderdvijfennegentigduizend* voetknechten en *honderdzeventigduizend* ruiters. De groote *Mogol* zou in 't geheel *vier Millioenen* krijgsvolk in 't veld hebben kunnen brengen.

vier rivieren, weleer vermaard door ALEXANDERS *Indischen* togt. Daar hetzelve reeds zeer hoog ligt, verwekte de geftrenge koude den Gezant eene hevige kolijk. Hij vond hier, in ftede van zuidvruchten, ook het vaderlandfche ooft van appelen en peren, hem toegefchikt door zekere Christenvrouw, *Donna* JULIANA DA COSTA, de dochter van eenen uit *Cochin* gevlugten *Portugees*, en het Orakel des Keizers, wien zij door haren heldenmoed en fchranderheid groote dienften betoond had (*). *Zij* was den *Hollanderen* zeer genegen. Aan haar had de *Groote Mogol* de geheele zaak van dit Gezantfchap opgedragen; en men hield haar dus ook zeer in eere. Het onthaal ten Hove bij den grooten Mogol was allerluisterrijkst. Op 's Keizers last werd den Gezant een gouden tafeltje met keurige fpijzen, zoo als die voor den Keizer zelv' werden toebereid, ten gefchenke gezonden. ALAM BADUR was met de gefchenken van de *Nederlandsche* zijde (onder anderen negen olifanten en negen paarden) behalve meer zaken van minder belang, zeer ingenomen, en alles beloofde een' gunftigen afloop van het Gezantfchap, toen de oude, reeds achtenzestigjarige Vorst, na

(*) Hij vlugtte eens voor zijn' broeder, toen zij, bij hem op zijnen olifant gezeten, hem aanmoedigde om ftand te houden, met de verzekering dat zij en alle Christenen voor hem gebeden hadden, en hij gewis de overwinning zou behalen. De *Mogol* geloofde haar, en behaalde eene volkomene zegepraal. Ook was zij iedereen ten Hove behulpzaam, zonder gefchenken te nemen. VALENTIJN vergelijkt haar met hare tijdgenoote, Mevrouw DE MAINTENON, doch zij fchijnt in adel der ziel boven deze valfche, listige en fchijnheilige bijzit verre verheven geweest te zijn. Zie VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 297.

eene Regéring van vijf jaren, door een' zijner veldoverſten vermoord werd. Dadelijk volgden hierop (zoo als gewoonlijk na het overlijden eens grooten *Mogols*) een oorlog tusſchen zijne zonen. De *Hollandsche* Gezant deed de muren van zijnen tuin toemetſelen, en voorzag zich van eene wacht, uit 200 inlanders beſtaande. Doch zijne verlegenheid werd niet weinig vergroot door den eisch van den oudſten der Prinſen, om zich tegen zijn' broeder bij hem te voegen. Onder eenig voorwendſel wist zich KETELAAR hiervan te ontſlaan, waarop men hem raadde, zich veiligheidshalve binnen *Lahor* te begeven. Na een hevig gevecht van zes dagen, waarin men elkander uit *twaalfhonderd* ſtukken beſchoot, behield de oudſte zoon, DJEHAN DAR of MOSODDIN, de kroon, die het Gezantſchap met dezelfde minzaamheid als zijn vader ontving, daar ook JULIANA bij hem in gunst bleef. De Gezant en zijn gevolg werden met eerekleeden, naar de *Oostersche* wijze, beſchonken, en genoegzaam alle zijne verzoeken, handelszaken ten onderwerp hebbende, werden hem toegeſtaan. Dus eindigde dit Gezantſchap, hetwelk met de kostbare geſchenken voor den magtigſten Vorst van *Indië* over de dertien tonnen gouds gekost had, ſchijnbaar voordeelig, doch reeds in het volgende jaar wierp eene nieuwe omwenteling den Keizer MOSODDIN van den zetel, dien zijn neef en overwinnaar FAROCHSCHÊR beklom, welke zijn' oom kort daarna het leven ontnam. Volgens de gebruiken van het Oosten waren daardoor alle de onkosten van dat Gezantſchap verloren, en men kon niets van den nieuwen *grooten Mogol* verwerven, dan door een nieuw Gezantſchap, waartoe men echter zoo ſpoedig

niet kon besluiten (*). De handel in het *Mogolsche* Rijk is sedert aanmerkelijk verloopen, en na eenigen tijd geheel in handen der *Engelschen* gevallen, die zich zelfs van den persoon des *Mogols*, na hem tot den afstand van *Bengale* gedwongen te hebben, wisten meester te maken.

Nieuwe onlusten op Java. Woeste daad van den Kapitein Boreel tegen de Baliërs.

Onder de Regéring van RIEBEEK begonnen reeds de kiemen van nieuwe onlusten op *Java* te ontluiken, die eenen tweeden, hevigen oorlog ten gevolge hadden. Terwijl de oude, zestigjarige *Sousouhounang* een Gezantschap naar *Batavia* zond, hetwelk zeer statig ontvangen werd, en ten doel had, de Maatschappij te *verzoeken*, den Erfprins in de kroon te laten opvolgen, en daartoe haren bijstand af te smeeken, vormde zich in het Oosten des eilands een bondgenootschap des broeders van den gedooden Vorst van *Sourabaya* met de zonen van SOURAPATI, den Vorst van *Passarouan*, dien van *Balamboang* en de *Baliërs* met de *Madureezen*. Hiervan gaf de *Sousouhounang* te *Batavia* kennis. De opstand der

(*) VALENTIJN, IV. D. 2. St. bl. 282–302. (Uit het dagregister der Gezantschapsreize van den klerk E. C. GRAAF). Dit niet onbelangrijke berigt, bevat ook de beschrijving van den kostbaren *paauwentroon* des grooten Mogols te *Delhi*, van louter goud met twee paauwen, wier staarten, gelijk de geheele troon, met edelgesteenten van allerlei kleuren versierd waren. De troon, uit drie boogen en twee portalen bestaande, op vier trappen rustende, met een gouden hek omgeven, en nog twee kleinere gouden troonen achter zich hebbende, zou over de *honderd zesendertig* Millioenen *Hollandsch* geld gekost hebben. Dit pronkstuk van *Oostersche* pracht werd ruim 20 jaren daarna door den vermaarden *Perzischen* Koning *Schah* NADIR, toen hij *Delhi* verwoestte, weggeroofd en vernietigd.

Baliërs had gewigtige redenen. Een troep van dit volk, welke onder SOURAPATI en zijne zonen gediend had, was door Kapitein BOREEL opgeroepen, zich te onderwerpen. Zij hadden dit gereedelijk, met aflegging hunner wapenen, gedaan, en waren daarop op het verraderlijkst behandeld; het geheele dorp was omſingeld, en die ongewapende menſchen vermoord, op dat BOREEL zich meester van hun buit zou maken. Daar de Maatſchappij dit gruwelſtuk nu ongeſtraft liet, ſtonden de *Baliërs* op. De oorlogsvlam ſmeulde echter nog eenige jaren onder de asch, hoewel er reeds in 1712 eene ſchermutſeling tusſchen de inwoners van *Sourabaya*, de zonen van SOURAPATI en eenige *Madureezen*, met eenen Landvoogd des Keizers van *Java* plaats had. Nogtans bemagtigde dit leger nog ſlechts eenige plaatſen in 't gebergte; men zag dit over 't hoofd, en eerst in 1718 brak de oorlog uit onder den Gouverneur-Generaal CHRISTOFFEL VAN ZWOL.

Christoffel van Zwol Gouverneur-Generaal 1713-1718.

Deze wakkere man had in 1713 den Gouverneur VAN RIEBEEK vervangen. Hij was een *Amsterdammer*, in 1683 naar *Batavia* gekomen, en klom door ijver, vlijt en naauwkeurigheid langs de gewone trappen van ſchrijver en geheimſchrijver tot de waardigheid van Raad van *Indië* op (1702). Schoon in bekwaamheid en klem van beſtuur verre boven den Heer DOUGLAS verheven, moest hij echter voor dezen wijken in de waardigheid van Directeur-Generaal; doch verre van zich daarover op dien zwakken man te wreeken, verdedigde hij hem, zoo als wij boven zagen, meermalen tegen het onbeſcheid van den Gouverneur RIEBEEK. De onafhankelijkheid en

rondborstigheid zijner denkwijze bleek ook daaruit, dat hij van alle Raden van *Indiën* alleen tegen de afzetting van DEPATI ANAM stemde. Schoon hij geen koopman was, wist hij nogtans door voorbeeldigen ijver, gelijk door gestrenge regtvaardigheid, naauwkeurig toezigt en onvermoeide werkzaamheid, de belangen der Maatschappij zoodanig te behartigen, dat de aandeelen derzelve in zijnen tijd wel tien ten honderd rezen, en hij ook, naar men giste, wel tien Millioenen meer in de schatkist bezorgde dan zijn voorganger. Hij weerde namelijk het reeds aanmerkelijk ingeslopene kwaad: den ongeoorloofden handel van de dienaren der Maatschappij en anderen, die van sommige Artikelen, nog boven het algemeene, een bijzonder *Monopolie* maakten. Hoezeer VAN ZWOL dezen doorzag en wist te beteugelen, blijkt uit het volgende geval. Zes personen te *Batavia* wisten zich meester te maken van den handel in *opium*. Dit was een Artikel, 't welk de Maatschappij zich had voorbehouden, doch de schippers uit *Bengale* bragten die doorgaans in 't geheim mede. De zes opkoopers dreigden dezelve nu te verraden, indien zij hun den *opium* niet tegen den door hen zelve gestelden (zeer lagen) prijs lieten. Op deze wijze maakten zij zich van dit in 't Oosten zoo gewilde heulsap volkomen meester, en verkochten het tegen den prijs, dien zij wilden. Nadat VAN ZWOL zijnen post had aanvaard, kwam een dier woekeraars hem begroeten. De Landvoogd ziet den opkooper met eenen doordringenden blik aan, en vraagt hem naar zijn' naam. Op het hooren van denzelven toonde hij hem genoegzaam te kennen, en waarschuwde

hem, zich in 't vervolg niet meer aan dergelijken woeker ten nadeele van den algemeenen handel fchuldig te maken, en tevens de *Engelschen* en andere vreemdelingen niet meer zoo druk te bezoeken, waardoor hij zich aan verdenking van ongeoorloofden handel met dezen bloot ftelde. Deze krachtige maatregel werkte; indien er nog gefloken werd, gefchiedde zulks ten minfte niet meer zoo onbefchaamd, noch zoo uitfluitend ten voordeele van enkelde weinigen, als ten tijde van RIEBEEK.

Maatregel die de Chineefche theehandelaars van Batavia verwijdert.

Maar in één geval verleidde zijn ijver voor de belangen der Maatfchappij, gepaard aan mindere handelkennis, hem tot eenen ftap, die noodlottige gevolgen had voor de Maatfchappij. Tot nu toe was er te *Batavia* een zeer aanzienlijke handel met thee gedreven door de *Chineezen*, welke die onmiddellijk uit hun Rijk aanbragten. Men vond den prijs, dien zij eischten (60 rijksdaalders het *pikol*) te hoog, en bood hun flechts 40, gevende hun anders geen verlof om te losfen. Om niet met de vracht weder huiswaarts te keeren, lieten zij tot hunne fchade de thee, doch befloten niet weder te komen. De Keizer van *China* riep ook alle zijne onderdanen van *Batavia* terug, in zoo verre zij er geene vaste woonplaatfen hadden. Dit bragt den algemeenen handel van *Batavia* een' zeer zwaren flag toe. De *Chineezen* bragten, behalve thee, nog vele goederen ten redelijken prijze uit hun vaderland, en haalden anderen daarvoor af, zoo als peper, waarvan de uitgaande regten eene aanzienlijke fom bedroegen. Het verlies van dezen handel was zoo drukkend, dat VALENTIJN, een tijdgenoot, en die kort daarna

uit *Indië* terugkeerde, betuigt, dat *schoon de ingezetenen van* Batavia *al geld hadden, zij daarmede niets konden uitvoeren* (*).

Oorlog in Malabaar.

Gedurende VAN ZWOLS bestuur werd een oorlog in *Malabaar*, en die op *Java* gevoerd. Eerstgemelde was weder het gevolg dier wetteloosheid en trotschheid van de dienaren der Maatschappij, waarvan wij, na de invoering des stelsels van *landbezit*, zoo vele bewijzen gezien hebben. Zekere onderbevelhebber, BAREND KETEL, verstoutte zich, om buiten last der Maatschappij, en tegen den inhoud der verdragen, de houten faktorij, die men in de stad *Calicoet* had, met een steenen gebouw te verwisselen. De *Samorin* of (gelijk de onzen, die met dien titel vrij mild zijn, hem noemen) Keizer van *Calicoet*, een der weinige onafhankelijke Vorsten, die AURENG ZEB nog in het schiereiland had overgelaten, verlangde van de *Nederlanders*, dat zij die zouden afbreken. Op de weigering van KETEL trok de Vorst met een leger naar de nieuwe vesting, die spoedig overging. Aldaar en in het veld verloren de *Nederlanders* zeventig man; ook het houten fort moest zich overgeven. De onvoorzigtige bevelhebber werd naar *Batavia* ontboden, doch 's lands eer gedoogde niet te wijken. Er werden 1500 man naar *Malabaar* gezonden, en dus de *Nederlandsche* magt aldaar op 3000 man, zoo *Europeërs* als inlanders gebragt, waarbij onze Bondgenoot, de Koning van *Cochin*, nog 15,000 man voegde. Deze vereenigde magt was in staat, den *Samorin*, die naar geene vre-

(*) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 347. 348.

desvoorwaarden wilde hooren, daartoe te dwingen. Hij werd op de vlugt gedreven, en in 1718 werd de vrede gesloten (*).

Dit jaar had de uitbarsting van den oorlog op *Java* plaats, die te *Batavia* groote vrees voor gebrek deed ontstaan, daar men dacht geenen toevoer van rijst te zullen bekomen. De bondgenooten waren de broeders van den Vorst van *Sourabaya*, die in het bezit dezer aanzienlijke stad waren, de Koning van *Bali*, die de zeden en gewoonten van dat volk onderhield, en dus ook in deszelfs belangen deelde, de zonen van SOURAPATI en de Vorst van *Madura*, welke laatste zich van twee kleine Prinsen op dat eiland, die de Maatschappij bleven huldigen, trachtte te ontslaan. De *Madurees* begon het eerst den oorlog, doch werd door de twee bondgenooten der Maatschappij zoo deerlijk geslagen, dat hij, in visschersvaartuigen ontvlugt, geene redding wist dan in de bescherming der *Hollanders*, tot welke hij met zijn geheele gezin de toevlugt nam. Hij meende namelijk, dat zij den eigenlijken aard des opstands niet zouden begrijpen. Indedaad ontving de Kapitein DE CHAVONNES den vlugteling met de uiterste vriendelijkheid, in het denkbeeld, dat hij slechts eene dier in het Oosten zoo talrijke twisten met zijne onderdanen of Edelen had gehad. Maar toen nu de beide bondgenooten van den Staat hunne overwinning aan den Kapitein kwamen verkondigen, hield de vlugteling zich voor verloren. Met de woede, die alle *Javanen* en *Maleijers* in beslissende oogenblikken bezielt, roept eerst zijn broeder, daarop zijn zoon,

Oorlog op Java. Vertwijfelde woede van drie Madureesche Prinsen.

(*) VALENTIJN, V. D. 2. St. bl. 42. DU BOIS, p. 289.

vervolgens hij; *amok! sla dood!* valt „als een woedende tijger" zegt VALENTIJN, op den Heer DE CHAVONNES aan, die hem zoo minzaam ontvangen had, en geen kwaad bedoelde, en kwetst hem doodelijk, doch wordt op zijne beurt door hem terneêrgehouwen. De zoon ſneuvelde ook bij dien aanval; de broeder werd gevat en teregt geſteld.

Verovering van Sourabaya.

In het veld verdreef de Generaal GOBIUS de bondgenooten insgelijks uit *Sourabaya*, en de oorlog ſcheen zoo goed als geëindigd, toen eene onverwachte omſtandigheid denzelven feller dan ooit deed ontbranden.

Dood des Souſouhounangs. Zijne wreedheid.

De *Sousouhounang* PONGAR overleed in 1719. Van zijne wreedheid (als 't ware de erfelijke hoedanigheid van dit Vorstengeſlacht) verhaalt CRAWFURD een treffend ſtaal. Zekere MAS DONO, een opſtandeling, die misſchien tot het groote, zoo even genoemde verbond behoorde, werd, na langen tijd het land te hebben verwoest, levendig gevangen, en, volgens eene door den Keizer gedane gelofte, *tot vermaak des volks* op het plein voor het Vorſtelijk paleis te *Kartasoura met naalden doodgeprikt* (*). Zijn oudſte zoon AMANG KOERAT II. volgde hem op, doch zijne twee jongere broeders verwekten een' opſtand, die het geheele eiland weder in beweging bragt, daar zij zich met de opſtandelingen tegen de Maatſchappij, beſchermſter van hunnen broeder, vereenigden.

Dood van van Zwol. Hendrik Zwaardekroon Gouverneur-Generaal.

Ondertusſchen was VAN ZWOL, door onophoudelijke werkzaamheid in deze afmattende luchtſtreek uitgeput, in 1718 bezweken. Hij werd opgevolgd door den zeer bekwamen Raad van *Indië*, HENDRIK

(*) CRAWFURD, III. D. bl. 360. 361.

ZWAARDEKROON, een' man, die zich niet minder door eene fraaije geſtalte en beſchaafde zeden, dan door groote geestvermogens onderſcheidde. Men verhaalt, dat hij, wien het geenszins aan bevallige manieren in den omgang met de ſekſe ontbrak, op de *Bataviasche* ſchoonen zulk eenen indruk maakte, dat eene derzelve het niet beneden hare waardigheid achtte, den jeugdigen Opperkoopman, toen hij haar voor een lid der hooge Regéring ten huwelijk kwam vragen, hare voorkeur voor *hem* onbewimpeld te kennen te geven. ZWAARDEKROON klom langs de trappen van Schrijver des Heeren VAN RHEEDE, van Commisſaris in *Coromandèl*, Opperkoopman, Bevelhebber van *Jaffanapatnam* op *Ceylon* en Directeur van *Suratte*, Geheimſchrijver des Heeren VAN OUTHOORN, en van buitengewoon en gewoon Raad van *Indië* tot de hoogſte waardigheid op, doch had toen reeds zijn zevenenvijftigſte jaar bereikt. Men bood die waardigheid eerst aan den Directeur-Generaal CHASTELEIN, daarna aan den Raad van *Indië* DE HAAN aan, die beide daarvoor bedankten; ook ZWAARDEKROON maakte tot driemaal toe zwarigheid in het aanvaarden van dien gewigtigen post, welken hij zich echter eindelijk liet welgevallen. Schoon hij het loffelijke voorbeeld van RIEBEEK, in het aanleggen van wegen en middelen tot gemeenſchap tusſchen de onderſcheidene deelen van *Java*, niet volgde, maar daarentegen (even als VAN ZWOL) de reeds aangelegde geheel liet vervallen, waartoe de welige wasdom in dit *tropische* eiland binnen weinige jaren in ſtaat is, zoo herſtelde hij aan den anderen kant den misſlag van VAN ZWOL, die, uit verkeerde ſpaarzaamheid, den hoogstvoordeeligen handel der *Chi-*

neezen naar *Batavia* had laten vervallen. ZWAARDEKROON wist dezen weder derwaarts te lokken, en dus den handel met *China*, die eerst door *Portugeesche* ſchepen van *Macao* was aan den gang gehouden, eenigzins te herſtellen.

Zamenzwering van Erberveld.

Intusſchen ontſnapte *Batavia* zelve te naauwernood aan het grootſte gevaar, ontſtaan uit dat vermengde geſlacht van *Mestizen*, of zonen van *Europische* vaders en inlandſche moeders, die een gedeelte van de beſchaving der eerſte met de gehechtheid der laatſten aan hun geboorteland vereenigen, en voor welke dus zelfs de *Engelschen* in hun uitgebreid *Indisch* Rijk niet zonder vrees zijn. PIETER ERBERVELD voegde bij een aanzienlijk vermogen, hem door zijn' vader achtergelaten, de noodige ſtoutheid tot een' zamenzweerder. In zijn negenenvijftigſte jaar werd hij de hoofdbeleider (men weet niet door welke aanleiding, en of het louter een gevolg was van zijne heerschzucht, misſchien door den nog blakenden oorlog op *Java*, en hoop op de zwakheid der *Nederlandsche* Regéring geprikkeld) van het vermetel ontwerp, om alle *Hollanders* en Christen-inlanders te vermoorden, en zich vervolgens aan het hoofd der *Mohammedanen* en *Chineezen* te plaatſen, onder den titel van *Twang-Gussi* of *de Heer.* Een zijner vloekverwanten, die alleen uit *Javanen* beſtonden, zou den naam van *Radur* of *Edele* aannemen. Zijn naam was (volgens CRAWFURD) CANTADIA, uit *Kartasoura*, en hij zou het eerſte ontwerp aan ERBERVELD hebben aan de hand gegeven, 't welk door dezen ſlechts meer zou uitgewerkt zijn. Vele *Mohammedaansche* priesters waren mede in 't geheim, en het ſtond geſchapen, dat de Hoofdſtad, en diensvolgens

de geheele hoofdbezitting van *Neêrlands Indiën* eerlang, van hare Christenbevolking beroofd, tot het geloof aan den Profeet van *Mekka* zou gebragt zijn. In eenen tuin van ERBERVELD, even buiten de poort van *Batavia*, werd het ontwerp met de overige zamenzweerders beraamd. Men hield van daar briefwisfeling niet alleen op *Java*, maar ook in andere *Mohammedaansche* gewesten. Sommigen waren door *Talismans* of toovermiddelen in den waan gebragt, dat zij onkwetsbaar waren, en daardoor tot het wagen der vermetelfte ftukken aangefpoord. De ftad met het kasteel zou aan den hoofdbeleider, gelijk haar gebied aan den voornaamften *Javaan* van het eedverwantfchap, behooren. Het getal der geringeren, die zich tot de daad verbonden hadden, fchijnt vrij groot geweest te zijn. CRAWFURD berekent althans de magt der eedgenooten op 17,000 man.

Er moesten nu nog drie dagen (tot Nieuwejaarsdag 1722, in den morgen bij de opening van de poort des kasteels,) verloopen, wanneer de mijn ftond te ontploffen, die tot in *Europa* toe een' fellen fchok zou hebben voortgebragt, toen dezelve, men weet niet door welke middelen, ontdekt werd. Sommigen denken, dat de Sultan van *Bantam*, die zich eenigzins met de zamenzweerders had ingelaten, voor zijne eigene veiligheid bij het welflagen der onderneming had beginnen te duchten, en de zaak dus had uitgebragt. Doch bij zoo vele medewerkers, als *zulk* een aanflag moet hebben, is de afval van een' of meer derzelven immers geheel natuurlijk, en deze, die het ontwerp uitbragt, kon daarbij geheimhouding hebben bedongen, om zich voor de bloedverwanten der aangebragte fchuldigen in vei-

Ontdekking van het eedgefpan. Straf der fchuldigen.

ligheid te ftellen. Genoeg: de zamenzweerders werden nog even in tijds voorgekomen, negentien hunner hoofdbeleiders gevat, door pijniging tot bekentenis gedwongen, en den 22ften April op de vreesfelijkfte wijze ter dood gebragt. ERBERVELD en vier anderen werden met gloeijende tangen genepen, het hart werd hun uit het lijf gerukt *en in 't aangezigt geslagen;* daarna werden zij gevierendeeld, en (naar het Oosterfche gebruik, dat men echter niet bij *Europeanen* in de achttiende Eeuw moest wedervinden) de ftukken en hoofden buiten de ftad tot affchrik voor anderen opgehangen. Tien anderen werden geradbraakt; men liet hen den geheelen dag zonder den genadeflag liggen. Drie vrouwen, bijzitten der fchuldigen, werden geworgd, omdat zij de zaak geweten en niet uitgebragt hadden. Naderhand werden nog dertig dezer misdadigers gevat en ter dood gebragt. Het huis van ERBERVELD werd geheel geflecht, en daarop eene fchandzuil met een doodshoofd gefteld, waarop in vijf talen (*) te lezen ftond: *Ter verfoeijelijke gedachtenis van den gestraften landverrader*, PIETER ERBERVELD, *zal niemand vermogen, te dezer plaatfe te bouwen, timmeren, metselen, of planten, nu of ten eeuwigen dage. Batavia* 1722 (†).

Einde des oorlogs op Java.

Aldus werd een werk, hetwelk reeds de gevaarlijkfte takken in *Neêrlands Indië* verfpreid had, nog in tijds bij den wortel uitgeroeid. Een jaar

(*) Dus zegt DU BOIS, p. 225. VALENTIJN (IV. D. bl. 210.) fpreekt van twee, *Nederduitsch* en *Javaansch.* Waarfchijnlijk was er echter ook de *Maleitsche* bij.

(†) VALENTIJN, IV. D. 1. St. bl. 210. 211. DU BOIS, p. 293. 294. CRAWFURD, III. D. bl. 416-418.

later had het einde des oorlogs met de oostelijke opstandelingen plaats. In 1721 hadden zich negen hunner, en wel twee bloedverwanten des Keizers van *Java*, aan hem onderworpen. De tiran deed, met de gewone wreedheid van zijn geslacht, hen in zeker steekspel te voorschijn brengen, en gelastte na afloop van hetzelve, „dat elk, die eenige liefde voor zijnen Vorst had, zulks door het „straffen dezer booswichten moest betoonen!" waarop de geboeide menschen door de rijksgrooten, thans in zoo vele beulen herschapen, spoedig werden afgemaakt, daar zij in den ijver voor de zaak van hunnen Heer met ongewone drift op deze ongelukkigen aanvielen. In het volgende jaar overleed een van de Opperhoofden der muitelingen, (zoo als de *Hollanders* hem noemden) dat is, een der Vorsten, die op de Kroon aanspraak maakten, BLITAR, waarop de twee anderen, benevens de aanhangers des Prinsen van *Sourabaya* naar *Balamboang*, aan de uiterste oostpunt des eilands, de vlugt namen. Doch daar zij zich hier tegen de *Nederlandsche* magt en die des *Sousouhounangs* niet veilig rekenden, zoo had hunne onderwerping op den 26sten Mei 1723 plaats. De opgestane Vorsten, met vrouwen en kinderen vierenveertig personen sterk, werden voegzaam naar hunnen stand gehuisvest. Behalve den Vorst van *Sourabaya* en den zoon van SOURAPATI, was daarbij de broeder en twee zonen des Keizers (*). Aldus werd

(*) VALENTIJN, t. a. pl. bl. 211. 212. En hier verlaat ons deze goede en getrouwe, schoon wel eens wat al te praatzieke, gids, aan wien wij omtrent de kennis onzer *Indische* zaken de grootste verpligtingen hebben. VALENTIJN keerde in 1713, na een bijna veertigjarig verblijf als Predi-

de magt van *Nederland* op nieuw bevestigd, en de inlandſche Vorsten geheel tot onderwerping genoodzaakt. Men mag zeggen, dat de Maatſchappij thans meesteresſe van *Java* was, hoezeer zij zich beijverde, om den *Sousouhounang* en deszelfs Grooten door uiterlijke praal en teekenen van eerbied derwijze te mompen, dat zij zich voor onafhankelijk hielden. Dus eerde weleer de *Frankische* Groothofmeester zijne nietsdoende Koningen.

De koffijboon uit Arabië naar Java overgebragt.

Onder de Regéring van ZWAARDEKROON hadden nog twee zeer merkwaardige voorvallen plaats: de invoer der koffijteelt op *Java* en de reis van ROGGEVEEN rondom de wereld.

De koffijboon, oorſpronkelijk uit *Arabië*, zou eerst door *Mohammedaansche* Geestelijken gebruikt zijn, om zich des nachts in hunne godsdienſtige overdenkingen aan de behoefte van den ſlaap te onttrekken. Reeds vroeger zou die boon, als eene ſoort van geroost koren, door karavanen op reis tot voedſel, doch eerst omtrent 1550 van onze jaartelling in *Arabië* als *drank* gebezigd zijn. Omſtreeks het begin der zeventiende Eeuw werd deze drank in *Europa* bekend, eerst door den *Engelschen* Generaal MIDDLETON, daarna door onzen vroeger met zoo veel lof vermelden VAN DEN BROEK, die in 1616 meldt, dat de *Indische* pelgrims bij hunne terugkomst naar *Suratte eene soort van boonen*, *kahuwas* (*café*, *koffij*) *genaamd*, *in kokend water deden*, *hetgeen daardoor zwart*, *en vervolgens door hen gedronken werd.*

---

kant in *Indië*, voorál op *Amboina*, met de retourvloot naar 't vaderland, doch ontving naderhand nog berigten tot 1723. Wij zullen beneden van hem als verdienſtelijk Reiziger moeten ſpreken.

Een *Spaansch* Gezant vond dien drank ook in 1620 in *Perzië*, en noemt hem *cahua*, *zwart en bitter water*. (De *Arabieren* gebruiken ook thans zoo min ſuiker als melk bij de koffij). Men denkt, dat de beroemde reiziger PIETRO DELLA VALLE de koffij naar *Italië* overbragt, ten minſte was dit zijn voornemen. Ondertusſchen bragten de *Turksche* kooplieden te *Marseille* de koffij omtrent 1650 naar *Frankrijk* over; een *Turksch* Gezant voerde dien in 1669 te *Parijs* in. Dezelve was toen zeer duur, doch werd ſpoedig een geliefkoosde drank. De beroemde NICOLAAS WITSEN, die de koffij ook hier te lande had leeren kennen en waarderen, bevroedde terſtond het onſchatbare nut, hetwelk onze volkplantingen daarvan zouden kunnen trekken. Hij zond dus eenige loten van dien boom, uit *Arabiën* ontboden, naar *Java*, waar destijds VAN HOORN nog regeerde. Deze begreep, dat boomen, regtſtreeks uit *Arabiën* ontboden, meer nut zouden doen dan loten, reeds ontaard door den overtogt naar *Europa*; het gelukte hem ook, uitſpruitſels van die boomen te erlangen, die hij aan WITSEN toezond. Deze deed dezelve met de uiterſte zorg in den kruidtuin te *Amsterdam* aankweeken, en zond de planten in bakken naar *Suriname*, alwaar de koffijteelt ſedert van zoo onberekenbaar veel belang is geweest (*).

Minder gelukkig ſchijnt men destijds, misſchien door verkeerde behandeling, daarin op *Java* geſlaagd te zijn. Althans het wordt algemeen erkend, dat de Gouverneur ZWAARDEKROON het eerst, omſtreeks

(*) O. Z. VAN HAREN, *Noten op de Geuzen*, II. D. (uitgave van BILDERDIJK) bl. 165–188. SCHELTEMA, *Mengelwerk*, IV. D. 2. St. bl. 220–223.

1719, koffijboomen deed planten op zijn heerlijk buitengoed *Cadouwang*, vier uren van *Batavia*, waarvan hij in eenige jaren vruchten zag. Dit deed de inwoners weldra die teelt beginnen, en nu floot de Maatſchappij overeenkomſten met hen, om dezen nieuwen handelstak (dit werd hij reeds gedurende het bewind van ZWAARDEKROON) voor vijftien rijksdaalders de *pikol* (omtrent 125 pond) te leveren. Dit is het begin geweest der kweeking van *Java's* hoofdvoortbrengſel, zoo men de rijst niet medegerekent (*).

J. Roggeveen. Zijne reis rondom de wereld. Oogmerken derzelve.

In een minder voordeelig licht doet zich de Gouverneur ZWAARDEKROON voor in zijn gedrag omtrent den reiziger rondom de wereld, JACOB ROGGEVEEN. Deszelfs togt is te merkwaardig, om daarbij niet eenigen tijd ſtil te ſtaan.

De lust tot ondernemingen naar de *Zuidzee* was door onderſcheidene redenen zeer verminderd. Vooreerst was het noodeloos geworden, langs dezen weg, in plaats van den korteren langs de *Kaap de Goede Hoop*, naar *Indië* te ſtevenen; ten anderen benam de vrede met *Spanje* het lokaas der goudlanden *Mexico*, *Peru* en *Chili*, en de hoop op de rijkbeladene gallioenen. Doch de voornaamſte reden lag in de behandeling, die LE MAIRE en SCHOUTEN ondergaan hadden, en die elken reiziger rondom de wereld, die in het bereik der *Nederlandsche Oostindische* Maatſchappij kwam, ſcheen te bedreigen (†). Nogtans gevoelde zich, na verloop van ruim eene Eeuw, JACOB ROGGEVEEN, voorheen Raad van Juſtitie te *Batavia*, opgewekt, om voor rekening der

(*) DU BOIS, p. 297. (†) Zie I. D. bl. 220–222.

Westindische Maatſchappij, in wier dienst hij was overgegaan, eenige eilanden, *rijk aan goud*, en gelegen op den 36. Gr. Z. B. te ontdekken. Hoe hij aan dit denkbeeld gekomen zij, is onzeker (*); dit alleen weet men, dat ROGGEVEEN de *Westindische* Maatſchappij, die zeer veel behoefte aan zulk eene buitengewone ſtijving harer kas had, dit ontwerp wist ſmakelijk te maken. Zij rustte dus drie ſchepen uit, genaamd *Tienhoven*, *de Afrikaansche galei* en *de Arend*, te zamen met 600 koppen bemand, en voor twee jaren met levensmiddelen voorzien (†). Men ziet het, geene edeler drijfvêer dan die der *Spanjaarden*, ontdekkers der Nieuwe Wereld, bezielde deze gelukzoekers; zij wenschten ſlechts goud tegen ſpie-

---

(*) Waarſchijnlijk wel door zijn' vader, een man van niet minder kunde, vooral in zeevaart- en aardrijkskennis, dan vermogen, die reeds eenen reistogt tot ontdekking van het *groote Zuidland*, waaraan men toen in *Europa* algemeen, zelfs op natuurkundige gronden, geloofde, zou hebben ontworpen. De O. I. Maatſchappij beloofde hem bijſtand, doch hij overleed en liet het plan voor zijn' zoon achter, die, na zijne terugkomst (misſchien wel uit misnoegen over de traagheid der O. I. Maatſchappij) uit *Batavia*, zich dadelijk bij de W. I. Maatſchappij vervoegde.

(†) Van deze reis zijn twee uitgaven: de eene, de oorſpronkelijk *Hollandsche*, in 1728 te *Dordrecht* gedrukt en in 1758 herdrukt, van een' ongenoemden Schrijver; de tweede van den *Mecklenburger* KAREL FREDERIK BEHRENS, bevelhebber der manſchappen op ROGGEVEENS ſmaldeel, in het *Hoogduitsch*, doch ook in 't *Fransch* vertaald, en buitenslands meest bekend. (COOK heeft nogtans den oorſpronkelijken *Hollandschen* druk onder de oogen gehad). In den *Hoogduitschen* druk moeten vele fabelen ſtaan, zoo als van reuzen enz. Zie den ongemeen oordeelkundigen DALRYMPLE, *Voyages dans la mer du Sud*, Par. 1774, p. 366-368.

geltjes, koralen en andere ſnuisterijen bij de ingezenen op te doen. Togten, *louter* tot vermeerdering van de kennis des Aardbols ondernomen, zijn eerst van latere dagteekening.

Het eiland Ferro. Brazilië.

De reizigers deden eerst de *Kanarische* eilanden aan, en beſchrijven eenen merkwaardigen boom op het eiland *Ferro*, datgene der *Kanarische*-eilanden, waardoor men vroeger gewoonlijk de middaglijn trok. Men noemt denzelven, volgens ROGGEVEEN, den *wonderboom;* hij is twaalf voet dik en veertien hoog (eene ſoort van *Adansonia)*. De takken en bladeren beſlaan eenen omtrek van 120 voeten. Deze boom wordt als door eene wolk van dampen bedekt, die ſlechts op het heetst van den dag door de zon wordt weggevaagd, en die anders gedurig eenen dauw van zoet en helder water op den boom doet nederdruipen, hetwelk, in twee daartoe vervaardigde bakken opgevangen, dagelijks 20 tonnen zeer drinkbaar water geeft, eene onſchatbare weldaad der Voorzienigheid ten behoeve der inwoners van dit waterarme en zelfs van regen ontbloote eiland, waar zich nu de ſchepen van water kunnen voorzien (*).

Den Evenaar doorſneden hebbende, begonnen zij gebrek aan water te bekomen, toen zij *Braziliën* ontdekten, alwaar zij zich, op een onbewoond eiland, van water voorzagen, vermits het landen aan den vasten wal hun *belet werd*. Zoodanig was het reeds met den bij verdrag beloofden *vrijen handel* der *Nederlanders* op *Brazilië* verloopen! Twee aanzienlijke jongelingen, die uit weetlust de reize hadden willen bijwonen, vonden zich door deze aanvankelij-

(*) *Nederl. Reizen*, XIII. D. bl. 79. 80.

ke kleine tegenſpoeden afgeſchrikt en traden aan land.

Reis rond-om de Zuid-punt van America. De eilanden Mocha en Juan Fernandez.

Het ſchip *Tienhoven* dwaalde daarop in eenen hevigen orkaan van hen af, waarop de beide overige de reis voortzetteden. ROGGEVEEN zag een land, waarſchijnlijk de *Falklands*-eilanden van HAWKINS in 1594 ontdekt, en noemde het *Belgium Australe* of *Zuid-Nederland.* Vervolgens zeilden twee zijner ſchepen door de ſtraat *le Maire* om *Kaap Hoorn*, en een (zekerlijk het afgedwaalde ſchip *Tienhoven*) door de *Magellaansche* ſtraat in *twaalf dagen*, en dus ongemeen voorſpoedig in vergelijking der vroegere reizigers (*). Daarop deden de zeelieden de eilanden *Mocha* (op de kust van *Chili*) en *Juan Fernandez* aan. Op het eerstgemelde vonden zij de bekende *llamas* of *kameelschapen.* Zie hier derzelver beſchrijving door ROGGEVEEN. „Deze dieren zijn hier te lande van zoo veel nut als bij ons de paarden, terwijl daarenboven hun vleesch tot ſpijze dient. Het dier is op den rug ruim vier voet hoog, heeft den mond van een' haas, ooren als een ezel, eene vooruitſtekende borst, een' langen hals op den rug een bult als een kameel, en eindelijk, twee duimen boven de ſpleet van elke poot, een klaauw, zoo groot als een vinger, en zoo ſcherp als die van een' hond. De *Spanjaarden* gebruiken deze ſchapen, om het zilver uit de mijnen van *Potosi*, wel zeventig mijlen ver landwaarts in gelegen, naar de zeekust te brengen. Eenige weinige menſchen

---

(*) DU BOIS, die het oorſpronkelijke dagboek gezien heeft (p. 295. 296.) Hierdoor worden de Heeren MOLL en BENNET en VAN WIJK overeengebragt, waarvan gene ROGGEVEEN *Kaap Hoorn* om, en deze hem door de *Magellaansche* ſtraat laten zeilen.

zijn in ſtaat, om 400 dier beladene ſchapen te beſturen, met welke zij dagelijks niet meer dan vier mijlen afleggen, want verder zullen ze niet gaan, en geen' voet verzetten, hoewel met ſlagen gedwongen. Op zekere plaats, ongenaakbaar voor menſchen, leggen zij 16 mijlen af, terwijl hunne geleiders een' omweg van 60 mijlen moeten nemen. Zij kunnen die ontoegankelijke ſteilten door hunne klaauwen op en afkomen (*)". Op *Juan Fernandez* vonden de onzen tot hunne groote blijdſchap het ſchip *Tienhoven* weder. Vele matrozen van het ſcheepsvolk maakten, op de bergen van dit eiland, jagt op de wilde geiten, niet minder vlug dan de *gemsen* in *Zwitserland;* een matroos verloor bij dat halsbrekend vermaak het leven. De zee was ongemeen vischrijk en krielde van zeeleeuwen, waarvan zij er eenen vonden, *dertien* voeten lang, en zoo groot als een' volwasſen ſtier.

Het Paaschеiland ontdekt. Van hier westwaarts zeilende, ontdekte men eerst het *Prinseneiland*, naderhand door de *Spanjaarden* en KOTZEBUE wedergevonden (†), en daarna het *Paascheiland* op 27 Gr. Z. B. en 268 Gr. lengte van de piek van *Teneriffe* (§). De naam werd naar den

(*) *Nederl. Reizen*, XIII. D. bl. 85. 86.

(†) BENNET en VAN WIJK, bl. 93. 94.

(§) Prof. MOLL moet in zijne *Zeetogten der Nederlanders* eene andere uitgave van ROGGEVEEN gevolgd zijn, daar hij, als eene grove vergisſing van dien reiziger, de opgave van denzelven voor het *Paascheiland* als van 28½ Z. B. en 239 Gr. lengte van de Piek van *Teneriffe* vermeldt. Volgens het in den tekst aangevoerde is het verſchil met COOK ſlechts 5 M. in breedte en ruim een Gr. in de lengte, iets, 't welk bij de toenmalige gebrekkige middelen, om de lengte te vinden, geene bevreemding kan baren. COOK zelf laat, in

tijd der ontdekking gegeven. De inwoners kwamen met de nieuwsgierigheid en gemeenzaamheid, aan alle *Zuidzeeëilanders* eigen, terftond aan boord, en toonden ook dadelijk hunne brandende zucht naar de bezittingen der *Nederlanders*, door fpijkers en oud ijzer, waar zij flechts kouden, weg te halen. Daarop gingen de onzen aan wal; het ftrand was breed gezoomd met de digt opeengepakte inboorlingen, die wel niet de minfte teekenen van vijandfchap gaven, maar welke de *Nederlanders* nogtans voorbariglijk daarvan verdachten. Er werd dus, en wel met fcherp, onder den digten hoop gefchoten, waardoor velen, zelfs een man, die de reizigers reeds aan boord bezocht en vriendelijk had verwelkomd, het leven lieten. Met regt berispen de *Engelsche* voortzetters der *Algemeene Historie* (*) deze daad als barbaarsch, ten minften als eene overdrevene zorg voor de veiligheid der onzen; en, wat meer is, men moet aan de *Engelschen* de eere toekennen, dat zij, in de eerfte togten na den zevenjarigen oorlog, het eerst de *menschelijkheid* als hoofdpligt der ontdekkers hebben voorgefchreven, een voorbeeld, hetwelk federt door alle Natiën van *Europa*, blijkens onder anderen den ongelukkigen LANGLE, reisgenoot van LA PEROUSE, gevolgd is.

Zeden en gewoonten der inlanders.

Dit onheil nogtans was niet in ftaat, om de goedhartige inlanders met wraakzucht tegen de *Hollan-*

---

zijn verflag van het *Paascheiland*, aan ROGGEVEEN regt wedervaren.

(*) XI. D. 2. St. bl. 498. Deze Gefchiedenis, wat de vertaling betreft in 1780 uitgekomen, houdt nog een *zuidelijk vast land* van *acht of tien Millioenen vierkante mijlen* voor zeker!

ders te bezielen, en het vervolg deed ook wel zien, dat geene opzettelijke zucht tot benadeeling dezen bezield had. Nadat de *Hollanders* de eerfte ftappen gedreven gedaan, werd ras de vriendfchap herfteld. Men bragt den Kapitein wel 500 vogels, waarvan er eene verbazende verfcheidenheid der fchoonfte foorten op het eiland was (doch geene viervoetige dieten), roode wortels en *pataten* (zoete aardappelen) waarvan zij zich als brood bedienden, verfcheidene honderd fuikerrieten, en zakken vol *pisangs* of *bananen*, die voedzame vrucht der Keerkringslanden. ROGGEVEEN befchrijft deze eilanders tamelijk uitvoerig, en COOK erkent gereedelijk, dat *zijne* opmerkingen met die des *Hollandschen* reizigers overeenkomen. De inboorlingen waren rijzig, welgemaakt, zeer vlug, behendig en tevens zachtaardig. ROGGEVEEN, of de fchrijver zijner reis, onderfcheidt twee ftammen, den eenen olijf- of koperkleurig, den anderen meer rood. Hunne ooren hingen door zware ringen tot op hunne fchouders neder. Hunne ligchamen waren met allerlei zonderlinge figuren beprikt of *getatoueerd*, zelfs van zulke viervoetige dieren, die men op het eiland niet vond. De vrouwen waren roodgeblanket op eene wijze, die de toenmalige kunst der *Engelsche* Dames (naar den hierin misfchien min bedrevenen Schrijver) te boven ging. Sommigen gingen wel naakt, maar anderen waren met eene fijne ftof gekleed, die de *Hollanders* voor zijde of katoen hielden, doch die waarfchijnlijk van de bast van den papiermoerbezieboom gemaakt was, zoo als in het naderhand ontdekte *O-Taiti*. COOK vond hen naakt. De vrouwen, althans de meisjes, waren vervreemd van alle zedigheid, en dezelve werden aan

de *Hollanders* gereedelijk aangeboden, even als zulks ook omtrent de *Zuidzee-eilanders*, door de *Engelschen*, en andere volken, op de eilanden, in de vorige Eeuw ontdekt, plaats vond. Wapenen vond men er niet. De Regéring was, naar 't ſcheen, zuiver aartsvaderlijk, zonder Opperhoofd. Iedere ſtam ſcheen een bijzonder gehucht te bewonen. Hunne hutten waren 40 of 60 voet lang, en 6 of 8 breed, van paalwerk met leem gevuld, en met een dak van palm of vijgebladen. De beplantingen waren omheind en het eiland had, daar alle vruchten bijna rijp waren, een zeer bekoorlijk voorkomen (*).

Steenen beelden op het Paaschеiland. Verdere bijzonderheden.

Maar het belangrijkſte waren eenige groote *steenen beelden*, die de *Nederlanders* voor Afgodsbeelden hielden. Men noemde dezelve, volgens hen, TAURICO en DAGO, en vereerde hen met danſen, ſpringen en handgeklap. Het waren twee zeer groote ſteenen beelden (omtrent twintig voet hoog en vijf dik, volgens COOK), van eene menſchelijke gedaante, *met eene kroon op het hoofd* (liever, volgens COOK, een cilindervormige wrong, eenigszins gelijkende naar het hoofddekſel der oude *Egyptische* Godheden). De *Hollanders* waren getroffen over de groote ooren dezer beelden (uitgerekt naar de wijze der eilanders), doch bewonderden voor het overige derzelver evenredigheid en goede bewerking, iets, hetwelk voor den goeden ſmaak onzer reizigers niet bijzonder pleit, daar de veel naauwkeuriger beſchrijving en afbeelding bij COOK ons daarin de eerſte kindsheid der beeldhouwkunst doet herkennen. Het hoofd met het hoofddekſel maakte b. v. de *helft*

(*) *Algem. Historie*, XI. D. bl. 499—502.

van het geheele ſtandbeeld uit. FORSTER, COOK's beroemde reisgenoot, hield echter de toenmalige bewoners van het *Paasch-eiland*, die hij niet talrijker ſchatte dan op zevenhonderd perſonen, nog te onbeſchaafd en te zwak tot het oprigten van *zulke* gedenkſtukken, daar zij destijds een armoedig, rotſig land bewoonden, en door ellende en gebrek vervolgd werden. ROGGEVEEN daarentegen vond het eiland zeer wel bewoond en bebouwd. Nogtans zijn de twee berigten zeer wel overeen te brengen. FORSTER zelf beweert, dat er ſporen van oude plantaadjen aanwezig zijn, en gelijk het eiland blijkbaar door eenen vulkaan uit den boezem der zee is opgeworpen, zoo kan het even zoo door eenen vuurberg verwoest zijn; het is ook niet ongerijmd, die verwoesting, waarbij toch de oude ſtandbeelden verſchoond bleven, tusſchen den tijd van ROGGEVEEN en dien van COOK, dus omtrent het midden der vorige Eeuw, te plaatſen. Vele planten en dieren, en een groot deel der menſchen, werden hierbij dan waarſchijnlijk vernield, en misſchien eenige der beelden omgeworpen. Voorts beſpeurden de *Engelschen* niets van die godsdienſtige vereering, welke volgens ROGGEVEEN's reisverhaal aan deze beelden werd toegebragt, terwijl de *Hollanders* zelfs eene ſoort van priesters met kaalgeſchoren hoofden, groote witte ballen in de ooren, en eene muts met witte en zwarte vederen er aan, meenen ontdekt te hebben. Misſchien had die geweldige natuurſchok, waarvan zoo even geſproken is, met de vernieling der meeste en aanzienlijkſte bewoners des eilands, ook wel den ondergang hunner beſchaving en zelfs godsdienſtige gebruiken ten gevolge. De

Engelschen ontmoetten ook een onevenredig getal vrouwen (niet meer dan veertien op de zevenhonderd inwoners), waarvan ROGGEVEEN geenszins gewaagt, hoewel hij van hare verregaande losbandigheid ſpreekt, even als COOK. Zou deze ontvolking ook aan de verwoesting des eilands zijn toeteſchrijven? Stelliger pleit daarvoor het geheel dorre voorkomen, en het verlies van kunstvlijt, die ROGGEVEEN nog onder hen aantrof, bij de tegenwoordige eilanders. Later heeft een gewetenlooze *Americaan* door eenen menſchenroof van twaalf mannen en tien vrouwen de eilanders, die ROGGEVEEN, COOK en LA PEYROUSE zoo wel ontvangen hadden, geheel van de *Engelschen* verwijderd. De ſtandbeelden zijn in een' ſteenhoop veranderd (*).

Ontdekking van onderſcheidene eilanden. Schipbreuk.

Van het *Paasch-eiland* zeilde ROGGEVEEN westwaarts, wel 200 mijlen zonder land te ontdekken. De manſchap leed veel door de ſcheurbuik, het gevolg van bedorvene ſcheepskost, en tegen welke kwaal der zeelieden eerst ſedert de reizen van COOK krachtdadige maatregelen zijn in het werk geſteld. Hij zag onder anderen het *Water-* en *Vliegen-eiland* van SCHOUTEN weder (†); en hoopte nu het *onbekende Zuidland*, toen het oogwit aller reizigers in de *Zuidzee*, te ontdekken; doch hij zag ſlechts een eiland, door hem *Karelshof* genoemd (op 15 Gr.

(*) KOTZEBUE's *eerste Reis rondom de Wereld*, I. D. bl. 285. 288–290. De mannen ſprongen bij dien roof in 't water, en verkozen alle den dood boven de ſlavernij.

(†) Zie over de hervinding van dit eiland door KOTZEBUE (een der *Krusenstern's*-eilanden), BENNET en VAN WIJK, bl. 97.

45 Min. Z. B. 208 L. (*)). Het was een der koraal-eilanden, welke, oorſpronkelijk niet meer dan riffen of klippen, allengs tot eilanden aangegroeid zijn, en de zee in haar midden tot een klein zoutmeir hebben vernaauwd. Deze klippen zijn ongemeen gevaarlijk voor de ſchepen, en gelijk COOK er bijna vergaan zou zijn, dus verloor ROGGEVEEN er ook een zijner ſchepen, *de Afrikaansche galei.* De inwoners der omliggende kleine eilanden, door het gerucht van deze ſchipbreuk met nieuwsgierigheid geprikkeld, verzamelden zich op den oever en ontſtaken vuren, hetwelk de *Nederlanders* weder met argwaan vervulde, en, zonder opheldering en waarſchuwing, met ſchroot in 't honderd deed ſchieten, waardoor verſcheidene eilanders ſneuvelden. (Wij hebben op het *Paasch-eiland* eene dergelijke voorbarige handelwijze gezien, die voor de kennis der eilanders, en voor de bedoelingen der reizigers niet dan verderfelijk zijn kon). De manſchap der galei werd behouden; zij ontkwam op een naburig eiland, en werd weder aan boord gebragt, met uitzondering van enkelden, die in de verwarring tegen hunne Officieren waren opgeſtaan, en nu liever onder de inboorlingen leven, dan voor hun vergrijp willen boeten.

Het ſchadelijke eiland. De eilanden Aurora en Avondſtond.

ROGGEVEEN was thans te midden dier talrijke lage *koraaleilanden*, welke, achtervolgens door *Nederlanders*, *Engelschen*, *Franschen* en *Russen* ontdekt, zich tusſchen den Keerkring van den Steenbok en

(*) Volgens DALRYMPLE, (p. 376.) 280 Gr. (Dit is echter een ſchrijf- of drukfout).

den 13den Gr. Z. B. uitstrekken, en in de lengte tot bijna aan de zoo bekende *Sociëteits-* of *gezellige-eilanden.* Latere Aardrijkskundigen hebben, wegens de veelvuldige ontdekkingen onzer landslieden in dezen Archipel, aan denzelven den naam van ROGGEVEEN bijgelegd (*). Men gaf aan het eiland, waarop de galei gestrand was, den naam van het *schadelijke;* drie bijgelegene werden de *twee broeders* en *de zuster* genoemd. Deze eilanden waren groen, met kokosboomen en heilzame kruiden voor de scheurbuik bedekt. Men vond er ook zeer vele schelpdieren in de naburige zee. Ook hier spreekt de *Duitsche* reisverhaler weder van de reusachtige lengte der inwoners, misschien met even weinig grond als op het *Paasch-eiland*, waar zij volgens COOK nog geen zes voet konden halen. Zij waren *getatoueerd* en beschilderd, droegen gitzwart lang hair, en hunne trekken waren forsch. Het noodlottige schieten had alle nadere kennismaking en gemeenzaamheid met deze eilanders onmogelijk gemaakt. Men stevende van daar, en ontdekte acht mijlen ten W. het door ROGGEVEEN dus genoemde eiland *Aurora*, omdat het bij den dageraad werd ontdekt, en het eiland *Avondstond*, weder naar den tijd der ontdekking (†). Het laatste was omtrent twaalf mijlen in

(*) FLEURIEU en LAPIE. Zie BENNET en VAN WIJK, bl. 97. COOK heeft aan dit noordelijk gedeelte des *Archipels* den naam van *Pallisers*-eilanden bijgelegd. De *schadelijke eilanden* zijn naderhand naar den *Engelschen* Koning *Georges-eilanden* genoemd. Het *watereiland* is misschien het *Spiridof* van KOTZEBUE. BENNET en VAN WIJK, bl. 113. *Noot.*

(†) Beide deze eilanden zijn door latere zeevaarders niet weder gevonden.

den omtrek, en van een bekoorlijk uitzigt. Hier ſtiet ook het ſchip *Tienhoven*, en ontſnapte naauwelijks het lot der *Galei*. Dit verwekte misnoegen onder de zeelieden, die hier voor den ondergang, of althans voor verlies van het ſchip vreesden. Zij eischten, dat de Kapitein dadelijk uit deze gevaarlijke zee terugkeeren, of althans dat *hij* voor het hun verſchuldigde zou inſtaan, hetzij het ſchip vergaan mogt of niet. De brave bevelhebber, de redelijkheid van dien eisch inziende, beloofde zulks ſtellig bij eede, en heeft naderhand, toen ſchip en lading verbeurd verklaard werden, als man van eer dien eed geſtand gedaan.

Het Doolhof.

Vijfentwintig mijlen ten W. van het *schadelijke* eiland, kwamen de reizigers aan eene zoo groote menigte eilanden, dat zij die het *doolhof* noemden, en moeite hadden zich met het ſchip er door heen te winden. Daar de ſcheurbuik weder begon te heerſchen, moest men aan land gaan, hetwelk altijd het beste geneesmiddel is voor de zieken. De inwoners boden eenigen tegenſtand, doch, door de *Hollandsche* vuurwapenen uiteengedreven, kwamen zij, gelijk op het *Paasch-eiland*, ſpoedig terug, en begonnen met de onzen eenen ruilhandel, of liever: tegen eenige geſchenken van ſnuisterijen ſtonden zij den *Hollanderen* de vrijheid toe, om de noodige geneeskruiden te verzamelen, waarbij zij hun zelfs de behulpzame hand boden. Doch toen de *Hollanders* den volgenden dag in het binnenland doordrongen, ontſtond er twist, men weet niet waardoor, welke echter, door het aantal der inlanders, nadeelig voor de *Europeërs* uitviel, die met verlies van verſcheiden doodelijk gekwetſten naar de ſchepen moesten terugkee-

ren. Het *verraad*, waarvan de onzen fpreken, is onbewezen, en dit denkbeeld zijn zij misfchien enkel aan onkunde in de taal der inboorlingen verfchuldigd. Onmogelijk is echter dit verraad geenszins, wanneer men let op de geaardheid der bewoners van *Noukahiwa* volgens KRUSENSTERN, op de *Zeevaarders-eilanden* en *Nieuw-Zeelanders*, en op het lot van LANGLE.

De *Nederlanders* noemden nogtans dit eiland, uit hoofde der verligting, die er hunne zieken door de gezonde kruiden ontvingen, het *Ververschings-eiland*. Vooral was de weldadige kokosboom aldaar menigvuldig. De inwoners hadden de gewone gedaante der *Zuidzee*-eilanders; de vrouwen waren met fijne ftoffen, voortbrengfels van hun eiland en eigen maakfel, bekleed, voorts met paarlen of andere blinkende voortbrengfels dier zeeën verfierd; terwijl de mannen flechts den middel met eene foort van netwerk bedekten. Het hair was met kokosnoten-olie ingewreven, de huid beprikt en befchilderd. Hunne wapenen waren lange pieken. Er fcheen een Koning over dit eiland te zijn, ten minste een perfoon, wien men meer eerbied dan aan de overigen betoonde. Men was nu verlost uit de *gevaarlijke zee*, zoo als haar ROGGEVEEN noemde, en ftevende in een ruim en veilig vaarwater westwaarts.

De Ververfchings-eilanden.

Thans wilde ROGGEVEEN, daar de tot hiertoe gemaakte ontdekkingen weinig voordeel beloofden, op zijne fchreden terugkeeren; doch de fcheepsraad was algemeen voor de voortzetting der reize oostwaarts, en niet zonder reden, aangemerkt de pasfaatwind tegen de terugkeering bijkans onoverkomelijke zwarigheden zou in den weg gelegd hebben. Men heeft

De Bouwmans-eilanden.

zelfs moeite den voorſlag van ROGGEVEEN te begrijpen, daar hij thans, langs den eenen zoowel als anderen weg, bijkans even verre van huis was; ten zij het een voorgevoel was van het lot, dat zijne ſchepen van den kant der *Oostindische* Maatſchappij toefde. Na nog omtrent 20 Gr. westwaarts voortgezeild te hebben, zonder iets te ontdekken, kwam men aan eene eiland groep, die ROGGEVEEN naar den ſchipper *Bouwmans-eilanden* noemde (volgens hem 15 Gr. 16. Min. Z. B. en 206 O. L. van *Teneriffe*). Door de ſchrijvers der *Nederlandsche Ontdekkingen* is op het voetſpoor van KRUSENSTERN en KOTZEBUE aangetoond, dat deze eilanden, hoezeer de lengte, volgens de toenmalige gebrekkige manier, wel vier graden te ver westelijk bepaald is, nogtans zekerlijk de *Zeevaarders-eilanden* (*Iles des Navigateurs*) van BOUGAINVILLE zijn; waar naderhand de beroemde LA PEROUSE door het verraad der inboorlingen zulk een zwaar verlies leed. Fraai was het voorkomen des lands, in jeugdig groen gedost; men zag er niet alleen de vruchtboomen der Keerkringen, maar ook plantaadjen, die blijken gaven van landbouw. De kano's, waarmede de inlanders de ſchepen naderden, waren zeer fraai en kunſtig; de reizigers getuigen, dat geen *Hollandsch* beeldhouwer zich het werk had behoeven te ſchamen, dat tot verſiering derzelve was aangebragt. De twee eilanden, die ROGGEVEEN het eerst zag, waren ſterk bevolkt, en de inwoners minzaam, goedaardig, en meer beſchaafd, dan de *Hollanders* nog ergens derzelver ſtamgenooten hadden aangetroffen. Van den middel af naar beneden waren zij gekleed; het bovendeel des ligchaams was naakt, doch niet (althans niet zoo

ſterk als bij andere dezer volken) *getatoueerd* of beſchilderd. Op het hoofd droegen zij groote hoeden tegen de zon. Zij ſchenen in ſtammen verdeeld, en eene meer of min geregelde Regéring te kennen. Een man, wien de *Nederlanders* voor den Koning aanzagen, en die door een aantal booten als ter bewaking en vereering omringd was, ſtapte, van eene jonge vrouw vergezeld, bij hen aan boord. De andere kano's voorzagen de ſchepelingen van kokosnoten, bananen, visch en anderen voorraad. Men toonde hun de hartelijkſte genegenheid, en ſcheen hun vertrek met droefheid te zien. Dit was ook met velen der onzen het geval, welke niet alleen de goedhartigheid en gulheid der inwoners, maar ook het bekoorlijke der eilanden zelve, door heuvels, dalen en bosſchaadjen afgewisſeld, derzelver gezondheid, vruchtbaarheid en de zeer goede ankerplaats, aan dit heerlijke oord boeide.

De eilanden Groningen en Tienhoven.

Van hier noordwestwaarts varende, meende men de *Kokos-* en *Verraders-eilanden* van SCHOUTEN te zien, en kwam eenigen tijd daarna aan twee nog onbekende eilanden, die men *Groningen* en *Tienhoven* noemde. Het eerſte, langs hetwelk men eene dagreis voortzeilde, kwam ſommigen der reizigers voor, geen eiland, maar een gedeelte der vaste kust te zijn. Anderen dachten, dat het eiland *Tienhoven*, 't welk een zeer ſchoon voorkomen had, en zich als eene halve maan tegen over *Groningen* uitſtrekte, mede eene landpunt was, met het *groote Zuidland* (ſteeds in de gedachten der zeelieden aanwezig) zamenhangende. Beide landen lagen volgens onzen reiziger, op 10 Gr. Zuiderbreedte en 200 Oosterlengte. Zij zijn ſedert niet weder gevonden, zelfs

niet door den Heer WILLINK, die in de jongste tijden opzettelijk daar naar gezocht heeft. De tijd verbood het scheepsvolk, om hier te landen; de heerschende ziekten sleepten velen in 't graf, en men moest zich naar de *Oostindiën* haasten, om niet geheel en al door verzwakking tot de dienst aan boord onbekwaam te worden.

Vaart langs de kust van Nieuw-Guinea. De duizend eilanden.

Men deed vervolgens *Nieuw-Brittannië* aan, over welks schoonheid alle reizigers zeer getroffen waren; doch het geluk van eenen vreedzamen omgang en ruilhandel met de inboorlingen mogt hun geenszins ten deel vallen. Deze vertoonden zich integendeel met spietsen, boog en pijl, en slingers, en schoten onder vreesselijke gebaarden hunne schichten en steenen op de *Hollanders* af, die hen echter door hunne vuurwapenen spoedig op de vlugt dreven. Doch toen zij nu het land naderden, stieten vele hunner kano's op de verborgene klippen, die den oever zoomden, te pletter, hetwelk de vrees der *Hollanders* vermeerderde, daar nu ook de natuur eene hinderpaal tegen hunne landing scheen op te werpen. Een storm, die de schepen in de ruime zee, en de sloep op eene bank dreef, voltooide hunne rampen, doch de laatste geraakte bij geluk vlot, en kwam door de onvermoeide inspanning der manschap aan land. Men beschermde zich hier zoo goed mogelijk tegen eenen gevreesden aanval des vijands, wiens hutten men ledig vond. Geene bijlen medegenomen hebbende, zag het volk met vergeesschen lust de onbereikbare, honger zoo wel als dorst bevredigende kokosnoten, aan de boomen boven hun hoofd. Het land was over 't algemeen zeer vruchtbaar, maar de inwoners wantrouwig en zeer krijgshaftig. De naam *Slingerbaai*,

reeds door DAMPIER, den beroemden *Engelschen* zeeman, eenige jaren te voren waarſchijnlijk aan dezelfde plaats gegeven, waar ROGGEVEEN thans aan land kwam, bewijst de vijandelijkheden, waarmede men ook *hem* beſtookte. Hier, en misſchien op het *Ververschings-eiland*, had dus de aanval niet van de zijde der *Hollanders* plaats, en zijn zij voor de gevolgen niet verantwoordelijk. Men noemde deze Zuidkust van *Nieuw-Brittannië Stormland.* Thans hoopten de ſchepelingen, de ſtraat van DAMPIER tusſchen *Nieuw-Nederland* en *Nieuw-Guinea* doorgezeild, eenige verkwikking op het door SCHOUTEN ontdekte eiland *Arimoa* op de Noordkust van *Nieuw-Guinea* te ontvangen, en zij bedrogen zich niet. De inwoners kwamen hun met kokosnoten, bananen en andere eetbare wortels (misſchien de *taroe*, zoo gemeen in de *Sandwich-eilanden*) te gemoet, en wilden, ('t geen men nog niet had aangetroffen), daarvoor zelfs niets dan kleine geſchenken aannemen, waarvoor zij zich bij uitſtek dankbaar betoonden. Men vroeg om eenige varkens, doch bekwam ſlechts honden. Daar de Kapitein, niettegenſtaande alle de uitnoodigingen der inlanders, het niet wagen durfde aan land te gaan, zoo kon men het beſtaan van viervoetige dieren buiten den hond en andere voortbrengſels van het dierenrijk niet opſporen. Op de eilanden, in zoo grooten getale op deze kusten verſpreid, dat hij ze de *duizend eilanden* noemt, zag men het zwarte of roetkleurige ras der *Papouas*, een ſtout, kwaadaardig en onhandelbaar geſlacht van Wilden.

Vervolgens kwam men voorbij *Ternate*, *Amboina*, *Ceram*, *Boero* en *Celebes* naar *Java*, alwaar zij, na zoo vele doorgeſtane moeijelijkheden, eindelijk rust

Het fchip van Roggeveen op Java in beflag genomen. Zijne klagten.

en verkwikking verwachtten. Doch zij vonden zich deerlijk te leur gefteld. Dezelfde bekrompene geest, die SCHOUTEN en LE MAIRE had doen vasthouden, en hunne fchepen en ladingen verbeurd verklaarde, beftond, ruim eene Eeuw later, nog. Naauwlijks waren zij ter reede gekomen, of de Heeren DUBBELDEKOP, WESTPHALEN en ABELEVEN begaven zich naar het fchip *de Arend*, en leiden beflag op de perfonen, fchepen en lading, eifchende tevens de zeebrieven, commisfien, dagboeken en andere papieren op. Doch ROGGEVEEN nam het woord op. „Hij wilde wel de papieren aan den Gouverneur-Generaal ZWAARDEKROON *zelv'* vertoonen, indien men hem daartoe, benevens zijne fchippers, toeftond aan wal te komen. Ook wilde hij wel eigenhandig *kopiën* zijner gefchriften afgeven, doch niet de oorfpronkelijke ftukken, daar hij anders bij de vervordering zijner reis, ligt voor een zeeroover zou kunnen aangezien worden. Voor 't overige, fprak hij, was deze geheele handelwijze hoogst onregtvaardig. De *Oostindische* Maatfchappij plagt van de *Westindische* allen bijftand te ontvangen, blijkens nog onlangs een O. I. fchip te *Curaçao* aan wal gekomen. Men zou nu van dien kant ook andere maatregelen nemen, in gevolge het voorbeeld van vijandelijkheden, hier door medeburgers gegeven. Hij had *Java* moeten opzoeken, indien hij al zijn volk niet had willen verliezen, door tot *Europa* door te zeilen; en een fchipper op *Japara* had hem in zekeren brief verlof daartoe vertoond."

De taal der waarheid, door eenen vrijman geuit, kwam den *Edelen Heeren*, geene tegenfpraak gewoon, vreemd voor. Zij vonden, dat Mr. ROGGE-

VEEN zich met eene *zonderlinge magnificentie en ernst* had geuit; echter vonden zij goed, *geene* gronden voor hun willekeurig gedrag bij te brengen (die zij trouwens niet hadden), maar hem aan te zeggen, *dat hij met goedwilligheid geliefde te ondergaan het geordineerd Arrest, ter voorkoming van verdere ongemakken*, en, uit hoofde der weigering van zijne papieren, werd aan de geheele, naar lafenis en verkwikking aan land fmachtende manfchap, verboden aan wal te gaan, *hetwelk anders zou zijn toegelaten geworden* (*).

Willekeurige handelwijze der O. I. Maatfchappij omtrent Roggeveen.

Na twee maanden op *Batavia* vertoefd te hebben, bekwam het geringe overfchot der manfchap met eene retourvloot gelegenheid tot terugkeering naar het vaderland. Van ruim zeshonderd man keerden er niet meer dan drieenvijftig terug (†).

De *Oostindische* Maatfchappij had te minder reden, om de ftoute wereldomzeilers zoo hard te behandelen, daar van hare zijde federt TASMAN weinig ontdekkingen waren gedaan. Deze bepaalden zich meestal

(*) Zie het Bijvoegfel van den Vertaler op TUCKEY's *Aardrijkskunde voor Zeevaart en Koophandel*, V. D. bl. 478–481. Zijnde het *officieel Rapport* der drie in den Tekst genoemde Heeren aan ZWAARDEKROON.

(†) Over de reis van ROGGEVEEN zie men, behalve de twee reeds genoemde reisverhalen, nog *Tweejarige reize rondom de wereld*, Amfterdam bij A. CORNELISZ. 1774, (volgens BENNET en VAN WIJK het eigenlijke *Journaal* van ROGGEVEEN). DALRYMPLE, *Voyages dans la mer du Sud*, p. 366-389. 455-463. *Hedendaagsche of Vervolg op de Algemeene Historie*, XI. D. 2. St. bl. 493–522. *Nederlandsche Reizen*, XIII. D. bl. 78–104. MOLL, *Zeetogten der Nederlanders*, bl. 164–173. BENNET en VAN WIJK, bl. 91–117. DU BOIS, p. 293–296.

Ontdekkingen op de kust van Nieuw-Holland in het laatst der zeventiende Eeuw.
1. Vink.

tot *Nieuw-Guinea.* In 1663 deden de sloep *Walingen* en de *Gaarnal* van *Banda*, onder Kapitein VINK, meest om handel in slaven, eenen togt naar de noordkust van het land der *Papouas*, wier gedurige vijandelijke houding de *Nederlanders* in allen hunne pogingen te leur stelde. Op sommige plaatsen was het land ongemeen bevolkt; de *Papouas* waren moedernaakt, doch welgewapend, en leiden het verraderlijk op de vrijheid en het leven der *Hollanders* toe. Van dáár, dat deze togt niet dan een bedroevend verhaal van vijandelijkheden is, waarin onder anderen de stuurman VAN DER STAF met een' soldaat en een' schutter het leven lieten, en het dorp der inlanders in brand werd geschoten. Van sommige meer vreedzame inlanders vernam men, dat het land van binnen zeer bergachtig was; dat van daar geschilderde potten met allerlei afbeeldingen verzonden werden; dat er eene zeer diepe bogt, en aan het einde daarvan een moerassig land, en daarop de groote zee (de *Zuidzee* langs de Zuidkust van *Nieuw-Guinea*) was, alwaar men weder *groote vaartuigen met witte zeilen* en *blanke menschen* zag. Deze vernaauwing van *Nieuw-Guinea* in twee eigenlijke schiereilanden heeft zich naderhand bevestigd.

2. Keyts.

In 1678 zeilde JOANNES KEYTS mede uit *Banda* naar *Nieuw-Guinea.* Hij meende, dat het noordwestelijk gedeelte van hetzelve, *Wonies* of *Onies* genaamd, door de genoemde bogt van het zuidoostelijke grootendeels afgescheiden, een eiland en geen schiereiland was. Hij vond onder anderen eene soort van wilde muskaatboomen, of ten minste daar naar zweemende, waarvan de noot langer van korrel, dik-

ker van bast, en veel grooter van bladen was. De ſchors was ruiger, de bladen veel minder geurig; ook verſchilde de foelie, doch minder de ſmaak der noot van de *Bandasche*. Er was ook een zoogenaamde *massay*-boom, en een *canari* of *Indische* amandelboom, voorts de ijzerboom (*tek*). Het geboomte was met vele vogelen vervuld; drinkwater was overvloedig bij eene dampige en min gezonde luchtſtreek. Van godsdienſtige vereering zag de reiziger niets dan eenige gekleurde ſteentjes, zekerlijk zinnebeelden of wel *fetichen*. De inwoners ſtelden op ſommige plaatſen veel vertrouwen in de *Hollanders*; op anderen had het tegendeel plaats. Op deze wijze alléén kan men het nu en dan ſchijnſtrijdige verhaal van KEYTS redden. Hij ontdekte er de *Rijklof van Goens-baai*, waarin wel duizend ſchepen zouden kunnen liggen, en de *Speelmans-baai*, waarin zich een prachtige waterval ſtort, die wel twee mijlen ver in zee kan gezien worden. Hierbij was ook eene zonderlinge begraafplaats der *Papouas*, die hunne dooden niet ter aarde beſtellen, maar op eene klip in regen en zonneſchijn laten vergaan. Men vond nog het *Wezel-eiland* en de *Moordenaars-rivier*, dus genaamd naar eenen moord van acht *Hollanders* door de inboorlingen. De togt van KEYTS liep voorts zeer ongelukkig af; van een der beide ſchepen, daartoe gebruikt, *de Rog*, keerden ſlechts vier van de 26 man weder, na veel van gebrek te hebben geleden (*).

Merkwaardiger was de togt van DE VLAMING. Van

(*) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 58-67. WITSEN, *Noord en Oost Tartarye*, bl. 251. MOLL, *Zeetogten der Nederlanders*, bl. 193-195.

3. De Vlaming. den Heer COEPER, in 1684 met het fchip de *Ridderschap* naar *Indië* vertrokken, hoorde men na zijn vertrek van de *Kaap de Goede Hoop* niets meer. Schipper WILLEM DE VLAMING uit *Vlieland*, een doorkundig zeeman, en ontdekker van *Witsens-eiland* in de *IJszee*, ten westen van *Nova Zembla* (in 1680), ondernam het, naar het lot van dat fchip onderzoek te doen. Hij vertrok in 1696 met het fchip *de Geelvink*, den hoeker de *Nijptang* en het galjoot *de Wezel* (*), uit het vaderland naar *Batavia*, en deed onder weg de eilanden *St. Paul* en *Amsterdam* en *Nieuw-Holland* aan. Hij bezocht eerst het eiland *Rottenest*, op 31 Gr. 58 Min. Z. Br. en 134 Gr. 25 Min. lengte van *Teneriffe* (†), en daarna de Westkust des derden vasten lands, waar men bij de *Dirk Hartogs-reede* in het *Eendragtsland* (op 25 Gr. 24 Min. N. B.) eene tinnen fchotel vond met het verhaal der ontdekking door DIRK HARTOG, tachtig jaren te voren (in 1616). DE VLAMING deed een gelijk opfchrift hier plaatfen; beide zijn door den *Franschman* HAMELIN gevonden en weder opgerigt (§). De *Hollanders* ontdekten eene rivier of liever baai, de *Wil-*

(*) Het loopt in 't oog, dat de oude namen der *Hollandsche* fchepen veelal zeer plat en *prozaïsch* waren. Zoo had KEYTS twee jagten, met name de *Rog* en de *Spiering* onder zich; een der fchepen van VINK heette de *Garnaal*. Men zal erkennen, dat ten minfte de *namen* onzer hedendaagfche vaartuigen, die zelfs wel eens den naam van *Indische* Goden dragen (de *Doerga*), meer verheven en dichterlijk zijn.

(†) Volgens nieuwere waarnemingen op 31 Gr. 58 Min. en 115 Gr. 29 Min. Lengte (van *Greenwich*).

(§) De *Franschman* heeft den naam van JAN STINS in JAN STEUS, PIETER DOORUS VAN BIEL in FIETER ECCOORES VAN BU misvormd.

lems-rivier, op 21 Gr. 8 Min. Daar het land hier eene aanmerkelijk infpringende bogt naar het Oosten maakt, befloten zij hetzelve niet meer te volgen, maar naar *Batavia* te keeren, alwaar zij den 12den of 13den Maart 1697 aankwamen. Zes inlanders en twee of drie vrouwen waren uit *Nieuw-Holland* met geweld weggevoerd. Hier en daar zaaide men erwten, gerst en mosterdzaad in den grond, doch vond anders weinig natuurlijke zeldzaamheden, dan boomen, waaruit gomlak droop, en eenige vogels uit het papegaaijegeflacht. Men ontdekte ook dien zeldzamen *Nieuw-Hollandschen* vogel, den *zwarten zwaan* met witte flagvederen, van welken de manfchap er twee levend naar *Batavia* bragt. Men heeft dezelve naderhand ook in *Europa* voortgeteeld, en vindt ze nog hier en daar op de buitengoederen onzer aanzienlijken (*). De plaats der ontdekking werd door den fchipper de *Zwanenrivier* genoemd. Van viervoetige dieren zagen zij (volgens VALENTIJN) *eenige boschrotten en pilandoks, doch langer van pooten dan de gewone, en zwart zijnde* (†). Het is waarfchijnlijk dat VALENTIJN hiermede de *Kangaroe*, dit bekende zeldzame

(*) De Schrijver dezes herinnert zich, dezelve op de plaats van Z. Exc. den gewezen' Gouverneur-Generaal van *Neêrlands-Indië*, Baron VAN DER CAPELLE, bij *Utrecht*, te hebben gezien.

(†) VALENTIJN, III. D. 2. St. bl. 68-71. MOLL, bl. 195-200. Op de kaart van *Australië* door STIELER, van het jaar 1816, wordt de boven bij VINK's reis vermelde diepe bogt welke *Nieuw-Guinea* bijna in twee ongelijke deelen fplitst, mede aangeduid onder den naam der *Geelvinks-baai*. Zou het fchip de *Geelvink* (met VLAMING waarfchijnlijk aan 't hoofd), op eene latere reis ook *Nieuw-Guinea* aangedaan hebben. Bij VALENTIJN vind ik daarvan niets.

dier van *Nieuw-Holland*, wil aanduiden, 't geen hij elders *Philander* noemt; het is althans zeker, dat hetzelve slechts eenige jaren vroeger door eenen *Nederlander* bekend gemaakt is; namelijk door den beroemden reiziger CORNELIS DE BRUIN, van wien wij den lezer eenig verslag verschuldigd zijn.

Eerste reis van Cornelis de Bruin. Hij was uit den *Hage*, een kunstschilder van beroep, en van jongs af door onverzadelijk verlangen gedreven, om vreemde landen te zien, waaraan hij zijn talent als schilder dienstbaar maakte. Hij besloot het *Oosten* te beschouwen, en deed daartoe twee zeer merkwaardige reizen. De eerste ging over *Duitschland* naar *Rome*, waar hij, onder de *Nederlandsche* kunstbroeders derdehalf jaren besteedde, om zich in zijne kunst te volmaken, en den naam van *Adonis* verkreeg. Vervolgens ging hij naar *Napels*, keerde over *Rome* terug naar *Livorno*, en ging aldaar, na een jaar vertoevens, op de *Hollandsche Smyrna's* vloot naar de *Levant* scheep. Hij zeilde *Siciliën* en de eilanden van den *Archipel* voorbij, en kwam te *Smyrna*. Hij bezag en beschreef die beroemde stad en den omtrek, benevens *Ephesus*, en ging te lande met eene karavaan naar *Konstantinopel*, 't welk hij, even als de andere genoemde plaatsen, uitvoerig beschrijft en naauwkeurig afbeeldt. Hij keerde daarop weder naar *Smyrna* terug, en nam nu het besluit naar *Jeruzalem* te reizen. Hij bezocht het eiland *Scio* het (oude *Chios*), *Rhodus*, en kwam te *Tyrus* aan land. Doch een toeval deed hem naar *Damiate* stevenen, alwaar hij de treffende overeenkomst der landstreek met *Holland* opmerkte. Hij voer den *Nijl* op, zag *Kairo*, de *Pyramiden* en *Alexandrië*, en ging toen scheep naar *Palestina*. Nu

bezag hij naauwkeurig het Heilige Land, vooral *Jeruzalem*, maar ook het noordelijke gedeelte des lands, den berg *Tabor*, *Galilea* enz.; grootendeels met oogmerk om vele Bijbelplaatſen op te helderen; ging over *Tripoli* naar *Aleppo*, de hoofdſtad van *Syrië*, en was een der eerſten, die aan *Europa* de prachtige puinhoopen van *Palmyra* bekend maakten. Deze overblijfſelen, uit den tijd des *Romeinschen* Keizerrijks, waren, in de woestijn liggende, geheel in vergetelheid geraakt, tot eenige *Engelsche* kooplieden te *Aleppo* het ondernamen, die op te ſporen. Hunne eerſte reis in 1678 was vergeefs, doordien een *Arabisch Emir* zich met list van twee hunner wist meester te maken, en, onder bedreiging van den dood, hun drieduizend *Spaansche* matten af te perſen. Doch deze rooversvorst door de *Turken* gevangen zijnde, bezocht de Heer HALIFAX, mede een *Engelschman* te *Aleppo*, de ſtad nogmaals, wiens beſchrijving in het beroemde tijdſchrift, *Philosophical Transactions* (1695) medegedeeld en door DE BRUIN vertaald is. Op den terugtogt bezocht hij *Cyprus*, *Sattalia* (*Attalia*) in *klein-Aziën*, en kwam weder te *Smyrna*. Hier had hij een zonderling en zeer onaangenaam geval. In 1672 was de Raadpenſionaris DE WITT in den *Hage* door eenige onverlaten, waaronder zich de zoon van den Raadsheer VAN DER GRAAFF en zekere CORNELIS DE BRUIN bevonden, moorddadig aangetast. De overeenkomst van geboorteplaats, van voor- en toenaam, en zijne driftige voorſpraak van de partij des Prinſen van *Oranje* in de toenmalige ſtaatsgeſchillen, deed onzen reiziger in de plaatſen, waar hij doortrok, voor denzelfden perſoon houden; doch hij ontdekte dit het eerst te *Smyrna* bij een' *Eu-*

ropischen koopman, bij wien hij gehuisvest was. Met de billijke verontwaardiging, die elk een', wien men ten onregte voor een' moordenaar houdt, moet bezielen, beklaagde hij zich ten hoogste, dat men dit vermoeden niet vroeger geopperd en hem rondborstig had te kennen gegeven, alzoo hij wel een warm voorstander des Prinsen was, maar toch den sluikmoord verfoeide. Tot zijne regtvaardiging voerde hij zijnen ouderdom aan, welke met dien van den bedrijver van het schelmstuk gansch niet overeenkwam. Men schertste met de zaak, en vond de misdaad zoo bijzonder groot niet, tot dat DE BRUIN ronduit verklaarde, dat hij elk', die hem tot zulk een feit in staat achtte, niet langer als eerlijk man beschouwde, en zulks met daden zou toonen. Men was hierover onthutst, doch liet zich het geloof niet ontnemen; want ook bij zijne komst te *Venetië* werd hij voor den sluipmoordenaar gehouden, 't welk hij eindelijk, door het ontbieden van een getuigschrift uit zijne geboorteplaats, zoowel te *Venetiën* als in de *Levant*, logenstrafte. Na een verblijf van acht jaren te *Venetië*, begaf hij zich naar 't vaderland (*), alwaar hij in 't begin van 1693 aankwam.

Tweede reis van de Bruin. Verdiensten van dien reiziger.

Nog belangrijker is de tweede reis van DE BRUIN, in het begin der achttiende Eeuw ondernomen, omdat hij destijds nog minder bezochte landen aandeed, namelijk *Rusland* en *Perzië*. Het eerste doorreisde hij in de geheele lengte, van *Archangel* tot

(*) C. DE BRUIN, *Reizen door Klein-Azië*, de eilanden *Scio* enz. *Egypte*, *Syriën* en *Palestina*, met meer dan 200 platen, Delft 1698 *fol.* (Het geval, in den tekst verhaald, staat op bl. 388-390.

Astrakan; hij bezocht de *Samojeden*, van wier vreemde zeden hij een merkwaardig berigt geeft, en zag de *Russen*, nog even vóór hunne hervorming door PETER *den Grooten*. Deze beroemde Vorst, die toen reeds in *Holland* geweest was en onze Natie had lief gekregen, ontving den reiziger uitnemend vriendelijk, en deed zich en drie zijner Prinsessen schilderen. Het trof den eerlijken DE BRUIN, dat PETER hem op zijne kamer kwam overvallen, en zich gemeenzaam in 't *Hollandsch* met hem onderhield, voornamelijk over zijne eerste reis. Ook *Perzië* doorreisde hij daarop in de geheele lengte, van de *Kaspische* zee tot de *Perzische* golf, bezag onder weg *Ispahan*, in deszelfs toenmalige grootheid als zetel des *Perzischen* Monarchs, en de overblijfselen van *Persepolis* bij *Chiras*, welke hij zeer naauwkeurig afteekende, en in wier beschrijving hij in vele opzigten verschilt van den beroemden CHARDIN. Van *Perzië*, waar onze reiziger den Koning afbeeldde, stak hij naar de *Malabaarsche* kust, en van daar naar *Ceylon*, *Bantam* en *Batavia* over. Het was hier, dat DE BRUIN, na den Oud-Gouverneur-Generaal OUTHOORN (toen een' bloeijenden zeventigjarigen grijsaard, en wel, hetgeen veel zegt, te *Batavia*) te hebben bezocht, de vier *Nieuw-Hollanders* zag en afbeeldde, die nog van de zes, door het schip de *Geelvink* onder VLAMING medegevoerd, waren overgebleven. Twee derzelven ontvlugtten, waarschijnlijk naar de *Javaansche* binnenlanden en bergen; de vier anderen werden op de schepen en elders gebezigd, om hun de *Hollandsche* taal te doen leeren. De kleeding of liever de geringe bedekking

en sieraden dezer menschen, hunne wapenen, groote maar ligte boogen en pijlen, worden ook beschreven en afgebeeld. Vervolgens zag DE BRUIN *in den lusthof des Generaals* OUTHOORN (dien KÄMPFER ook wegens zijne zeldzame gewassen geprezen had) een *kangoeroe* uit *Nieuw-Holland*, welk dier toen voor het eerst aan *Europa* bekend werd. Men mag gelooven, dat VLAMING, te gelijk met de zwarte zwanen en de *Nieuw-Hollanders*, hetzelve heeft overgebragt. Volgens VALENTIJN werd dit dier echter (althans in zijnen tijd) ook wild op de eilanden van *Aroe*, ten Oosten der *Molukken*, en op *Solor* gevonden; hij noemt het ook, even als DE BRUIN, een' *philander*. De *Maleitsche* naam *pilandok* beteekent *konijn*. De inwoners van *Aroe* vingen hetzelve met honden, en de jongen met de hand voor wildbraad. De ouden weren zich zeer sterk. Blijkbaar is dit dier dus niet, gelijk men doorgaans denkt, tot *Nieuw-Holland* bepaald, zoo het op die andere eilanden niet uitgeroeid is (*).

DE BRUIN keerde over *Perzië* en *Rusland* naar *Europa* terug, volgende den weg, dien hij gekomen was, zelfs over *Archangel*. In 1708 kwam hij te huis, wijdde het overige zijns levens aan zijne kunst, en overleed omstreeks 1719. Hij is een der merkwaardigste reisbeschrijvers, omdat hij de meeste door hem beschrevene voorwerpen, met groote vlijt en naauwkeurigheid, heeft afgeteekend. Hij zelf zegt in

(*) DE BRUIN, *Reize over Moskovië door Perzië en Indië*, met 300 kunstplaten, Amst. 1714 *fol.* (over den *kangoeroe*, bl. 374). VALENTIJN, III. D. 1. St. bl. 275. 276.

de voorrede tot zijne eerste reis: „dat het grootste „doel, 't welk hij met zijn werk op het oog gehad „heeft, is geweest, het geven van naauwkeurige af„teekeningen der steden, plaatsen en gebouwen, die „hij ontmoet heeft, en in welke (dus gaat hij voort), „ik zonder vermetelheid mag zeggen, iets gedaan „te hebben, dat van niemand ondernomen is. Wat „de getrouwheid van mijne teekeningen belangt, „dewijl zij alle op de plaatsen zelve, dikwijls met „groot gevaar van mijn leven, ontworpen zijn, en „met alle vereischte naauwkeurigheid gemaakt, durf „ik verzekeren, dat zij van niemand tegengesproken „kunnen worden. Daar integendeel de afbeeldingen „in de meeste reisboeken, wanneer ik dezelve met „de gedaante en hoedanigheden der zaken wilde „overeenbrengen, dikwerf zoo verre daarvan ver„schilden, als of men *Rome* door *Konstantinopolen* „wilde verbeelden. 't Welk daar van daan komt, „dat de afbeeldingen der plaatsen meestentijds opge„maakt worden uit de beschrijvingen, die de Auteu„ren daarvan geven na hunne wederkomst, wanneer „de teekenaars en plaatsnijders het verhaal naast „getroffen hebbende, de Schrijvers, die niet anders „dan een ruw denkbeeld van de plaatsen kunnen „hebben, zich eindelijk verbeelden dezelve weder te „zien, of, zoo ze hier of daar een gebrek gewaar „worden, hetzelve zoodanig niet kunnen beduiden „aan den schilder, dat die magtig wordt om het te „herstellen. Het zal dan ten minste hierin zijn, dat „ik den letteroefenaren en beminnaren van uitheem„sche zaken meer genoegen zal gegeven hebben in „dit mijn werk, dan eenig ander, en waaruit ik „eene toejuiching verwacht, die mij nog aanmoedi-

„ge, om hezelfde te doen in eene andere, grootere „reize (*).” En ook in deze heeft hij alle voorwerpen op de plaats zelve afgeteekend. De Schrijver omvat genoegzaam alles, wat den beschaafden lezer belang kan inboezemen, aardrijks- en volkenkunde, natuurlijke geschiedenis, plaatsbeschrijving, oudheden, lotgevallen enz. Hij laat niet na, de bekoorlijke natuurtooneelen, gelijk de ligging van *Konstantinopel*, te schilderen, en het volkskarakter der *Grieken*, zeer juist en onpartijdig, zoo als de nieuwste tijd het heeft doen kennen, voor te stellen. In de schildering der overblijfselen van *Persepolis* heeft hij echter zich zelv' overtroffen. Eenige der steenen daarvan, nam hij zelf mede, en leide die neder, deels in het kabinet van zijnen begunstiger, den Hertog van *Brunswijk-Wolfenbuttel*, deels in dat van den voortreffelijken beschermheer aller aardrijkskundige nasporingen, NICOLAAS WITSEN; andere bewaarde hij voor zich zelv'.

Reizen van de Roy. Zijne komst op Borneo.

Vermelden wij thans nog eenige belangrijke reizen, waaraan het laatst der zeventiende en het begin der achttiende Eeuw bijzonder rijk was. De eerste is meer merkwaardig door de zonderlinge lotgevallen des reizigers, dan door groote aanwinst voor de aardrijkskunde. Het was die van JACOB JANSZ. DE ROY van *Batavia*, die in 1691, op last van den Gouverneur-Generaal OUTHOORN, eene reis om de Oost ondernam. Na veel sukkelens door tegenwind kwam hij op het eilandje *Triamatta*, bijna vlak onder de linie, en tusschen *Sumatra* en *Borneo*, ten anker. In den beginne ging de handel

(*) Voorrede voor de eerste reize, bl. II.

met de inboorlingen zeer goed, doch eenige *Celebers*, die vroeger te *Batavia* geweest waren, ontdekten aan de schepelingen een gesmeed verraad van eenige ter reede liggende zeeroovers met vier *Javanen* der manschap van het schip, die niet minder dan den moord aller aanwezige *Nederlanders* bedoelden. Men verwijderde zich dus ijlings, en zeilde naar *Borneo*. Aan de rivier *Pamboang* had DE ROY weder, volgens zijn verhaal, met verraad der inboorlingen te worstelen, die hem onder schijn van goedwilligheid lagen leiden, en indedaad zijn schip aanvielen met zeven groote vaartuigen, welke hij nogtans gelukkiglijk afsloeg. Op de Z. O. kust van *Borneo*, onder het gebied van *Banjermassing*, werd het schip door eenige aan boord zijnde *Chineezen* afgeloopen, die twee *Nederlanders* doodden of kwetsten, terwijl de anderen aan land waren om te jagen. Aldus in een woest land ter genade der inboorlingen gesteld, bij welken het zoogenaamde *koppensnellen* of afhouwen van menschenhoofden eene soort van verpligting is, ontbloot van levensmiddelen en alle andere noodwendigheden, zagen zij zich in den treurigsten toestand, en spraken reeds van door zelfmoord hunne rampen te gelijk met hun leven te eindigen. Doch de Kapitein wist hen van dit wanhopige besluit door godsdienstige gronden af te brengen.

Vreesselijke toestand van dien reiziger. Zijne herhaalde zonderlinge redding.

De plaats, waar zij zich bevonden, was onvruchtbaar, en, wanneer men verder optrok, moerassig. De honger begon te nijpen, en de manschap stelde voor, om een der drie inlandsche kinderen, die zich benevens drie moeders in 't gezelschap bevonden, ter stilling daarvan te slagten en te verslinden. Met groote moeite weerhield de brave DE ROY hen van

dien vertwijfelden toeleg. Zeven dagen en nachten zwierven zij intusſchen rond, zonder andere verkwikking dan eene teug waters. Terwijl zij nu eene waadbare plaats door eene rivier zochten, en de Kapitein daartoe vooruit was, deed het ſcherpe zwaard des hongers reeds het lot werpen, welk der drie kinderen het eerst zou worden geſlagt. Reeds was de misdaad op het punt van begaan te worden, toen DE ROY met eene geladene piſtool den eerſten, den besten, die het feit zou durven plegen, met den kogel dreigde. Dit werkte: liefde tot het leven voegde zich bij het natuurlijke gevoel der menſchelijkheid. Nu had de Voorzienigheid hen, en vooral hun edel Opperhoofd, wiens ſtandvastigheid boven allen lof verheven is, genoeg beproefd; men vond eerst eenen visch, daarna eenige roode vruchten, en eindelijk een ongemeen groot wild zwijn, waaraan men bij voorraad genoeg had. Vervolgens geneerden zij zich van de ruggegraten van doode ſchildpadden en eenige wilde vruchten. Van eenig houtwerk maakten zij een ſchuitje, doch hetwelk, naauwlijks de rivier uit en in zee gevaren, zoodanig geteisterd werd, dat men landwaarts moest keeren. Hier ontwaarde men een inlandsch vaartuig met menſchen, en roeide daarheen, om het leven of toch een' ſpoedigen dood te erlangen. Deze lieden, op hunne beurt met angst bevangen, vloden naar ſtrand, en kwamen eerst naar het ſchuitje, toen zij daarin vrouwen ontwaarden. Het waren *Macassaren* en inlanders van *Banjermassing*, die de kusten langs volk moesten werven, wegens een' oorlog tusſchen hunnen Sultan en *Portugal*. Nu bekwamen de *Nederlanders* weder eenig voedſel (rijst met gedroogden visch), doch DE ROY ontdekte door

zijne bedrevenheid in de *Macassaarsche* taal, die zijne redders onvoorzigtiglijk bezigden, dat hun eenige en ware doel de fluikmoord der *Europeanen* was, waarna men de inlanders tot flaven zou maken. Nu achtte zich DE ROY een bedrog geoorloofd om zijn leven te redden, en indedaad, zoo immer, was het in dergelijke gevallen, waarbij niemand benadeeld werd (zoo had ook eenmaal de groote COLUMBUS op *Jamaica* aan de inlanders door eene maansverduistering fchrik ingeboezemd). De Kapitein zeide dus, fchijnbaar uit den flaap ontwakende, dat de Koning van *Bantam* hen ter hulp van dien van *Banjermassing* gezonden had, om dezen, door het bereiden van oorlogsbehoeften op de *Europische* wijze, tegen de magt van *Portugal* te onderfteunen (dit fcheen te geloofwaardiger, daar men de oude oorlogen der *Nederlanders* tegen de *Portugeezen* nog niet vergeten kon zijn). Zij werden dus nu met alle eer door de fchepelingen en door alle verdere inlanders behandeld, en naar de hoofdftad geleid, ten gehoor bij den *Sultan*. Hier ontdekte de Kapitein de oorzaak zijner list — levensbehoud — aan den Koning, en zeide, regt in den toon, waarmede men zulk een' kleinen, maar verwaanden Despoot kan winnen, „dat, zoo hij den dood verdiend had, hij het zich tot eere zou rekenen, van de handen eens zoo doorluchtigen Konings te fterven; dat hij zich anders gaarn in deszelfs dienst zou begeven, om den vijand afbreuk te doen." Dit trof den Sultan, en van nu af bleef DE ROY in deszelfs dienst. Dadelijk ontving hij levensmiddelen van eenen *Chinees*, die hem te *Batavia* gekend had (de manfchap had nu weder in vier dagen niets genuttigd). Een welda-

dige *Maleijer* voorzag hem en de zijnen van kleederen.

Verdere lotgevallen van de Roy op Borneo.

De Kapitein ontving intusfchen niets van het Hof, en moest dus naar eenig middel van beftaan zoeken. Niet geheel onbedreven in de heelkunde zijnde, gaf hij zich voor een' wondheeler uit; zijne makkers namen het ambacht van kleedermakers bij de hand. Doch nu had het moedige Opperhoofd eene nieuwe, zware proef door te ftaan. De kleine meisjes, wier *leven* hij met eigen dringend gevaar uit de kaken der zijnen gered had, werden nu door den wellustigen Despoot belaagd in hare *eer*. DE ROY gaf toen de drie vrouwen en de kinderen voor de zijnen uit; hij trachtte eerst door voorftellingen, en, toen dit niet baten mogt, zelfs door bedreigingen de arme meisjes te redden, doch ééne althans kon hij niet aan de klaauwen des *Sultans* onttrekken; de overigen gelukte het hem, te behouden. De gelukkige genezingen, door den Kapitein tot ftand gebragt, onder anderen van eenen Prins van *Succadana* op de Westkust des eilands, baarden groot opzien.

Een *Portugeesche* Kapitein bedroog hem thans met de belofte, om hem naar *Macassar* te brengen; doch het was flechts te doen, om hem van eenig geld te berooven. Ook een gezant uit *Djohor* op de kust van *Malacca* misleidde hem met ijdele beloften. Door zoo vele teleurftellingen verbitterd, die hij aan den eerften Staatsdienaar des Konings toefchreef, befloot hij, dezen van kant te maken. Doch zijn oude vriend en weldoener, de *Chinees*, die intusfchen eenen post aan 't Hof had bekomen, belette dit voornemen, en verfchafte onzen *Nederlander* een gehoor bij den Koning; die in deszelfs rondborftig-

heid en vrijmoedige taal zeer veel behagen vond. Hij erkende namelijk onbewimpeld zijn voornemen; doch vroeg, of iemand wel in koelen bloede zou verdragen, dat men hem vrouwen, kinderen, ſlaven en ſlavinnen ontnam en die verkocht, zoo als zijn geval was, die, met tien perſonen in 's Konings gebied gekomen, thans niet meer dan één perſoon bij zich had! „Zijn alle *Hollanders* zoo moedig?" vroeg de Koning. „Ik," hernam DE ROY, „ben een „der minſten, maar bereid, om, met welke wapenen „men verkiest, mijnen vijand onder de oogen te „zien." — „Gij zijt zeer ſtout, dat zie ik," zeide de Koning; „uwe natie overtreft zelfs de onze „in verſtand en kloekmoedigheid; maar dit ſtrookt „weinig met uwlieder zachtzinnigheid, waarvan ik „dikwerf hoor ſpreken." — „Het is waar," zou hierop DE ROY hervat hebben, „onze landgenoo„ten hebben overal den naam van *barmhartige Hol„landers, doch, gedrukt en getrapt, strijden zij als „tijgers en leeuwen voor hunne eigendommen en „regten* (*)."

De ſtoutmoedigheid van DE ROY, die zelfs weigerde de vrede te maken, ten zij men hem alles teruggaf, wat hem ontnomen was, behaagde dezen *Indiaanschen* Monarch ongemeen, zoo dat hij ook daarin bewilligde. Het, in overleg met den *Portugees*, afgeknevelde geld werd hem in ſtofgoud, en voor het andere ſchâvergoeding in peper betaald; daarenboven zond men hem zijne gewaande vrouwen en kinderen, en zelfs, als geſchenk, bovendien eene van 's Konings vrouwen toe. Van dat oogenblik af werd hij, De Roy Staatsdienaar te Banjermasſing en Atsjien. Oordeel over deze reis.

(*) *Nederlandsche Reizen*, XII. D. bl. 64.

in plaats van zijn' vijand, de gunfteling des Konings, tot groote fpijt der Rijksgrooten, die in dezelfde evenredigheid hunnen invloed zagen verminderen. DE ROY wist verfcheidene nieuwe goudaderen te vinden, en den ftaat van 's Konings inkomften te verbeteren; toen desniettemin de Grooten, door hunne betichtingen en aandrang bij den Koning, het zoo ver wisten te brengen, dat deze hem tot aanneming van het *Mohammedaansche* geloof en tot de befnijdenis wilde dwingen, ontweek DE ROY het onweder naar *Succadana*, destijds nog een magtig Rijk op de Westkust des eilands. Op de reize derwaarts had hij eene menigte zeer zeldzame ontmoetingen, wier opeenftapeling, in zulk een kort tijdsbeftek, de waarheid van zijn verhaal eenigermate verdacht maakt (*), en die wij daarom niet zullen vermelden. Genoeg, hij zou, door verlies van zijn vaartuig op een woest eiland, door verraderlijke makkers, door de wreedheid van een' inlandfchen Vorst, die de zijnen deed vermoorden, en door vergiftiging, meer dan eens in levensgevaar zijn geweest. Met een *Engelsch* fchip vertrok hij vervolgens naar *Succada-*

(*) Inderdaad draagt dit verhaal, even als dat van den lateren HAAFNER (hoewel de ftijl veel minder wegflepend is), verfcheidene innerlijke bewijzen van (op zijn zachtst gefproken) overdrijving. *Tweemaal* wordt hij, onder bijna gelijke omftandigheden, door zijn volk verlaten. De Koning van *Banjermassing* wordt van de *Portugeezen* met eenen oorlog op *hun* eiland *Macão* (bij *China*) bedreigd. Doch dit zij eene vergisfing; maar hoe komt er dan in dien oorlogstoeftand een *Portugeesch* koopvaardijfchip op de reede van *Banjermassing*? De *Mohammedanen* zijn ook zoo onverdraagzaam niet, van iemand, die hun geloof niet wil aannemen (ten zij een afvallige) met den dood te bedreigen.

na, alwaar hij den door hem behandelden Prins ontmoette, die, hoewel federt blind geworden, zijn' ouden heelmeester zeer hartelijk ontving. Hij had intusfchen niet verzuimd, zich in het goudrijke *Banjermassing* van dat kostbare metaal en van de munten, die er mede overvloedig zijn, rijkelijk te voorzien, zoodat hij, van *Succadana* naar *Malacca*, en van daar naar *Atsjien* gereisd zijnde, goede zaken deed. De Koningin bood hem den post van opziener der vestingwerken en van het gefchut aan (*). *Atsjien* was destijds zeer in bloei, door handel en mijnwerken. Van hier begaf zich DE ROY naar het Rijk van *Siam*, alwaar hij voorgeeft, door den Koning tot Admiraal zijner vloot te zijn aangefteld, en in betrekking tot het *Fransche* Gezantfchap van vader TACHARD te hebben geftaan. Wij gelooven deze berigten niet dan met veel behoedzaamheid te moeten aannemen. Namen van plaatfen en tijdorde komen weinig met hetgeen men van elders weet overeen (†).

Een ander man, aan wiens geloofwaardigheid wij

(*) DE ROY beweert, dat hij dit voornamelijk aannam, omdat er *tusschen de Maatschappij en hem eenige onmin ontstaan was*. Doch hoe kan die onmin ontftaan zijn, terwijl hij zoo ver af in *Borneo* zwierf, vreemd aan de Maatfchappij en in dienst van een' vreemden Koning? Ook wordt ons het doel van zijnen togt niet gemeld.

(†) Dus fpreekt DE ROY van zekere ftad *Margin*, die men in geene Aardrijksbefchrijving noch Woordenboek vindt. De tijd van het gezantfchap van TACHARD naar de hoofdftad van *Siam* ftrookt ook kwalijk met het verhaal. Het doet mij leed, dit tot nadeel van eenen ondernemenden, en, in vele gevallen, moedigen en braven *Nederlander* te moeten opmerken.

Reizen van F. Valentijn. Eerste reis.

geene de minste reden hebben te twijfelen, die bijna dertig jaren in *Indië* vertoefde, en die de hoofdbron is waaruit wij de vroegere geschiedenis moeten putten, mag in de vermelding der merkwaardige reizigers door ons niet voorbij gegaan worden. Het is de Predikant FRANÇOIS VALENTIJN. Met zijn zeventiende jaar tot Proponent bevorderd, vertrok hij met zijn negentiende, door reislust gedreven, met genoegen als leeraar naar *Oostindië* (Mei 1685). Zijne reis derwaarts beschrijft hij op een' vrolijken, losfen en gemeenzamen toon, gelijk hij over 't algemeen zeer vrolijk van aard moet geweest zijn. De ontmoeting, die hij en zijne reisgenooten op het eiland *St. Jago* (een der *Kaapverdische eilanden*) bij *Porto Prayo* hadden, wordt aardig beschreven, en wij herkennen in dezen armoedigen Gouverneur volkomen zijne nazaten ten tijde van Lord MACARTNEY en den Kapitein TUCKEY (*). Na eenig verblijf aan de *Kaap de Goede Hoop* kwam VALENTIJN te *Batavia* aan. Door zijn innemend gedrag en gepaste vrijmoedigheid, geraakte hij spoedig in kennis met den Gouverneur-Generaal CAMPHUIS, die hem naar *Amboina* beloofde te zenden, hetwelk in het volgende jaar (1686) gebeurde. Inderdaad was deze zending voor de kennis van dat eiland zeer nuttig. De ijverige VALENTIJN, aldaar onder den Gouverneur PADBRUGGE (van wien boven gesproken is) aangekomen, leide zich met ongemeenen ijver toe, op de *Maleische* taal, waarin hij ook prediken moest, onder den vermaarden RUMPHIUS, van wien hij mede zekerlijk niet weinig opleiding tot de Natuurlij-

(*) Zie STAUNTON's en TUCKEY's *Reizen*.

ke Historie bekomen heeft. Immers, gelijk RUMPHIUS de voortbrengfelen van *Amboina* en den omtrek voor den *Natuurkundigen* befchreven heeft, zoo heeft VALENTIJN zulks voor den gewonen lezer en liefhebber gedaan, en maakt daarom ook geene aanfpraak op bijzondere *botanische* of *zoölogische* kunde of rangfchikking, maar flechts op de gave van goede en naauwkeurige waarnemingen. Wezenlijk is zijne befchrijving, vooral der gewasfen en visfchen van *Amboina*, met ongemeen veel vlijt en zorgvuldigheid bewerkt, en hoezeer de zoogdieren en vogelen eene mindere plaats beflaan, zoo is toch ook hier de gave van opmerking des Schrijvers, zoowel in de gedaante als levenswijze en het onderfcheiden karakter der dieren, onmiskenbaar (*). Aan de kennis van het land, de plaatfen en de menfchelijke bewoners des eilands, hunne zeden, gewoonten en lotgevallen, heeft hij geene mindere moeite befteed, en hoezeer dan ook deze befchrijving en gefchiedenis, vooral der kerkelijke zaken, met vele beuzelingen en onbeduidende bijzonderheden zijn opgevuld, die derzelver gezette lezing bij uitftek moeijelijk maken (*Amboina* alleen beflaat niet minder dan *twee* der acht folio deelen van VALENTIJN over *Indië* (†)); zoo behelzen toch VALENTIJN's berigten zoo veel wetenswaardigs, dat men hem een weinig overdrevene fpraakzaamheid daarvoor gaarne vergeeft. Hij werd daarop, zeer tegen zijn' zin, daar het verblijf te *Amboina* hem wel beviel, tot Predikant te *Banda* aange-

(*) Men zie b. v. de befchrijving der *Civetkat*, III. D. 1. St. bl. 270–272., van den *Casuaris*, bl. 298–300. enz.

(†) Het tweede Deel en het eerfte Stuk des derden Deels.

ſteld, alwaar hij echter ſlechts tien maanden bleef (binnen welke hij vele bouwſtoffen tot kennis dezer eilanden opdeed, en door den toenmaligen Gouverneur VAN ZIJL wel ontvangen werd), en daarop naar *Amboina* terugkeerde, alwaar hij in 't huwelijk trad. In 1692 beſloot hij tot de terugreis naar 't vaderland, die echter eerst in 1694 kon worden volbragt. Op zijne reis naar *Batavia* was men in groot gevaar. Het ſchip ſtiet tegen eene rots; doch door de vermaningen en beloften van den Predikant deed de manſchap haar uiterſte best, en wond het vaartuig gelukkig los. Te *Batavia*, en in 1695 in 't vaderland gekomen, deed hij de reize andermaal in 1705 met het ſchip *'t Hof van Ilpendam.*

Thans ging de reis over *Madera*, de *Kanarische-* en kort daarna over de *Kaapverdische* eilanden. Aan de *Kaap de Goede Hoop* gekomen, belette VALENTIJN, dat men het land, hetgeen door den ſchipper voor de *Saldanha*-baai werd aangezien, voorbij voer. Aan de *Kaapstad* werd hij door den oud-Gouverneur VAN DER STEL op *Constantia*, en door zijn' zoon, den Gouverneur, op *Welteyreden* prachtig onthaald. Op den overtogt naar *Batavia* had VALENTIJN ſchrikkelijk weder met hagel en ſneeuw; het hield zoo lang aan, dat men begreep het ſchip te moeten wenden, om niet door de holle zee van achter overweldigd te worden. Doch dit wenden was gansch niet zonder gevaar; VALENTIJN, die veel gave van opmerking had, raadde den Schipper, een middel, op zijne vroegere reize naar *Indië* gebezigd, aan te wenden, om namelijk twee zeilen achter voor de kajuit te ſpannen. Dit werd bewerkſtelligd, en redde ſchip en manſchap, waarvoor de Predikant niet

weinig dankzegging ontving. Bij de komst te *Batavia* ontwaarde men een gevaarlijk lek, 't welk het gansche schip had kunnen doen zinken.

Moeijelijkheden wegens Valentijns Bijbelvertaling.

VALENTIJN werd nu (onder VAN HOORN) in die noodlottige onderneming des jaars 1706 gebezigd, waarover wij boven gesproken hebben. Hij keerde vervolgens naar *Amboina* terug, doch door een regtsgeding met den Gouverneur-Generaal VAN RIEBEEK werd het verblijf hem verbitterd. De Schrijver verhaalt, dat deze Gouverneur hem aldaar, om zijne overzetting des Bijbels in het lagere *Maleitsch* zoo bijzonder vijandig was. Men had namelijk de noodzakelijkheid eener Bijbelvertaling in de meer algemeene taal van den *Indischen Archipel*, de *Maleitsche*, noodig geacht. Nu is deze taal tweevoudig: het *hooge Maleitsch*, meer deftig en met een aantal vreemde en zwierige woorden gemengd, dient voor de *hoogere* standen; de lagere verstaan die taal weinig, daar zij onder elkander het meer eenvoudige *lage Maleitsch* spreken. In *deze* laatste nu begon VALENTIJN, die daarin door langdurige oefening zeer bedreven was, de gewijde Schriften over te brengen, eer hij nog in 1694 naar 't vaderland keerde. Doch Do. LEIJDEKKER had eene vertaling des Bijbels bezorgd, na zijnen dood door den Predikant VAN DER VORM voltooid, in het *hooge Maleitsch*, welke taal, als meer vatbaar voor taalkundige beoefening, en meer in de hoogere standen vallende, genoegzaam alléén door de Predikanten, die zich niet met het *volk* inlieten, verstaan werd. De Kamer van Zeventienen gaf dus, op voorstel van den Gouverneur RIEBEEK, die zijns zwagers LEIJDEKKER's vertaling zeer begunstigde, aan deze de voorkeur, hetwelk

den eerlijken VALENTIJN niet weinig griefde, en tot terugkeering naar het vaderland deed besluiten. Ten slotte werd geene der vertalingen gedrukt, en bleven beide liggen. Die van LEIJDEKKER werd in eene kas in de kerkenkamer gesloten, ten prooi aan 't ongedierte en witte mieren. Naderhand, in 1722, werd tot derzelver uitgave besloten. Het is mij onbekend, of dit werk tot stand gebragt is. Eerst in onzen tijd heeft het *Nederlandsche* Bijbelgenootschap de taak der vertaling van de Heilige Schrift weder op zich genomen, doch aanvankelijk ook den misslag begaan, van het *hoog-Maleitsch* te bezigen, iets, 't welk men door eene aandachtige lezing van VALENTIJN had kunnen voorkomen. Naderhand is echter ook bij de vertaling acht op de volkstaal gegeven.

Toestand van de Godsdienst en het volksonderwijs in de Molukken, vooral op Amboina.

Bij gelegenheid, dat wij van de bemoeijingen dezes leeraars gewagen, zullen wij, volgens VALENTIJN's getuigenis, nog de moeijelijke taak van eenen predikant in het *Maleitsch* beschouwen. Er waren namelijk in de eilanden van *Amboina* en *Banda*, gelijk in de eigenlijk gezegde *Molukken*, een vrij groot aantal Christenen, destijds wel 33,550 onder *Amboina* alléén, die, als de getrouwste onderdanen der Regéring, zeer door deze begunstigd werden, te meer, daar zij Protestanten waren. De taak, om alle deze gemeenten te bezoeken, was zwaar. Uit *Ternate* moest men die reis naar de naburige eilanden, tot *Mindanaō* en *Celebes* toe, door diepe moerassen en geweldige bosschen, en van *Banda* naar de zuidoostelijke en zuidwestelijke eilanden met groote ongemakken doen. Het werk was op *Amboina* onder *twee* predikanten verdeeld, waarvan de een te land over de gebergten van *Ley-Timor* en het ci-

land *Oma* niet minder dan *zesentwintig* dorpen moest bereizen. Dit werd in de eerfte tijden *te voet* gedaan; daarna begreep men, dat deze vermoeijenisfen toch te zwaar waren, uithoofde der veelal ontoegankelijke wegen in het gebergte, en men vergunde aan de predikanten een paard, hetwelk echter door een' derzelven uit overgroote zuinigheid werd verkocht. Sedert bezigde men draagftoelen over de fteilfte wegen, of moest zich van een paard ten zijnen koste voorzien. Deze draagftoel werd om beurten door tien of twaalf inlanders gedragen; men ging verzeld van een' inlandfchen ouderling te voet, en het goed werd nagedragen. Op deze wijs reisde VALENTIJN. — De tweede predikant bezocht ter zee de eilanden *Boero*, *Manipa*, *Bonoa*, *Honimoa*, het groote *Ceram* en *Noussa Laut*, te zamen met negenentwintig Christendorpen. Deze reis was, volgens VALENTIJN, nog veel zwaarder en ongemakkelijker, daar het vaartuig doorgaans vrij flecht was. Zij was tevens een kerkelijk en een fchoolbezoek (gelijk destijds de fcholen alle met de kerk in het naauwfte verband ftonden). Dezelve duurde voor iederen predikant omtrent twee maanden. Voor alle deze moeite bekwamen de twee *Maleitsche* predikanten niet meer dan twee lasten rijst, boven de twee of drie *Hollandsch* predikenden vooruit. In de afwezigheid der predikanten namen de fchoolmeesters doorgaans een gedeelte van hunne taak op zich, door des Zondags met voorlezen eener gedrukte leerrede, bidden, en zingen de Godsdienstoefening te leiden. In de 55 Christendorpen waren dus de fchoolmeesters lieden van aanbelang, daar, als er iets te fchrijven of aan de Regéring te berigten viel, zulks hun werd op-

gedragen. Deze schoolonderwijzers moesten alle maanden één op het kasteel komen, om onderwezen en onderzocht te worden.

VALENTIJN gaf zich tot opleiding en godsdienstig onderwijs der inlanders veel moeite. Hij maakte de Psalmen voor den zang in 't *Maleitsch* geschikt; vertaalde in die spraak den *Heidelbergschen* Catechismus, de Formulieren, de *Apokryphe* boeken, en den inhoud der Bijbelsche schriften; vervaardigde een Bijbelsch spreukboek, naar de Oostersche wijze ingekleed, eene vergelijking der *Maleitsche* en *Hebreeuwsche* talen, en vertalingen van twee oorspronkelijke *Maleitsche* werken, de Geschiedenissen van NABI YOUSSEF en NABI MOUSA (der Profeten JOSEPH en MOZES). Eindelijk stelde de onvermoeide man een groot *Maleitsch Nederduitsch* woordenboek op. Alle deze werken hield hij onder zich, en het is nog onbekend, of dezelve gedrukt zijn, hoewel het tegendeel mij het waarschijnlijkst voorkomt (*).

Valentijns Oud- en Nieuw-Oostindië.

Wanneer men nu nagaat, dat VALENTIJN, behalve deze belangrijke en tot zijn ambt betrekkelijke bezigheden, nog eene uitvoerige beschrijving en geschiedenis van geheel *Oostindië* (de beide schiereilanden), *Perzië*, *China*, *Japan* en de *Kaap de Goede Hoop* in acht groote folianten vervaardigde, en daarbij zijne beschrijvingen door naauwkeurige kaarten en platen heeft opgehelderd; dat hij daarin een gedenkstuk van de grootheid en den roem zijner Natie gesticht heeft, zoo zal men gewisselijk erkennen, dat hij zijnen tijd niet in ledigheid heeft door-

(*) VALENTIJN, III. D. bl. 105-118. 131. IV. D. 2. St. bl. 96-153.

gebragt. Jammer ſlechts, dat hij geen denkbeeld had van een groot of algemeen overzigt. Zijn werk, waaraan wij voor het overige de grootſte verpligtingen hebben, is geheel verſnipperd in kleine gedeelten (*); in ieder eiland beſchouwt hij de geſchiedenis *afzonderlijk*, en zonder betrekking tot het geheel des *Nederlandschen* Rijks in *Indië*. Men vindt ſlechts in het eerſte Deel, bij wijze van inleiding, een verhaal van de oudſte togten naar *Indië*, van die der *Portugeezen* en eerſte *Hollandsche* reizigers; maar anders zijn de togten, b. v. van RIJKLOF VAN GOENS, door een aantal verſchillende boekdeelen zoodanig verdeeld, dat men die niet dan met veel moeite kan vinden. Groote geleerdheid, betrekkelijk tot de bezochte landen, kan men VALENTIJN niet ontzeggen, doch zijn ſtijl is vermoeijend door langwijligheid en op meer dan ééne plaats hinderlijk plat.

VALENTIJN keerde in 1714 in het vaderland terug.

Van eenig belang voor de aardrijkskunde is ook de reis van EVERT IJSBRANTSZ. IDES, uit *Glückstadt* in *Holstein*, door *Siberiën* en *Mongolye* naar *China*, voor PETER *den Grooten* ondernomen. Deze reiziger, die in bijzondere betrekking ſtond tot den beroemden *Amsterdamschen* Burgemeester WITSEN, en daarom hier ook als *Nederlandsch* reiziger wordt opgenoemd, was Gezant des *Russischen Czaars* in *China* van 1691 tot 1695. De kaart van Noordelijk *Rusland* (*Noord- en Oost-Tartarye*), door den geleerden WITSEN vervaardigd, ſtrekte hem tot een' veiligen gids; waarvoor hij openlijk zijnen dank betuigt. De reis

Reis van E. IJ. Ides naar China door Rusland.

(*) Daarbij komt, dat de orde geheel willekeurig dooreen geworpen, en noch *geographisch*, noch *alphabetisch* is.

werd van 1692 tot 1695 gedaan, doch kwam eerst in 1704 in het licht. Dezelve had meestal te water plaats. De aanmerkingen van den reiziger zijn soms zeer gegrond en belangrijk. Over het westelijke *Siberië* zijn zijne berigten zeer kort, hoezeer hij van de *Samojeden* eene vrij goede beschrijving geeft (*), maar des te belangrijker omtrent het oostelijke of *Daurië*, omtrent de zeden der *Tungusen* en andere Natiën, die het *Schamanismus* of eene met tooverij ten naauwste zamenhangende Godsdienst huldigen. Ten aanzien der, vooral in onzen tijd, door de *Geologen* met zoo veel ophef vermelde *Mammouths*-beenderen niet alleen, maar geheele ligchamen met huid en hair onder 't ijs gevonden, geeft deze oude reiziger reeds berigten, die alle aandacht verdienen (†). Het is zonderling, het gevoelen van CUVIER reeds door IJSBRANTSZ. IDES vermeld te vinden, als dat der *Russen* vóór PETER *den Grooten*. „De oude *Siberische Russen*" – schrijft hij – „zeggen en gelooven, dat de *Mammouth* even zoo een dier is als de olifant, en meenen, dat de olifanten vóór den Zondvloed zich in deze landen opgehouden hebben, alwaar toen eene warmere lucht moet zijn geweest, en dat met den Zondvloed hunne verdronkene ligchamen, met door en over het water te zwemmen, onder de aarde gespoeld en geweld zijn; maar na den Zondvloed was de luchtstreek, die van te voren warm was geweest, in eene koude veranderd, zoodat zij van dien tijd af in de aarde zouden bevrören gelegen hebben, en

(*) Ook DE BRUIN geeft in zijne tweede Reis een belangrijk verslag en afbeelding van dit volk.

(†) bl. 31. 32.

deswege voor de verrotting zijn bewaard, tot dat zij ontdooijen en voor den dag komen; dat geene onverſtandige meening is, om er eenig geloof aan te ſlaan." De overeenkomst met CUVIER is volkomen, zoo men ſlechts door *Zondvloed* een vroeger tijdperk verſtaat.

Ook omtrent *China's* noordelijk gedeelte, den grooten muur, de ſtad *Peking*, het gehoor des Gezantſchaps bij den Keizer, of (zoo als IJSBRANTSZ. hem noemt) *Koning* van *China*, zijn de medegedeelde bijzonderheden niet te verſmaden. De reis is met afbeeldingen opgehelderd.

Nog ééne merkwaardige *Nederlandsche* reis van denzelfden tijd vereischt onze aandacht. Het is die van WILLEM BOSMAN, naar de Goudkust van *Guinea*, een tot nu toe zeer weinig bekend land, hetwelk door dezen reiziger, wiens werk in verſcheidene talen is overgezet, eerst regt bekend is geworden. W. Bosman.

Na de verovering van *d'Elmina* en *St. Thomas*, alsmede van *Axim* in 1643, hoopten de onzen den alleenhandel, voornamelijk in ſlaven, dien de *Portugeezen* vroeger gedreven hadden, ook te zullen erlangen. Doch hierin bedrogen zij zich. Wij zagen reeds, hoezeer de *Engelschen* hen hier in 1664 beſtookten; en van hunne veroveringen behielden deze bij den vrede het ſterke *Cabo Cors*, thans nog onder den naam van *Cape Coast* hunne hoofdplaats. De onze was *St. George d'Elmina*; een fort, hetwelk tot de beste en ſterkſte behoort, die de *Europeanen* in *Afrika* bezitten. Deze vestiging werd voor ongelijk veel belangrijker gehouden dan *Kaap Cors*. Doch niet alleen zulk eene geduchte Mogendheid als Staat der kust van Guinea.

Groot-Brittanniën, ook *Deenemarken* leide in 1657, en *Brandenburg* (naderhand *Pruissen*) in 1685 hier volkplantingen, of althans bezittingen aan. De Negers hechtten zich over 't algemeen (nogtans met eenige uitzonderingen, gelijk wij bij het verhaal van DE RUITERS togt hebben gezien) aan de *Hollanders*. Derzelver handel werd hier door de *Westindische* Maatſchappij gedreven, die echter zeer door den ſluikhandel leed, van vele *Engelsche* en ook *Nederlandsche* ſchepen, die aan de inboorlingen hunne goederen tegen een *derde of vierde* goedkooper leverden dan de Maatſchappij. Ook werden deze ſchepen dadelijk, wanneer zij door die der Maatſchappij genomen waren, voor goeden prijs verklaard; en, wanneer zij tegenſtand boden, moest de manſchap met den dood geſtraft worden. Deze bepaling werd echter zelden ten uitvoer gebragt; en door de (misſchien niet onbaatzuchtige) ſlofheid van de bedienden der Maatſchappij werden ſlechts weinige dier ſmokkelvaartuigen genomen; ten minſte betuigt BOSMAN, dat zulks in zijnen tijd zelden gebeurde.

Verblijf van Bosman aldaar. Zijne berigten over dezelve. De binnenlanden.

De reiziger, van wien wij ſpreken, was Opperkoopman en Raad van het kasteel *St. George d'Elmina*, en tweede perſoon op de kust (na den Directeur-Generaal). Hij was bij zijn vertrek, zoo 't ſchijnt, nog jong; althans zijn ſtijl is vrij luchtig en vrolijk, tot op de grenzen van het dartele, waarover hij zich zelfs in de voorrede meent te moeten verontſchuldigen. Hij kon zich daartoe ook beroepen op de omſtandigheid, dat hij geene deftige reisbeſchrijving, maar eene reeks van gemeenzame brieven over zijn onderwerp heeft uitgegeven, aan ver-

ſcheidene perſonen in 't vaderland geſchreven, en die den natuurlijken, zedelijken en ſtaatkundigen toeſtand des lands en van deszelfs inwoners op eene ongedwongene en behagelijke wijze ſchilderen (*). BOSMAN ſpreekt (een navolgenswaardig voorbeeld voor reizigers) meer van zijn onderwerp dan van zich zelven, en dit laatſte ſlechts dan, wanneer de meerdere opheldering van het eerſte zulks vordert. Na eene plaatsbeſchrijving der *Europische*, vooral der *Nederlandsche* vestigingen langs de kusten, gaat hij tot die der binnenlanden over, en vermeldt daarin onder anderen het land der in onze dagen zoo bekend gewordene *Asjanties* of *Asjantijnen*. Hij verhaalt dan, dat de *Negers* van het goudrijke *Dinkira* door hunne mijnen en hunnen handel zoo magtig geworden waren, dat zij zich eene meerderheid boven alle de andere ſtammen aanmatigden; doch dit was de oorzaak van hunnen val. Die van *Dinkira*, een Gezantſchap van 's Konings *vrouwen* gezonden hebbende, om dien van *Asjantie* te begroeten, werd dit Gezantſchap zeer minzaam ontvangen, met geſchenken teruggezonden, en door een tegengezantſchap uit den *Harem* des Konings der *Asjantijnen* beantwoord. Eene dezer vrouwen behaagde den Koning van *Dinkira* zóó, dat hij zijne lust aan haar boette, en haar, toen ook met geſchenken, aan zij-

(*) Onder den naam van *Naauwkeurige beschrijving van de Goud-, Tand- en Slavenkust*, met platen, Amſt. 1704, 4to., *tweede verbeterde en vermeerderde druk*, 1711, 4to. Er zijn twintig brieven, waarbij er nog twee van de Zeekapiteins NYENDAAL en SNOECK gevoegd zijn, welke eene beſchrijving van het eiland *Formosa* of *Benin* (in het diepst der bogt van *Guinea*) behelzen.

nen nabuur terug zond. Dit feit was niet dan met bloed te vergoeden, en daarom trok SAÏ TOCTOE, de eerfte Koning der *Asjantijnen*, waarvan de Gefchiedenis melding maakt, met een groot leger tegen die van *Dinkira* op, welke hem vergeefs door goud zochten te verzoenen, niettegenftaande de misdadiger, die zijnen toorn had gewekt, overleden was. De flag werd geleverd, en, volgens de berigten der Negers, zouden daarin wel honderdduizend man zijn gebleven, eene blijkbare overdrijving, waarmede BOSMAN zich vrolijk maakt. De buit werd op wel duizend *mark* gouds gefchat, ten minfte volgens de berekening van eenen Blanken, die bij den Koning van *Asjantie* een gezantfchap bekleed had, en uit wiens voorloopige berigten BOSMAN dit verhaal had getrokken. Het nadere verflag, waarvan onze reiziger zeer veel verwachtte, had hij nog niet gezien. Het Rijk van *Dinkira* was vernietigd, en dit was de eerfte trap der grootheid van *Asjantie* (*).

De kust. Haar burgerlijke en natuurlijke toeftand.

Na het berigt der goudlanden keert de reiziger weder naar de kust, geeft een algemeen verflag van de *Nederlandsche* Regéring aldaar, namelijk een Directeur-Generaal, die, hoewel fchijnbaar eenen Raad nevens zich hebbende, nogtans door den invloed van zijn gezag, en de daardoor verwekte vrees, alles onbepaald regeerde, een Fiskaal, een Opperkoopman, Boekhouder, Magazijnmeester, en verfcheidene klerken (†). Alsdan gaat hij over tot eene befchrijving van het klimaat en de inwoners, die hij zeer ongunftig affchildert. Doch hoezeer dit tafereel met die harde kleuren is voorgedragen, welke de algemeene ver-

(*) BOSMAN, Zesde brief. (†) Zevende brief.

achting voor *Zwarten* en *Wilden* daaraan nog in het begin der achttiende Eeuw moest bijzetten, zoo moet men toch ook bedenken, dat de *kustbewoners* een (misschien door omgang met *Europeërs*, die slaven koopen) diepbedorven geslacht zijn, niet bij de betere binnenlanders te vergelijken (*). Hunne zeden en gewoonten, levenswijze, godsdienst, regéringsvorm, huwelijken, behandeling van zieken, worden zeer uitvoerig en op eene belangrijke wijze beschreven, benevens de begrafenissen en menschenoffers bij de graven hunner Koningen, waarvan de Schrijver ijsselijke voorbeelden verhaalt (†). (Deze gruwelen werden echter aan de kust, onder het gezag der *Hollanders*, niet geduld.) Daarop gaat de Schrijver tot een verslag der voortbrengselen van deze kusten over, en wel vooreerst der viervoetige dieren, vogelen, kruipende dieren en visschen, 't welk niet alleen naauwkeurige en door platen opgehelderde be-

(*) Zie mijn *Afrika*, *ten vervolge op* ZIMMERMAN, II. D. bl. 39. 40.

(†) Onder anderen had hij, bij zulk een menschenoffer, iemand, na wreede martelingen, het hoofd met een' sabel door een kind van zes jaren zien afzagen, waarmede dit bijna een uur doorbragt! *Dertiende brief.* BOSMAN geeft nog meer voorbeelden van dergelijke wreedheden op, onder anderen van zekeren Koning ANQUE, dien hij in 1692 bezocht. Een van deszelfs vrouwen was met een koralen halsband versierd, waarvan een eind afhing, 't welk een Neger met bewonderende aandacht bezag en in de hand nam, zonder dat de vrouw hem tegenhield. De Barbaar liet zoowel dien man om zijne daad, als de vrouw wegens gebrek aan tegenstand, onmiddellijk ter dood brengen, en *dronk het bloed met lange teugen.* Op een' anderen tijd deed hij eene zijner vrouwen de hand afhouwen, en wilde, dat zij hem met de andere nog moest kammen en het hair schikken!

schrijvingen, maar ook vooral onderhoudende bijzonderheden wegens de geaardheid der beschrevene dieren en de jagt op dezelve behelst, en eindelijk van den rijken plantengroei der kust. De vier laatste brieven bevatten, als aanhangsel, eenige merkwaardige anekdoten van wilde dieren (slangen, tijgers en derzelver jagt, olifanten, enz.) en eenige bijzonderheden van onderscheidene gedeelten des lands, vooral *Ardra* en *Weida*, of, zoo als onze Schrijver het noemt, *Fida*. Zoo weet BOSMAN ons door eene belangwekkende voordragt te boeijen, zonder daarom de waarheid aan zucht tot behagen op te offeren; want vele zijner berigten zijn door latere schrijvers volkomen bevestigd.

Staat der Westindische Maatschappij.

De nieuwe *Westindische* Maatschappij, de opvolgster der oude, ging op verre na niet zoo zeer als de *Oostindische* vooruit. Hare uitdeelingen waren nooit hooger dan tien ten honderd, en dit had slechts ééns, in 1687 plaats; in 1682 was het acht, in 1684 zes ten honderd geweest; sedert overtrof de uitdeeling nooit vijf ten honderd (*), maar was doorgaans op die hoogte, of op vier bepaald, tot dat dezelve in 1728 zelfs tot op *drie* ten honderd daalde (†). Desniettemin begon *Suriname* aanmerkelijk te bloeijen. Het was uit de ramp van 1712, die ons nu te vermelden staat, met vernieuwden luister herrezen.

Oorlog met Frankrijk van 1702 tot 1713.

De oorlog was, na den *Rijswijkschen* vrede, ten derdenmale met *Frankrijk* uitgebroken, ter zake van de *Spaansche* erfopvolging. Over 't algemeen werd

(*) Behalve eenmaal, in 1706.
(†) *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 235.

dezelve luisterrijk door ons gevoerd, en de *Franschen* ondervonden, door genoegzaam jaarlijksche nederlagen, door het goed en bloed der onzen gekocht, dat *Hollands* vijandschap, 't welk thans 130,000 man tegen hen op de been hield, niet te verachten was. Om zich hierover te wreken, en tevens eenige schâvergoeding voor de zware verliezen, die *Frankrijk* moest lijden, te vinden, werd aldaar tot eene onderneming naar *Suriname* besloten. Deze volkplanting was sedert 1693 zeer aanmerkelijk in welvaart toegenomen; de wijze beschikkingen van SOMMELSDIJK, hoezeer bij zijn leven gedwarsboomd, en met zijnen dood, zoo 't scheen, vernietigd, hadden vruchten gedragen. In het gemelde jaar telde men slechts vijftig, en in 1712 reeds over de tweehonderd suikerplantaadjen, van welke velen reeds meer dan 30,000 guldens waardig waren, en 12,000 slaven (*). De kolonisten en planters gingen voor *rijk en weelderig* door. Tegen hen besloot dus *Frankrijk* zijnen slag te slaan (†).

Staat der verdediging van Suriname.

De inloop der rivier van *Suriname* is moeijelijk uithoofde der zandbanken. Nogtans kunnen, bij wassend getij, schepen, die niet dieper gaan dan twintig voet, aldaar binnen komen. Twee uren van den mond der rivier valt de *Commewine*, die de *Cottica* te voren heeft opgenomen, in den hoofdstroom, en

(*) *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 167.

(†) Het is merkwaardig, dat men daarmede wachtte, tot men van *Engeland* zeker was door het jammerlijke Ministerie van BOLINGBROKE, hetwelk met de *Franschen* heulde, en met dezelve reeds heimelijk den vrede gesloten had. *Dit* zou de *Franschen* op hunne vaart over den Oceaan, naar eene *Hollandsche* volkplanting, niet belemmeren.

hier hadden de *Nederlanders* hunne middelen van verdediging; eene batterij aan de rivier *Suriname* (de *redout Leyden*), daartegenover aan den Wester-oever de *redoute Purmerend*, en, in den hoek der vereeniging van de *Commewine* en *Suriname*, het kasteel *Amsterdam*. Deze drie werken maken eenen driehoek, waarvan het kanonvuur de invaart der beide ſtroomen volkomen belet. Het kasteel, rondom in moerasſen gelegen, is ſlechts langs éénen naauwen weg toegankelijk. Drie uren hooger ligt aan de *Suriname* (op den linker- of westeroever) de ſchans *Zelandia*, die de ſtad *Paramaribo* dekt. In den hoek tusſchen de *Commewine* en de *Cottica* ligt de verſchanſing *Sommelsdijk* (*).

Mislukte poging der Franſchen op Suriname. 8. Junij 1712.

Men had hoegenaamd geene verwachting van vijanden in de Kolonie; maar meende, dat de *Fransche* ſcheepsmagt *Hollanders* waren. Het zou dus ook bijna gelukt zijn, de onzen te verrasſen; doch de weifeling der *Franschen* behield de Kolonie. Zij meenden eerst de *Commewine* op te zeilen, en *Sommelsdijk* te verrasſen, doch, zekerlijk begrijpende, dat hiermede weinig gewonnen was, zakten zij dien vloed weder af, met oogmerk om *Zelandia* en *Paramaribo* te overrompelen. Te naauwernood ontkwam de Commandeur een hem vervolgend *Fransch* ſchip, doch onder het geroep aan de ſchepen, die voor *Paramaribo* lagen: *Mannen! schiet er op, het zijn Franschen!* In de verwarring had men echter

(*) Vergel. RAYNAL, *Hist. philos. et polit. des Européens dans les deux Indes*, L. XII. Ch. 44. met de kaart van *Suriname* in HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 521., die zeer goed overeenkomen.

geene bepaalde bevelen, waarop de korporaal HENDRIK VAN EYK met nog acht of tien andere burgers vol geestdrift uitriep: *Order of geen order! die mij lief heeft, die volge mij!* toen geliet zich elk dier braven, door te roepen en bevelen te geven, als of hij ten minften eene *compagnie* onder zich had. De *Franschen*, hierdoor bedremmeld, en daarenboven door den modderigen bodem bezwaarlijk kunnende landen, deinsden af. Zij waren (zoo als men naderhand uit de gevangenen vernam) zeshonderd man en elf vaartuigen fterk. Een uur later poogden twaalf andere vaartuigen met zevenhonderd man weder te landen, en wel op eene plaats, alwaar het fort *Zelandia* geheel open lag; doch zij werden door Kapitein BLEY met drie kanonnen, met fcherp geladen, zoodanig ontvangen, dat zij dadelijk naar de overzijde weken, en zich met hunne makkers vereenigden. Nu kwamen de burgers en de planters op de rivieren van alle zijden bijeen; men nam acht ftukken gefchut van de fchepen voor de ftad, en maakte daarvan eene foort van in de haast opgeworpene batterijen. De *Franschen*, nu voor een warm onthaal beducht, zakten de rivier af in zee, en kozen de ruimte.

Hervatte poging in October. De Kolonie onder brandfchatting gelegd.

Doch deze welgelukte verdediging, die toont, dat eene bijna weerlooze volkplanting (om niet te fpreken van een' verwaarloosden Staat) veiligheid vindt in de kracht en moed van deszelfs burgers, wanneer deze flechts den vijand het hoofd *willen* bieden, deed de noodzakelijkheid gevoelen, om voortaan op zijne hoede te zijn. Men was nu ijverig met het beramen eener geregelde verdediging, tegen toekomftige aanvallen, bezig. Men befloot, verfchanfingen

bij *Paramaribo* op te werpen, en het fort *Zelandia* in weerbaren ſtaat te brengen. Een loos alarm, eenige dagen later, toonde wel de gewilligheid en den moed der burgerij van *Suriname*, om zich tegen den vijand te meten. De burgers liepen als om 't zeerst, te midden van eenen *tropischen* plasregen (die de onzen in hevigheid verre overtreft), met hun geweer naar de rivier. Hunne eenige zorg was, dat hun kruid, de pan en ſteen niet door de vochtigheid onbruikbaar mogten worden. Met eene onbeſchrijfelijke gewilligheid en vaardigheid gehoorzaamden zij aan hunne bevelhebbers, en laadden het kanon met zoo veel drift, als of zij (zegt HARTSINCK) naar eene bruiloft liepen. Doch hetgeen deze beweging veroorzaakt had, waren juist burgers, die van de *Commewine* tot hulp naar *Paramaribo* kwamen.

De bevestiging van *Paramaribo* werd intusſchen beraamd: doch toen het werk begonnen zou worden, was het te laat. CASSARD had gezegd, *dat hij de Kolonie binnen vier maanden weder zou bezoeken;* maar, hoezeer men ook maatregelen van voorzorg nam, men geloofde zulks niet. Den 10den October 1712 verſcheen hij met acht oorlogſchepen, zeven barken en dertig *barkassen*, bemand met *drieduizend* man, waaronder vele *Franschen*, van het geharde, onverbiddelijke ras der *Flibustiers*, wreede vrijbuiters, meest uit *Franschen* en *Engelschen* beſtaande, wier plundering der *Spanjaarden* eene bloedige bladzijde in de geſchiedenis vult. CASSARD eischte eene brandſchatting, met bijvoeging, dat hij zich in drie dagen van het geheele land meester zou kunnen maken, en de ſtad naar believen door bommen of door honger in zijne magt

bekomen. De burgerkapiteinen, aan welke deze brief werd medegedeeld, begrepen, dat zulk eene opbrengst flechts een lokaas voor de *Franschen* zou zijn, om weder te komen; dat men hen liever moest laten afbranden, wat zij konden, *vermits zij toch om de doove kolen niet gekomen waren;* maar dat men, wegens de geringe magt, met befcheidenheid moest antwoorden. De Regéring was van hetzelfde gevoelen; en de hoplieden vermaanden de burgers tot eene dappere tegenweer. Vrouwen en kinderen namen de vlugt uit de ftad, door bosfchen en moerasfen heen, onder het geleide van eenige flaven. Toen zal wel de onmenfchelijkheid van zulke meesteresfen, die, vooral in de Kolonien, zich omtrent *Zwarten* alles geoorloofd achten, eene nooit voorziene vergelding hebben ontvangen van diezelfde Negers, thans befchikkers over haar lot (althans HARTSINCK geeft zoo iets te kennen); terwijl aan den anderen kant ongetwijfeld de menfchelijkheid en goede behandeling, door die verachte wezens van hunne heeren of vrouwen ondervonden, voor *dezen* in die oogenblikken rijke vruchten van trouw en dankbaarheid zal gedragen hebben.

Niettegenftaande eene manmoedige verdediging, zoo van het (verwaarloosde) fort *Zelandia* als van de fchepen voor *Paramaribo*, waarbij zich ook de *Joden* onder hunnen Kapitein IZAÄK PINTO niet weinig onderfcheidden, gelukte het nogtans de *Franschen*, met hunne groote magt voorbij de ftad de rivier op te zeilen, eenige plantaadjes te plunderen, en de ftad te bombardéren. Nadat men zich tien dagen gehouden had, werd eindelijk op den 20ften October, na eene her-

haalde opeifching des vijands, eene overeenkomst gesloten. Men zou *een jaar inkomsten der Kolonie*, vastgesteld op 15,000 okshoofden suiker (tegen 1½ stuiver het pond berekend, 622,800 *Hollandsche* guldens waardig) betalen *binnen veertien dagen;* anderszins zou het, elken dag langer, 25 vaten meel en 2000 ponden vleesch meer bedragen. *Binnen* dien tijd was zulks onmogelijk, doch den 6den December was alles in koopmanschappen, gereed geld, suiker, slaven, en voorraad aan het *Fransche* smaldeel geleverd, betaald, en koos DE CASSARD de ruimte. Volgens eene naderhand daarvan gemaakte berekening bedroeg deze som bijkans tien ten honderd van de kapitalen, toebehoorende aan de gegoedste bewoners, zoo dat men het kapitaal van *Suriname* destijds op zeven Millioenen kon begrooten (*).

Geschillen tusschen het Bestuur en de Burgerij. Door de Staten ten voordeele van het eerste beslist.

Deze aanval en brandschatting had, behalve het verlies daardoor toegebragt, ook nog andere schadelijke gevolgen. De burgers waren misnoegd op het Bestuur, wegens de traagheid, in de bevestiging der hoofdstad betoond, en wegens de zware lasten, die men de burgerij tot hare verdediging liet dragen, zonder iets daarvan voor rekening van de Kolonie te nemen. De Burger-Officieren, *door de ingezetenen daartoe gemagtigd*, wendden zich uit dien hoofde aan de Algemeene Staten; Directeuren der *Sociëteit van Suriname* bragten een tegenvertoog in, en ditmaal hield de Regéring in 't moederland, die nog voor eenige jaren de Kolonisten aan de *Kaap*, bij

(*) HARTSINCK, *Beschrijving van Guiana*, II. D. bl. 683–722. *Geschied. van Suriname* (*door eenige Joden*), bl. 83.

eene minder regtvaardige zaak, tegen den Gouverneur had in 't gelijk gesteld, de Regéring van *Suriname* tegen *hare* burgers de hand boven 't hoofd. Het is mogelijk, dat familiebetrekkingen (die omtrent de VAN DER STELS aan de *Kaap* minder werkten) hieraan deel hadden, want na den dood van WILLEM III., was die *Aristokratie*, althans in *Holland* en *Zeeland*, aan de Regéring gekomen, welke eindelijk, tegen 1747, in eene trotsche familieregéring ontaardde. Hoe het zij: men deed den verzoekeren, door de burgerij van *Suriname* gemagtigd, door *Gouverneur en Raden van Politie* (dus door de mannen, waarover zij geklaagd hadden) aanzeggen, dat zij zich voortaan van alle onbehoorlijke bijzondere bijeenkomsten zoude hebben te onthouden, en zich aan hunne Bestuurders te onderwerpen; want dat zij anders gevangenis of uitbanning te wachten hadden, *zoo als Gouverneur en Raden zouden vinden te behooren.* Voorts moest de burgerij, tot nadere schikkingen, alle de lasten en achterstallen, die op haar drukten (in weêrwil der knellende brandschatting) opbrengen. Het misnoegen werd door zulke scherpe plakaten, die juist wrevel moesten wekken, niet weggenomen. Met de versterking der hoofdstad liep het ook nog eenige jaren aan, tot men eindelijk den Ingenieur DRAAK derwaarts zond, om een plan van bevestiging op te maken. Het duurde nogtans volle *twintig* jaren (tot 1733) eer het verdrag tusschen het Bestuur der Maatschappij van *Suriname* en de ingezetenen en verdere belanghebbenden der Kolonie gesloten werd, waarbij men bepaalde, de vestingwerken binnen *zeven* jaren te voltooijen, drie vierde (60,000 guldens jaarlijks) voor rekening der ingeze-

tenen, en één vierde (20,000 guldens) voor die der Maatschappij (*).

Ontvlugte Negers of Marrons.

Een ander nadeelig gevolg van de onderneming der *Franschen* was de toenemende stoutheid der slaven, die met de vlugt van een groot aantal derzelven naar de bosschen van het binnenland eindigde. Er hadden al vroeger verzamelingen dier ontvlugte slaven bestaan; zelfs waren reeds ten tijde der *Engelschen* vele Negers, langs de rivieren van *Suriname*, *Sarameca* en *Copename*, naar de bovenlanden ontvloden, en hadden, onder zeker Opperhoofd JAMES, zich in *Para* verschanst. In 1690 waren de Negers op de plantaadje van zekeren Jood, IMMANUEL MACHADO, opgestaan, en hadden hunnen Meester vermoord. De *Joden*, door den Gouverneur aan zich zelv' overgelaten, deden daarop eenen aanval op de Zwarten, en in dit gevecht tusschen het nakroost van SEM en CHAM in *Amerika's* bosschen werden van de laatsten, die wijken moesten, eenigen gevangen gemaakt en ter dood gebragt (†). Doch de nood, die in 1712 de meeste burgers dwong, hunne vrouwen en kinderen onder de hoede der slaven naar de binnenlanden te zenden, deed geheele troepen van dezen de gelegenheid waarnemen om zich in vrijheid te stellen, en in de digte, genoegzaam ontoegankelijke bosschen, die bijna het geheele binnenland tusschen de *Orinoco-* en *Amazonen*-stroomen bedekken, eene soort van volkplantingen op te rigten. Deze Negers zijn sedert, onder den naam van *Marrons*, voor de Kolonie aller-

(*) HARTSINCK *Guiana*, II. D. bl. 725–728.
(†) *Geschiedenis van Suriname*, bl. 99. 100.

verderfelijkste naburen geweest, en hun voorbeeld diende niet weinig, om de vrijheidszucht ook bij hunne landgenooten, die nog als slaven dienden, levendig te houden, zoodat velen van tijd tot tijd naar hunne broeders in de wouden ontvlugtten. Hiertegen meenden de kolonisten door harde en wreede strafoefeningen te moeten waken, doch dit deed eene geheel verkeerde werking, en vermeerderde het aantal der vlugtelingen zeer aanmerkelijk. Natuurlijk! zoo lang het juk eenigzins dragelijk was, getroostte zich de Neger (die toch ook mensch is, en smart gevoelt, zoo als wij) den verpletterenden arbeid van de suikermolens, in *Guiana's* brandende luchtstreek, om niet de moeijelijkheden en gevaren eener altijd hagchelijke vlugt naar afgelegene streken te loopen; doch toen zich nu de tirannij door vindingrijk bedachte straffen en kwellingen, door zweepslagen, ook voor het kleinste vergrijp, openbaarde, toen de Neger zich als den *natuurlijken vijand* van den Blanken zag behandelen, welke meende, dat het minste blijk van zachtmoedigheid vrees of zwakheid in hem te kennen zou geven; toen greep de wanhoop hem aan, en ontsnapte hij naar de bosschen, om liever onder weg te vergaan, of de vrijheid aan het eind zijner reize te vinden, dan door zware verachting, mishandeling, arbeid en folteringen, een' langzamen dood te sterven. Natuurlijk waren deze wegloopers, in *Afrika* geboren, als slaven naar *Suriname* overgebragt (men noemde ze daarom *Zoutwater-Negers*), en aldaar door mishandelingen tot de vlugt genoopt, nog meer verbitterd tegen de Blanken, dan de zulken, die in de bosschen geboren waren en nooit Blanken gezien

hadden. Deze laatſten noemt HARTSINCK daarom ook de *deugdzaamsten* (*).

Hunne vijandelijkheden en maatregelen tegen dezelve.

Deze boschnegers verſtoutten zich menigmaal tot aanvallen op afgelegene plantaadjen, plunderden of verbrandden dezelve, namen de Negerinnen met of tegen haren wil mede, en vermoordden dan niet alleen de Blanken, maar ook de Negers, die weigerden, zich bij hen te voegen. Dit laatſte was ſomtijds het geval; ja men zag wel eens getrouwe Negers hevigen tegenſtand aan hunne landgenooten bieden, gelijk in 1730 op de plantaadje *Berg en Daal*, behoorende aan den Gouverneur; alwaar, *gedurende het werk*, de overrompelde ſlaven hunne landgenooten met de grootſte verbittering vervolgden, de gevangenen met de kolf van 't geweer doodſloegen, en hoogstwaarſchijnlijk den troep der aanvallers zouden vernield hebben, zonder de vochtigheid, die de geweren deed weigeren.

Natuurlijk namen de volkplanters maatregelen, zoowel om zich tegen dergelijke aanvallen in veiligheid te ſtellen, als om de ontloopenen magtig te worden. Men ſtelde prijzen op dezelve, en de verbazende rijzing daarvan geeft den besten maatſtaf voor de ſnelle toeneming van het kwaad. Eerst was die prijs (in 1685) ſlechts vijf guldens voor ieder hoofd, daarna werd dezelve (in 1698) tot 25 guldens binnen het distrikt der rivieren, en 50 guldens voor de kustlanden vermeerderd. In 1717 ſtelde men reeds *vijftienhonderd* guldens op de *ontdekking* van twee dorpen der *Marrons* (naar KLAAS en PEDRO, twee

(*) HARTSINCK, *Guiana*. bl. 755. 756. *Geschied. van Suriname*, bl. 84. 85.

Negers, genoemd) en zeshonderd op die der verdere dorpen, en *tien* guldens, niet voor het *terugbrengen*, maar voor het *opsporen* van elken naar die dorpen ontvlodenen ſlaaf. Alle ſlaven, die deze of andere dorpen hunner landslieden vonden en bekend maakten, of ook uit dezelve berigt daarvan bragten, bekwamen eene belooning en daarenboven de vrijheid; tegen de ontvlodenen werd in 1721 de doodſtraf bepaald. Doch dit alles baatte weinig. De Kolonisten, te traag of te moedeloos om zelve deze vijanden in hunne ſchuilhoeken te beſtoken (gelijk in de eerſte jaren der volkplanting), namen daartoe huurlingen, die zich met traagheid en onachtzaamheid van hunne taak kweten; en die, zoodra men aan iets gebrek begon te gevoelen, hunne bevelhebbers tot den terugtogt noodzaakten. Er heerschte dus volſtrekt geene krijgstucht onder deze menſchen, en van daar, dat de togten bijna altijd mislukten, en de *Marrons* veilig en gerust in hunne afgelegene woningen vermenigvuldigden.

Landbouw en invoering der koffijteelt in Suriname.

In weêrwil van alle deze tegenſpoeden ging de Kolonie vooruit, zoo als wij gezien hebben. De reden daarvan was de vermenigvuldiging der voortbrengſelen van den landbouw. Voorheen, onder de *Engelschen*, en ook nog verſcheidene jaren later, was ſuiker het eenige, dat voortgebragt werd. In 1706 begon men tabak, katoen en cacäo, in 1708 indigo te kweeken; doch de laatstgenoemde teelt liet men geheel varen, toen in 1720 de koffij in *Suriname* werd ingevoerd. Wij hebben boven gemeld, dat WITSEN het eerst, uit den kruidtuin te *Amsterdam*, koffijboomen naar *Suriname* zond; deze teelt ſchijnt echter ook hier in den beginne, even als op *Java*, verzuimd te zijn;

het is althans de algemeene overlevering, door HARTSINCK medegedeeld, dat de kostbare plant hier het eerst met vrucht is aangekweekt door zekeren HANS BADE, eenen *Duitscher*, die, door zekere bereiding van daartoe geschikte aarde, de boomen het eerst aan den groei had gekregen. Het schijnt, dat deze boomen van de koffijboomen, door WITSEN aan den Gouverneur VAN DER VEEN gezonden, zijn voortgekomen, doch nu eerst regt met oordeel werden aangekweekt. De koffij kostte toen in *Holland* nog *vijf* of *zes guldens* het pond.

Opsporing van andere bronnen van welvaart.

Ook begonnen de volkplanters nu het oog te vestigen op de veelvuldige rijkdommen, welke de natuur hun in de omliggende bosschen en bergen geschonken had, onder anderen op het was, door de wilde bijen in de hooge boomen dier wouden gemaakt, en men begon reeds, gelijktijdig met de *Portugeezen* in *Brazilië*, naar het goud te zoeken, hetwelk de natuur in beide landen voortbrengt. Doch terwijl de goudmijnen van *Brazilië* tot de rijkste der wereld behooren, zijn die van *Suriname* nimmer belangrijk geworden, noch hebben de kosten bestreden, gelijk wij in 't vervolg zien zullen.

De Kolonie Berbice. Hare oprigting.

De naburige Kolonie *Berbice* (naar de rivier, langs welke zij ligt, dus genoemd) bestond sedert 1626, doch kwijnende, en in gedurige oorlogen met de *Indianen* der binnenlanden, tot dat deze eindelijk hooger op trokken. De Kolonie behoorde alstoen aan het *Zeeuwsche* geslacht VAN PERRE, bevolkers van het land. In 1666 werden de *Engelschen* dapper teruggeslagen. Er waren als toen vijf plantaadjen. In 1673 ontstond er een opstand onder het krijgsvolk, doordien, wegens den zwaren oorlog, in

geene zeventien maanden een enkel ſchip was aangekomen, en dus de ſoldaten gebrek leden. De aankomst nogtans van eenen nieuwen Commandeur en twee ſchepen in Januarij 1674, deed den vorigen Commandeur ontſlaan, en herſtelde de rust.

Berbice door de Franſchen gebrandſchat.

De nieuwopgerigte (tweede) *Westindische* Maatſchappij maakte aanſpraak op *Berbice*, als zijnde onder haar oktrooi begrepen. De VAN PERRE's, ſedert zoo langen tijd bezitters, kenden zich het regt van eigendom toe. Doch men kwam in 1678 overeen, dat zij *Berbice* als een *erfleen* van de Maatſchappij zouden houden, en voor ieder ſchip naar die Kolonie vijfhonderd vijfenzeventig guldens betalen. Voorts mogt de Maatſchappij alléén de volkplanting van Negerſlaven voorzien. In 1689 hadden de *Franschen* er 26,000 guldens brandſchatting gelegd, die echter, als losprijs van eenige gevangene *Franschen*, vernietigd werd. Maar veel noodlottiger was voor de ontluikende Kolonie een tweede bezoek der *Franschen*, nadat zij *Suriname* hadden gebrandſchat. De Baron DE MOUANS werd daartoe, met één ſchip en eenige kleinere vaartuigen, door den Vlootvoogd DE CASSARD afgevaardigd. Het fort *Nassau* werd door hem vier dagen achtereen gebombardeerd, in welken tijd er wel 160 bommen op vielen; zoo dat men, om een' volſlagen' ondergang te voorkomen, wel tot onderhandeling moest beſluiten. De eisch der *Franschen* was, naar evenredigheid van dien te *Suriname* (den bloei der beide volkplantingen in het oog gehouden), bovenmatig hoog, namelijk 300,000 guldens; die gedeeltelijk in ſlaven, ſuiker en andere goederen, doch meerendeels in wisſels op de Heeren VAN PERRE betaald werden. Tot

1712. 8. Decemb.

zekerheid voor de laatften, namen de *Franschen* de Raden GERARD DE VEERMAN en HENDRIK VAN DOORN mede, waarvan de een in *Westindië*, de tweede te *Toulon* overleed. Bovendien eischten de *Franschen*, als ware roovers, nog tienduizend guldens tot *vrijkooping van plundering*. Waartoe had dan de groote fom gediend?

Berbice in Fransche magt gelaten en door hen bij den vrede weder verkocht.

Het gedrag der *Franschen* in de Kolonie was voorbeeldig. Doch de VAN PERRE's weigerden de betaling van den wisfel, en lieten de gijzelaars in 's vijands magt, waarop de *Franschen* ook meester der volkplanting bleven (die men dus geene 180,000 guldens waard fchatte). In 1714 werd voor 100,000 guldens door de reeders, welke het fmaldeel van CASSARD hadden uitgerust, en die dus eigenaars van *Berbice* waren (de Kroon van *Frankrijk* bemoeide zich daarmede niet onmiddellijk), de Kolonie aan de Heeren VAN HOORN, DUX en SCHUURMAN, kooplieden te *Amsterdam*, overgedragen, waarmede de VAN PERRE's genoegen namen; een derzelven nam echter voor een vierde aandeel in de nieuwe Compagniefchap. Deze *leenheerschappij* eener Maatfchappij over bijzondere burgers; die overgang van Koloniën uit handen van *bijzondere* perfonen van eenigen Staat in die van anderen, van een nog onlangs vijandig gebied, gelijk hier het geval was; eene handelwijze zoo geheel vreemd aan onze zeden en denkwijze, heerschte dus nog in den aanvang der vorige Eeuw. Het was eene navolging der bevolking en bebouwing van *Brazilië* door de *Portugeezen*, waar de eerfte Kolonisten, die zich in het land nederlieten, ook, onder het oppergezag en als leenmannen der Kroon, de hooge magt uitoefenden.

Het nieuwe genootſchap begon zich met ijver op den landbouw toe te leggen, en leide eene ſuiker- en twee cacao-plantaadjen aan. Het geheele getal dier plantaadjen bedroeg derhalve thans acht. De grootſte zwarigheid lag in het bekomen van Neger-ſlaven, die de *Westindische* Maatſchappij, volgens het met de VAN PERRE's geſloten verdrag, en haar oktrooi, beweerde, uitſluitend te moeten leveren; doch welke de Maatſchappij van *Berbice* regtſtreeks uit *Afrika* wilde koopen, hetgeen voor haar voordeeliger uitkwam. Onze verlichtere denkbeelden over dien verfoeijelijken menſchenhandel doen ons niet zonder blozen dergelijke onderhandelingen boeken, waarin onze vaderen, wier denkbeelden de kracht der gewoonte in dit opzigt benevelde, niets berispelijks vonden. De W. I. Maatſchappij nam aan, om in alle de *behoeften* der volkplanting *Berbice* te voorzien, en jaarlijks de noodige ſlaven aan te voeren; vooreerst zou men 250 ſlaven uit *Angola*, twee derde mannen, één derde vrouwen, leveren; naarmate de meerdere of mindere geſchiktheid der Negers zou men daarvoor 212 guldens en tien ſtuivers of 165 guldens betalen, doch voor de ſlaven *na* de eerſte 250, zou men de ſom van 250 guldens hoofd voor hoofd moeten voldoen.

De windhandel des jaars 1720.

De vrede te *Utrecht* had eenen oorlog geëindigd, die ſedert den *Munsterschen* vrede in duurzaamheid, hardnekkigheid en bloedigheid zonder weêrgade was, en de ſchatkisten van alle Mogendheden, die daarin deel namen, tot den bodem geledigd had. Onder die Mogendheden had echter *Frankrijk*, 't welk tegen meer dan half *Europa* had moeten worſtelen, verreweg het meeste geleden. Om deszelfs ſchrik-

kelijk verwoeste geldmiddelen eenigermate te herſtellen, bediende zich de Regéring van eenen *Schotschen* planmaker, met name LAW, die de aandacht op *Louisiana* en den *Missisipi*-ſtroom vestigde, waar men rijke goud- en zilvermijnen hoopte te vinden, en eene Maatſchappij oprigtte, waarin dulzenden, op hoop van bovenmatige winst, zoowel in *Frankrijk* als *Engeland*, en ook in *Nederland*, deel namen. De drift voor deze ſchatten der Nieuwe Wereld was bijna zoo hevig als in den aanvang der zestiende Eeuw (*). Zoo heeft men ook, omtrent even als toen na den *Utrechtschen*, kort na den *Parijschen* vrede, de hebzucht tot gelijke middelen de toevlugt zien nemen: de deelneming in de mijnen van *Mexico* en in de leeningen der pas bevrijde, wrakke Gemeenebesten van *Spaansch-Amerika*, door de daling dier leeningen en den geldnood van 1825 gevolgd, heeft een waardig tegenſtuk tot den windhandel van 1720 opgeleverd.

Deszelfs invloed op de bebouwing van Berbice.

Ook *Holland* werd door den algemeenen zwijmelgeest bedwelmd; *Amsterdam*, zoo wel als *Parijs*, had zijn koffijhuis *Quincampoix*. In dezen ſtaat der gemoederen, waar alles van gouden bergen in *Amerika* droomde, en men de menſchen, die elkander verdrongen, om voor klinkende munt nietswaardig papier te koopen, te vreden ſtelde met het zeer dubbelzinnige gezegde: *Weest maar gerust, goede lieden, men zal u al uw geld wel afnemen* (†)! beſloot de Maatſchappij van *Berbice*, ook van *hare* Kolonie partij te trekken. Zij wist het denkbeeld in-

(*) C. LACRETELLE, *Histoire de France pendant le* 18*me siècle*, T. I. p. 175–194.

(†) LACRETELLE, p. 181.

gang te doen vinden, dat ook deze volkplanting rijk was aan goudmijnen, en in September van hetzelfde jaar 1720, waarin geheel *Europa* als 't ware door de koorts van rentegevend papier op onzekere hypotheek werd geschokt, kwam het plan der Heeren VAN HOORN en SCHUURMAN in 't licht, om namelijk, tot voortzetting der aankweeking van suiker en cacao, tot begin van de indigo-, katoen- en koffijteelt, en tot ontdekking der waarschijnlijk voorhandene mijnen, een kapitaal van *drie Millioenen twee maal honderd duizend guldens* bijeen te brengen, in zestienhonderd aandeelen (*actiën*), elk van tweeduizend guldens, waarvan de tegenwoordige eigenaars verklaarden, vierhonderd aandeelen voor hen zelven te willen behouden. Van het gemelde kapitaal moest de helft in acht termijnen en in vier jaren worden voldaan. De acht tonnen gouds, door de oude eigenaars als hun aandeel genomen, en berekend als vergoeding voor den afstand der Kolonie, werden naderhand op zes tonnen verminderd; nog eene schoone winst voor de betaalde 100,000 guldens aan den *Franschen* wisselbrief!

Dadelijk na dat dit plan, door de toenmalige gretigheid der Natie voor dergelijke ondernemingen. was in werking gekomen, besloot men tien suikerplantaadjen, ieder van honderd slaven, boven de reeds bestaanden, op te rigten. Acht kwamen er terstond in werking (vier derzelven naderhand in koffijplantaadjen veranderd). Men leide ook eene steenbakkerij aan (die intusschen spoedig gesloopt werd), besloot eene nieuwe sterkte te bouwen, hetwelk evenwel geenen voortgang had, en voerde ook hier uit *Suriname* de koffijteelt in, die echter lang zoodanig kwij-

nende bleef, dat in 1726 flechts 200 pond koffij, *als eene proeve*, van daar kwam.

Vrije handel op Berbice vergund.

De *Westindische* Maatfchappij wilde intusfchen haar regt op de Kolonie doen gelden, doch men merkte met reden aan, „dat zij dezelve niet tegen „de *Franschen* had kunnen befchermen, en men ze „van *dezen* vrij en onbezwaard had gekocht en be- „taald." Goudmijnen vond de nieuwe Maatfchappij zoomin aan de oevers der *Berbice*, als de *Franschen* aan die van den *Missisipi;* maar de fchranderheid van de beftuurders der Maatfchappij van *Berbice*, bevroedde eene andere rijkere goudmijn in den *vrijen handel* en *landbouw*, door het uitgeven van landerij-en aan alle bewoners dezer landen, die zulks zouden mogen verkiezen. Deze gewigtige ftap, de eerfte van dien aard in de *Nederlandsche* volkplantingen, kwam echter eerst in 1732 tot ftand (*).

De Kolonie Esfequebo.

De oude *Zeeuwsche* volkplanting *Essequebo* was in 1657, toen de *Westindische* Maatfchappij (aan welke de alleenhandel op *Essequebo* was afgeftaan) reeds in verlegenheid was, van dezelve weder overgenomen door de Staten van *Zeeland*, of liever door de drie *Walchersche* fteden *Middelburg*, *Vere* en *Vlissingen*. Zij trachtten de volkplanting in bloei te brengen, doch herhaalde invallen, eerst der *Engelschen* in *1666*, onder SCHOT, daarna der *Franschen*, die dezelve hernamen, en eindelijk der *Nederlanders* uit *Berbice*, onder MATTHYS BERGENAAR, die de Kolonie weder onder zich bragten, deden haar diep in verval komen. Daar de *Zeeuwsche* vlootvoogd CRYNSSEN in zijnen

(*) HARTSINCK, *Guiana*, I. D. bl. 292–341. LUZAC. *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 229–235.

togt naar *Guiana*, ook deze volkplanting in 1667 overnam, bleef zij een twistappel tusſchen *Zeeland* en de oude *Westindische* Maatſchappij, tot dat dezelve in 1669 werd overgelaten aan de Kamer *Zeeland* dier Maatſchappij (*). Op deze wijze bleef het eigendom ſteeds aan *Zeeland* of *Zeeuwsche* ingezetenen toebehooren; derhalve wilde men wel de bebouwing derzelve door *Zeeuwen*, maar door geene andere *Nederlanders* gedoogen, en verzette zich dus tegen het beſluit der *Kamer van Tienen* van de nieuwe W. I. Maatſchappij, om dien handel voor alle ingezetenen van den Staat open te ſtellen. Wij zullen naderhand zien, hoe ſterk het *provinciaal* belang te dezen aanzien, nog zelfs in 1750, gewerkt heeft (†).

Bloei der Oostindiſche Maatſchappij in 1720 tot 1723.

De *Oostindische* Maatſchappij had, terwijl andere takken van handel aan 't kwijnen ſloegen, volgens een' bevoegden beoordeelaar, in 1720 het toppunt van hare welvaart bereikt. Hoezeer de uitdeelingen in

---

(*) HARTSINCK, bl. 222-232.

(†) In 1669 werd door den Grave van *Hanau*, FREDERIK CASIMIR, gehandeld over het aanleggen eener *Duitsche* Kolonie in *Guiana*, als leen der W. I. Maatſchappij *in naam der Algemeene Staten*. Daartoe werd eene ſtreek van 30 uren langs de zee, zes uren van de *Hollandsche* volkplantingen afgelegen, beſtemd. De Graaf zou *gehouden zijn*, aldaar alle eerediensten, *die aan God gelooven*, openlijk toe te laten; er zouden geene gilden of oktrooijen beſtaan; maar alles zou uit de *Vereenigde Nederlanden* moeten aangevoerd worden. Men zou geene andere belastingen hoegenaamd hebben dan 12½ ten honderd van alle ſlaven, vruchten, vee en mijnwerken, aldaar vallende. Deze zonderlinge overeenkomst, waarvan eenige bepalingen naar de beginſelen der negentiende Eeuw zweemen, had, door den tegenſtand van ſommige Vorſten, geen voortgang. HARTSINCK, I. D. bl. 216-222.

1674 en eenige volgende jaren, door den *Franschen* oorlog, zeer gering en somtijds nietig waren, rezen die echter bij den vrede in 1680, 1682 en 1685 weder tot 25, $33\frac{1}{3}$ en 40 ten honderd. De oorlog van 1688 deed minder nadeel aan de uitdeelingen; dezelve hielden zich doorgaans op 20 en in 1690 zelfs op 40 perCt. staande. Bijna den geheelen zwaren *Spaanschen* opvolgingskrijg door waren de uitdeelingen jaarlijks 25 ten honderd. Na den vrede te *Utrecht* rezen dezelve terstond, en bereikten van 1716 tot 1720 *jaarlijks* de hoogte van *veertig ten honderd*. De waarde der aandeelen, die in 1672 van 650 tot 250 pCt. gevallen was, klom in 1718 bijna tot 600, en in 1723 tot omtrent 650 ten honderd; maar in 1720, het jaar van den windhandel, had zij *twaalfhonderd* perCt. bereikt, en de spoedige val had den ondergang van vele kooplieden ten gevolge (*). In het volgende Deel zullen wij de oorzaken van het trapsgewijze verval moeten ontwikkelen, nadat mannen als VAN RIEBEEK, VAN ZWOL en ZWAARDEKROON door nietige opvolgers waren vervangen.

(*) LUZAC, *Hollands Rijkdom*, II. D. bl. 117. *Koophandel van Amsterdam*, II. D. bl. 45-47. SAVARY, *Dict. du Commerce*, Vol. I. p. 25.

BIJVOEGSEL I.

Over de Nederlanders in Braziliê.

(Zie bl. 41. van dit Deel.)

Na het afdrukken van het eerſte Deel, is mij door de goedheid van mijnen geletterden vriend, den Heer BODÉL NYENHUIS, ter hand gekomen eene belangrijke verzameling van historiſche ſtukjes over *Braziliê*, en wel over deszelfs verval ſedert 1644, allen door tijdgenooten en ſomtijds daar ter plaatſe zelve geſchreven, als: *Kort en waarachtig verhaal van 't geen gepasseerd is sints de komst van de Spaansche vloot in Brazil, overgezonden door Graaf* MAURITS VAN NASSAU (1643). *Bedenking over de combinatie der O. en W. I. Compagnien* (1644). *Journaal van* MATTHEUS VAN DEN BROEK. *Uitvaart van de W. I. Compagnie* (1645). *De Brazilische Breedebijl of Tsamenspraak tusschen Kees Jansz. Schott, komende uit Brazil, en Jan Maat, Koopmansknecht, hebbende voor dezen ook in Brazil geweest, over den verloop van Brazil* (1647). *Brazilische Gelt-Sack, waarin vertoont wordt, waar dat*

II. 28

de Participanten van de W. I. C. haar geld gebleven is, gedrukt in *Brazilië* op 't *Recief* 1647 (eene verdichte opgave van drukplaats). *Journaal nopens de Rebellyen der Portugeesen, Juni* 1645 *tot* 28 *April* 1647 (1647). *Beschrijving van de leste Beroerten en afval der Portugeezen in Brazil, in de Fransche taal beschreven, door* PIERRE MOREAU, *die zelf in dat land geweest is, door* J. H. GLAZEMAKER *vertaald. Resolutie van Burgers en Raden tot Amsterdam, op 't stuk van de W. I. C.* (August. 1649, een *pasquil*, zeer hatelijk tegen de *Amsterdamsche* Regéring). *Accoord Capitulatie van Brazilië, van 't Recif* enz. Amſt. 1654. *Manifest van Portugal* (met de wederlegging), 's Hage 1659. Zeer veel opmerkelijks en gewigtigs bevatten deze ſtukken, waaruit wij hier een en ander zullen mededeelen.

Vooreerst ziet men, dat de *Westindische* Maatſchappij zich voornamelijk, bij haren wensch tot vereeniging met de *Oostindische*, als welke haar alleen redden kon (*), daarop grondde, dat derzelver octrooi verſtreken, *en zij dus noch regt, noch aanspraak, noch toestemming had, om op Oostindiën te handelen, meer dan andere kooplieden van dezen Staat, daar het regt van dien handel aan 't Algemeen is vervallen.* Zonderling is eene andere redenering van de voorſtanders der W. I. Maatſchappij. Zij vergeleken namelijk hare medingſter in *Oostindië* met de *Overjordaansche* ſtammen in de laatſte dagen van MOZES, die ook eerst niet ten ſtrijde wilden trekken om *Kanaän* te veroveren, doch welke MOZES bevolen heeft, *zich met hare andere broe-*

(*) Zie ons I. D. bl. 450–460.

ders Israëliten te combinéren en dezelve bij te staan en te helpen. Nogtans hebben wij gezien, dat men de bloeijende *Oostindische* niet aan de reeds wrakke *Westindische* Maatſchappij wilde opofferen. In de *Uitvaart der Westindische Compagnie* toont deze zich ten hoogſte gebelgd over het voorſtel van *vrije vaart en handel voor alle Nederlanders* naar de landen van haar octrooi, hetwelk voornamelijk door *Amsterdam* gedreven werd, tegen hetwelk men dan ook geene ſchampere bewoordingen ſpaart; de voorſtanders van den vrijen handel met *Satan* vergelijkende, en het doende voorkomen, als of dit voorſtel niet meer dan eene verraderlijke, met *Spanje* afgeſprokene kunstgreep was, om de Maatſchappij, en daarmede eene geduchte vijandin van dat Rijk, te doen vallen; waartoe verſcheidene lieden met zware ſommen *waren omgekocht.* Wij, die gezonder denkbeelden van vrijen handel hebben, kunnen ons van zulk eene beſchuldiging naauwelijks een denkbeeld maken. Ook neemt de voorſpraak der Maatſchappij andere redenen te baat, om den vrijen handel als ondoelmatig te doen voorkomen, zoo als dat de W. I. Maatſchappij de uitbreiding des Christendoms in die landen zou bevorderen, terwijl de bijzondere kooplieden, *geene veroveringen zoekende*, daardoor dat loffelijk doel zouden te leur ſtellen! Eene ſchandelijke berekening van den prijs der ſlaven, die men in *Brazilië* goedkoop wenschte te hebben, terwijl de invoer door de *concurrentie* van den vrijen handel duurder zou worden, gaan wij voorbij. In de *Zamenspraak* en den *Braziliscben Geldzak* worden de misbruiken en geldverſpilling van de dienaren der Maatſchappij, zonder verſchooning, ten toon geſteld. In het *Jour-*

naal der Rebellye wordt het bestuur der Maatschappij ten aanzien van de in *Brazilië* wonende *Portugeezen* ten hoogste geprezen (*).

„ Met wat vaderlijke zorgvuldigheid en liefde „zou een vader aan zijne eigene kinderen meer „deugd en goed hebben kunnen doen, als door „onze overheden van tijd tot tijd aan de *Portugee-* „*zen* is bewezen! 't is de gansche wereld genoeg be- „kend, want haar eigen gemoed zal zulks moeten „betuigen. Want niet alleen de bedenking, *dat zij* „*eene overwonnen Natie*, *dat zij onze doodvijanden* „*waren*, in religie, humeuren en zeden verschillend, „alles aan eene zijde gesteld, is hun toegelaten de „vrije Godsdienstoefening, hebbende voorts hare ker- „ken en kapellen, daar zij hunne dienst deden, ja „zelfs in *Mauritsstad.* In regtszaken zijn zij zoo „wel als onze Natie tot Schepenen geadmitteerd en „gekozen geweest, in gelijk getal en gezag. Wat „konden zij meerder begeeren, dan meermalen in ge- „wigtige staatszaken en geheimen te zijn gebezigd „geweest? Wat gunst en *krediet* heeft men hun „niet gedaan en betoond, hetwelk de Compagnie, „kooplieden en particulieren, nog wel twintig jaren „zal heugen en smarten, ja zelfs lijf en leven „onder hunne handen betrouwd. Heeft men niet „JAN FERNAND VIERA, in 't jaar 1639 tot Ritmees- „ter van eene compagnie paarden gekozen, en ge- „steld vóór die van onze eigene Natie? Wat kon „men meer aan hun doen; zijnde in zoo vele ge- „wigtige deelen meer begunstigd dan onze eigene

(*) Ik haal, de tallooze bastaardwoorden uitgezonderd, hier den tekst woordelijk aan.

„Natie, die daarover (en niet zonder reden) niet „weinig jaloers was. Doch onze Overheden, de „zaak, en waarom, beter wetende en dieper door„ziende, verhoopten door zulke middelen de *Portu„geesche* trotschheid met der tijd in de *Nederland„sche* eenvoudige goedheid en zeden te herfcheppen, „en de vervreemde humeuren in broederlijke liefde „te vereenigen; maar wat daar op is gevolgd, is „iedereen, die maar de minfte tijd in 't land is ge„weest, genoeg bekend; want van de eerfte ure af, „dat wij deze landen veroverd hebben, zijn verra„derijen, de eene na de andere, uitgedacht, en op „velerlei manieren in 't werk gefteld, waardoor zij „oorzaak zijn van den dood van menige honderd „man; want zoo lang de oorlog geduurd heeft, is „er nooit zoo veel volk gebleven in openbare veld„flagen en ontmoetingen, dan door de hinderlagen „en verraderijen der *Portugeezen*, die zij ons volk „geftadig leiden, want wanneer bij dag ons volk hen „voorbij ging, toonden zij ons de beste houding der „wereld, en, bij nacht te zamen rustende, fneden „zij ons volk den hals af."

Veel minder gunftig is het tafereel, hetwelk de *Franschman* MOREAU, een, zoo 't fchijnt, onzijdig ooggetuige, van het beftuur der Maatfchappij geeft. Alle *Portugeezen* werden ontwapend, en mogten zelfs geen buskruid in huis hebben; de huizen werden tot dat einde doorzocht, hetwelk tot knevelarijen aanleiding gaf. De dienaars der Maatfchappij eischten van alle inwoners, zoo der fteden en vlekken als van het platte land, den *twintigsten penning* (5 pCt.) van hunne *bezittingen*, *volgens de schatting des eischers*, en meermalen 10 pCt. van de huishuur, terwijl de houten brug op het *Recief* (naar *Mau-*

ritsstad) wel honderdmaal meer geld dan zij kostte, aan den aannemer opbragt, daar een man te paard met zijnen flaaf *tweeëndertig stuivers* aan tolgeld op deze brug betaalde. De Maatfchappij, die lang den alleenhandel had, eischte voor hare waren eenen onmatigen prijs, die den *Hollanders*, aan het *Recief* gevestigd, geene keus overliet, indien zij wilden ftaande blijven, dan den *Portugeezen* insgelijks verbazende fommen af te eifchen, waarbij zich echter de Maatfchappij gemakkelijk in het borgen betoonde. Dit laatfte was ook het geval met de zwarte flaven, van welke men, door het bezit van *Angola* en *St. Thomas*, genoegzaam den alleenhandel had, en van welke men er dus fomtijds aan de *Brazilianen*, die nog onder *Portugal* ftonden, tegen 1500 of 1600 guldens verkocht, maar ter goeder rekening en op borgtogt van *Portugeesche* onderdanen der Republiek. Dit was een magtige prikkel voor deze laatften, om zich, door eenen opftand, van de zware fchuld, die op hen drukte, te ontflaan.

De behandeling, welke de talrijk aangevoerde flaven bij de *Portugeezen* ondergingen, was onmenfchelijk. Somtijds werden degenen, die onder den bovenmatigen arbeid bezweken, van de voetzolen tot het hoofd met driehonderd flagen geteisterd, zoodat het bloed aan alle zijden uit hun ligchaam fprong; de wonden werden voorts met wijnazijn en zout gewreven; die klaagde, moest dubbele ftraf verwachten; fomtijds werd deze marteling twee of drie dagen achtereen herhaald. Dan floot men hen geboeid in een duister hok, en bragt hen daags daaraan, *buigzamer*, zegt MOREAU, *dan een handschoen*, weder aan het paardenwerk, waar zij liever zich zelve doodden, dan andermaal hunne taak niet af te doen, om aan dezelfde marteling bloot te

ſtaan. Voegt men hier nu de hitte der ſuikerovens in het *Braziliſche* klimaat bij, zoo kan men zich een denkbeeld van de hel maken, die de ongelukkige zonen van *Afrika* onder zulke wreede meesters hier op aarde te verduren hadden. Volgens alle berigten is de behandeling dezer ongelukkigen door de latere *Portugeezen*, en hunne afſtammelingen in *Braziliё*, minder onmenſchelijk. De *Franschman*, dien wij volgen, ſchrijft dan ook deze harde behandeling aan de *Hollandsche* dienaars der Compagnie toe, zoodat de planters, om den prijs der ſlaven zoo wel, als om de duurte aller levensmiddelen, welke zekerlijk ongeloofelijk ſchijnt (*), zich ongemeen geſtreng meenden te moeten betoonen omtrent hunne ſlaven, ten einde derzelver arbeid, waarvan zij leven moesten, te vermeerderen. Maar deze beſchuldiging kon de barbaarschheid omtrent de *Negers buiten den arbeid* betoond, de vrijheid, om dezelve tegen zeker losgeld te dooden, en de behandeling der lijken, als doode dieren, geenszins vergoêlijken.

Omtrent de *Indianen* was de handelwijze der *Nederlanders* in den beginne zeer minzaam. Hoezeer ook de dapperheid der onzen, volgens den hun blijkbaar ongenegenen MOREAU, zoo groot was, dat 20 *Hollanders* niet ſchroomden, honderd vijanden aan te tasten, moesten zij echter, om de overmagt, die *Spanje*

(*) De volgende ſtalen zijn, in vredestijd, naauwelijks denkbaar. Een pond kalfs- of ſchapenvleesch kostte twee guldens, een pond varkensvleesch drie, een ſpeenvarken vijftien guldens, een versch ei tien ſtuivers, een hoen tien gulden, eene peer drie gulden, de *Spaansche* en *Fransche* wijn en ſterk bier vijf guldens de pint, enz. Men had geen koper geld. *Beschrijving van de leste beroerten en afval der Portugeezen in Brazil*, bl. 15.

tegen hen in de wapenen bragt (bijna de geheele *Portugeesche* bevolking van *Brazilië*), hunne toevlugt tot de inlanders nemen. Zij verklaarden hen dus openlijk voor *vrij*, hetwelk de oorſpronkelijke *Americanen*, aan traagheid gewoon, en dus tegen den arbeid bij de *Portugeézen* vooral opziende, ongemeen welgevallig was. Nu leerde men hen allengs, onder voorwendſel van de noodzakelijkheid der verdediging tegen hunne oude tirannen, den wapenhandel (waaraan zich echter de woeste ſtam der *Tapuyas* minder gewennen kon, die ſlechts met knodſen ſtreed). Zij doodden nu zeer vele *Portugeezen*, en roofden hun zilver en goud. Het Beſtuur in *Braziliē*, verlangende die kostbare metalen weder magtig te worden, verbood ten ſtrengſte aan elk', buiten de dienaren der Maatſchappij, om met de inboorlingen handel te drijven; zoo doende wisten deze het *Portugeesche* goud en zilver voor brandewijn, tabak en ſnuisterijen aan zich te brengen.

Maar deze hebzucht ging nog verder, en trof ook de krijgslieden der Maatſchappij uit *Europa*. Van den lijftogt, voor de ſoldaten beſtemd, werd het beste uitgeſchoten en aan de *Portugeezen* verkocht; 's lands verdedigers moesten zich met het bedorvene en vergane behelpen. Men liet de ſoldij twee, drie, vier of vijf jaren oploopen, en dan verkochten de ſoldaten, uit wanhoop, dit hun verſchuldigde aan burgers of *Joden*, voor een vierde der waarde. Men nam niemand langer aan dan drie jaren, en nogtans kon men geen verlof tot heengaan verkrijgen, al had men ook twaalf jaren gediend. Verongelukten de ſchepen, of werden zij genomen, zoo bekwamen de ongelukkige krijgslieden, die naar het vaderland overſtaken, voor dit tijdverzuim geene vergoeding. Som-

tijds *verdichtte* men betalingen aan de ſoldaten, liet die ter rekenkamer opteekenen, en bragt daardoor meermalen de krijgslieden zoodanig tot wanhoop, dat zij zich, van alles ontbloot, ophingen, of als roovers naar de bosſchen vlugtten, en van daar zoo veel nadeel aan de landbouwende *Portugeezen* brouwden, dat deze om wapenen deden verzoeken, ten einde zich te kunnen verdedigen. Men bewilligde zulks, doch ſlechts onder voorwaarde van *teruggave;* deze werd echter door geſchenken, die de oogen der opzieners ſloten, ontdoken. Zoo kwamen de *Portugeezen* allengs aan gewéren, en daar het misnoegen algemeen was, en, gelijk VAN DEN BROEK in zijn *Journaal* met bijkans alle *Hollandsche* ſchrijvers beweert, door *Portugal* na de omwenteling van 1640 in 't geheim werd aangeſtookt, en door den magtigen hefboom der *Nationaliteit* in werking gebragt, zoo barstte het ten laatſte in 1645 uit.

De *Hollanders* op het *Recief* waren door de tienjarige wapenſchorſing geheel in ſlaap gewiegd. De *Portugeezen* onder hun gebied veinsden de hartelijkſte genegenheid en trouw, en het gelukte hun, de *Hollanders* tot gastmalen uit te lokken, waar derzelver gulhartige aard onder eene friſche teug zich wel eens iets van Staatsgeheimen liet ontvallen, waarmede de altijd, maar nu vooral met opzet, matige en ſobere *Portugeezen* hun voordeel deden. (Ook in een ander ſtukje vinden wij van de gedurige feestmalen, door de *Hollanders* aan de *Portugeezen* gegeven, en wederkeerig, gewaagd). De laatstgemelden hadden geene geſchillen noch regtsgedingen met de *Hollanders* meer, maar ſchikten alles naar derzelver goedvinden. In één woord, het was de bedriegelijke kalmte vóór den ſtorm.

Onder de bijzondere gunftelingen van de *Hollandsche* Raadsheeren was de *Mulat* JAAO FERNANDEZ VIERA, een doorflepen zamenzweerder, die met den Onderkoning van *Bahia*, te midden van vrede en rust, het ontwerp beraamde, om de *Hollanders* te overrompelen, te vermoorden of gevangen te nemen, en dan het *Recief* te hernemen. Terwijl hij met zekeren VIDAL, zoon van een' landeigenaar te *Paraiba*, alles overleide, werd onvoorzigtiglijk een bankbreukige *Jood* in het geheim ingewijd, die zich haastte, der Regéring alles te ontdekken. Doch deze wilde eenen bankeroetier niet vertrouwen in eene aanklagt tegen den algemeen geachten VIERA, en men vreesde, de *Portugeezen* daardoor te zullen verbitteren. In 't algemeen was de gerustheid zoo onbegrijpelijk groot, dat de onzen alle oorlogstoebereidfelen ftaakten, flechts 1500 of 1600 man over geheel *Braziliën* in dienst behielden, en de overigen naar *Holland* terugzonden, of ontfloegen om hen aan den landbouw te zetten. VIDAL kwam nu, onder een zeer fchijnbaar voorwendfel, aan 't *Recief*, nam zijn verblijf bij VIERA, en bragt daar de zamenzwering tot rijpheid. Doch eenige *Portugeezen*, over de laagheid der middelen van dezen echt *revolutionnairen* opftand verontwaardigd, gaven daarvan, door eenen *Jood*, kennis aan de *Nederlandsche* Regéring. Maar VIERA, de ziel der zamenzwering, wien men, in plaats van hem te *vatten*, flechts *ontbood*, ftelde zijne komst onder een voorwendfel uit, en ontfnapte, na zijne medeftanders, de meeste *Portugeezen* op het *Recief*, gewaarfchuwd te hebben. Dezen volgden hem, en er bleven flechts eenige zwakke grijsaards over, welke door de *Nederlanders* ongemoeid werden gelaten. Van toen af had de opftand eene volkomene gedaante verkregen,

en won al meer en meer veld. De *Nederlanders* kondigden eene algemeene vergiffenis af (waarop sommige *Portugeesche* inwoners terug kwamen), waarvan echter de Hoofden VIERA, CAVALCANTE AMADÔR van *Aragussa* werden uitgezonderd, op wier hoofden elk drieduizend guldens gezet werden. Daarentegen gaven deze ook bekendmakingen uit, onder den naam van *beschermers der goddelijke vrijheid*, en beloofden vrijheid van Godsdienst aan elk, Christen of *Jood*, die zich aan hunne zijde zou scharen. Het was eene echte *omwenteling* in den vreesselijken hedendaagschen zin van het woord, en zij werd ook door dergelijke gruwelen gekenschetst.

In de bijzonderheden van den daarop gevolgden oorlog tusschen de Maatschappij en de opstandelingen, en naderhand met *Portugal*, die MOREAU omstandig verhaalt, gedoogt ons bestek ons niet, te treden.

Omtrent de groote ontwerpen der *Hollanders* met *Brazilië*, verhaalt die Schrijver het volgende (bl. 91.), hetwelk ons te meer met spijt over de verwaarloozing van deze heerlijke volkplanting moet vervullen. Wanneer de opstand niet was uitgebroken, zoude men, na 1654, dat land aan het gezag der W. I. Maatschappij onttrokken, en het door een lid der Staten-Vergadering hebben doen besturen. *Men zou vrijen handel aan alle volken naar Braziliё hebben geschonken*, zeer matige tollen en schattingen aldaar geheven, en aan het *Recief eene Hoogeschool voor America*, met aanzienlijke inkomsten, hebben gevestigd. Men zou pogingen tot beschaving en Christelijk onderwijs der inboorlingen, zelfs der wilde *Tapuyas*, hebben aangewend. Men wilde eene drukkerij aan het *Recief* aanleggen. Reeds had men eeni-

ge vorderingen in het onderwijs dier wilden gemaakt; een jong *Engelschman*, die zijne eerste jeugd onder hen had doorgebragt, en aan de Hooge School te *Leyden* tot leeraar bevorderd was, keerde naar *Brazilië* terug, *en vertaalde den geheelen Bijbel uit het oorspronkelijke in de taal dezer volken*, een reuzenwerk, 't welk zelfs de hedendaagsche Bijbelgenootschappen niet hebben beproefd. De geschiedenissen van het Oude en Nieuwe Testament veroorzaakten aan deze Volken een onbegrijpelijk genoegen. Ook wilde men de inlanders aan landbouw en handwerken gewennen, ten einde dus eene aanzienlijke gezetene bevolking te bekomen; men koesterde het ontwerp, wanneer de vereeniging der *Oost-* en *Westindische* Maatschappijen had doorgegaan, de *Oostindische* specerijen, kaneel, peper, nagelen en muskaatnoten, naar *Brazilië* te verplanten, en naar goud- en zilvermijnen te zoeken. Dan zou het *Recief* datgene geworden zijn, 't welk *Rio Janeiro* (hoezeer minder gelegen door den verren afstand) reeds begon te worden, eer de onzalige zwijmelgeest der *Revolutie* ook daar alles verkeerde: de markt namelijk tusschen *Europa*, *Afrika* en *America*.

Zie daar het groote en heerlijke plan, eenen ALEXANDER *den Grooten* waardig, een plan dat eenmaal, in zijne gouden Eeuw, het kleine *Nederland* koesterde. Doch wanneer zich veroveringszucht, even als bij dien werelddwinger, in het spel gemengd had; wanneer men, zoo als MOREAU beweert, zonder den opstand der *Portugeezen*, die alle krachten voor *Brazilië* scheen te vereischen, geenen vrede met *Spanje* gemaakt, maar, vereenigd met *Frankrijk*, die reeds zwakke Mogendheid verder beoorloogd, en op hare

Americaansche bezittingen op het vaste land zou gevlamd hebben, dan was misſchien de hinderpaal gezegend, die zulk eene overſpanning belette, waaronder een volk van twee Millioenen zielen gewis bezweken, of misſchien door *Frankrijk* verzwolgen zou zijn.

BIJVOEGSEL II.

Op bl. 114 van dit Deel.

In het *verwaarloosd Formosa* (bl. 57 *en verv.*) vindt men een ijzingwekkend verhaal van de wreedheden, door de *Chineezen* tegen de *Nederlanders* op dat eiland gepleegd. Aan twaalf gevangene *Nederlanders*, die zich in vrijheid hadden willen ſtellen, en hunne bewakers afmaken (hetwelk door een' *Franschman* aan de *Chineezen* verraden werd), ſneden zij neus, ooren en handen af, en zonden hen dus naar het fort *Zelandia*. Twee ſchoolmeesters, die de *Formosanen* tot kloeken tegenſtand aanſpoorden, werden *gekruisigd*. Het *verwaarloosd Formosa* verhaalt de grootmoedige daad van HAMBROEK nog uitvoeriger dan VALENTIJN, en volgens dit verhaal was dezelve nog meer overeenkomſtig met die van REGULUS. De vijand was namelijk verdrietig over de langdurigheid van het beleg der vesting *Zelandia;* hij had veel verloren, en vele zijner ſoldaten begonnen hem te verlaten. Daarom zond hij HAMBROEK met de bekende opeiſching naar het fort. Deze gaf aan COYET van den waren, hem nog onbekenden ſtaat van zaken des vijands kennis, vermaan-

de ten ernſtigſte tot volharding en wachten naar ontzet uit *Batavia*, doch voegde daarbij, dat hij wel wist, met dezen raad het vonnis des doods over zich en alle zijne medegevangenen uit te ſpreken; ten minſte zeker over zich, want *misschien* kon zijne wederkomst zijne lotgenooten nog redden. Volgens dezen Schrijver waren 's mans laatſte woorden, na het aandoenlijke tooneel met zijne dochters, de volgende: *Mannen! ik ga als nu naar mijn' gewissen dood, op hope van eenige mijner gevangen makkers in 't leger dienst te kunnen doen, en dat men mij niet ter eeniger tijd mogt verwijten, van door mijn achterblijven den ondergang van zoo vele eerlijke lieden en vrome Christenen veroorzaakt te hebben. God wil ulieden bewaren; ik twijfel niet, of hij zal u nog eene gewenschte uitkomst verleenen; houdt maar goeden moed, en verdraagt den arbeid des oorlogs geduldig.*

De gevangen *Nederlanders* werden daarop, ten getale van vijfhonderd, vermoord, en niemand geſpaard dan de Landdrost JACOBUS VALENTIJN, benevens nog omtrent twintig perſonen, die hij bij zich had, welke na het overgaan van *Zelandia* gezamenlijk naar *China* vervoerd zijn.

De ſchildering, welke de Schrijver van het *verwaarloosd Formosa* (blijkbaar zelf een oudgast) van de dienaren der Maatſchappij geeft, is alles behalve voordeelig, en toont, dat reeds in 1661 de ambtshonger en de oneerlijke ſluipwegen, om zich ten koste der Maatſchappij te verrijken, zeer algemeen waren. Zelfs van vele Predikanten op *Formosa* geeft hij eene ongunſtige getuigenis, en ſpreekt van ſommigen hun-

ner, die wel *twee tonnen* gouds overgegaard en thuis gebragt zouden hebben, hetwelk langs eerlijke wegen toch moeijelijk viel. Het is echter waar, dat VALENTIJN (zelf een predikant) zijne ambtgenooten van die befchuldiging vrijpleit, en verzekert, dat de winstgevende handel naar *Japan*, waarvan zij zoo veel voordeel zouden getrokken hebben, niet door de predikanten, maar door de hooge burgerlijke ambtenaren voor eigene rekening werd gevoerd.

BIJVOEGSEL III.

Op bl. 148 van dit Deel.

Eenige bijzonderheden uit de Beschrijving van Nieuw-Nederland, *door* A. VAN DER DONCK (*destijds inwoner van hetzelve*), *2de Druk*, Amfterdam 1656, *kl.* 4*to*. (*).

De Schrijver betoogt de *eerste* ontdekking van *Nieuw-Nederland* door onze landgenooten uit de getuigenis der inboorlingen, door hem zelv' gefproken, die het fchip van HUDSON, *de halve Maan*, ziende aankomen, niet wisten, wat daarvan te maken, het voor een zeemonfter, en de *Nederlanders* voor

(*) Ook dit werkje is mij ter leen verftrekt door de goedheid van den Heere BODÉL NYENHUIS te *Leyden*, wien ik daarvoor hier openlijk mijnen dank betuig. Het fchijnt niet zeer bekend te zijn, en kwam mij dus belangrijk genoeg voor, om daaruit het een en ander mede te deelen.

hoogere wezens hielden (even als de meer zuidelijke *Americanen* vroeger de *Spanjaarden*). Behalve de *Noordrivier*, destijds ook de *Manhattans-*, *Montaigne-* en *Maurits-rivier* genoemd, en thans de *Hudson* naar den ontdekker, de *Zuidrivier* of *Delaware*, en de *versche rivier* of *Connecticut*, werd ook de baai of zeearm, die het *lange eiland* van de vaste kust affcheidt, de *Oostrivier* genaamd.

De *Nederlanders* bewonderden het zware houtgewas der oorfpronkelijke bosfchen, hetwelk hun echter, zoo als zij te regt zeiden, *te veel in den weg* was. Zij hadden van de *Indianen* de gewoonte overgenomen (ook bij latere volkplanters gebezigd) om de bosfchen in het najaar, en fomtijds ook in 't voorjaar, in den brand te fteken, en dus het dorre hout te vernielen, grond tot den aanbouw te winnen, en de jagt gemakkelijker te maken. Zij hadden er appelen, peren, kerfen, perziken, abrikozen en andere *Europische* vruchten overgebragt, die er uitnemend goed voortkwamen. De wijngaard groeide in 't wild; doch doordien dezelve in de digte bosfchen weinig zon had, werden de druiven zelden rijp. Ook hadden de onzen er eene menigte groenten overgeplant, alsmede falade en toekruid. De pompoenen of kauwoerden, die de volkplanters daar te lande vonden, golden hun, met eenige toebereiding, voor een fmakelijk voedfel, met de appelen te vergelijken. Onder de tálrijke bloemen was er de roos uit *Nederland* overgebragt. Zekere AUGUSTIJN HEERMAN had omtrent *Nieuw-Amsterdam* (*Nieuw-York*) begonnen, indigo te kweeken. De landbouw werd

door den uitſtekend vruchtbaren grond zeer begunſtigd. *Mais* of *Turksche* tarwe en tabak werden gebruikt, om het land voor den eigenlijken *Europischen* graanoogst te bereiden, die mede uitſtekend ſlaagde. Zekere predikant te *Renselaarswijk*, in het Noorden der volkplanting, betuigt, *elfmaal* achter een op het zelfde land tarwe gewonnen te hebben, zonder deze graanſoort door anderen af te wisſelen of het land te laten rusten, hetwelk, bij de toenmalige meer algemeen in zwang zijnde gewoonte van braken, ſchier voor een wonder gold. Gerst en rogge groeiden er hoog en zwaar. De *Nederlanders* waren niet minder dan andere Natien gretig op de ontdekking van dat ſchitterende metaal, hetwelk zoo veler hartstogten opwekt; en DONCK verzekert, dat, bij zekere bijeenkomst met de *Maqua's*, toen nog de ſterkſte en meest gevreesde Natie daar te lande (waarſchijnlijk de *Mohawks*, of misſchien de *Mohicans*), een der *Indianen* zich met ſchitterende koleuren beſtreek; de verfſtof, door de onzen beſchouwd zijnde, bleek in de ſmeltkroes gouderts te zijn. Men deed zich nu den berg aanwijzen, waar deze ſtof gevonden werd, en vond inderdaad eene veelbeloovende uitkomst; doch door het vergaan van een paar ſchepen, onder anderen van dat des Directeurs WILLEM KIEFT, in 1657, waarmede men de gewonnen proeven overzond, bleef deze onderneming ſteken.

De *Nederlanders* bragten er onder anderen paarden uit het Sticht van *Utrecht* over; beter voor den landbouw, doch niet zoo vlug of zoo menigvuldig als de paarden, uit *Engeland* naar deszelfs naburige Koloniën overgebragt. Men had ook runde-

ren, varkens en fchapen. Van de wilde dieren zullen wij niet fpreken; dezelve zijn uit nieuwere reisbefchrijvingen genoeg bekend (*). De Schrijver prijst ongemeen de gezondheid des lands, alwaar men toen nog geen denkbeeld van *gele koorts* had.

Merkwaardig is de befchrijving, die DONCK van de geftalte, geaardheid, zeden, en Godsdienst der inwoners geeft. De Schrijver is zeer verlegen met de vraag: *Hoe hier menschen gekomen zijn?* en hij verhaalt, dat fommigen aan eene geheel andere fchepping, buiten die van ADAM, denken. (De nabijheid van *America* aan *Azië* bij de *Behring*-ftraat was nog onbekend). Voorts komt deze befchrijving met hetgeen wij van *America* en deszelfs oorfpronkelijke inwoners uit latere berigten weten, niet bijzonder overeen.

Op het flot dezer befchrijving is eene zamenfpraak *over de gelegenheden van Nieuw-Nederland* tusfchen een *Nederlandsch Patriot* en een *Nieuw-Nederlander*. De laatfte beweerde, dat het land voor den fcheepsbouw, en het bekomen van ijzer, hout, granen of andere *Oostzee*-waren, onverbeterlijk gefchikt was, en ons de *Oostzee*, in geval van oorlog of anderzins, zou kunnen vergoeden. (Men wil, dat

(*) Eéne aanmerking nogtans, tot *onze* oude natuurlijke gefchiedenis behoorende, zal niet overtollig zijn. DONCK zegt, dat de wolven *niet zoo kwaad of groot zijn als in Nederland*. In het bloeijende midden der zeventiende Eeuw was dus ons vaderland nog ten prooi aan wilde dieren, waarvan men thans naauwelijks in hetzelve hoort. Dit doet zien, hoezeer de bevolking federt, althans in de buitenprovinciën, is toegenomen.

de *Engelschen* vóór eenige jaren hun *Canada* uit hetzelfde oogpunt zijn gaan befchouwen.) Voornamelijk echter was *Nieuw-Nederland*, als handelsvestiging en volkplanting, tot lozing der overtollige bevolking van dezen ftaat, onwaardeerbaar. Vervolgens zocht de *Nieuw-Nederlander* te betoogen, dat er voor deze volkplanting weinig gevaar was, zoowel van de *Indianen* als *Portugeezen*; zelfs van de *Engelschen; niet*, zegt hij, *dat ik het zoo zeer hunnen goeden wil toeschrijf*, *als wel hun eigenbaat en voordeel.* (Het is echter weldra gebleken, dat de *Nieuw-Nederlander* zich hier deerlijk vergiste.) Voorts wat den handel betreft, die beftond nog meest in granen, als tarwe, rogge, erwten, garst, enz., alsmede in fpek, vleesch, visch, bier, wijn, enz., waarmede men de *Westindische* eilanden voorzag; eindelijk, voor *Europa*, in tabak, bontwerk, bevers-, otters-, beeren-, elands- en hartevellen. De wijnbouw, de visfcherij, de walvischvangst, het teerkoken, de houthandel en de ijzermijnen begonnen eerst, maar beloofden reeds veel. De *Nieuw-Nederlander* maakte zich fchitterende *denkbeelden* van handel met de *Engelschen* van *Virginië* en *Nieuw-Engeland*, met de *Franschen* van *Canada* langs de *Hudsons*-rivier en het meir van *Champlain*, en (in weerwil van het *Spaansche Monopolie*) met de *Spanjaarden* van *Florida*, de *Bahama's*- en andere *Westindische* eilanden.

Men ziet uit dit ftuk, voor hoe belangrijk eenige onzer landgenooten destijds reeds dit gewest hielden, waarvoor (blijkens de Brieven van D'ESTRADES) de ftad *Amsterdam*, behalve den koopprijs van

700,000 guldens, nog twee Millioenen ter verbetering had besteed, en hetwelk, na aftrek van alle kosten, aan die stad 60,000 guldens renten opbragt; een land, welks hoog gewigt eerst in onze tijden door den wereldhandel van *Nieuw-York* is gebleken, 't welk *ons* in *China* reeds de loef heeft afgestoken, in ons eigen *Java* onze mededinger, en veeltijds onze tusschenhandelaar is (*).

(*) *Lettres* D'ESTRADES, T. III. p. 382. *Zie ook* AITZEMA, *Zaken van Staat en Oorlog*, V. D., over de onderhandelingen tusschen de *Engelschen* en *Nederlanders* over de grensscheiding van *Nieuw-Nederland.*

